

ГЕНДЕРНІ СТАНДАРТИ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Частина III

Проект співфінансується Європейським Союзом
та Програмою розвитку ООН (ПРООН).
Проект виконується ПРООН

<http://gender.undp.org.ua>

ПРОГРАМА РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ТА ПРАВ ЖІНОК В УКРАЇНІ

Гендерна освіта

ГЕНДЕРНІ СТАНДАРТИ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

ЗБІРКА РЕКОМЕНДАЦІЙ

Частина III

Київ, 2011

ББК 74

УДК 37:342.7

ГЕНДЕРНІ СТАНДАРТИ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ:

збірка рекомендацій. Частина 3. 2011 — Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. — 282 с.

ISBN 978-966-2333-36-7

Редакційна рада:

Кікінежді Оксана Михайлівна

Дороніна Тетяна Олексіївна

Біла Олена Григорівна

Робоча група Міністерства освіти і науки:

Єресько Олег Вікторович

Середняцька Алла Дмитрівна

Євтушенко Раїса Іванівна

Редакційна група Програми рівних можливостей

та прав жінок в Україні ЄС – ПРООН:

Кобелянська Лариса Станіславівна, координатор Проекту

Гуцуляк Ігор Романович, експерт з гендерної освіти

Ябченко Микола Якович, спеціаліст зі зв'язків з громадськістю та редагування

Коректор:

Боярова К. В.

Це видання підготовлено в межах виконання «Програми рівних можливостей та прав жінок в Україні», яку впроваджує Програма розвитку ООН за фінансової підтримки Європейського Союзу. Думки, висновки чи рекомендації належать авторам та упорядникам цього видання і не обов'язково відображають погляди ПРООН чи інших організацій та закладів системи ООН або Європейського Союзу. При використанні матеріалів посилання на це видання є обов'язковим.

Видано за фінансової підтримки Програми розвитку ООН та Європейського Союзу. Не для продажу.

ISBN 978-966-2333-36-7

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ..... 5

Гендерна освіта: теорія та практика (навчальна програма
інтегрованого курсу для студентів II-IV курсів
педагогічних спеціальностей)
(Володимир Кравець, Тамара Говорун, Оксана Кікінежді) 7

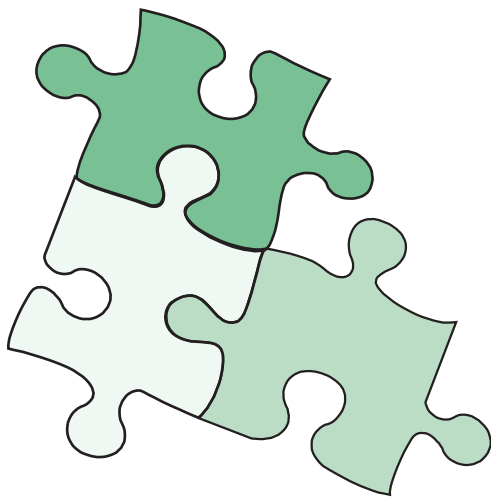
Теоретико-методичні засади гендерної освіти:
програма навчального курсу для студентів II курсу
педагогічних спеціальностей
(Тетяна Дороніна, Тетяна Голованова) 73

РОЗДІЛ ІІ. ПЛАНИ-КОНСПЕКТИ УРОКІВ ФІНАЛІСТІВ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО КОНКУРСУ УРОКІВ З ПИТАНЬ ПОДОЛАННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї – 2011 155

РОЗДІЛ І

**НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДЛЯ СТУДЕНТІВ
ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

МІНІСТЕРСТВО НАУКИ І ОСВІТИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ ІМЕНІ Г.С. КОСТЮКА НАПН УКРАЇНИ**

**ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР З ПРОБЛЕМ ҐЕНДЕРНОЇ ОСВІТИ ТА
ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ
НАПН УКРАЇНИ - ТНПУ ІМЕНІ В. ГНАТЮКА
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ҐЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ**

**ПРОГРАМА РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ
ТА ПРАВ ЖІНОК В УКРАЇНІ ЄС-ПРООН**

**Навчальна програма інтегрованого курсу
«ҐЕНДЕРНА ОСВІТА: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА»
(за вимогами кредитно-модульної системи)
для студентів II- IV курсів
вищих педагогічних навчальних закладів**

**напряму підготовки: 0101 "Педагогічна освіта"
всі спеціальності
освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр
форма навчання: очна**

Київ – Тернопіль – 2011

Г 34

Гендерна освіта: теорія та практика: навчальна програма інтегрованого курсу для студентів II-IV курсів педагогічних спеціальностей / В. Кравець, Т. Говорун, О. Кікінежді

Науково-дослідний центр з проблем гендерної освіти та виховання студентської та учнівської молоді НАПН України - ТНПУ ім. В. Гнатюка, Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України; Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, кафедра педагогіки та гендерної рівності. – Київ-Тернопіль, 2011. – 282с.

Рецензенти:

О.В. Сухомлинська, дійсний член НАПН України,
доктор педагогічних наук, професор
М.Й. Боришевський, член-кореспондент НАПН України,
доктор психологічних наук, професор
І.М. Грабовська, канд. філософських наук, доцент,
старший науковий співробітник

Затверджено вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол №1 від 31 серпня 2011 року).

Схвалено для використання у вищих педагогічних навчальних закладах методичною радою Інституту змісту освіти та інноваційних технологій Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (протокол № 14/18 -Г-833 від 26.12.2011 року).

Навчальна програма з інтегрованого курсу призначена висвітленню теоретико-методичних засад гендерної освіти студентам II-IV курсів вищих педагогічних навчальних закладів (напрямок підготовки 0101 "Педагогічна освіта"; освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр). Розробка містить пояснювальну записку, навчально-тематичний план та перелік науково-методичної літератури.

Це видання підготовлено в межах виконання «Програми «рівних можливостей та прав жінок в Україні», яку впроваджує Програма розвитку ООН за фінансової підтримки Європейського Союзу.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Рівноправність статей є важливою ознакою демократичності суспільства та умовою повноцінного особистісного розвитку кожного його члена. Реальна дійсність позицій статей в період трансформації суспільства в Україні є ще далекою від їхнього паритету. Не випадково серед основних цілей суспільного розвитку до 2015 року, визначених та підписаних Україною разом із 189 країнами-учасниками Саміту Тисячоліття 2000 року, передбачено просування гендерної рівності як умови її сталого громадянського розвитку.

Гендерний статус жінок і чоловіків є одним із найважливіших індикаторів особистого і соціального благополуччя. При цьому гендерна рівність розглядається органічною складовою забезпечення основоположних прав і свобод людини як найгострішої проблеми сучасності. Попри очевидність демократичних змін, які законодавчо закріплені в Конституції України, назріла необхідність змін соціально-психологічних, які знаходять своє відображення в живучості традиційних гендерних орієнтацій. Поділ суспільного життя на чоловіче та жіноче як стара парадигма «чоловіче домінування – жіноча підлеглість» відходить в минуле, оскільки засвідчив свою непродуктивність в різних його сферах, починаючи від мікрорівня сім'ї та закінчуючи макрорівнем – розподілом професій, керівних посад, ідеології держави. Тому розробка та теоретичне обґрунтування гендерної ідеології освітньо-виховних практик у вищих педагогічних закладах для подальшої реалізації у дошкільній, середній та професійно-технічній освіті є стратегічним напрямком впровадження державної політики егалітаризму, досягнення гендерної рівності в суспільстві. Саме на вчителів покладена велика місія пропаганди ідеології рівності можливостей і прав статей (егалітарних гендерних орієнтацій) для досягнення будь-яких життєвих цілей та індивідуального розвитку, не обмеженого статевою належністю, з метою побудови суспільства паритетної демократії як нової парадигми «єдиної спільноти рівноправних людей».

Окремого питання заслуговує проблема впровадження гендерного підходу в сферу освіти, яка на сьогодні є однією з найменш розроблених у вітчизняній практиці. Труднощі пов'язані передусім із відносним новаторством гендерного підходу в освітню практику, неоднозначним трактуванням як гендерної термінології, так і її змістовного наповнення, стереотипізацією свідомості освітян тощо. Аналіз набутого педагогічного досвіду засвідчив спільність підходів та подібність проблем щодо впровадження гендерної ідеології у дошкільну, початкову і середню освітні ланки, що пов'язано, в першу чергу, з відсутністю застосування ефективних методів навчання, здатних впливати на ціннісні орієнтації вихованців, а також із фемінізацією педагогічних колективів, незначним представництвом в них чоловіків-вихователів. Нагальним завданням здійснення просвітницької функції щодо гендерних питань можна вважати розширення «гендерного» бачення виховних проблем педагогами та батьками, формування гендерних

компетенцій у дітей та молоді як ключових життєвих компетенцій в контексті євроінтеграційних та глобалізаційних процесів сьогодення.

Метою представленої навчальної програми з інтегрованого курсу «Гендерна освіта: теорія та практика» є формування гендерного світогляду у майбутніх вчителів, впровадження ними гендерно-освітніх технологій у практику роботи школи та вузу згідно до чинних державних документів: Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (5.09.2005), наказу МОН України «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» (№ 839 від 10.09.2009) та вимог Болонського процесу (кредитно-модульна система).

Освоєння гендерних знань розкриває шляхи досягнення гармонії з собою та іншою статтю, оскільки дає змогу зрозуміти, у який спосіб реалізуються умови для максимального розвитку потенцій та інтересів людини, перспектив її самореалізації незалежно від статевої належності. У історіографії України домінуючою гендерною рисою українців була пошана до волі жінки, партнерство статей, індивідуалізація характерів поза статевою належністю, взаємна довіра та «кордоцентричність» в міжстатевих стосунках (Г. Сковорода, Максимович, П. Юркевич). Складовими українського гендерного коду є поєднання архетипу Матері, культу жіночого начала як носія духовної культури з андроцентричністю характеру та самодостатністю маскуліної поведінки козацтва. Тому відродження ментальності, українських етнотрадицій та впровадження інновацій є важливою умовою ефективності навчання, егалітарного гендерного самовизначення молодих людей.

Методологічне обґрунтування гендерної ідеології на основі вивчення педагогічної спадщини української освіти спрямоване на поглиблення гендерної чутливості майбутніх педагогів до виховання рівності статей, що співзвучно найбільш актуальним сучасним освітнім проблемам, висвітленими у «Білій книзі національної освіти України» (2010), стратегічній домінанті підготовки вчителя до підвищення якості учіння, якою визнана його педагогічна майстерність. Орієнтація учнів на егалітарні гендерні стосунки вимагає від майбутнього вчителя не лише високої методичної культури, а й критичного осмислення власних поглядів. Отже, організація навчального процесу з гендерної просвіти має бути націлена також і на самовизначення студентства у сфері міжстатевих взаємин.

Принципи гендерної просвіти:

- науковість, об'єктивність гендерних знань як головної опори у розвінчуванні стереотипів;
- адекватність їх освоєння віковим можливостям студентів та їх майбутнім вихованцям;
- позитивізм і толерантність у ставленні до статей та міжстатевого спілкування;

- опора на власний життєвий досвід індивіда, критичне осмислення засвоєних настанов щодо життя в статі;
- суб'єктна позиція (позиція актора) як умова активізації ґендерного самовизначення та саморефлексії в учбовому діалозі; розвінчування статевого стереотипу;
- рівноцінність «чоловічого» та «жіночого» начал в аналізі дидактичного матеріалу, відмова від стратегії маргіналізації жіночого як другорядного.

Завдання курсу

- Розвиток ґендерних компетенцій студентської та учнівської молоді як ключових життєвих компетентностей в контексті найкращих практик ЄС та Болонського процесу.
- Формування егалітарної свідомості шляхом реконструкції ґендерних стереотипів як традиційних культурних обмежень.
- Розвиток ґендерної чутливості та ґендерної толерантності як демократичних стратегій мислення, здатності актуалізувати і вибудовувати альтернативні до патріархальної культури життєві стратегії і схеми поведінки, реагувати на дискримінацію за ознакою статі.

Вдосконалення шляхів запровадження системи ґендерної освіти та виховання залежно від вимог ринкової економіки, духовних потреб суспільства та задач реформування освітньої і наукової систем країни сприятиме розвитку вітчизняної ґендерології та впровадженню ґендерного підходу в сферу гуманітарних знань.

Зазначимо широкий міждисциплінарний спектр із знань ґендеру. Подальша інституціоналізація ґендерної освіти передбачає включення у навчальні плани обов'язкових дисциплін, які читаються на різних факультетах університету ґендерної компоненти чи окремих ґендерних питань, як-от: Ґендерна рівність в системі прав людини; Ґендер і дискримінація в сфері професійної праці; Ґендерна проблематика у філософії; Ґендер і сучасна політологія; Ґендер в журналістиці; Ґендер як складова культурології; Ґендер і релігія; Етнокультурні аспекти ґендера; Ґендерна рівність в сім'ї; Мова і ґендер; Ґендерні аспекти соціальних і політичних трансформацій на пострадянському просторі; Ґендер і спорт тощо.

Курс пропагує ідею психологічної рівноваги статей та взаємозамінності ґендерних ролей, повноти розвитку індивідуальності, гармонійної цілісності особистості незалежно від її статевої належності. Шлях до ґендерного самовизначення пролягає через ґендерну поінформованість (обізнаність), ґендерну толерантність і емпатійність та здатність протистояти сексизму чи дискримінації. Ось чому особистісний підхід у навчальному процесі, організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії, інтерактивні форми навчання, діалогічне спілкування розглядаються наріжним каменем викладання даного курсу.

Дана навчальна програма є оновленою та доповненою, оскільки пройшла апробацію в процесі викладання як варіативних, так і обов'язкових курсів: «Гендерна психологія та педагогіка», «Гендерна педагогіка», «Історія гендерної педагогіки», «Гендерна психологія» у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Тернопільському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти, Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова з 2002 р. по даний час.

Курс покликаний сформуванню у майбутніх педагогів усвідомлення ролі соціального оточення у конструюванні гендеру, необхідності егалітарних, партнерських стосунків статей в гуманізації суспільних відносин на всіх щаблях їх функціонування. Зміст курсу орієнтує майбутніх фахівців на надання практичної консультативної допомоги дітям та дорослим у розв'язанні проблем гендерного характеру.

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ КУРСУ

Ознайомлення з основами теорії та практики гендерної освіти дасть змогу майбутнім педагогам вирішувати спірні питання у взаємостосунках статей через призму гендерних знань, виступати захисниками не тільки жіноцтва, але й чоловіків, відстежувати порушення гендерної рівноваги, прав і можливостей обох статей з точки зору феміністичних підходів, гендерної педагогіки і жіночих студій, уповноваженої освіти тощо.

Багаторічний досвід викладання гендерних дисциплін засвідчив зростання інтересу молоді до гендерних проблем за умови вільного та творчого її самовираження (суб'єкт-суб'єктного спілкування), деконструкції гендерних стереотипів як традиційних статеворольових обмежень. У такий спосіб відбувається трансформація знань у переконання та перенос знань на будь-яку сферу людського буття. Таке панорамне бачення проблем гендеру як соціокультурного конструкту уможливорює інтеграцію гуманітарних знань навколо гендерної проблематики, стимулює застосування особистісного підходу, інтерактивних технологій у взаємодії викладача та студента. Слід підкреслити, що впровадження гендерно-освітніх технологій передбачає досягнення «рівності результатів» на підставі інтеграції двох принципів – «рівного доступу» і «рівного ставлення», під якими розуміється розкриття власного, індивідуального потенціалу молодої людини, незалежно від її статевої належності.

У новітніх моделях університетської та середньої освіти викладач і студент, вчитель і вихованець виступають двома вченими-дослідниками, зайнятими спільним пошуком істин. Навчання «цифрового покоління» молодих людей посилює значення організації дослідницької, пошукової роботи, відкритого, глибокого діалогу між викладачами та студентами, вчителями та учнями в набутті гендерних знань.

Передбачається, що зміст курсу побудований за єдиним, найбільш

ефективним алгоритмом, який охоплює три складові: вступну (актуалізація тих ґендерних уявлень, що є в студентів, шляхом посилення мотивації учбової діяльності, основну (активне експериментування, побудова нових знань, опанування новими способами їх здобуття та закріплення), та завершальну (рефлексія процесу навчання на занятті та його результатів, само- та взаємооцінювання навчальних досягнень).

Які знання та уміння передбачаються у студентів:

- ознайомлення з поняттям ґендеру як соціально-психологічним явищем та предметом міждисциплінарного наукового пізнання, теоретичними та методичними підходами до його вивчення різними галузями гуманітарних знань (педагогіки, історії, соціології, соціальної, вікової та педагогічної психології, психології сім'ї тощо);
- розкриття провідних чинників соціалізації статі та соціально-психологічних механізмів набуття ґендерної ідентичності в онтогенезі людини, маскулінізації, фемінізації та андрогінізації її поведінки;
- розширення уявлень про прояви традиційних та еґалітарних ґендерних орієнтацій в різних сферах людської життєдіяльності;
- ознайомлення з результатами порівняльних експериментальних досліджень з диференціації психічних властивостей статей, науковими розробками прикладних аспектів ґендеру в рамках різних мікросоціумів та етнокультур, виховних та освітніх систем.

У процесі вивчення курсу студенти зможуть набути навичок:

- здійснювати аналіз ґендерних проблем, застосовуючи різні теоретичні та методичні підходи;
- використовувати психологічні методики для виявлення диференціації особливостей статевої соціалізації дівчаток та хлопчиків, їх орієнтацій на еґалітарний чи домінаторний тип ґендерних відносин;
- аналізувати чоловічу та жіночу психологію, чинники, які зумовлюють диференціацію ґендерних відносин;
- застосовувати ґендерний підхід до оцінки паритетності-ієрархічності життєдіяльності статей у функціонуванні великих та малих груп та колективів;
- проводити наукові дослідження у сфері ґендерного аналізу, експертизи змісту навчально-виховного процесу, комерційної реклами, жіночих та чоловічих часописів тощо з точки зору розвінчування сексичних настановлень та ґендерних стереотипів;
- здійснювати психокорекційну та просвітницьку роботу щодо піднесення ґендерної культури, забезпечення рівних прав і можливостей статей для особистісного розвитку в різних сферах людського буття.

Згідно з основними засадами розвитку вищої освіти України та

нормативними документами в умовах ЄКТС (Європейська кредитно-трансферна система), навчально-тематичний план побудований за змістовими модулями. Навчальна програма містить пояснювальну записку, тематику аудиторних (26 годин), а також самостійних та індивідуальних науково-дослідницьких завдань (22 години та 8 відповідно), питання для підсумкового контролю, перелік рекомендованої літератури та порядок оцінювання. Вид контролю: захист науково-дослідних робіт (ІНДР) та залік.

Навчальна програма інтегрованого курсу для бакалаврів включає кількість кредитів, відповідних ECTS: 1,5 кредиту. Модулів: 4. Змістових модулів: 3. Загальна кількість годин: 54. Тижневих годин: 2. Курс обов'язковий, семестр 3-5 (за вибором).

Засадами принципами оцінювання курсу є принципи добровільності, толерантності, відкритості згідно європейських стандартів забезпечення якості навчання; оцінка відбувається як за кількісними, так і якісними показниками; процес оцінювання є гнучким та відкритим для кожного учасника освітнього простору із відображенням специфіки гендерного курсу та набуття гендерних компетентностей, які передбачають ведення діалогу, вміння спілкуватися й впливати на інших, доводити і відстоювати власну думку; заохочується самостійність в інтерпретації статистичних даних чи соціально-психологічних чинників, які зумовлюють порушення паритетності позицій статей (оцінка не є способом тиску чи інструментом для покарання: у процесі оцінювання беруть участь як студенти, так і викладачі).

Шкала оцінювання: Курс передбачає поточний та підсумковий контроль знань та якості роботи студентів. Загальна оцінка за курс становить 100 балів. Поточне оцінювання стосується: відвідування занять – 15 балів; глибини опрацювання літератури – 20 балів; активної роботи під час занять та поза аудиторією – 25 балів; влучності відповідей при поточному опитуванні – 15 балів. Підсумкова оцінка за курс включає також оцінку за індивідуальні науково-дослідницькі завдання/проекти – до 25 балів, зважаючи на цілісність та оригінальність дослідження проблеми, наявність емпіричного матеріалу та використання базової літератури, ключових понять і залучення додаткових джерел інформації; важливою є також чітка структурованість та стилістика викладу, самостійність аргументації та висновків.

Реалізація даної програми дає змогу впроваджувати стратегію і тактику ідеології паритетності статей в практику сучасної вищої та загальноосвітньої школи, що сприятиме підвищенню гендерної культури вчителя-професіонала, трансляції гендерних знань на широко громадськість.

Основні поняття: фемінізм, стать біологічна і психічна (соціальна), статеворольова соціалізація і диференціація, традиційні та егалітарні гендерні ролі, андроцентризм, гендерна ідентифікація, гендерна поведінка, різновиди гендерних стереотипів, гендерні ролі, гендерні орієнтації, гендерні дослідження, гендерні конфлікти, сексизм, маскуліність, фемінність, андрогінність, гендерне виховання та просвіта, сімейне насилля та його

різновиди, гендерна рівність, гендерно чутлива політика, гендерно чутливий підхід, гендерна культура, гендерна ідеологія, егалітарність, паритетна демократія.

Структура залікового кредиту курсу

ТЕМА	Кількість годин, відведених на		
	Лекції	Семінарські заняття	Самостійну та індивідуальну роботу
Змістовий модуль 1			
1. Гендер у розвитку	1		1
2. Гендерна політика у цифрах і фактах	1		1
3. Стать як біологічний феномен та гендер як соціальний	2	1	1
4. Основні параметри «виміру» гендеру	1	1	1
5. Соціостатева стратифікація в історичній перспективі	2		1
6. Сім'я як втілення старого-нового гендерного порядку	1		1
7. Маскулінність, фемінність та андрогінність у особистісному та соціальному вимірі	1	1	1
8. Психологія гендерних відмінностей: чи справді чоловіча стать є «сильною», а жіноча – «слабкою?»	1	1	1
9. Соціально-психологічні теорії засвоєння гендерних ролей та гендерна педагогіка	1	1	1
10. Міфи та реальність у переборенні гендерних стереотипів. Сексизм як соціально-психологічна дискримінація людини	1	1	2
Змістовий модуль 2			
1. Насилля в сім'ї та дискримінація за робочим місцем: гендерний аспект	1	1	1

ТЕМА	Кількість годин, відведених на		
	Лекції	Семінарські заняття	Самостійну та індивідуальну роботу
2. Традиційні ролі як джерела гендерних конфліктів. Гендерні відмінності в психічних та поведінкових розладах. Гендерний підхід в психотерапії	1	1	1
3. Врахування гендерного фактору в психологічній допомозі та соціальній роботі з населенням. Історія розвитку гендерного тренінгу. Групи підвищення свідомості та створення груп самопомоги жінкам	1	1	2
4. Від права голосу до феміністичних теорій. Внесок феміністичних рухів у розвиток ідеї гендерної рівності. Спільне та відмінне в психологічних та феміністичних підходах до конструювання гендеру. Гендер і дискурс	1	1	2
5. Гендерна етнокультура українців	1		1
Змістовий модуль 3			
1. Виміри статевотипізованої та андрогінної поведінки. (психодіагностичний інструментарій)		1	1
2. Експрес-дослідження гендерних установок у різних вікових і професійно-освітніх групах населення та їхня інтерпретація			2
3. Контент-аналіз гендерних настановлень в провідних «жіночих» та «чоловічих» часописах			2
4. Психологічний практикум: Гендерна рівність в змісті освіти (контент-аналіз шкільних підручників, навчальних посібників та зошитів)			2

ТЕМА	Кількість годин, відведених на		
	Лекції	Семінарські заняття	Самостійну та індивідуальну роботу
5. Психологічний практикум: Гендерний аналіз освітніх та виховних програм			2
Разом годин – 54	16	10 26	20 - 8 28

Зміст курсу

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

ТЕМА 1. ҐЕНДЕР У РОЗВИТКУ

Основні громадянські права і свободи людини та їх індикація. Індекс людського розвитку (ІЛР) як оцінка ООН рівня освіченості, заробітку, соціального забезпечення, очікуваної тривалості життя, народжуваності-смертності, вартості споживчого кошика, доходів, доступу до робочих місць тощо середньостатистичного громадянина тієї чи іншої країни – показник реалізації його прав, свобод і можливостей.

Ґендерний індекс людського розвитку (ҐІЛР) як інтегрована характеристика соціального становища чоловічого і жіночого населення тієї чи іншої країни, стрижневий показник рівності статей. Симетрія показників порівняння статусу двох демографічних груп у всіх сферах соціально-економічного життя та в управлінських структурах.

50/50 як нормативний стандарт та показник демократичності та гармонійності відносин статей. Рівність результату як суть ҐІЛР. Вищість-нижчість показників ҐІЛР як перевага однієї статі над іншою, показник соціальної нерівності статей в конкретному соціумі; порушення політичних, економічних, соціальних прав і можливостей цієї демографічної групи.

Ґендер як універсальний показник реалізованих і нереалізованих соціальних можливостей і прав людини, незалежно від її статевої належності. Сучасна концепція ґендерного підходу як рівність прав та можливостей статей, а також «рівності результату», їх вирівнювання за рахунок врахування життєвих умов. Ґендерні ролі – домінуючі позиції статей в сімейній, освітньо-професійній та соціально-політичній сферах.

Високі показники ҐІЛР як базисної оцінки ступеня демократичності країн Північної Європи, Північної Америки (США, Канади), Нової Зеландії та Австралії.

ТЕМА 2. ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА В ДОКУМЕНТАХ І ФАКТАХ

Гендерна ідеологія як активізація соціальних, політичних та економічних чинників, спрямованих на просування суспільних інтересів дискримінованих демографічних груп. Права людини в змісті гендерної політики держави.

Рівні права і можливості жінок і чоловіків в будь-яких сферах життєдіяльності, проголошених Конституцією України. Чому реалії ГІЛР далекі від її втілення в життя? Кількісний та якісний аналіз реалізації гендерної політики як справедливого доступу і розподілу соціальних ресурсів, як ілюстрації гендерних диспропорцій та гендерного дисбалансу. Чоловіки і жінки – гендерна рівність де-юре. Жінки як заручниці політичних інтересів чоловіків – де-факто.

Гендерна політика як впровадження стратегії усунення соціального розшарування та соціального вирівнювання статей (виявлення проблем, визначення бажаного результату, аналіз ресурсів та можливостей їх залучення, активізація громадської думки тощо).

Гендерна толерантність та чуйність (чутливість) як прогностика соціальних змін з врахуванням гендерної складової (квотування кількості жінок у виборчих списках чи підвищення їх пенсійного віку), а також як компенсаторні заходи щодо гендерної дискримінації в минулому (особлива увага – підготовці жінок-лідерів, підприємців або педагогічної кваліфікації чоловіків-вихователів), соціальних працівників тощо).

Гендерний аналіз (експертиза) як складова гендерної політики забезпечення рівних умов і можливостей в реалізації прав людини та її результати. Гендерна експертиза цивільного та кримінального законодавства.

Міжнародні угоди та зобов'язання, взяті країною для впровадження політики гендерної рівності:

Міжнародні конференції ООН зі становища жінок на шляху до усунення гендерної дискримінації (Декларація та Платформа дій, прийняті на Четвертій всесвітній конференції зі становища жінок (Пекін, 1995 р.); Загальна декларація прав людини (1948 р.); Міжнародний пакт ООН про громадянські і політичні права (1966 р.); Міжнародний пакт ООН про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.); Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.) та Факультативний протокол до неї (1999 р.); Віденська декларація прав людини (1993 р.); Декларація ООН про соціальний прогрес (Копенгаген, 1995 р.).

Політична декларація й Підсумковий документ «Подальші заходи й ініціативи щодо здійснення Пекінської декларації і Платформи дій», прийняті на Спеціальній сесії Генеральної Асамблеї ООН з порядком денним «Жінки у 2000 році: рівність між жінками і чоловіками. Розвиток і мир у XXI столітті»; Декларація тисячоліття Організації Об'єднаних Націй «Цілі розвитку тисячоліття», затверджена резолюцією Генеральної Асамблеї у вересні 2000 р.).

Гендерно орієнтована політика Світового Банку, Міжнародної Організації Праці, Ради Європи та інших міжнародних організацій, інституцій та неурядових громадських організацій («Мама-86», «Ла-Страда», «Жіноча громада» тощо).

Знання прав і свобод людини у захисті гендерних прав у різних сферах її функціонування. Закони прийняті з метою вирівнювання соціального становища статей як необхідний інструмент забезпечення розвитку сталого суспільства.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Антология гендерной теории. – Мн., Проппен, 2000. – 384 с.

Болотіна Н.Б. Соціальне законодавство України. Гендерна експертиза. – К., 2001.

Буроменський М.В. Міжнародне право. Гендерна експертиза. - К., 2001.

Власенко Н.С., Виноградова Л.Д., Калачова І.В. Гендерна статистика для моніторингу досягнення рівності жінок і чоловіків. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2000. – 54 с.

Впровадження гендерних підходів у роботу комітетів Верховної Ради України: Практичний посібник. – К.: К.І.С., 2005. -186 с.

Гендерна експертиза українського законодавства. Концептуальні засади / Під ред. Т.М. Мельник. – К., 2001.

Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії. Збірник матеріалів науково-практичної конференції 27-29 квітня 2011 р. – Тернопіль-Київ, 2011. – 796 с.

Гендерні проблеми в умовах глобалізації: українські реалії та перспективи / За ред. чл.-кор. АПН України, проф. В. Кравця. – Тернопіль.: ТНПУ, 2010. – 160с.

Гендерні перетворення в Україні. – ТОВ «АДЕФ Україна», 2007. – 195с.

Гендер і культура. 36. статей. – К.: Факт, 2001. – 224 с.

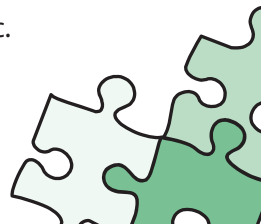
Гендер: реалії та перспективи в українському суспільстві. 36. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції 11-13 грудня 2003 р. – К.: Фоліант, 2003. – 300 с.

Гендерний аналіз виборчого законодавства України, національний та міжнародний погляд. – 164 с.

Гендерний аналіз українського суспільства. – К.: ПРООН, 1999. – 293с.

Гендерний аспект в місцевому самоврядуванні в Україні (експертне опитування) – К.: Міленіум, 2002. – 31 с.

Гендерні студії: освітні перспективи. –К.: ПЦ «Фоліант», 2003. – 80 с.

Гендерные проблемы и развитие. Стимулирование развития через гендерное равенство в правах, в доступности ресурсов и возможности выражать свои интересы // Пер. с англ. – М., изд-во «Весь Мир», 2001. – 408 с.

Гендерный калейдоскоп. Курс лекций. – М.; Academia, 2002. – 520 с.

Говорун Т.В., Кікінежді О.М. Гендерна психологія: Навч. посібник. – К.: Видав. центр «Академія», 2004. – 308 с.

Жити разом: поєднання різноманіття і свободи в Європі XXI століття. Доповідь Групи видатних осіб Ради Європи – Львів.: Літопис, 2011. – 112 с.

Іващенко О. Гендерна наукова перспектива: від світогляду до політики // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1998. – №6. – С.78-91.

Лазар І. Г. Гендерна політика: поняття, визначення, управлінські підходи: Словник-довідник. Видання 2-ге, доповнене. – Львів, 2006.

Мельник Т.М. Творення суспільства гендерної рівності: міжнародний досвід. Друге доп. вид. – К.: Стилос, 2010. – 440 с.

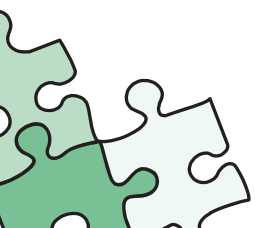
Основи теорії гендеру. – К.: К.А.С., 2004. – 535 с.

Сила децентралізації. Україна: Звіт з людського розвитку за 2003 рік. Ціль 3. Просувати гендерну рівність. – Програма розвитку ООН, м. Київ, Україна, 2003. – 136 с.

Силласте Г.Г. Гендерные исследования: размышления участника международного семинара // Социс, 1992. – №6. – С.29-35.

Україна-Євросоюз у деталях. – № 2(5), червень, 2010 р.

Формування гендерного паритету в контексті сучасних соціально-економічних перетворень: Матеріали Міжнар. н.-пр. конференції. (м. Київ, 5-7 грудня 2002 р.). – К.: Держ. інститут проблем сім'ї та молоді; Укр. інститут соціальних досліджень, 2002. – 222 с.

ТЕМА 3. СТАТЬ ЯК БІОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН ТА ҐЕНДЕР – ЯК СОЦІАЛЬНИЙ (лекція з елементами роботи фокус-груп)

Незмінно первинне питання: «Хто народився?»

Стать біологічна як сукупність генетичних, морфологічних відмінностей. Антропометричні виміри статевої належності. Стать акушерська (паспортна) як перший крок до статі психічної (ґендерної): дівчаткам – рожеве і пухнасте; хлопчикам – блакитне і жорстке.

Соціалізація статі як творення ґендерних відмінностей статей. Диференціація виховних вимог до дівчаток та хлопчиків в процесі первинної та вторинної соціалізації в сім'ї та в дитячих освітніх закладах. Третинна ґендерна соціалізація.

Успадковане і набуте в становленні ґендеру: різні від природи чи від виховання. Чому явище гермафродитизму зіграло важливу роль у розумінні ролі вродженого і набутого в соціалізації статі (драми хлопчиків-підлітків, які набувають вторинних статевих ознак жіночого організму в період статевого дозрівання і драми гермафродитів-дівчаток).

Особистісні характеристики ґендерної поведінки:

- статевотипова як найбільш поширена серед осіб тотожної статі;
- статеворольова як прийняття соціальних ролей та обов'язків, які притаманні особам тотожної статі в дитячому та дорослому віці;
- ґендерна ідентифікація як наслідування взірців бажаної поведінки осіб тотожної статі та соціально-психологічний механізм формування статевої свідомості.

Дослідження транссексуальних індивідів (людей, які заперечують свою біологічну належність до певної статі наслідуванням статевого типу поведінки осіб протилежної, бажаної статі) як внесок у пізнання соціально-психологічних механізмів творення ґендеру: одяг і аксесуари; освіта та вибір професійної зайнятості; манери поведінки і міжстатевих стосунків – індикатор статевого типу та особистісного вибору статевого типу поведінки.

Інверсія сексуальних орієнтацій. Геї та лесбійки: характеристика ґендерних взаємин. Яке відношення мають люди з нетрадиційними сексуальними орієнтаціями до ґендерних проблем?

Статеві відмінності в латералізації півкуль головного мозку: якою мірою вони впливають на психологічні відмінності статей. Біологія жіночої статі: здатність до запліднення, до виношування плоду, народження дитини та вигодовування грудним молоком. Врахування антропометричних відмінностей статей (зросту, ваги тіла, мускулатури) в диференціації спортивних показників в різних видах фізичної культури.

Репродуктивне здоров'я жінки, охорона життя матері і дитини як проблема біології статі. Заохочення чоловіків до підготовки в парі з жінкою до пологів та участі у них як гендерний аспект проблеми («паритетні пологи»).

Чоловік і жінка як базова модель соціальних стосунків в еволюції гендерних ролей – від традиційних до егалітарних.

Гендерні дослідження як система знань про конструювання суспільством соціальних моделей мужності і жіночності.

Гендер як індикатор демократичності суспільства, як новітній феміністичний рух, який активізує перегляд пануючої статевої дискримінації. Соціальна справедливість як наріжний камінь ідеології гендерної ідеології.

Гендер як соціальна характеристика чоловічого і жіночого населення, як показник реалізованого особистісного потенціалу та діагностика ресурсу розвитку людини незалежно від її статевої належності.

Особливості реалізації гендерних проблем в незалежній Україні.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Бендас Т.В. Гендерная психология: Учебное пособие. – СПб.: Питер, 2006. – 431 с: ил. – (Серия «Учебное пособие»).

Берн Ш. Гендерная психология. – СПб: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. – 320 с.

Биянки В.Л., Филиппова Е.Б. Асимметрия мозга и пол. – СПб.: С.П.У. 1997.

Введение в гендерные исследования. Ч. 1. Учебное пособие. – Харьков: ХЦГИ, 201; СПб: Алетейя, 2001. – 708 с.

Введение в гендерные исследования. Ч. II. Хрестоматия. – Харьков: ХЦГИ, 201; СПб: Алетейя, 2001. - 991 с.

Визгина А.В., Пантеев С.Р. Проявление личностных особенностей в самоописаниях мужчин и женщин // Вопросы психологии. – 2002. – № 3. – С. 91-100.

Женщина и визуальные знаки. Под ред. А. Альчук. – М.: Идея-Пресс, 2000. – 280 с.

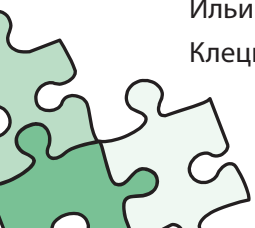
Говорун Т.В. Соціалізація статі та сексуальності. Монографія. – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2001. – 240 с.

Говорун Т.В., Кікінежді О.М. Гендерна психологія: Навч. посібник. – К.: Видав. центр «Академія», 2004. – 308 с.

Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины. – СПб.: Питер, 2002. – 544 с.

Ильин Е.П. Пол и гендер. – СПб.: Питер, 2010. – 688 с.

Клецина И.С. Гендерная социализация. – СПб.: РГПУ, 1998. – 92 с.

Кун Д. Основы психологии: все тайны поведения человека. Гендер и сексуальность. Гл. 16. – СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. – С.674-697.

Майерс Д. Социальная психология. – Москва-Харьков-Минск, 1999. – 688 с.

Малкина – Пых И.Г. Гендерная терапия. – М.: ЕКСМО, 2006. – 928 с.

Пайнс Э., Маслач К. Исследование гендерных ролей // Практикум по социальной психологии. – СПб.: «Питер», 2000. – С. 199-207.

Перспективы социальной психологии: Пер. с англ. – М.: Изд-во ЕКСМО – Пресс, 2001. – 688 с.

Практикум по гендерной психологии // Под ред. И. Клециной. – Санкт-Петербург, 2003. – 478 с.

Шведова Н.А. Просто о сложном: гендерное просвещение. – Воронеж, 2002.

ТЕМА 4. ОСНОВНІ ПАРАМЕТРИ «ВИМІРУ» ҐЕНДЕРУ

Пізнання шляхів творення ґендерних відносин в історичному, релігійному, етнокультурному, соціально-економічному, політичному та глобалізаційному аспектах.

Соціальні механізми формування ґендеру:

- статевий розподіл праці та влади, сфер діяльності та самореалізації обов'язків та відповідальності (наприклад, територія жінки – дім, чоловіка – все, що поза ним);
- диференціація образів, символів, які уособлюють очікування та нормативи статевої поведінки (він – відчайдух, борець, володар, владика, воїн; вона – послужниця, втілення покори, сумління і самопожертви);
- різниця нормативів поведінки та спілкування статевозмішаних та статевооднорідних угрупованнях (етикет чоловічий у спілкуванні з жінкою – опіка, страхування, домінування);
- відмінність у формуванні особистісних структур («чоловічий» та «жіночий» характер як дихотомічні утворення, диференціація пізнавальних інтересів учениць та учнів).

Психолого-педагогічні механізми творення ґендеру згідно з соціальною стратифікацією суспільства за Ю. Бронфенбреннером:

- мікрорівень – диференціація виховання, символів, оточення хлопчиків та дівчаток в сім'ї, найближчому соціальному доквіллі (наприклад, територія доньок – дім та двір, синів – за їх межами);
- мезорівень – диференціація спрямованості загальноосвітнього і професійного навчання, сфер трудової зайнятості, посад праці, кар'єрних можливостей, сімейних ролей та обов'язків;

- макрорівень – поширення різностатевих гендерних стереотипів шляхом пропаганди традиційної ідеології буття ЗМІ, збереження владно-підвладних стосунків в адміністративнополітичних інституціях, а також в етнокультурній та релігійній звичаєвості;
- екзорівень – асиміляція-відторгнення гендерно-освітніх директив всесвітніх, міжнародних демократичних інституцій та організацій.

Складові гендерного аналізу як найпоширенішої техніки виявлення ступеня гендерного дисбалансу, його причин, наслідків, можливих шляхів вирівнювання позицій статей:

- гендерна картина (гендерний дисплей – демонстрація переконливим ілюстративним матеріалом, статистичними даними становища статей в тій чи іншій галузі виробництва чи соціальній сфері або в комплексній системі функціонування окремого суспільства чи більшості країн (гендерна картина світу);
- гендерний порядок – взаємозумовленість гендерних ролей в системі різних соціальних інституцій (переважно на мезо-макрорівні їх функціонування);
- гендерна деконструкція (гендерна експертиза) – критичний аналіз соціальних складових з врахуванням біологічних, які зумовлюють той чи інший статус кво гендерного дисплею (наприклад, порівняння кількості жіночого та чоловічого населення від народження до дорослого віку та з'ясування соціально-медичних причин демографічного дисбалансу, який фіксується з 30-35-річного віку);
- гендерна сегрегація – демонстрування асиметрії гендерного дисплею, доповнене аналізом переваг однієї статі та ущемлення прав і можливостей іншої, що спричинило дисбаланс позицій статей по вертикалі чи горизонталі;
- вертикальна сегрегація – порівняння соціально-політичного статусу статей та їх можливостей в структурі владних інституцій і законодавчої влади, в управлінській та виконавчій структурах (наприклад, кількості чоловіків та жінок в парламенті, уряді, структурах управління науковими, виробничими, освітніми інституціями) та демонстрація тим самим можливостей ущемленої статі (жінок – в даному випадку) в прийнятті політичних рішень, скерування діяльності, вибору її напрямків тощо);
- гендерна сегрегація – порівняння соціально-економічного статусу та можливостей статей на одних і тих же посадах, становищах в тих чи інших сферах суспільного життя, виробництва, освіти, науки тощо (наприклад, яка кількість посад голів комітетів чи парламентських комісій припадає на однакову кількість депутатів-жінок та депутатів-чоловіків або як оплачуються посади спеціалістів одного і того ж рівня в сфері культури, освіти, де працює більшість жінок, і сфері агропромислового чи іншого виробництва, де працює більшість чоловіків);

- гендерна метафора – образне порівняння становища чоловіків і жінок в тій чи іншій сфері або гендерного дисплею в цілому із загальнозрозумілими смисловими означеннями (наприклад, жіноче = інтуїтивне, чуттєве, а чоловіче = логічне і раціональне; мода – фемінна або маскулінна тощо);
- гендерна рівність як нова філософія демократизації людських відносин на всіх її рівнях функціонування, партнерство як їх базова характеристика.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Від заборони дискримінації до сприяння рівності. Посібник для тренерів. – Міжнародна організація праці, 2010. – 66 с.

Гендерна рівність у світі праці в Україні/Гульбаршин Чепурко. Міжнародне бюро праці. – К.: МБП, 2010. – 50 с.

Гендерна статистика України: сучасний стан, проблеми, напрями вдосконалення. Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – 192 с.

Дотримання принципу рівного ставлення та недискримінації на робочому місці у державному та приватному секторах України. Посібник для роботодавців. – Міжнародна організація праці, 2010. – 36 с.

Жінки та чоловіки на ринку праці України. Порівняльне дослідження України та ЄС. Київ: Компанія BAITE, 2011. – 32 с.

Коментар до Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків». Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – 168 с.

Комплексний гендерний підхід на ринку праці України та роль державної служби зайнятості/Ольга Купець. – К.: МБП, 2010. – 72 с.

Комплексний гендерний підхід у колективних переговорах. Посібник для тренерів. – Міжнародна організація праці, 2010. – 96 с.

Комплексний гендерний підхід у системі інспекції праці України // Жоан Палет і Віларо, Міжнародне бюро праці. – К.: МБП, 2010. – 50 с.

Кращі практики на рівні підприємств щодо дотримання принципів рівних можливостей та недискримінації на робочому місці у державному та приватному секторах України. Результати дослідження. – Сприяння рівності. Гендерно нейтральне оцінювання робіт щодо рівної оплати: поетапний посібник. Міжнародна організація праці, 2009.– 104 с.

Модуль «Тренінг для тренерок/тренерів з гендерної рівності та впровадження гендерної політики в Україні». Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – 256 с.

Москаленко В.В. Соціальна психологія. Підручник. – Київ.: Центр навчальної літератури, 2005. – 624 с.

Організаційні та правові елементи інституційного механізму забезпечення гендерної рівності в Україні. Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – 140 с.

Чикалова И. Партии и власть в США и Великобритании: гендерная политика в 1970-1990-е годы. – Минск, «Тесей», 2000. – 288 с.

Экономика и социальная политика: гендерное измерение. – М.: Academia, 2002. – 288 с.

ТЕМА 5. СОЦІОСТАТОВА СТРАТИФІКАЦІЯ В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ (семінар, колоквиум, групові дискусії, презентації рефератів, резюме проблеми)

Диференціація двох типів міжстатевих стосунків:

- рівноправних, рівних або партнерських (від франц. *egalite* – рівність);
- владно-підвладних як домінаторних, нерівноправних, дискримінаційних. Різновидом домінації однієї статі над іншою є патріархальні (влада батька-чоловіка) та матріархальні (влада матері);
- сучасний «гендерний розподіл» світу. Жіноцтво в країнах північної та частково південної Африки, а також близького та далекого Сходу в обіймах патріархату. Північна Америка, Західна Європа – усталені, поширювані, егалітарні. Нечасті випадки матріархату в племенах південної Полінезії;
- історичні витоки домінаторних міжстатевих стосунків. Від «ностальгії» за владою жінок до наукового вивчення виникнення і витіснення матріархату.

Концепція Л. Моргана про патріархат і її трактування Ф. Енгельсом: боротьба між материнським і батьківським правом у первісному суспільстві, «Природний розподіл праці» між статями.

Уявлення про жіноче й чоловіче начало світу в античній філософії. Статус жінки в епоху Середньовіччя. Дуалізм маскулінного та фемінного в теологічних ученнях.

Епоха Відродження – час «вільних» чоловіків і «невільних» жінок в культурі Ренесансу. Велика французька революція про рівність статей та емансипацію жінок.

«Свод Законов Российской Империи» та «Домострой» як керівництво до патріархальних міжстатевих стосунків. Гендерний радикалізм першого десятиріччя радянської влади. Сталінська політика «рівності статей» та її наслідки. Спроби подолання принципу «рівність у тотожності» та прийняття ідеї «рівності у відмінностях».

- Андроцентризм як традиція підпорядкованості жіночої статі та домінування чоловічої;
- егалітарний (партнерський) конструкт гендеру: передумови його виникнення та утвердження на різних рівнях (від мікро- до макро-) суспільства.

Принципи проведення ґендерних досліджень. Орієнтація на наукові концепції соціальної детермінації ґендеру та ігнорування біологічно детермінованих підходів. Статева парність вибірки. Врахування етнокультурної специфіки досліджуваних. Застосування методів математичної статистики в обробці емпіричних даних.

Колоквіум на тему: Книзі Сімони де Бовуар «Друга стаття» понад 50 років. Чи втратила вона свою актуальність?

Колоквіум за книгою Кларіси Пінколи Естес «Та, що біжить з вовками» (К.П. Эстес. Бегущая с волками. Женский архетип в мифах и сказаниях. Пер. с англ. – К.: «София», М.: ИД «Гелиос», 2001.– 496 с.)

Архетипічні образи жінки, сакралізація жіночої тілесності. Жінка як об'єкт домагань та суб'єкт маніпуляції. Що означає бути «первозданною» жінкою? Чому авторка використовує казки для розкриття Архетипу Дикої жінки? Який зміст покладений в назву і чому авторка порівнює жінку з вовчицею? Характеристика Архетипів жінок та чоловіків: Синя борода, Василиса Премудра, Червоні черевички, Золотоволоска, Бридке каченя та ін. етнокультурні міфи про жіноче та чоловіче.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Бовуар де Сімона. Друга стаття / Пер. з фр. : В 2 т. Т.1. – К.: Основи, 1994. – 390 с.
Бовуар де Сімона. Друга стаття / Пер. з фр.: В 2 т. – Т.2. – К.: Основи, 1995. – 392 с.

Вулф В. Власний простір. – К.: Вид.дім «Альтернативи». – 112 с.

Гидденс Э. Пол, патриархат и развитие капитализма // Социологические исследования. – 1992. – № 7. – С. 87–96.

Голод С.И. Семья и брак: историко-социологический анализ. – СПб.: Наука, 1998. – 296 с.

Енгельс Ф. Походження сім'ї, приватної власності та держави. – М., 1984.

Женская и гендерная история. Под ред. Н.Л. Пушкаревой. – М.: Российская политическая энциклопедия, 2003. – 528 с.

Женщина в античном мире. – М.: Наука, 1995. – 275 с.

Жіночі студії в Україні. Жінка в історії та сьогодні. За ред. Л. Смоляр. – Одеса, 1999. – 402 с.

Зеркало Ланды. Истории Античных гетер. – М.: Изд-во Эксмо, 2002. – 416 с. (серия «Антология мудрости»).

Зуйкова Е.М., Ерусланова Р.И. Феминология. Уч. пособие. – М.: Изд. – во книгорторг. Центр «Маркетинг», 2001. – 248 с.

Кравець В.П. Історія ґендерної педагогіки: Навч.пос. -Тернопіль: Джура, 2005. – 440 с.

Кравець О. Сімейний побут і звичаї українського народу. – К.: Наукова думка, 1996. – 200 с.

Мілет, Кей. Сексуальна політика: Пер. з англ. – К.: Основи, 1998. – 619 с.

О любви и красотах женщин: Трактаты о любви эпохи Возрождения. – М.: Республика, 1992. – 368 с.

Павличко С. Фемінізм. – К.: Основи, 2002. – 322 с.

Плісовська Е., Ліповицька М. Сучасне суспільство: роль чоловіка і жінки // Філософська і соціологічна думка. – 1995. – № 1/2. – С. 40–46.

Репина Л.П. Женщины и мужчины в истории: новая картина европейского прошлого. Хрестоматия. – М.: Российская политическая энциклопедия, 2002.

Рубчак М. Християнська Богородиця чи Берегиня? Фемінізм на противагу вічно жіночому? // Філософська думка. – 2000. – №1.

Семья на пороге третьего тысячелетия. – М.: Феникс, 1995. – 216 с.

Словарь гендерных терминов. – М.: Информация. – XXI век, 2002. – 256 с.

Смоляр Л. Феміністична традиція України і питання сучасного жіночого руху // Жінка і демократія. – К.: Жіноча громада, 1995. – С. 45–54.

Социальная история. - Ежегодник, 2003.

Федяєва В.Л. Сімейне виховання в історичній ретроспектива (друга половина XIX - XX століття): монографія / В. Л. Федяєва. — Херсон: РІПО, 2010. – 348 с.

Философия любви. Ч.1. – М.: Политиздат, 1990. – 510 с.

Философия любви. Ч.2. Антология любви. – М.: Политиздат, 1990. – 605 с.

Чухим Н. Гендер та гендерні дослідження в XX ст. // «Гендерні студії» Спец. випуск незалежного культурологічного часопису «І». – Львів, 2000. – №17. – С. 22-29.

ТЕМА 6. СІМ'Я ЯК ВТІЛЕННЯ СТАРОГО-НОВОГО ГЕНДЕРНОГО ПОРЯДКУ

Традиційна сім'я в доіндустріальний період як відображення історично успадкованого дихотомічного розподілу праці та обов'язків статей. Чоловіча монополія сімейної влади над дружиною та дітьми та її відображення в шлюбно-сімейній звичаєвості та фольклорі.

Домінування господарчо-економічної функції сім'ї в мотивації її створення та реалізації репродуктивної та виховної функцій. Подвійна зайнятість жіноцтва.

Емансипація жіноцтва під впливом розвитку індустріальних відносин як передумова дисфункції традиційної сім'ї та розвитку її нового типу – партнерської, егалітарної, біархатної (воо-два, архе-влада).

Домінування психологічних мотивів створення партнерської сім'ї. Взаємозамінність статевих ролей та обов'язків як умова успішної

реалізації сімейних функцій. Криза авторитарного стилю та утвердження відповідального батьківства як необхідна складова розвитку партнерських взаємин. Колективне прийняття рішень на противагу індивідуальному, гнучкість розподілу сімейних обов'язків на противагу статевовідповідному, опора на індивідуальні інтереси та уподобання в особистості дорослого чи дитини замість статевотипових занять в соціалізації та відпочинку як провідні гендерні відмінності партнерської та традиційної сім'ї.

Неповна сім'я як результат порушення партнерства та рівноправ'я в функціонуванні родини. Сфери руйнації паритетності подружніх вземин на різних стадіях розвитку сім'ї: її створення, експансії, стабілізації та «порожнього гнізда».

Монобатьківство як неповна материнська чи батьківська сім'я. Статеві стереотипи в констатації неповноцінності неповної сім'ї, можливостях виховання хлопчиків чи дівчаток.

Егалітарність подружніх та батьківсько-дитячих стосунків як необхідна умова функціонування реструктуризованої сім'ї (повторні шлюби, стосунки вітчима/мачухи з біологічно нерідними дітьми), а також сім'ї прийомної.

Трансформація психологічних засад міжстатевого партнерства: перехід від зовнішнього контролю соціальними інституціями (впливу церкви, тиску громадської думки тощо) до внутрішніх засад гендерної взаємодії: самостійної відповідальності, свідомого вибору. Конкубінат як форма втілення добровільності та партнерства в побудові міжстатевих стосунків.

Егалітарні засади функціонування конкубінатних та шлюбних стосунків (одностатеві шлюби узаконені в 11 країнах світу) осіб з нетрадиційними сексуальними орієнтаціями.

Соціально-економічні причини ідеалізації гендерних стосунків традиційного типу сім'ї і домінаторних (переважно патріархальних) відносин.

Профілактика та психотерапія сімейних дисфункцій організацією гендерних тренінгів.

ТЕМА 7. МАСКУЛІННІСТЬ-ФЕМІННІСТЬ У ОСОБИСТІСНОМУ ТА СОЦІАЛЬНОМУ ВИМІРІ (лекція з елементами репродукції знань та евристичного пошуку)

Перенесення анатомічних відмінностей чоловічих і жіночих організмів на диференціацію психічних відмінностей. Маскулінні і фемінні характерологічні властивості як дихотомія уявлень про «сильну» та «слабку» стать, комплементарність та взаємопротиставлення, а також як підстава для поляризації сімейних та соціальних ролей.

Застосування статевого диморфізму в теоретичному обґрунтуванні різного призначення чоловічих і жіночих ролей (здобувач, захисник та берегиня,

опікунка). Маскулінність і фемінність як публічне та приватне, провідне та другорядне, здатне керувати, вести за собою і підпорядковуватись та виконувати розпорядження.

Маскулінність та фемінність як «типово» хлопчача/чоловіча та дівчача/жіноча поведінка. Біполярний континіум вимірювання маскулінності-фемінності за тестом ММРІ (шкала V за тестом Сандри Бем).

Гіпергендерність як «війна» статей. Зв'язок статевотипізованих моделей гендерної поведінки з домінаторними і підлеглими ролями традиційної сім'ї та патріархальної культури.

Мачизм як відвертий чоловічий шовінізм. «Міцне слово», алкоголь, сигарети як нав'язуваний норматив чоловічої поведінки.

Маскулінізація дівчат та жінок та фемінізація хлопців та чоловіків як різновиди інверсії гіпергендерної поведінки.

Андрогінність як двовимірна модель нааявності високого рівня позитивних чоловічих та жіночих властивостей, їх поєднання в одній особі, незалежно від її статевої належності. Андрогінність як умова універсалізації поведінки, її видозміни в залежності від ситуації, яка потребує розв'язку.

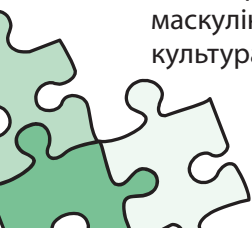
Андрогінність як усталений символ нерозривності поєднання чоловічого та жіночого начала в етнокультурах світу (наприклад, китайські інь та янь), а також в теоріях єдності чоловічого та жіночого (Карл Густав Юнг). Андрогінність в міфах та віруваннях.

Порівняльні експериментальні дослідження психологічних властивостей чоловіків та жінок зі статевотипізованою та андрогінною поведінкою. Зв'язок фемінності з особистісною тривожністю, низькою самооцінкою, ухильною чи маніпуляційною поведінкою та звуженим полем самореалізації. Зв'язок маскулінності з агресивністю, ригідністю, браком емпатійності та соціально-перцептивних якостей.

Андрогінність в універсалізації гендерних ролей, ефективності виконання професійної діяльності. Психологічна гнучкість та індивідуальна варіативність поведінки в межах андрогінності. Андрогінність як ідеал гендерного виховання дитини.

Чоловічі та жіночі цінності в суспільній свідомості. Маскулінність і фемінність як ознаки соціуму. Крос-культурні дослідження домінування его (маскулінних) та соціальних (фемінних) цінностей (за Дж. Гофстидом) в орієнтаціях на роботу, кар'єру, заробіток, матеріальні блага, сім'ю, виховання тощо. Характеристика «чоловічих» і «жіночих» культур. До якого полюсу примкне Україна?

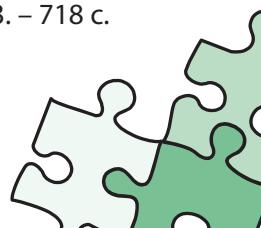
Гіпергендерна поведінка в патріархальних суспільствах. Фактор гендеру в етнографічних дослідженнях: біполярний конструкт гендеру (поляризація маскулінності-фемінності як жорстка дефініція статевих ролей в традиційних культурах).

Маскулінні (орієнтовані на чоловічі цінності – швидкість, силу, успіх, рейтинг – США, Канада, Німеччина, Японія та ін.) та фемінні (орієнтовані на жіночі – психологічний комфорт, емоційне благополуччя в спілкуванні, сприятливі міжособистісні стосунки – Швеція, Швейцарія, Фінляндія, Данія та ін.) – сучасні соціальні культури згідно досліджень Д. Гофстида.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

- Берн Ш. Гендерная психология. – СПб: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. – 320 с.
- Гендерные истории Восточной Европы. – Минск: ЕГУ, 2002. – 416 с.
- Говорун Т.В., Кравець В.П., Кікінежді О.М., Кізь О.Б. Гендерні аспекти усвідомленого батьківства: Навч. посібник. – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2004. – 144 с.
- Кісь О. Жінка в традиційній українській культурі (друга половина XIX ст. – початок XX ст.). - Львів, Інститут народознавства НАН України, 2008. – 272 с.
- Кон И.С. Социологическая психология. – М.: Моск. психолого-социальный институт; Воронеж: Изд-во НПВ «МОДЭК», 1999. – 560 с.
- Кон И.С. Ребенок и общество. – М.: Педагогика, 1988. – 270 с.
- Кайл Р. Детская психология: Тайны психики ребенка. Пол и развитие. гл. 13-СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. – 416 с.
- Крайг Г. Психология развития. – СПб.: Питер, 2000. – 992 с.
- Кравець В.П. Гендерна педагогіка: Навч. посібник. –Тернопіль: Джура, 2003. – 416 с.
- Лев-Старович З. Секс в культурах мира / Пер. с пол. – М.: Мысль, 1991. – 255 с.
- Лопухова О.Г. Влияние этнокультурных традиций на становление психологического пола личности // Вопросы психологии, 2001. – №5. – С. 73-80.
- Маєрчик М. Ритуал і тіло. Структурно-семантичний аналіз обрядів українського родинного циклу. – К.:Критика, 2011. – 328 с.
- Майерс Д. Социальная психология. – Москва-Харьков-Минск, 1999. – 688 с.
- Мид М. Культура и мир детства. – М.:Наука, 1988. – 429 с.
- Митина О.В., Петренко В.Ф. Кросскультурное исследование стереотипов женского поведения (в России и США) // Вопросы психологии, 2000. – №1. – С. 68-86.
- Москаленко В.В. Гендерна культура //Філософія і політика, 2002.
- О муже (N)ственности. Сб. статей. Сост. С.Ушакин. – М, 2002.
- Практикум по гендерной психологии. Под ред. И. Клециной. – Санкт-Петербург, 2003. – 478 с.
- Психология и культура / Под ред. Д. Мацумото. – СПб.: Питер, 2003. – 718 с. гл.11. Гендер и культура. – С.316-358.

Ромовська З.В. Сімейне законодавство України. Гендерна експертиза. - К., 2001. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості у межах і за межами буденності. - К.: Либідь, 2003. - 375 с.

Шэффер Д. Дети и подростки: психология развития. - СПб: Питер, 2003. - гл.13. Половые различия и гендерно-ролевое развитие. - 976 с.

Эриксон Э. Детство и общество: Пер. с англ. - СПб, Ленато, АСТ Фонд " Университетская книга", 1996. - 592 с.

ТЕМА 8. ПСИХОЛОГІЯ ҐЕНДЕРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ: ЧИ СПРАВДІ ЧОЛОВІЧА СТАТЬ Є «СИЛЬНОЮ», А ЖІНОЧА – «СЛАБКОЮ?» (евристична лекція, семінар-дискусія, анотування результатів психологічних досліджень)

Дипсихізм: (вона – покірна, лагідна, ірраціональна і т.п.) (він – ініціативний, раціональний, креативний тощо) – міф чи реальність?

Історичне життя (понад 115 років) ідеї Парсонса та Бейлза про предметно-інструментальні здібності чоловіків та їх відповідність технічно-інженерним професіям та емоційно-експресивні – жінок та їхню придатність опікунчових виховних видам діяльності.

Застосування в порівняльних експериментальних дослідженнях з «чоловічих» та «жіночих» психічних та особистісних властивостей методу контент-аналізу для перевірки гіпотези про кардинальні відмінності чоловічої та жіночої психології.

Одностайність наукових свідчень про більшу психологічну подібність статей та про їх можливу більшу диференціацію у межах двох статей. Переосмислення поглядів про диференціацію чоловічої та жіночої психіки. Активізація гендерних досліджень на засадах вивчення чинників диференціації виховних та соціалізуючих впливів та їх наслідків.

Вона та він – різні від природи чи виховання. Експериментальні дослідження диференціації психології статі у віковій та педагогічній психології методом мета-аналізу. Чим зумовлені помірні відмінності у рівнях особистісної та ситуативної тривожності, різновидах агресивності, типах керівництва та лідерства, емоційній експресивності та емпатійності, у просторових та математичних здібностях, територіальній поведінці статей – вродженим чи набутим?

Мова та мовленнєва культура у чоловіків та жінок. Дискусії про статеву диференціацію мозкових центрів, відповідальних за мову і мовлення. Алекситемія, афазія і інші розлади мовлення у хлопчиків та дівчаток.

Парадоксальність висновку щодо дипсихізму чоловіків і жінок: відмінності в психічних відмінностях в межах однієї статі можуть бути більшими за психічні відмінності поміж ними. Чи цей висновок протиречить явищу статевої ентропії

особистісних чоловічих та жіночих властивостей або чому серед чоловіків більше фанатів футболу, а серед жінок – любителюк «мільних серіалів»?

Аналіз «частки» вродженого і набутого в інтерпретації порівняльних психодіагностичних даних. Психологічні відмінності статей – результат виховання чи успадкованих біологією статі властивостей?

Новизна порівняльних досліджень чоловічої та жіночої психіки через призму обмежень особистісного розвитку різними стереотипізованими очікуваннями. Диференціація структури свідомості: дітоцентричні цінності жінок та соціоцентричні чоловіків.

Чи може чоловік стати «мамою»? Декретна відпустка для тата як відповідь на ґендерні вимоги через вирівнювання ґендерного статусу та відповідних психічних властивостей жінок та чоловіків згідно змін в новому шлюбно-сімейному законодавстві Західної Європи та України.

Шляхи подолання «навченої безпомічності» чоловіків в сфері домашнього господарювання та догляду за дітьми.

Статеві відмінності в психічних та поведінкових розладах – ще одне свідчення їх соціогенного характеру (евристична лекція).

Порівняльний аналіз неврозів, поширених серед жіночої та чоловічої популяції.

Анорексія та булімія; депресія; особистісні розлади; розлади тривожності та агресивної поведінки: чим зумовлені статеві відмінності в їх поширенні? Зростання показників розладів їжі в жіночій популяції в країнах далекого Сходу як ознака соціального характеру неврозу.

ґендерні стереотипи як чинник невротизації особистісного розвитку статей.

Симптоматика особистісних розладів через призму соціальних очікувань та позитивного підкріплення. Соціокультурний підхід до етіології та терапії жіночих депресій та розладів тривожності. Фемінізація бідності та її психологічні наслідки.

Тенденції та причини поширення алкогольної, тютюнової та наркотичної залежності серед чоловіків та жінок.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Абраменкова В.В. Половая дифференциация и межличностные отношения в детской группе // Вопросы психологии. – 1987. – № 5. – С. 64–69.

Агеев В.С. Психологические и социальные функции полоролевых стереотипов // Вопросы психологии. – 1987. – №2. – С. 152–158.

Алешина Ю.Е., Волович А.С. Проблемы усвоения ролей мужчины и женщины // Вопросы психологии. – 1991. – № 4. – С. 28–32.

Бем С. Линзы гендера: Трансформация взглядов на проблему неравенства полов / Пер. с англ. — М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. — 336 с.

Берн Ш. Гендерная психология. — СПб: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. — 320 с.

Брутман В.И., Филиппова Г.Г., Хамитова И.Ю. Методика изучения психологического состояния женщин во время беременности и после родов // Вопросы психологии, 2002. — №6. — С.110-117.

Бужигеева М.Ю. Гендерные особенности детей на начальном этапе обучения//Педагогика. — №8. —2002. — С.29-35.

Вейнингер О. Пол и характер / Пер. с нем. — М.: Терра,1992. — 480 с.

Виткин Дж. Женщина и стресс. Мужчина и стресс. — СПб.: Питер Пресс,1995. — 350 с.

Воронцова Н. Как программируется крах семьи // Воспитание школьников — 2001, № 5.

Воспитание детей и психоанализ. Сб. Пер. с англ. — М.: «Рефл-бук», К.: «Ваклер», 2000. — 304 с.

Говорун Т.В., Кікінежді О.М. Гендерна психологія: Навч. посібник. — К.: Видав. центр «Академія», 2004. — 308 с.

Дубровина И.В. Проблемы психологической подготовки молодежи к семейной жизни. — М.: Просвещение, 1989. — 204 с.

Ениколопов С.Н., Дворянчиков Н.В. Концепции и перспективы исследования пола в клинической психологи // Психологический журнал. — 2001. — т.22. — №3. — С.100-115.

Каган В.Е. Когнитивные и эмоциональные аспекты гендерных установок у детей 3-7 лет // Вопросы психологии. — 2000. — №3. — С.66-69.

Каган В.Е. Семейные и полоролевые установки у подростков // Вопр. психол. — 1987. — №2. — С. 54-61.

Кайл Р. Детская психология: Тайны психики ребенка. Пол и развитие.гл. 13- СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. — 416 с.

Карл Ф. Шрифтер. Третий аспект удовольствия. — М., 2000. — 126 с.

Карпенко К.І. Природа і жінка: Перспективи екофінізму в Україні. — Харків. «Крук», 2005. — 320 с.

Коломинский Я.Л., Мелтсас М.Х. Ролевая дифференциация пола у дошкольников // Вопросы психологии, 1985. — №3. — С.48.

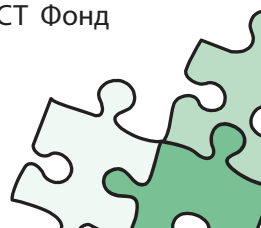
Кон И.С. Ребенок и общество. — М.: Педагогика, 1988. — 270 с.

Кон И.С. Социологическая психология. — М.: Моск. психолого-социальный институт; Воронеж: Изд-во НПВ «МОДЭК», 1999. — 560 с.

Кравець В.П. Психофізіологічні та психолого-педагогічні аспекти формування усвідомленого батьківства. — К.: Академія, 2001. — 244 с.

- Крайг Г. Психология развития. – СПб.: Питер, 2000. – 992 с.
- Крэйхи Б. Социальная психология агрессии. – СПб.: Питер, 2003. – 336 с.
- Лангмейер Й., Матейчек З. Психическая депривация в детском возрасте. – М.: Авиценум, 1984. – 334 с.
- Лесюк М.П. Еротизм в українському пісенному фольклорі: Наукове видання. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010. – 244 с
- Льюис К.С. Любовь. Страдание. Надежда. Притчи. Трактаты. Пер. с англ. – М.: Республика, 1992. – 432 с.
- Максимова Н.Ю., Милютин Е.Л. Курс лекций по детской патопсихологии: Уч. пособие. – Ростов н/Д.: Феникс, 2000. – 576 с.
- Менегетти А. Женщина третьего тысячелетия. Пер. с ит. Славянской ассоциации Онтопсихологии. – М.: ННБФ, «Онтопсихология», 2001. – 256 с.
- Мещерякова С.Ю. Психологическая готовность к материнству // Вопросы психологии. – 2000. – №5. – С.18-27.
- Палуди М. Секреты женщин в психологии. – С.-Петербург, 2003. – 384 с.
- Прихожан А.М., Толстых Н.Н. Дети без семьи. – М.: Педагогика, 1990. – 160 с.
- Психотерапия женщин. Под ред. М. Лоуренс, М. Магуир. – Питер, 2003. – 208 с.
- Романов И.В. Особенности половой идентичности подростков // Вопросы психологии, 1997. – №4. – С.36-44.
- Соколова Е.Т., Бурлакова Н.С., Лэонтиу Ф. К обоснованию клинико-психологического изучения расстройства гендерной идентичности // Вопросы психологии, 2001.- №6. – С.35- 46.
- Соколова Е.Т., Бурлакова Н.С., Лэонтиу Ф. Связь феномена диффузной гендерной идентичности с когнитивным стилем личности // Вопросы психологии, 2002. – №3. – С.41-51.
- Титаренко Т.М. Хлопчики та дівчатка: психологічне становлення індивідуальності. – К.: Знання, 1989. – №7. – 48 с.
- Филиппова Г.Г. Психология материнства. – М.: Изд-во Института Психотерапии, 2002. – 240 с.
- Фрейджер Р., Фейдимен Дж. Личность: теории, эксперименты, упражнения. – СПб.: Прайм. – ЕВРОЗНАК, 2001. – 864 с.
- Шапкин С. А. Опросник мотивации достижения: новая модификация // Психологический журнал, 2000. – Т.21. – №2. – С.113-127.
- Шэффер Д. Дети и подростки: психология развития. – СПб: Питер, 2003. – гл.13. Половые различия и гендерно-ролевое развитие. – 976 с.
- Щеголев А. Ложная женщина. Невроз как внутренний театр личности. – СПб.: Речь, 2001. – 201 с.
- Эриксон Э. Детство и общество: Пер. с англ. – СПб, Ленато, АСТ Фонд "Университетская книга", 1996. – 592 с.

Bem S.L. The measurement of psychological androgyny // Journal of Consulting and Clinical Psychology, 42. – 1974. – P. 155-162.

Hyde Janet Sh. Half the Human Experience: The Psychology of Women.- D.C.Heath and Company. Lexington. Massachusetts. Toronto. – 1991. – 475 p.

**ТЕМА 9. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТЕОРІЇ ЗАСВОЄННЯ
ГЕНДЕРНИХ РОЛЕЙ ТА ГЕНДЕРНА ПЕДАГОГІКА
(семінар, резюмування текстів першоджерел, педагогічних
та історіографічних творів, розробка сценаріїв дискусій «за»
і «проти» традиційного виховання, контент-аналіз змісту
навчально-виховного процесу)**

Гендерне як набуте під впливом статевої соціалізації. Педагогічні теорії в пошуках відповіді на питання: «Як?», «У який спосіб?»

Концепції набуття гендерної ідентичності. Психоаналітична концепція статевої ідентифікації. Розв'язок «Едипового комплексу» або «комплексу Електри» як передумова ототожнення з чоловічою чи жіночою роллю. Психоаналіз про гендерні ролі та фрустровану ідентифікацію дівчаток з особами чоловічої статі. Карен Горні про соціальні витоки неврозів жінок.

Засвоєння статевої ролі як закріплення стимул-реактивних зв'язків. Біхевіоризм про роль позитивного та негативного підкріплення як провідного психологічного механізму освоєння статевої ролі. Соціобіхевіоризм в інтерпретації способів навчання виконанню статевої ролі, соціально бажаних моделей поведінки.

Когнітивний підхід до освоєння гендерної ролі: поетапне пізнання, поглиблення та розширення інформації про стать та статеві ролі в онтогенезі людини. Варіативність інформативних патернів, відбір найбільш привабливих статево-відповідних соціальних взірців як основа диференціації чоловічої та жіночої психології. Концепція засвоєння матриць-схем статево-типизованої поведінки. Теорія гендерних схем С. Бем.

Інтегративний підхід до розуміння способів асиміляції нормативів та вимог гендерної поведінки найближчого соціального оточення.

Надбання гендерної педагогіки: історичний аспект у віддзеркаленні сьогоденних проблем.

Гендерна педагогіка як нова-стара наукова галузь. Наукова та народна педагогіка статі.

Гендерний підхід в історії освіти та педагогічної думки. Уявлення про роздільне виховання і навчання у давні часи. Спартанська та афінська системи виховання дітей різної статі. Вирівнювання можливостей отримати освіту дівчат і хлопців у республіканському Римі та в епоху еллінізму. Давньогрецькі філософи про виховання хлопців і дівчат та права статей на освіту. Питання освіти жінок в епоху Відродження.

Ідея спільного та роздільного навчання статей в освітніх проектах французької буржуазної революції. Проблеми освіти і виховання статей у феміністських рухах XIX ст. Чоловіча та жіноча освіта у Новій історії Європи. Питання морально-статевого виховання в руслі просвітницьких концепцій XVIII ст. Доктрина жіночої меншовартості в педагогічному трактаті Ж.Ж. Руссо «Еміль, або Про виховання». Аргументація Й.Г.Песталоцці на користь спільного навчання хлопчиків і дівчат. Боротьба за освіту жінок у працях видатних мислителів минулого. Гендерні питання в педагогіці Я.А. Коменського.

Розвиток жіночої освіти в Україні в XVIII–XIX ст. Інститути шляхетних дівчат, жіночі пансіони, єпархіальні училища. Недільні школи. Фребелівський жіночий педагогічний інститут у Києві.

Питання статевовікового виховання у класиків вітчизняної педагогіки К.Д. Ушинського, Х.Д. Алчевської, Б.Д. Грінченка та ін. С.Ф.Русова про виховання дівчаток. Виховний ідеал статі за Г.Г. Ващенком. Аналіз досвіду А.С. Макаренка зі спільного виховання хлопців і дівчат. Гендерне виховання школярів у теоретичних працях та практичній діяльності В.О. Сухомлинського.

Статевороздільне навчання як відновлення патріархальності.

«Гендерна рівність в змісті освіти»

Освоєння контент-аналізу шкільних підручників та посібників, а також дитячих часописів. Виокремлення категорій оцінки змісту текстів та ілюстрованих матеріалів: гендерні характеристики в назвах, в основних та другорядних дійових особах; стать активних та пасивних героїв, в традиційних та нетрадиційних сімейних та соціальних ролях, в демонстрації предметно-інструментальних та емоційно-експресивних видів діяльності вдома та за його межами, в групі та індивідуальній активності. Порівняльний аналіз змісту підручників-видань різних років.

Статева належність в зображенні статей людей та казкових героїв. Порівняльний аналіз змісту ілюстративних та текстових матеріалів найпопулярніших дитячих часописів.

Гендерний аналіз виховних програм: оцінка рівного доступу до користування навчальним інвентарем, приладами, іграми, в тому числі спортивними, заохочення дітей до статевозмішаних занять, уникнення статевого сепаратизму в іграх, видах діяльності, спілкуванні, однакові вимоги, тон та зміст звертання до хлопчиків та дівчаток, усунення стереотипів на кшталт: «хлопчикам (дівчаткам) не личить...», «ти ж не дівчинка (хлопчик), щоб...» тощо. Обговорення з дітьми статевих стереотипів, нав'язуваних найближчим соціумом та ЗМІ, наголошення на їх рівності та взаємозамінності статей у сім'ї та суспільстві.

Диференціація статево-рольового та гендерного підходу в тлумаченні «чоловічих» та «жіночих» гендерних ролей як акценту на ролі природою

даних статі задатків, здібностей та схильностей та гендеру як соціально сконструйованого явища. Широке використання педагогічною наукою ідеї детермінації особистісних властивостей та життєвих цінностей умовами виховання, а не належністю до певної статі.

Фокус-групи. Приховані проблеми гендерної освіти:

- Як впливає на рівність статей прихований навчальний план?
- Чому вчителі по-різному будують спілкування з учнями та ученицями?
- Чим загрожує фемінізація дошкільної освіти?

Творча майстерня фокус-групи: Створення пам'ятки гендериста на основі гендерної ідеології вітчизняної педагогічної спадщини (В. Сухомлинський, А. Макаренко, К. Ушинський, Г. Ващенко, С. Русова та ін.):

Ще до народження категорії „гендер” національна гуманістична педагогіка випередила найсміливіші феміністичні мрії, сформувавши засади гендерного виховання:

- немає статево відповідних видів людської діяльності, освоєння будь-якого виду занять залежить від індивідуальних інтересів, здібностей, мотивації діяльності;
- чоловік і жінка відіграють однаково вагомі ролі в сім'ї та вихованні дитини;
- хлопчики і дівчатка, чоловіки і жінки мають рівні можливості в оволодінні трудовими вміннями та навичками, кар'єрного зросту;
- у вихованні дітей слід виходити з тези про рівні здібності, можливості статей та їхніх життєвих сценаріїв на майбутнє; майже всі професії дорослих можуть здобувати як дівчата, так і хлопці.
- недопустиме протиставлення дітей за статевою ознакою в різних сферах життєдіяльності, іграх, навчанні, планах на майбутнє тощо; хлопчики і дівчатка мають багато подібного і небагато відмінного;
- важливими є розвиток вміння дітей протистояти стереотипам і статевотипізованим очікуванням, усвідомлювати, що їх прийняття може стати перепорою на шляху до самоздійснення;
- необхідна підтримка дружнього співіснування статей в гендерно нейтральному вихованні, орієнтованому на розвиток індивідуальних інтересів, нахилів та здібностей, на базі виконання однакових соціальних ролей, включення в спільні види діяльності.

Для рівноправного людського розвитку потрібні радикальні зрушення в «статевій» соціалізації дітей та юнацтва. Необхідно відмовитися від диференційованого, обмежувального підходу до виховання дитини залежно від її статі, від нав'язування традиційних очікувань на користь її особистісного, індивідуалізованого розвитку.

Перетворимо ці засади на правила поведінки вчителя:

- Чи потрібно гратися в рольові ігри?
- Досліджуємо гендер в психобіографії.
- Як застосовувати інтерактивний підхід?
- Чому важливо дійти стану «Еврика!»?

Семінар: Гендерно-освітні та виховні технології: специфіка їх проведення.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Абетка рівності // підготовлено до Дня гендерної грамотності / Павло Полянський. – К.: ПРООН, 2007. – 24 с.

Бех І.Д. Особистісно-орієнтоване виховання: Наук. метод. посібник. – К.: ІЗМН, 1998. – 240 с.

Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. – К.:Либідь, 2003. – 280 с.

Боришевський М.Й. Дорога до себе: від основ суб'єктивності до вершин духовності. Монографія // Боришевський М.Й. – К. Академія, 2010. – 416 с.

Біла книга національної освіти України / Т.Ф. Алексєєнко, В.М. Аніщенко, Г.О. Балл [та ін]; за заг. ред. акад. В.Г. Кременя; НАПН України. – К.: Інформ. системи, 2010. – 342 с.

Васютинський В.О. Інтеракційна психологія влади: [Монографія] / Вадим Васютинський. – К.: Б. вид-ва, 2005. – 491 с.

Відкритий лист учителів трудового навчання // Трудове навчання в школі. - №12(12). 2009. – Х.: Вид. група «Основа», 2009. – С. 5-8

Вікова та педагогічна психологія: Навч. пос. / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. 2-ге вид. – К.: Каравела, 2007. – 400 с.

Виноградова Т.В., Семенов В.В. Сравнительное исследование познавательных процессов у мужчин и женщин: роль биологических и социальных факторов // Вопросы психологии, 1993. – №2. – С.63-71.

Вихователю про психологію та педагогіку сексуального розвитку дітей та юнацтва / За ред. Т.В. Говорун. – К.: ІЗМН, 1996. – 168 с.

Вища освіта України і Болонський процес. Навч. пос. / За ред. В.Г. Кременя. – Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан, 2004. – 384 с.

Гариен М. Мальчики и девочки учатся по-разному! Руководство для педагогов и родителей: Пер. с англ. – М.: ООО «Изд-во Астрель: ООО «Изд-во АСТ», 2004. – 301 с.

Гендерна педагогіка: Хрестоматія /пер. з англ. В. Гайденок, А. Предборської. – Суми.: ВТД «Університетська книга», 2006. – 313 с.

Гендерні стандарти сучасної освіти: збірка рекомендацій. Частина 1.- 2010.
– Програма розвитку ПРООН в Україні. – 328 с.

Гендерні стандарти сучасної освіти: збірка рекомендацій. Частина 2. – 2011.
– Програма розвитку ПРООН в Україні. – 260 с.

Гендерний підхід в управлінні загальноосвітніми навчальними закладами.
Навч. посібник. За ред. В.В. Олійника, Л.І. Даниленко. – К.: Логос, 2004. – 212 с.

Гендерное образование в подготовке учителя: Материалы III Всероссийской конференции (с Международным участием), 5-6 ноября 2008 г. / Под ред. Е.С. Турутиной. – Томск.: Изд-во ТГПУ, 2008. – 208 с.

Говорун Т.В., Кікінежді О.М. Гендерна психологія: Навч. посібник. – К.: Видав. центр «Академія», 2004. – 308 с.

Єремеева В., Хрізман Т. Хлопчики та дівчатка: два різних світи. – К.: Редакція загальнопедагогічних газет, 2003. – «Бібліотека «Шкільний світ». – 112 с.

Исаев Д., Каган В. Психогигиена пола у детей. – Л.: Медицина, 1986. – 336 с.

Кікінежді О.М. Чи підвладна психологія молодшого школяра гендерним (статевим) стереотипам? // Початкова школа, 2005. – №11 – 12. – С. 57-61; С. 48-53

Кікінежді О. Гендерний аналіз Базового компонента дошкільної освіти // Вісник Інституту розвитку дитини. – Вип.14. Серія:Філософія. Педагогіка. Психологія: Збірник наук. праць. – К.: Вид-цтво НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. – С.136-143

Кікінежді О.М., Говорун Т.В. «Гендерні» наголоси у педагогіці В.О.Сухомлинського // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Серія «Педагогіка», спецвипуск. – №5. – 2002. – С. 254-258.

Кікінежді О.М. Шляхи розвитку гендерної культури сучасного вчителя // Вісник післядипломної освіти: зб. наук. праць / Ун-т менедж. освіти АПН України, Асоц. безперерв. освіти дорослих; редкол.: О.Л. Онуфрієва та ін. – К., 2005 – Вип. 11/ голов. ред. В.В. Олійник. – К.: Геопринт, 2009. – Ч.2. - С.137-146

Клецина И.С. От психологии пола – к гендерным исследованиям // Вопросы психологии, 2003. - №1. – С.61-78.

Кон И.С. Психология половых различий // Вопросы психологии. –1981. – №2. – С.47-57.

Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К.: Рад. Шк., 1989. – 608 с.

Корчагина И. Парадоксы души русской женщины. – М.: ИПАН, 1994. – 335 с.

Корчак Я. Избранное. – К.: Рад. школа, 1983. – 528 с.

Кочарян А.С. Личность и половая роль: симптомокомплекс маскулинности-феминности в норме и патологии. – Харьков, 1996.

Кравець В.П., Кікінежді О.М. Педагогіка та психологія: гендерний аспект: Навч. посібник. – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2004. – 124 с.

Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору / В.Г. Кремень. – К.: Пед. думка, 2009. – 520 с.

Кудинов С.И. Полоролевые аспекты любознательности подростков // Психологический журнал, 1998. – т.19. – №1. – С. 34-42.

Либин А.В. Дифференциальная психология: на пересечении европейских, российских и американских традиций-М.:Смысл, 1999. – С.274-278.

Макаренко А.С. Педагогічні твори у 8 т.- М.: Педагогіка, 1983.

Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості. – К.: Вид-цтво ТОВ „КММ”, 2006. – 240 с.

Ми різні – ми рівні. Основи культури гендерної рівності: Навчальний посібник для учнів 9 – 12 класів загальноосвітніх навчальних закладів / За ред. О.Семиколєнкової. – К.: «К.І.С.», 2007. – 176 с.

Москаленко В.В. Романова В.Г. Особливості статевої соціалізації в умовах трансформації // Соціальна психологія, 2003. – №1. – С.107-116.

Мудрик А.В. О полоролевом (гендерном) подходе в социальном воспитании // Воспитательная работа в школе. №5, 2003. – С.15-19.

Мухоморіна Л. Хлопчики і дівчатка: диференційоване навчання // Дошкільне виховання, 2001, № 4. – С. 15 –17.

Райфлер Джі Е. Часові перекинуття в магазині іграшок // Діалог різноманітностей. – 1997. – № 1 (16).

Ньюкомб Н. Развитие личности ребенка – СПб.: Питер, 2002. – 640 с.

Пайнз Д. Бессознательное использование своего тела женщиной / Пер. с англ. – Восточно-Европейский институт психоанализа, Санкт-Петербург, 1997. – 195 с.

Понтон Л. Сексуальная жизнь подростков. Открытие тайного мира взрослеющих мальчиков и девочек / Пер. с англ. – М.: Изд-во Института Психотерапии, 2001. - 272 с.

Психоанализ детской сексуальности / З.Фрейд, К.Абрахам, К.-Г. Юнг и др. / Пер. с нем. – СПб.: Союз, 1997. – 223 с.

Репина Т.А. Анализ теорий полоролевой социализации в современной западной психологии // Вопросы психологии. – 1987. – №2. – С.158-165.

Романова В.Г. Дослідження андрогінності в гендерній ідентифікації підлітків // Психологія. – 2001. – №3. – С.292-304.

Русова С. Вибрані педагогічні твори. У 2 кн. – Кн.2. – К.: Либідь, 1997. – 318 с. (с. 287-289)

Сабуров Р. Наука – «бесполый» школе // Народное образование. – № 6. – 2002 р. – С. 79-87.

Статеве виховання школярів: сторінками історії (20-30-ті роки ХХ століття): Хрестоматія / Укладачі: Федяєва В.Л., Кравченко І.В. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2007. – 276 с.

- Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах. – К.:Рад.школа, 1976. – 654с.
- Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори у 2-х томах. – К. Радянська школа, 1983. – 360 с.
- Фройд З. Вступ до психоаналізу / Пер. з нім. – К.: Основи. 1998. – 709 с.
- Фромм Э. Искусство любить: Исследование природы любви. – М.: Педагогика, 1990. – 160 с.
- Хорни К. Женская психология. – СПб: Вост.-Евр. ин-т психоанализа, 1993. – 380 с.
- Через освіту до рівності. Тези наук.конф. в рамках Всеукраїнського гендерного освітнього форуму. – К., 2010. – 286 с.
- Юнг К.Г. Проблемы души нашего времени. – М.: Универс, 1994. – 336 с.
- Элиум Д., Элиум Дж. Воспитание сына. – СПб.: Питер, 2003. – 256 с.
- Hyde Janet Sh. Half the Human Experience: The Psychology of Women. – D.C. Heath and Company. Lexington. Massachusetts. Toronto. – 1991. – 475 p.
- Money John, Ehrhardt Anke A. Man end Woman, Boy and Girl. – The Johns Hopklns University Press, Baltimore and London, 1977. – 311 p.

ТЕМА 10. МІФИ ТА РЕАЛЬНІСТЬ У ПОДОЛАННІ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ

Сексизм як дискримінація за статевою належністю (практичне заняття у формі складання наративу, сюжетно-рольові ігри, презентація міні-досліджень, рефератування наукової літератури)

Стереотипи на заваді суспільного розвитку. Регулятивна, пояснювальна, ретрансляційна та виправдовуюча функції стереотипів.

Стереотипи на стороні патріархального розподілу ролей. Характеристика гендерних стереотипів за змістом: особистісні властивості, види праці, сімейні та професійні ролі, зовнішність. Описові, приписові та заборонні різновиди статевого стереотипів.

Експлуатація гендерних стереотипів ЗМІ, стереотипізація масової свідомості щодо «належних» обов'язків та вмінь статей, нормативів та приписів поведінки. Чому важче протистояти гендерним стереотипам (або як дотримання стереотипу впливає на статево-рольове Я)?

Спільне у поняттях: сексизм, расизм, дискримінація. Сексизм як пропагування нерівності статей, упереджене ставлення до психічних властивостей, здібностей, здатності на основі належності до певної статі. Прояви сексизму щодо жіночої та чоловічої статі. Правові, моральні, економічні аспекти сексизму.

Сексизм відвертий як неприхована неприязнь ставлення до оцінки можливостей, властивостей та поведінки на підстав її належності до статі («дай жінці волю, заведе в неволю...», «курячий мозок жінки»).

Амбівалентний сексизм як помірно-неприхильне ставлення до особистості, опосередковане численними прогалинами знань та невизначеною позицією («політика – не жіноча справа, хоча трапляються жінки з чоловічим розумом, хіба що «прем'єрка»);

Опікунчий сексизм як зверхньо-опікунче ставлення до людини, як-то «я ж люблю жінок і тільки тому їх оберігаю від брудної справи – політики» або «Хай жіночки пограються в політику, бо чим би жінка не тішилася, аби не вередувала»; «Ми, жінки, мудріші за чоловіків, тому будемо міняти маски, щоб задовольнити їхні запити і щодо кухні, і щодо підтвердження їх чоловічої сили»).

Сексизм – різний, проте шкода для особистості однакова.

Чому домінує андроцентризм на ринку праці? Аналіз статистичних даних за збірниками Держкомітету України та ПРООН «Україна – людський розвиток».

Чому виникає статева дискримінація? Сексизм як упередження та стереотипізоване ставлення. Відмова від стереотипізованого (бінарного) мислення на користь особистісного підходу до людини.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Берн Ш. Гендерная психология. – СПб: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. – 320 с.

Власова Т.И. Формирование гендерных стереотипов в западноевропейской философии. – Киев.: Генеза, 2006. – 291 с.

Гендерні компетенції студентської молоді // Збірник матеріалів учасників Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (23 травня 2008 р.) – Тернопіль.: ТНПУ, 2008. – 104 с.

Гендер і молодь: європейські виклики. – 36. матеріалів Всеукраїнської науково-практ. конференції / За ред. О.М. Кікінежді. – Тернопіль.: ТНПУ, 2009. – 120 с.

Гендерні стереотипи та ставлення громадськості до гендерних проблем в українському суспільстві – К.: ПРООН, 2007. – 143с.

Говорун Т.В., Кікінежді О.М. Гендерні упередження: рівність у дискримінації чи заклик до паритету статей?// Людина і світова глобалізація: перспективи та межі розвитку. Монографія колективу авторів / Наук. ред. Т.І. Власова. – Дн-вськ: Вид-цтво Маковецький, 2011. – С.115-127

Дерман-Спаркс Л. Антидискримінаційні методи виховання дітей дошкільного віку. – К.: Веселка, 2002. – 262 с.

Кікінежді О.М. Гендерне виховання змалку // Дошкільне виховання. – 2006. – № 2-3. – С.3-6;10-13

Кравець В.П. Гендерна педагогіка. Навч. посібник. – Тернопіль: Джура, 2003. – 416 с.

Курбатов В.И. Женская логика / Игры общения и поведения / Ростов н / Д. Изд-во Феникс, 1995. – 544 с.

Либина А. Психология современной женщины. – М.: ПЕРСЭ, 2001. – 528 с.

Майерс Д. Социальная психология. – Москва-Харьков-Минск, 1999. – 688 с.

Петренко О.Б. Гендерний вимір шкільної освіти в Україні (XX століття): Монографія. – Рівне: видавець Олег Зень, 2010. – 530 с.

Пиз А. и Б. Язык взаимоотношений. Мужчина и женщина. – М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – 238 с.

Практикум по гендерной психологии. Под ред. И. Клециной. – Санкт-Петербург, 2003. – 478 с.

Проблема гендерної нерівності в педагогічній освіті. – К.: ПЦ Фоліант, 2003. – 59 с.

Сухомлинська О.В. Духовно-моральне виховання дітей та молоді: загальні тенденції й індивідуальний пошук. – К.: Добро, 2006. – 43 с.

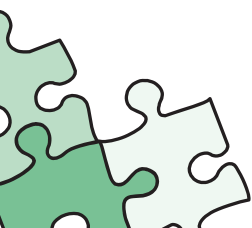
Формування гендерної культури майбутніх вчителів / За ред. О.М. Кікінежді. – 36. матеріалів всеукр. студентської н.-практ. конференції. – Тернопіль: ТНПУ, 2005. – 163 с.

Христо Кафтанджиев. Секс и насилие в рекламе. – СПб, Питер, 2008. – 496 с.

Шнейдер Л.Б. Психология семейных отношений. Курс лекций. – М.: Апрель-Пресс, 2000. – 512 с.

Українознавчий альманах. Вип. 4 (спецвипуск): Гендерна освіта в Україні: досвід, проблеми, перспективи (на виконання наказу МОН №839 «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту». – К.: Мілітополь. 2010. – 196 с.

Як навчати школярів долати гендерні стереотипи: навч. посібник для вчителя / за заг. ред. проф. Т.В. Говорун. – К.: ПРООН, 2010. – 700 с.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

ТЕМА 1. НАСИЛЛЯ В СІМ'Ї ТА ДИСКРИМІНАЦІЯ ЗА РОБОЧИМ МІСЦЕМ: ґендерний аспект (розробка сценаріїв та демонстрація сюжетно-рольових ігор, проведення польових досліджень методом експрес-опитувань та складання наративів)

Види насильства: фізичне, економічне, психічне, сексуальне. Домашнє насильство та сексуальні зловживання. Зв'язок сексуальних зловживань з дезорганізацією соціально-економічного простору та корупцією. Сексуальні домагання на робочому місці. Маніпулювання об'єктом сексуальних домагань у навчальному процесі, у просуванні по службі тощо. Сексизм у ставленні до жіночої статі. Прояви сексуальних домагань щодо чоловіків. Шляхи попередження сексуальних скривджень: соціальні та психологічні чинники.

Протиставлення «ми – хлопці», «ми – дівчата» як причина дисгармонійних взаємин. Причини статевої уніфікації різновидів проявів насилля («буллінгу») серед підлітків. «Школа без насилля» як умова попередження ґендерних конфліктів в дорослому віці.

Жертви сексуального насильства. Стереотипи в оцінці причин зґвалтувань: необачність та спокусливість поведінки жертв, пато психологічні риси гвалтівників, статевотипізована поведінка насильника та жертви тощо.

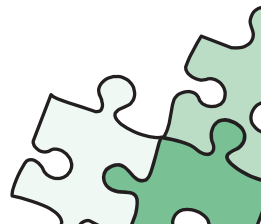
Вікові та ґендерні особливості жертв і насильників. Психологічні передумови розвитку особистості гвалтівника: патріархальні уявлення про розподіл ґендерних ролей, асоціальність мікросередовища розвитку, домінаторні рольові установки в батьківській родині, відсутність досвіду партнерського спілкування з матір'ю та її емоційної підтримки.

Психологічні наслідки зґвалтування. Фази психотравми як висхідна основа для психотерапевтичної реабілітації. Особливості спілкування в групах психологічної допомоги.

Порнографія та проституювання як дискримінація статі. Жіноча проституція, передумови залучення до неї. Різновиди проституції в залежності від особливостей статевої соціалізації дівчаток і хлопчиків. Чоловіча проституція. Особистість «жигало» та хастлерів. Соціально-економічна мотивація чоловіків та жінок щодо сексуальних послуг.

Дитяча проституція (baby-pro). Чому небезпечна дитяча порнографія? Педофілія. Психотравми інцестних стосунків. Гомосексуальна проституція.

Торгівля «живим товаром». Транснаціональний секс-бізнес. Діяльність Міжнародного жіночого центру «Ла Страда» в Україні щодо попередження «білого рабства».

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.

Азбука прав працюючих жінок і гендерної рівності. – Друге вид. – МБП, 2010. – 230 с.

Альманах інноваційних технологій: практика та перспективи. – За заг. ред. К.Б. Левченко. – К.: Юрисконсульт, 2007-2008. – 84 с.

Бондаровська В. та ін. Школа для батьків. Відповідальне батьківство. – К.: ПП «Заценко», 2006. – 338 с.

Говорун Т.В., Кікінежді О.М. Стать та сексуальність: психологічний ракурс. – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 1999. – 380 с.

Голод С.И. Проституция в контексте изменения половой морали // Социологические исследования, 1988. – №2. – С.7-19.

Грабська І.А. Насильство в подружніх стосунках: зарубіжний досвід досліджень та консультування // Практична психологія та соціальна робота, № 9. –10, 1998. – С. 20-22.

Громадянська освіта: методичний посібник для вчителя. – К., 2008. – Видавництво Етна-1. – 194 с.

Дюфур Пьер. История проституции. – К., 1991. – 96 с.

Ефективне запобігання та реагування на випадки насильства в сім'ї. Методичний посібник для проведення тренінгів для дільничних інспекторів міліції. – Запоріжжя.: Друкарський світ, 2010. – 364 с.

Запобігання домашньому насильству і торгівлі жінками. – К.: Україна, 2001. – 256 с.

Запобігання торгівлі людьми. Навч.-метод. пос. – К.: Міленіум, 2004. – 180 с.

Знай та захищай свої права. Робочий зошит. – Вид. 2-ге, доп. та перероб. – Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда-Україна». – К., 2008. – 74 с.

Ильина С.В. Влияние пережитого насилия на возникновение личностных расстройств // Вопросы психологии, 1998. – № 8. – С.65-74.

Карпухин Ю.Г., Торбин Ю.Г. Проституция: закон и реальность // Социологические исследования, 1992. – № 5. – С.12-17.

Келлі Ліз. Насильство щодо жінок і дітей. Новий погляд на поліцейську діяльність, її інноваційність та професоналізм. Посібник. – Львів: Астролябія, 2011. – 176 с.

Левченко К. Повійство як соціальне явище // Гендерний аналіз українського суспільства. – Київ: ПРООН, 1999. – С.231-242.

Ломброзо Ч., Ферреро Г. Женщина – преступница и проститутка // Гениальность и помешательство: Сочинения. – М.: ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс, Харьков: Изд-во "Фолио", 1998. – С. 275-519.

Насильство в сім'ї: захист прав потерпілих. – Львів.: Львівська політехніка, 2008. – 84 с.

Насильство в сім'ї. Як боротися з ним державі. – Глас, М., 1999.

Секс-бізнес в Україні: спроба соціального аналізу. – К., 2001.

Стан системи попередження насильства в сім'ї в Україні: правові, психологічні та медичні аспекти. – К.: Вид-цтво ФОП Клименко Ю.Я., 2010. – 372 с.

У дзеркалі громадської думки. Права дитини. Насильство в суспільстві. Трудова міграція та торгівля людьми. – К, 2008. – 96 с.

Ялом И.Д. Лечение от любви и другие психотерапевтические новеллы: Пер. с англ. – М.: Независимая фирма «Класс», 1997. – 228 с.

ТЕМА 2. ТРАДИЦІЙНІ РОЛІ ЯК ДЖЕРЕЛА ҐЕНДЕРНИХ КОНФЛІКТІВ (семінари, групові дискусії, розробка сценаріїв тренінгів, презентація результатів досліджень ґендерної психології)

Обмеження, які накладаються на особисті

сть традиційними ролями. Ґендерно-рольовий конфлікт та його прояви в реалізації базових функцій сім'ї (виховній, господарчо-економічній, комунікативній, рекреативній).

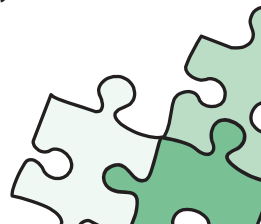
Шість базових моделей ґендерно-рольового конфлікту чоловіка за О'Нілом: експресії мовлення, контролю влади, звуження діапазону інтимно-референтної поведінки, компульсивного прагнення влади, гомофобії, підтримки фізичного здоров'я.

Матеріальний успіх та соціальний престиж як домінанти традиційної чоловічої ролі. Символи її успішності: виконання чоловічої ґендерної ролі: кар'єра, заробіток, антижіночні якості. Причини переживання чоловіком ґендерно-рольового стресу як спосіб відреагування на фрустрацію потреб.

Чи правий Майєрс у думці, що жінці простіше стати військовим, ніж чоловіку – нянькою? Упереджене ставлення до чоловіка-домогосподарки. Чому чоловікам буває важко залишатись собою? Внутрішній конфлікт між традиційною чоловічою роллю та потребою в спілкуванні та емоційній подільності.

Жіноцтво на шляху до рівноправ'я.

Традиційні ролі жінки та обмеження, які вони накладають. Подвійна зайнятість жінки. Ефект «скляної стелі» в професійному зростанні. Домашні інтереси в мотивації професійної зайнятості. Представленість жінки в структурах управління та влади. Успіхи жіноцтва в освоєнні нетрадиційних професійних та соціальних ролей. Асертивність як умова успішної самореалізації особистості.

Чи знімає міжгендерний конфлікт теза «Жіночі ролі відрізняються від чоловічих, проте рівноцінні їм»? Чи є розширення діапазону, акумулювання гендерних ролей альтернативою досягнення гендерної рівності? Чому сприяють сучасні часописи для жінок та чоловіків або радіопрограми «Домашня Академія», теле-шоу на зразок «Давай одружимося» чи «Від пацанки до панянки» зменшенню конфлікту гендерних ролей чи їхньому зростанню?

Тренінг гендерного зростання: вправи на розвиток у чоловіків соціально-перцептивних навичок, саморозкриття, побудови емоційно-прихильних стосунків; вправи на розвиток навичок ділового спілкування, компетентності, впевненості в собі у жінок.

Гендерна терапія – цільова група, причини, поширення «швидкої» допомоги сім'ї в кризі».

Презентація результатів дослідження контент-аналізом змісту реклами в ЗМІ, матеріалів комерційних часописів, шпальт газет. Обговорення гендерних стереотипів (на прикладі художніх фільмів «Москва сльозам не вірить», «Службовий роман» та інших сучасних «мильних» серіалів).

Інверсії гендерних ролей у фільмах («Тутсі», «Їх поміняли тілами», «Місіс Даутфайр», «В джазі тільки дівчата»), а також в програмах «Міняю жінку», «Тиждень без жінок», «Без жінок – сміх чи гріх?».

РЕМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Бишоп Сью. Тренинг ассертивности. – СПб.: Питер, 2001. – 208 с.

Гаврилица О.А. Чувство вины у работающей женщины // Вопросы психологии. – 1998. – № 4. – С.65-70.

Грановская Р.М. Конфликт и творчество в зеркале психологии – М.: Генезис, 2002. – 573 с. Гл. 7. Гендерность. – С. 151-173.

Грошев И.В. Гендерные образы в рекламе // Вопросы психологии. – 2000. – №6. – С.38-49

Грошев И.В. Полоролевые стереотипы в рекламе // Психологический журнал. – 1998. – №3.

Гупаловська В. Масові комунікації і гендер. – К., 2009.

Здравомыслова О.М. Семья и общество: гендерное измерение российской трансформации. – М.: ЕдиториалУРСС, 2003. – 152 с.

Каппони В., Новак Т. Как делать все по-своему, или ассертивность в жизнь. – Питер, 1995. – 188 с.

Кесслер-Херрис Е. Женский труд и социальный порядок // Антология гендерной теории. – Минск, 2000. – С.171-189.

Липовецкий Ж. Третья женщина. Незыблемость и потрясение основ женственности. – СПб:Алетейя, 2003. – 499 с.

Попова Л.В. Проблемы самореализации одаренных женщин // Вопросы психологии. – 1996. – №2. – С.31-41.

Разумникова О.М. Пол и профессиональная направленность студентов как факторы креативности // Вопросы психологии, 2002. – №1. – С.111-125.

Сильная женщина и мужчины. Как стать сильной женщиной, и стоит ли мужчинам ее бояться. – М.: Вече, АСТ, 1997. – 464 с.

Суковата В. Гендерний аналіз реклами // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – №2. – 2002. – С.176-183.

Татенко В.О. Соціальна психологія впливу. – К.: Міленіум, 2008. – 216 с.

Турецкая Г.В. Страх успеха: психологическое исследование феномена // Психологический журнал, 1998.-№1. – С.37-46

Фридан Б. Загадка женственности. – М., 1994.

Хамитов Н. Пределы мужского и женского: введение в метаантропологию. Курс лекций для высших учебных заведений. – К.: Наукова Думка, 1997. – 171 с.

Хорни К. Невротическая личность нашего времени. Самоанализ. – Изд. группа «Прогресс», «Универс», 1993. – 480 с.

Чирикова А.Е. Женщина-менеджер в современном обществе // Гендерный калейдоскоп. – М.: Изд-во МГУ, 2001. – С. 378-404.

Шульц Д., Шульц С. Психология и работа. – Питер, 2003. – Женщина и менеджмент. – С.266-276.

Юрчук В.В. Женское искусство околдовывать, соблазнять и обирать мужчин. – Мн.:Современное слово,1998. – 480 с.

ТЕМА 3. ВРАХУВАННЯ ГЕНДЕРНОГО ФАКТОРА В ПСИХОЛОГІЧНІЙ ДОПОМОЗІ ТА СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З НАСЕЛЕННЯМ (підбір бібліографії на основі проведення опитування, створення реєстру типових гендерних запитів)

Самовизначення педагога, соціального працівника, психолога в сфері гендерних взаємин, впевненість щодо егалітарності власних гендерних орієнтацій. Важливість нівелювання (ігнорування) статевих стереотипів в психодіагностиці поведінки клієнтів. Ігнорування фактору заміжжя жінки як визначального в її статусі. Позитивне ставлення до нетрадиційних статевих ролей чоловіків та жінок як найбільш соціально адаптивних. Набуття клієнтом (клієнткою) самодостатності та автономії поведінки як провідне завдання. Розвиток вмінь протистояти гендерним стереотипам в індивідуальних та групових очікуваннях.

Історія гендерного тренінгу. Групи підвищення свідомості та створення груп самопомогі жінкам. Брак усвідомлення жінками доступних можливостей, недостатнє визнання суспільством внеску жінок в добробут сім'ї, виховання дітей. Аналіз гендерних стереотипів та соціально-культурних

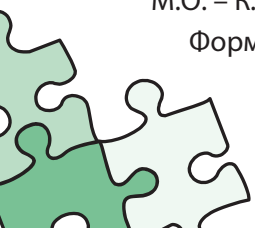

явищ, що закріплюють гендерну нерівність. Імідж жінки (чоловіка)-політика, жінки (чоловіка)-лідера в різних країнах. Маскулінні і фемінні країни. Жінка (чоловік) як вихователь.

Важливість просвітницької роботи з жінками. Егалітарність стосунків в тренінгових групах. Участь успішних жінок як моделей гендерної поведінки. Участь гендерно чутливих чоловіків в обговоренні питань гендерного паритету. Аналіз «типових» проявів жіночої психології крізь призму придушеного гніву та агресії в позиції залежності. Визначення пріоритетів в призначенні жінки.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

- Гендерний тренінг. Жіночий консорціум. Лідерство. – К., 2000.
- Гендерні аспекти державної служби. – К.: Основи, 2002. – 335 с.
- Дубровина И.В. Проблемы психологической подготовки молодежи к семейной жизни. – М.: Просвещение, 1989. – 204 с.
- Киппер Д. Клинические ролевые игры и психодрама. – М.: Класс, 1993.
- Кравець В.П. Психофізіологічні та психолого-педагогічні аспекти формування усвідомленого батьківства. – К.: Академія, 2001. – 244 с.
- Лангмейер Й., Матейчек З. Психическая депривация в детском возрасте. – М.: Авиценум, 1984. – 334 с.
- Лейтс Г. Психодрама: теория и практика. Классическая психодрама Я.Л. Морено. – М.: Прогресс, Универс, 1994.
- Малышева М.М. Анализ качественных данных в гендерных исследованиях // Гендерный калейдоскоп. – М.: Изд-во МГУ, 2001. – С. 146-169.
- Новый мужчина: маркетинг глазами женщин Пер. с англ. А. Стативки. – М.: ИД «Клммерсант»; СПб.: ИД «Питер», 2007. – 352 с.
- Практическое руководство по внедрению гендерных подходов. – Братислава, 2005. – 188 с.
- Прихожан А.М., Толстых Н.Н. Дети без семьи. – М.: Педагогика, 1990. – 160 с.
- Психодрама: вдохновение и техника / Под ред. П. Холмса, М. Карп. – М.: Класс. – 1997.
- Психодрама и современная психотерапия. – №1. – 2002. – 70 с.
- Психологія сім'ї / За заг. ред. В.М. Поліщука. – Суми.: ВТД «Університетська книга», 2008. – 239 с.
- Русин Т. Профессия социального работника в США // Гендерный калейдоскоп. – М.: Академия, 2002. – С.503-519.
- Соціально-педагогічна робота з дітьми з неповних сімей / Докторович М.О. – К.: Ленвіт. 2010. – 152 с.
- Формування гендерної культури молоді: проблеми та перспективи. 36.

матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції 30-31 жовтня 2003 р. – Тернопіль.: ТДПУ, 2003. – 174 с.

Фрэнкин Р. Мотивация поведения. – СПб.: Питер, 2003. – 651 с.

ТЕМА 4. ВІД ПРАВА ГОЛОСУ ДО ФЕМІНІСТИЧНИХ ТЕОРІЙ

Внесок феміністичних рухів у розвиток ідеї гендерної рівності. Історичні факти дискримінації жіноцтва та своєї меншовартісності щодо статі чоловічої. Соціально-економічні передумови зародження феміністичних ідей.

Чи стоїть фемінізм на захисті прав тільки жінок, чи прихильниками феміністичних ідей є тільки жінки?

Першоджерела теорії фемінізму: критика ідей дихотомізму та взаємодоповнюваності статей для гармонії співіснування (Мері Волстонкрафт «Захист прав жінок» (1792); усвідомлення суспільством прав жінок (Олімпія де Гуш «Декларація прав жінок і громадян» – якщо на шибеницю, то і на трибуну); суфражизм як рух за виборчі права жінок. Право на професійну освіту. Емансипація як звільнення від фінансової, психологічної залежності, скасування обмежень.

Дослідження гендерних проблем в економічній, соціальній, сімейній та політичній сферах. Владно-підвладні стосунки статей в книзі Кейт Мілет «Сексуальна політика» (1960).

Феміністична ідеологія в різнобарвних напрямках розробки гендерної проблематики. Ліберальний фемінізм («різні, проте рівні»); марксистський-соціалістичний (ідея усунення класових відмінностей; радикальний (вивільнення сутності жінки від патріархатного поневолення та андроцентризму); психоаналітичний (ідентифікація зі статевими ролями як першопричина диференціації психології жінок і чоловіків).

Поширення жіночих студій як наукового вивчення гендерної проблематики різними галузями знань. Спільне та відмінне в психологічних та феміністичних підходах до конструювання гендеру. Гендер і дискурс.

Жіночий рух в Україні в минулому і сьогоденні. Особливості феміністичних ідей в Україні – прагматичний фемінізм Н. Кобринської, С. Русової, Х. Алчевської, О. Кобилянської, М. Рудницької як втілення національно-визвольних прагнень жіноцтва.

Жіночі «літературні студії» С. Павличко, О. Забужко, В. Агеєвої, Т. Гундарєвої, Н. Зборовської, Л. Костенко.

Колоквіум. Книга Оксани Забужко «Польові дослідження з українського сексу»: про секс чи про гендер?

Колоквіум (за книгами Марії Матіос «Солодка Даруся», «Москалиця», «Щоденник страченої», «...Майже ніколи не навпаки», «Життя коротке» та ін.)

Як спростовується у книгах Марії Матіос аксіома про поділ прози на чоловічу та жіночу?

Як поєднується у художньому почерку Марії Матіос чоловіча мускулістість і жіноча слабкість водночас?»

У чому полягає драма «Троякої ружі» або «Солодкої Дарусі»?

Чому «Жіночий аркан» є поезією справжньої жінки?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Антологія феміністичної філософії / За ред. Елісон М. Джагер та Айрис Меріон Янг. – К.: Основи. 2006. – 800 с.

Богачевська-Хом'як М. Білим по білому (Жінки в громадському житті України 1884-1939). – К.: Либідь, 1995. – 424 с.

Богачевська-Хом'як М. Націоналізм та фемінізм – одна монета спільного вжитку // «Гендерні студії» Спец. випуск Незалежного культурологічного часопису «І». – Львів, 2000. – №17. – С.5-13

Богдан С.К. Мовний етикет українців: Традиції і сучасність. – К.: Рідна мова, 1998.

Вовк Х. Студії з української етнографії та антропології. – К.: Мистецтво, 1995. – 336с.

Гендерология и феминология: учеб. пособие / Л. Д. Ерохина и др. – М.: Флинта: Наука, 2009. – 384 с.

Графф Агнешка. Світ без жінок: стаття в польському громадському житті / Пер. з польськ. – Львів: Ахілл, 2005. – 234 с.

Дядюк М.С. Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині: між гендерною ідентичністю та національною заангажованістю. Монографія. – Львів: Астролябія, 2011. – 368 с.

Забужко О. Гендер, або хто боїться сірого вовка // Репортаж з 2000 року. – К., 2001.

Забужко О., Покальчук Ю. Жінчина – сексуальний об'єкт или равноправный партнер? // Натали. – 1999. – С.15.

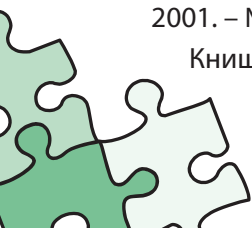
Забужко О. Польові дослідження з українського сексу. – К., 1996. – 102 с.

Зборовська Н., Ільницька М. Феміністичні роздуми на карнавалі «мертвих поцілунків». – Львів, 1999. – 336 с.

Зборовська Н. Проти «безталання бути жінкою» (Роздуми над романом О. Забужко «Польові дослідження з українського сексу») // Пекінські стратегії: програма дій в Україні. – К.: Жіноча громада, 1996. – С. 136-142.

Зборовська Н. Фемінний характер української ментальності // Сучасність, 2001. – №7-8. – С.146-150.

Книш І. Жінка вчора і сьогодні. – Вінніпег, 1958. – 198 с.

Книш І.Смолоскип у темряві. Наталія Кобринська й український жіночий рух. – Вінніпег, 1957. – 302 с.

Луговий О. Визначне жіноцтво України: Історичні життєписи. – К: Дніпро, 1994. – 335 с.

Мірза Авакянц М. Українська жінка в XVI – XVII ст. – Полтава, 1920.

Наративні психотехнології /За заг. ред. Чепелевої Н.В. – К.: Главник, 2007. – 144 с.

Незнайома: Антологія української «жіночої» прози та есеїстики другої пол. XX-поч. XXI ст. – Львів.: ЛА «Піраміда», 2005. – 600 с.

Павличко С. Фемінізм. – К.: Основи, 2003. – 322с.

Пономарів О. Іменники жіночого роду в назвах за професіями // Філософсько-антропологічні студії: Спецвипуск. – К., 2001.

Пузиренко Я.В. До проблеми номінації осіб жіночої статі в українській мові (гендерний аспект) // Наукові записки: Філол. науки – К., 2000. – Т. 18. – С. 36-42.

Семиколенова О.І., Шиліна А.Г. Гендерний аспект сучасної мовної політики (міжнародний досвід і українська перспектива) // Мовознавство. – 2006. – №4. – С. 32-40.

Смоляр Л. Феміністична традиція України і питання сучасного жіночого руху // Жінка і демократія. – К.: Жіноча громада, 1995. – С. 45–54.

Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови. – К.: Критика, 2005.

Стус Д. Венера без хутра // Сучасність, №4, 2002. – С.7-8.

Таран Л. Дзеркало Єдиного. – Львів.: ЛА «Піраміда», 2009. – 176 с.

Таран Л. Жінка і чоловік: долаючи стереотипи. – К.: Факт, 2001. – 156 с.

Тараненко О.О. Принцип андроцентризму в системі мовних координат і сучасний гендерний рух // Мовознавство. – 2005. – №1. – С. 3-25.

Українознавчий альманах. Випуск 6. «Роль жінки в українському суспільстві: історичний досвід та аналіз тенденцій». – К.: Видавець ПП Лисенко М.М., 2011. – 170 с.

ТЕМА 15. ҐЕНДЕРНА ЕТНОКУЛЬТУРА УКРАЇНЦІВ (семінар-колоквіум, презентація міні-досліджень)

Архетипні уявлення про Матір та Жінку в трипільських знахідках. Культ жінки-матері в українській міфології: Берегиня, Богоматір, Хранителька домашнього вогнища.

Статус жінки в добу Київської Русі. Свідчення пошанування жінки, її статусу в сім'ї, волевиявлення в історичних документах («Повчання Володимира Мономаха дітям» тощо). Майнові (материзна) та громадянські права жінки

в Середньовічній Україні (за Литовським статутом). Внесок українського жіноцтва в побудову освітньої справи.

Гармонія чоловічого і жіночого у інтимних взаєминах чоловіків та жінок (контент-аналіз українського фольклору – шлюбно-сімейних традицій, звичаїв, народних пісень, приказок, прислів'я).

Андрогінність як визначальна ознака психології жінки і чоловіка.

Визначні жінки України та їх роль у збереженні української культури. Перші жіночі організації, їхні цілі та спрямованість діяльності.

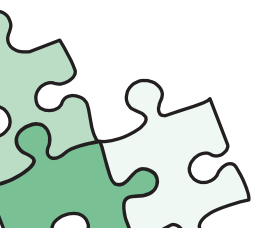
Насадження традиційних шлюбно-сімейних орієнтацій за часів входження в склад російської імперії. Зміни в освітньому, професійному, соціальному становищі статей у післяреволюційні роки. Звуження особистісної сфери самореалізації, гендерна сегрегація сімейних та соціальних ролей, прояви сексизму щодо жіночої та чоловічої статі. Декоративна та реальна участь жінок у радянських органах влади. Позастатевий сексизм у радянські та пострадянські часи. Нав'язування статевого стереотипу в незалежній Україні.

Чому ідеї фемінізму не знаходять палкого відгуку серед українських жінок? Неурядові жіночі організації та спрямованість їх діяльності. Чи готова країна до вибору президента-жінки?

Злободенні питання гендерної рівності сьогодні. Надсмертність чоловічого населення в Україні. Вікові демографічні зміни – гендерні чинники виникнення статевих диспропорцій.

Фемінізація низьких заробітків – наслідки гендерних стереотипів професійного вибору та кар'єрного зростання жінок. Подвійна зайнятість українок. Безвідповідальне батьківство. Втрата чоловіками монополії на керівні посади, зростання конкурентноздатності жінок на керівних посадах. Успішне освоєння жінками «чоловічої» соціальної території, відставання чоловіків в освоєнні «жіночих» територій. Зростання соціальних домагань жінок.

Формування гендерної чуйності через діяльність різних фондів та організацій (як приклад, Фонд Шлюмберже в рамках програми «Підготовка до майбутнього» пропонує гранти (стипендії) для жінок-дослідниць у сфері фізики та суміжних дисциплінах. З початку реалізації програми у 2004 році грант отримало 142 жінки з 43 країн. Подібні стипендії покликані підтримати жінок-дослідників в тих галузях, які зазвичай вважаються чоловічими (в т.ч. фізика). Також доречним є започаткування стипендії для чоловіків-дослідників в галузі філології чи соціальної роботи, зокрема, у США є організація (aamr.org/), яка підтримує (в тому числі через стипендії на навчання) чоловіків, які прагнуть фахово розвиватись в «медсестринській», «суто жіночій» галузі, тоді як слово «медбрат» в Україні є ще рідкістю).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Гапон Н. Гендер. Суб'єктивність. Ідентичність: філософські дискусії другої половини ХХ сторіччя. – Львів, Видавничий центр НЛУ ім. І. Франка, 2009. – 378 с.

Грабовська І. Джерельні основи дослідження паритетної (гендерної) демократії: український і світовий контекст // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Українознавство. – 2007. – №11. – С.49-50.

Грабовська І. Проблеми та перспективи жінки в сучасній українській політиці // Сучасність. – №6. – 2001. – С.54-60.

Етнічна історія народів Європи. Традиційна етнічна культура слов'ян (Зб. наук.праць). – К,1999.

Жінка в науці та освіті: минуле, сучасне, майбутнє. – Матеріали II Міжнародної конференції (4-7 липня 2002 р.) – К.: ПП «Здоровило», 2002.

Жінка на порозі ХХІ століття: становище, проблеми, шляхи соціального розвитку (Зб. матеріалів Всеукр. Конгресу жінок, Київ, 21-23 травня 1998 р.). – К.: НВФ «Студцентр», 1998. – 184 с.

Жіночі студії в Україні. Жінка в історії та сьогодні. За ред. Л. Смоляр. – Одеса,1999. – 402 с.

Кісь О. Жінка в традиційній українській культурі (друга половина ХІХ ст. – початок ХХ ст.) – Львів, Інститут народознавства НАН України, 2008. – 272 с.

Кривоший О. Жінка в суспільному житті України за часів козащини: Історичні розвідки. – Запоріжжя: «Поліграф» – «Просвіта», 1998. – 68 с.

Маланчук-Рибак О. Жінка в історії: Хрестоматія. – Львів, 2002. – 336 с.

Материзна. Жінка в правовій культурі українського народу /Х - перша половина ХVІІ ст. / Кривоший О. – Запоріжжя: «Поліграф», 2001. – 92 с.

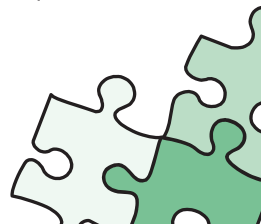
Народна культура українців: життєвий цикл людини: історико-етнологічне дослідження у 5 т. / наук. ред. М. Гримич. – К.: Дуліби, 2008. – Т.1. – Діти. Дитинство. Дитяча субкультура. – 400 с.

Україна-Євросоюз у деталях. – № 2(5), червень, 2010 р.

Українки в історії. За ред. В. Борисенко. – К. Либідь, 2006. – вид. 2, стереотип. – 328 с.

Українознавчий альманах. Вип. 4(спецвипуск): Гендерна освіта в Україні: досвід, проблеми, перспективи (на виконання наказу МОН №839 «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту». – К.: Мелітополь. 2010. – 196 с.

Українознавчий альманах. Випуск 6. «Роль жінки в українському суспільстві: історичний досвід та аналіз тенденцій». – К.: Видавець ПП Лисенко М.М., 2011. – 170 с.

Українська етнологія: Навч. пос. / За ред. В. Борисенко. – К.: Либідь, 2007. – 400 с.

Українські князі. – К.: Казка, 2007. – 64 с. (Легенди та перекази).

Українські князівни. – К.: Казка, 2007. – 64 с. (Легенди та перекази).

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3

Виміри статево типізованої та андрогінної поведінки (психодіагностичний інструментарій).

Експрес-дослідження гендерних установок у різних вікових і професійно-освітніх групах населення та їхня інтерпретація.

Контент-аналіз гендерних настановлень в провідних «жіночих» та «чоловічих» часописах.

Психологічний практикум: Гендерна рівність в змісті освіти (контент-аналіз шкільних підручників, навчальних посібників та зошитів).

Психологічний практикум: Гендерний аналіз освітніх та виховних програм.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Дерман-Спаркс Л. Антидискримінаційні методи виховання дітей дошкільного віку. – К.: Веселка, 2002. – 262 с.

Гариен М. Мальчики и девочки учатся по-разному! Руководство для педагогов и родителей: Пер. с англ. – М.: ООО «Изд-во Астрель»: ООО «Изд-во АСТ», 2004. – 301 с.

Гендерна педагогіка: Хрестоматія /пер. з англ. В. Гайдено, А. Предборської. – Суми.: ВТД «Університетська книга», 2006. – 313 с.

Гендерні стандарти сучасної освіти: збірка рекомендацій. Частина 1. – 2010. – Програма розвитку ПРООН в Україні. – 328 с.

Гендерні стандарти сучасної освіти: збірка рекомендацій. Частина 2. – 2011. – Програма розвитку ПРООН в Україні. – 260 с.

Кікінежді О.М. Гендерна експертиза Державного Стандарту початкової освіти // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2011. – Вип. 21. – С.379-385

Кравець В.П. Гендерна педагогіка. Навч. посібник. – Тернопіль: Джура, 2003. – 416 с.

Майерс Д. Социальная психология. – Москва-Харьков-Минск, 1999. – 688 с.

Малкина-Пых И.Г. Гендерная терапия. – М.: ЕКСМО, 2006. – 928 с.

Модуль «Тренінг для тренерок/тренерів з гендерної рівності та впровадження гендерної політики в Україні». Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – 256 с.

Пайнс Э., Маслач К. Исследование гендерных ролей // Практикум по социальной психологии. – СПб.: «Питер», 2000. – С. 199-207.

Практикум по гендерной психологии. Под ред. И. Клециной. – Санкт-Петербург, 2003. – 478 с.

Шведова Н.А. Просто о сложном: гендерное просвещение. – Воронеж, 2002.

Як навчати школярів долати гендерні стереотипи: навч.посібник для вчителя/ за заг. ред. проф. Т.В. Говорун. – К.: ПРООН, 2010. – 700 с.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

- Індивідуальний індекс людського розвитку та гендерний – одне і те ж поняття?
- Гендер і стать: термінологічні відмінності.
- Чи є гендерні дослідження самостійною галуззю досліджень чи міждисциплінарною, інтегративною?
- Ким є гендерологи, чим вони займаються?
- Чому ідентифікацію вважають основним механізмом набуття гендерних ролей?
- Чому явище транссексуалізму (порушення статевої ідентичності) допомагає зрозуміти явища гендеру?
- Чому в побутовій свідомості утвердилися поняття «слабка» і «сильна» статі?
- Які соціальні чинники відіграють провідну роль у первинній соціалізації статі, а які – у вторинній?
- Який зв'язок має вторинна статева соціалізація до проблеми розвитку особистості гермафродита?
- Чи можуть маскулінні або фемінні властивості обмежувати розвиток особистості і чому?
- Статеві стереотипи можуть полегшувати життя дітям і дорослим – чи правдиве це твердження?
- Чи правильним є твердження, що сексизм – це дискримінація жінок?
- Чим відрізняється опікунчий сексизм від відвертої дискримінації статі?
- Що показали психологічні дослідження, які застосовували мета-аналіз показників статевих відмінностей?

- Чому депресивні розлади частіше зустрічаються у жінок, а самогубств – більше серед чоловіків?
- Які є свідчення того, що розлади їжі (анорексія та булімія) носять соціогенний характер?
- Дівчинка-підліток з діагнозом анорексія має більші проблеми з харчуванням чи з образом «Я»?
- Що означає слово «традиція» і чому ним означають домігаторні міжстатеві стосунки?
- Партнерські гендерні ролі носять двополюсний (дихотомічний) характер чи ні?
- Що заважає жінці «пробити» «скляну стелю» – брак молотка чи кувалди?
- Що криється за висловом «прихований навчальний план»? Від кого чи від чого його ховають?
- Чому асертивність відрізняють від ухильної поведінки та від агресивної?
- «Гендерна ідеологія» має більше відношення до політики, до освіти чи до сім'ї?
- Підписання країною міжнародних угод щодо усунення гендерної дискримінації може впливати на показники ГІЛР?
- Яке відношення мають причини проституції до гендерної проблематики?
- Чому міжнародна громадськість і право кожної країни суворо карає розповсюджувачів порносайтів?
- Чому економічне, фізичне і сексуальне насильство в сім'ях більшою мірою зумовлює жертви з боку жінок?
- За рівнем завдання ушкодження, чи є стрес фізичний нижчим порівняно із стресом принизливим словом?
- Чому покарання винуватців фізичного насилля в сім'ї вважають недостатнім та неефективним засобом зниження їх рівня?
- Чи можуть вважатися квоти для жінок у виборчих списках партій ефективним заходом гендерного вирівнювання на вертикалі влади?
- Чим відрізняються фемінні етнокультури від маскулічних та чому вони отримали такі «гендерні» назви?
- Які психічні властивості людини пов'язують з високим рівнем її фемінності та маскулічності?
- Чим відрізняються явища андрогінії від андрогенії?
- Чому андрогінна особистість має перевагу над маскулічною, адже остання є психічно і фізично сильнішою?
- В яких сім'ях відбувається більше міжстатевих конфліктів – в традиційних чи партнерських?

- Що це таке – взаємозамінність сімейних ролей – чоловік же ніколи не зможе народити дитину?
- Як пов'язані поняття «економічний статус чоловіків та жінок» та «гендерна стратифікація професій»?
- Чим відрізняється гендерна стратифікація від горизонтальної?
- Чому чимало чоловіків і навіть жінок далеко не схвально ставляться до керівника жіночої статі?
- Феміністичний рух – це рух за досягнення рівноправ'я жінок?
- Чи можна вважати анекдоти про жіночу та чоловічу стать проявом статевої дискримінації?
- Чим зумовлена ностальгія окремих вчителів та батьків за статевоподільними навчальними закладами?
- Чи можна застосувати приказку «Скажи, які забавки, ігри та книги ти купуєш дитині, і я скажу, хто ти» до визначення типу гендерних орієнтацій?
- Надсмертність чоловічого населення на пострадянських теренах – це ознака більшої гендерної дискримінації чоловіків?
- Який зв'язок існує між гендерними стереотипами та комерційною рекламою?
- Чому гендерну рівність розглядають через єдність двох умов її реалізації – прав і можливостей?
- Чому гендерну експертизу законодавства, трудового, виборчого права і, навіть, навчальних програм та підручників розглядають невід'ємною умовою поступу до гендерної рівності?
- Чи погоджуєтесь Ви з висловом, що якими б не були гендерні орієнтації педагога, це його приватна справа?
- Яка відмінність між поняттями «трудова міграція чоловіків і жінок» та «торгівля людьми»?
- Рівність гендерна – це жіноча проблема чи ні?
- «Подвійна зайнятість жіноцтва» – результат емансипації чи живучості патріархальщини в домі?
- Зростання агресивності (фізичної, вербальної) сучасних дівчат – прояв вирівнювання статусів статей та емансипації жіноцтва?
- Які країни посідають найвищі, а які – найнижчі місця за показниками ГІЛР?
- Чи «маміні синочки» є свідченням андрогінної поведінки чоловіків?
- Чому батьки, особливо тати, з великою пересторогою ставляться до «дівчачих» ігор їхніх синів на відміну від мам, які схвалюють «чоловічі» заняття своїх дочок?

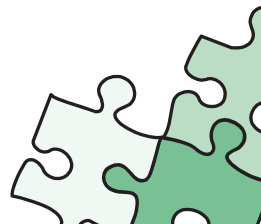
- Які задачі вирішує гендерний аналіз законодавства, а які – змісту знань?
- Чи можна назвати гендерний аналіз «соціальною» експертизою вимірювання рівності статей?
- Статеві упередження відносяться до безпосередніх, прямих (формальних) чи прихованих бар'єрів на шляху до гендерної рівності?
- Чим зумовлене явище «чоловічих» і «жіночих» професій?
- Чому «скляна стеля» стає на заваді професійно-кар'єрному зростанню?
- Феміністичний рух підтримують переважно жінки? Чи правда, що чоловіки сприймають феміністичність як ідеологію боротьби з чоловіками?
- Чим зумовлена поява терміну «фемінізація бідності»?
- Чи поняття «бути чоловіком», «бути жінкою» наповнені однаковим чи різним змістом в країнах світу?

Теми для самостійної роботи (рефератів, доповідей, курсових робіт)

1. Гендерні квоти у виборчих списках – крок до гендерної рівності чи від неї?
2. Жінки за кермом влади: втрата жіночності чи новий тип лідерства?
3. Гендерний аналіз виборів до парламенту за роки незалежності України – крок вперед та два кроки назад.
4. Надсмертність чоловіків на пострадянських теренах – плата за маскуліність?
5. Анекдоти про жінок за кермом – невинні жарти?
6. Професійна сегрегація: чи очікувати в українських вишах серед студентів майбутніх «макаренків» та «ковалевських» – серед студенток?
7. Прояви «опікунчого» сексизму через українського політикуму – вияв пошани чи шовінізму?
8. Логічна сила гендерних стереотипів (або «Чому люди легко потрапляють у пастку статевих стереотипів?»).
9. Трудова міграція жінок – чи сприяє вона їх емансипації?
10. Виміри ГІЛР в сімейному житті.
11. Гендер як соціокультурна система статевих ролей в 2030 році.
12. Жінки-політики як «рольові моделі» для наслідування чи заперечення?
13. «Нове-старе» пенсійне законодавство – прояв позитивної дискримінації жінок чи негативної – чоловіків?

14. Жіночий потенціал праці в умовах глобалізації економічної та політичної системи, нових технологій – чи можливий поворот до патріархальних засад життєдіяльності?
15. Чи рівність статей залишається пріоритетом української політики? (Гендерний аналіз державних постанов та наказів).
16. Чому і як сучасні жінки стають новими гравцями на політичній арені Європи і світу (психобіографії видатних жінок сучасності)?
17. Чи довго українській політичній еліті залишатись «чоловічою», або Нові-старі тенденції в соціальній картині республіканських та місцевих виборів.
18. Гендерна ідентифікація сучасних школярів: яке майбутнє їй прогнозують сучасні ЗМІ?
19. Взаємозв'язок різновидів дискримінації: національної, вікової, професійної та гендерної.
20. Контент-аналіз гендерних настанов провідних жіночих та чоловічих часописів.
21. Гендерна соціалізація в радянські та пострадянські часи.
22. Статеві стереотипи в сучасних «мильних» серіалах.
23. Маскулінна жінка в радянському образотворчому мистецтві.
24. Бути «за чоловіком, як за кам'яною стіною» – ідеал чи реальність?
25. Дискримінація жінки в комерційній рекламі та порно.
26. Взаємини статей в українській народній пісні та шлюбно-сімейній звичаєвості.
27. Чоловіче та жіноче лідерство в підприємництві – спільне та відмінне.
28. Психологічна допомога жінкам, які переживають насилля в сім'ї.
29. Чоловічий супровід вагітності жінки як гендерна проблема.
30. Ідеали щасливих жінок в популярних шоу-програмах.
31. Можливості трансактного аналізу у досягненні гармонії міжстатевих стосунків.
32. «Мова тіла» чоловіків та жінок: чим зумовлені відмінності?
33. Усунення гендерних упереджень в психотерапевтичній роботі з клієнтами.
34. Ідеї фемінізму та основні постулати гендерної психології: спільне та відмінне.
35. Сексуальна експлуатація жінок, або чому не зникає біле рабство.
36. Образ жінки в релігіях світу: об'єктність і суб'єктність.

37. Явище фемінізації бідності в Україні в цифрах і фактах.
38. Гендерна педагогіка як нова галузь наукових знань.
39. Жінка в суспільному житті козацької доби (історичні хроніки).
40. Гендерні особливості психосексуального розвитку школярів у теоретичній спадщині П.П. Блонського.
41. Проблеми гендерної соціалізації в працях та педагогічній практиці А.С. Макаренка.
42. В.О. Сухомлинський про особливості виховання й навчання хлопчиків і дівчаток.
43. Гендерний підхід як метод досліджень у педагогіці.
44. Гендерні аспекти стратегій життєвого успіху сучасних жінок і їх ровесниць 50-60-х років минулого тисячоліття.
45. Основні риси патріархального ідеалу жіночності в сучасних теле-шоу-програмах.
46. Етикет залицяння та упадання – чи варто змінити його гендерні засади.
47. Вплив традиційного сімейного виховання на поведінку дівчинки-підлітка.
48. Вплив традиційного сімейного виховання на поведінку хлопчика-підлітка.
49. «Дівчача альбомна культура»: прояв гендерних стереотипів в романтичних стосунках.
50. Образи жінки і чоловіка в українському фольклорі.
51. Розлучення в сучасних сім'ях – свідчення демократизації стосунків статей чи кризи шлюбу як інституції?
52. Гендерна підготовка учнів до виконання сімейних ролей.
53. Формування контрацептивної культури молоді: гендерний аспект.
54. Гендерні відмінності в структурі готовності випускників школи до батьківства (когнітивний та поведінковий аспекти).
55. Гендерні стереотипи в освіті у навчальних програмах середини та кінця ХХ ст.
56. Гендерна експертиза змісту шкільних підручників.
57. Образ української жінки в творах Т.Г. Шевченка.
58. Міфи та казки як архаїчний досвід побудови гендерної моделі взаємин статей.
59. Гендерний аналіз українських народних казок.
60. Дослідити в змісті Домострою андроцентричні тенденції.

61. Порівняти позиції сімейних і соціальних ролей чоловіків та жінок в російських та українських прислів'ях, приказках, казках, весільних звичаях.
62. Здійснити аналіз республіканських конкурсних робіт та виявити найбільш гостру проблематику.
63. Стать – це доля (реферування праць Сімони де Бовуар).
64. Чому жінки є більшими «заручницями» тіла, ніж чоловіки?

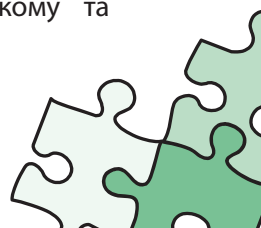
Теми рефератів

- Чи виправданою є ідея багатозначності визначення ґендерів, наприклад, серед людей з нетрадиційними сексуальними орієнтаціями?
- Чи піде на користь сім'ї організація свята «Дня сім'ї, кохання і вірності», якщо воно проходить під відвертим гаслом повернення до традиційних сімейних цінностей – збільшення народжуваності, більшої зацікавленості жінки домогосподарством, а чоловіка – заробітками?
- Чи сприяють ґендерній рівності Свято 8 березня та День Захисника Вітчизни?
- За яких умов та настанов святкування Дня матері (Дня Бабусі) та Дня батька (Дня Дідуся) може сприяти ґендерній рівності або навпаки?
- Чи обов'язково жіночий стиль лідерства має вимірюватись апробованою практикою чоловічої моделі?
- Що я пропоную змінити в загальноприйнятому етикеті міжстатевої взаємодії, щоб він і вона залишались рівноправними?
- Які статеві стереотипи принижують життєздатність неповної сім'ї?
- Ґендерні тренінги для подружжя – психологічна необхідність чи забавка?
- Навчання та нерівність: чоловічий світ?
- Ґендерний фільтр на лінзах молоді.
- Ґендерна рівність у сфері гідної праці.

Теми для самостійних наукових робіт (досліджень теоретичного та емпіричного характеру)

(можна оцінити за найвищою оцінкою, наприклад, 30 балів, реферати – 20 балів):

- Ґендерна революція – фікція чи реальність в славянському та мусульманському світі (за матеріалами зарубіжної преси).

- Зміни форм сімейного співжиття під впливом гендеру: дискусії навколо конкубінату.
- Лібералізація сексуальної поведінки сучасної молоді: чи вплинув на неї чинник гендеру?
- Застосування контент-аналізу до аналізу гендерних відносин в комерційній рекламі.
- Бюджет позаробочого часу жінки та чоловіка.
- Прояви сексизму в сучасних оголошеннях про трудові вакансії та пропозиції.
- Експлуатація жіночого тіла в рекламі як нова форма гендерної нерівності.
- Моночоловіча сім'я: чи вдаються «сильній статі» материнські ролі (на прикладах матеріалів сайту неурядового об'єднання татусів).
- Аналіз обговорення у фокус-групі теми: «Чоловічі» і «жіночі» сценарії життя: хто їх пише?
- *Сценарій 1: Жінка: «Я отримаю диплом, можливо, закінчу аспірантуру, але заради сім'ї і дітей готова «сидіти» вдома. Чоловік мою орієнтацію на материнство схвалює і здатен забезпечити мене фінансово сповна!»*
- *Сценарій 2. Чоловік: «Я стільки грошей, як ти і за десять років не зможу заробити. Тому давай так – я стаю «домогосподаркою» чоловічої статі».*
- **Дискусійна група: «І один у полі воїн»**, або Чому так важко відстоювати своє статеве рівноправ'я в умовах соціального тиску?
- Внесок психоаналізу у розвиток механізмів конструювання гендеру (К. Горні, Е. Фром, Е. Еріксон).
- Психологічні механізми набуття гендерної ідентичності в біхевіористичній концепції (Дж. Уотсон, Е. Маккобі, В. Джеклін).
- Інтерналізація гендерних моделей поведінки на когнітивному рівні: асиміляція, самокатегоризація (Л. Колберг, С. Бем, К. Гіліган).
- Етапи розвитку статевої свідомості і самосвідомості в онтогенезі людини (Л.С. Виготський, С.Л. Рубінштейн, Г.С. Костюк, О.М. Леонтьєв, П.Р. Чамата, М.Й. Боришевський, І.С. Кон, С.Д. Максименко).
- Виміри статево типізованої та андрогінної поведінки (аналіз психодіагностичного інструментарію).
- Спільне та відмінне в психолого-педагогічних та феміністичних підходах до конструювання гендеру.
- Гендер і літературний дискурс сучасної України (за творами С. Павличко, В. Агеєвої, Н. Зборовської, О. Забужко).
- Гендерні причини андроцентризму мовленнєвої культури.

- Статус та соціальні функції статей в українському романтичному фольклорі.
- Україна: гендерна асиметрія чи паритетна демократія – проблеми гендерної рівноваги у вимірі сучасних статистичних даних.
- Вона та він: вікова динаміка гендеру: дівчинка – дівчина – жінка – бабуся, хлопчик-юнак-чоловік-дідусь.
- Особливості статевої ідентифікації сучасних школярів: ідеали та прогностика майбутніх гендерних ролей.
- Психологія статі та гендерна психологія: спільне та відмінне в предметі науки.
- Гендерні стереотипи щодо чоловічої та жіночої статі за кермом (про що свідчать анекдоти та байки).
- Чоловічі та жіночі виші – стереотипи чи їх зміна?
- Чому невротичні розлади мають «жіноче» або «чоловіче» обличчя?
- Дискримінація жінки в комерційній рекламі та порно.
- Ментальність українського жіноцтва.
- Тенденції сучасної жіночої моди-назад до жіночності?
- Тенденції сучасної чоловічої моди-вперед до фемінності?
- Статева диференціація особистісних характеристик в самоописах підлітків (хлопчиків та дівчаток).
- Резюме та розгорнутий перелік питань для колоквиуму за книгою О. Забушко «Польові дослідження українського сексу».
- Розробка опитувальника щодо поширеності гендерних стереотипів в учительському середовищі, проведення польових досліджень, інтерпретація результатів.
- Характер розподілу гендерних ролей в батьківських сім'ях дошкільників та молодших школярів (на основі проективного малюнку «Моя сім'я»).
- Контент-аналіз гендерної експертизи змісту: а) шкільних підручників та посібників; б) дитячих часописів; в) комерційної реклами на телебаченні; г) сучасних чоловічих та жіночих часописів.
- Особливості самопрезентацій чоловіків та жінок в шлюбних оголошеннях (вікова, територіальна та гендерна специфіка).
- Жіноча психіка, психологія жінки-лідера, жіноча краса і влада (за книгою Антоніо Менегетті «Жінка третього тисячоліття» (Менегетти А. Женщина третьего тысячелетия. Пер. с ит. Славянской ассоциации Онтопсихологии. – М.: ННБФ, «Онтопсихология», 2001. – 256 с.).
- Якою мірою студенти педагогічного вузу задоволені своєю зовнішністю (вагою, зростом, статуєю, рисами обличчя, вбранням): гендерний ракурс проблеми.

- Ставлення студентської молоді до конкубітату: гендерні «за» і «проти».
- Гендерні характеристики подружнього життя в планах студентів на створення власної сім'ї.
- Тематика «чоловічої» психології в творах Ігоря Кона.

Фокус-група «Педагогічна майстерня»: Завдання – клятва прихильника гендерної педагогіки.

Колоквіум «Як проводити гендерні дослідження в сфері гуманітарних наук».

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

Антология гендерной теории. – Мн, Пропилен, 2000. – 384 с.

Антологія феміністичної філософії. – К.: Вид-цтво Соломії Павличко «Основи», 2006.– 800 с.

Аронсон Э. Психологические законы поведения человека в социуме. – СПб.: Еврознак, 2002. – 560 с.

Баскакова М.Э. Экономическая эффективность инвестиций в высшем образовании: гендерный аспект. – Гелиос, АРВ, 2002. – 288 с.

Бем С. Линзы гендера: Трансформация взглядов на проблему неравенства полов / Пер. с англ. — М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. – 336 с.

Бендас Т. В. Гендерная психология: Учебное пособие. — СПб.: Питер, 2006. – 431 с: ил. — (Серия «Учебное пособие»).

Берн Ш. Гендерная психология. – С.-Петербург, 2001. – 456с.

Бех І.Д. Особистісно-орієнтоване виховання: Наук. метод. посібник. – К.: ІЗМН, 1998. – 240 с.

Біла книга національної освіти України / Т.Ф. Алексеєнко, В.М. Аніщенко, Г.О. Балл [та ін]; за заг. ред. акад. В.Г. Кременя; НАПН України. - К.: Інформ. системи, 2010. – 342 с.

Богачевська-Хом'як М. Білим по білому (Жінки в громадському житті України 1884-1939). – К.: Либідь, 1995. – 424 с.

Вейнингер О. Пол и характер: Пер. с нем. – М.: Терра, 1992. – 480 с.

Виткин Дж. Женщина и стресс. Мужчина и стресс. – СПб.: Питер Пресс, 1995.–350 с.

Вихователю про психологію та педагогіку сексуального розвитку дітей та юнацтва / За ред. Т.В. Говорун. – К.: ІЗМН, 1996. – 168 с.

Вища освіта України і Болонський процес. Навч. пос. // За ред. В.Г. Кременя. – Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2004. – 384 с.

Гендер в социуме и культуре. – М., 2004. – 112 с.

Гендер. Екологія. Здоров'я. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (22-23 жовтня 2008 р.). 36. наук. праць. – Харків: Екограф, 2008.

Гендер і Ми. Інтегрування гендерного підходу в освіту та виховання. Навч.-метод. посібник для шк. та студ. молоді. – Школа Рівних Можливостей. м – К., 2009. – 160 с.

Гендерна інтеграція в гуманітарному знанні // Збірник матеріалів учасників Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (25 травня 2007 р.) – Тернопіль.: ТНПУ, 2007. – 104 с.

Гендерні компетенції студентської молоді // Збірник матеріалів учасників Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (23 травня 2008 р.) – Тернопіль.: ТНПУ, 2008. – 104 с.

Гендерні ресурси українських мас-медіа: ціна і якість. – К.: К.I.C., 2004. – 76 с.

Гендерні стандарти сучасної освіти: збірка рекомендацій. – Частина 1. – 2010. Програма розвитку ПРООН в Україні. – 328 с.

Гендерні стандарти сучасної освіти: збірка рекомендацій. – Частина 2. – 2011. Програма розвитку ПРООН в Україні. – 260 с.

Гендерні стереотипи індивідуального здоров'я: Матеріали Міжнародн. наук.-практ. конф. (3 жовт. 2007р., м. Луцьк). – Луцьк, 2007.

Гендерное образование. Региональный обзор в восьми странах СНГ. Под общей ред. Тартаковской И.Н. – М.:ООО «Вариант» – ИСПП, 2006. – 320 с.

Гендерные истории Восточной Европы. – Минск: ЕГУ, 2002. – 416 с.

Гендерные проблемы и развитие. Стимулирование развития через гендерное равенство в правах, в доступности ресурсов и возможности выражать свои интересы // Пер. с англ.– М.: Изд-во «Весь Мир», 2001.– 408 с.

Гендерология и феминология: учеб. пособие / Л.Д. Ерохина и др. – М. : Флинта : Наука, 2009. – 384 с.

Говорун Т.В., Кікінежді О.М. Гендерна психологія: Навч. посібник. – К.:Видав. центр «Академія», 2004. – 308 с.

Говорун Т.В. Кікінежді О.М. Стать та сексуальність: психологічний ракурс. – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 1999. – 380 с.

Говорун Т.В., Шарган О.М. Батькам про статеве виховання дітей. – К.: Радянська школа, 1990. – 157 с.

Грабовська І., Кобелянська Л. Ladies first: Феномен жіночого політичного лідерства в Україні. – К.:К.I.C., 2007. – 144 с.

Гендер і культура. 36. статей. – К.: Факт, 2001. – 224 с.

Гендерна експертиза українського законодавства. Концептуальні засади // Під ред. Т.М. Мельник. – К., 2001.

Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії. Збірник матеріалів науково-практичної конференції 27-29 квітня 2011 р. – Тернопіль-Київ, 2011. – 796 с.

Гендерні перетворення в Україні. – ТОВ «АДЕФ Україна», 2007. – 195с.

Гендерні проблеми в умовах глобалізації: українські реалії та перспективи / За ред. чл.-кор. АПН України, проф. В. Кравця. – Тернопіль.: ТНПУ, 2010. – 160 с.

Гендерні стратегії сталого розвитку України. // За наук. ред. Л.С. Лобанової. – К.: Фенікс, 2004. – 432 с.

Гендерні стереотипи та ставлення громадськості до гендерних проблем в українському суспільстві – К.: ПРООН, 2007. – 143с.

Гендерні студії: Освітні перспективи: Навчально-методичні матеріали. – К., 2003.

Гендерное образование в подготовке учителя: Материалы III Всероссийской конференции (с Международным участием), 5-6 ноября 2008 г. // Под ред. Е.С. Турутиной. – Томск.: Изд-во ТГПУ, 2008. – 208 с.

Дядюк М.С. Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині: між гендерною ідентичністю та національною заангажованістю. Монографія. – Львів: Астролябія, 2011. – 368 с.

Ефективне запобігання та реагування на випадки насильства в сім'ї. Методичний посібник для проведення тренінгів для дільничних інспекторів міліції. – Запоріжжя.: Друкарський світ, 2010. – 364 с.

Жінка в науці та освіті: минуле, сучасність, майбутнє. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції 6-8 листопада 2008 р. – К., 2008.

Жінка на порозі XXI століття: становище, проблеми, шляхи соціального розвитку (Зб. матеріалів Всеукр. Конгресу жінок, Київ, 21-23 травня 1998 р.). – К.: НВФ «Студцентр», 1998. – 184 с.

Жіночі студії в Україні. Жінка в історії та сьогодні. За ред. Л. Смоляр. – Одеса, 1999. – 402 с.

Забужко О. Гендер, або хто боїться сірого вовка // Репортаж з 2000 року. – К., 2001.

Забужко О. Польові дослідження з українського сексу. – К., 1996. – 102 с.

Здравомыслова О.М. Семья и общество: гендерное измерение российской трансформации. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 152 с.

Зуйкова Е.М., Р.И. Ерусланова. Феминология. Уч. пособие. – М.: Изд-во книготорг. Центр «Маркетинг», 2001. – 248 с.

Каменская Е.Н. Гендерный подход в педагогике. – Ростов на Дону: Изд-во Ростовского ун-та, 2006. – 176 с.

Карпенко К.І. Природа і жінка: Перспективи екофінізму в Україні. – Харків» Крук», 2005. – 320 с.

Келли Г. Основы современной сексологии. – СПб: Питер, 2000. – 896 с.

Кікінежді О.М., Кізь О.Б. Особливості гендерної соціалізації депривованого юнацтва: Навч. посібник. – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2004. – 176 с.

Кікінежді О.М., Кізь О.Б. Формування гендерної культури молоді: методичні матеріали до тренінгової програми Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2006, 2009. – 160 с.

Кіммель М. Гендероване суспільство. – К.: Сфера, 2003. – 490 с.

Кісь О. Жінка в традиційній українській культурі (друга половина XIX ст.-початок XX ст.) – Львів, Інститут народознавства НАН України, 2008. – 272 с.

Кривоший О. Жінка в суспільному житті України за часів козаччини: Історичні розвідки. – Запоріжжя: «Поліграф». – «Просвіта», 1998. – 68 с.

Кле М. Психология подростка: Психосексуальное развитие // Пер. с фр. – М.: Педагогика, 1991. – 176 с.

Ключко О.И. Методология гендерных исследований: современное состояние и актуальные проблемы: монография / О.И. Ключко: МГУ им. Н.П. Огарева - Саранск: Тип. «Рузаевский печатник», 2008. – 208 с.

Кон И.С. Ребенок и общество. – М.: Педагогика, 1988. – 270 с.

Кон И.С. Сексуальна культура в России: клубничка на березке. – М., 1997. – 300 с.

Кон И.С. Социологическая психология. – М.: Моск. психолого-социальный институт; Воронеж: Изд-во НПВ «МОДЭК», 1999. – 560 с.

Кон И. Вкус запретного плода.-М.: Семья и школа, 1997. – 450 с.

Корчак Я. Избранное. – К.: Рад.школа, 1983. – 528 с.

Кравець В.П. Гендерна педагогіка: Навч. пос. – Тернопіль.: Джура, 2003. – 416 с.

Кравець В.П. Історія гендерної педагогіки: Навч.пос. – Тернопіль: Джура, 2005. – 440 с.

Кравець В.П. Кікінежді О.М. Педагогіка та психологія: гендерний аспект: Навч. посібник. – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2004. – 124 с.

Кравець В.П. Статева соціалізація дітей і підлітків: закономірності та гендерні особливості Монографія. – Тернопіль.: ТНПУ, 2008 – 394 с.

Крайг Г. Психология развития. – СПб.: Питер, 2000. – 992 с.

Крегер О., Тьюсон Дж. М. 16 дорог любви / Пер. с англ. – М.: Персей, ВЕЧЕ, АСТ, 1995. – 432 с.

Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору / В.Г. Кремень. – К.: Пед. думка, 2009. – 520 с.

Крэйхи Б. Социальная психология агрессии.-СПб.: Питер, 2-3. – 336 с.

Кулачек О. Роль жінки в державному управлінні: старі образи, нові обрії. – К., 2005.

Курбатов В.И. Женская логика / Игры общения и поведения. // Ростов // Д. Изд-во Феникс, 1995. – 544 с.

Кутова Н.А. Вища освіта жінок у США в 70-х роках ХХ – на початку ХХІ ст.: гендерний підхід. – К.:Пульсари, 2008. – 312 с.

Лев-Старович З. Секс в культурах мира // Пер. с пол. – М.: Мысль, 1991. – 255 с.

Либина А. Психология современной женщины. –М.: ПЕРСЭ, 2001. – 528 с.

Липовецкий Ж. Третья женщина. Незыблемость и потячение основ женственности. – СПб: Алетейя, 2003. – 499 с.

Ломброзо Ч. Ферреро Г. Женщина – преступница и проститутка // Гениальность и помешательство: Сочинения. – М.: ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс, Харьков: Изд-во «Фолио», 1998. – С.275-519.

Луговий О. Визначне жіноцтво України: Історичні життєписи. – К: Дніпро, 1994. – 335 с.

Льюис К.С. Любовь. Страдание. Надежда. Притчи. Трактаты. Пер. с англ. – М.: Республика, 1992. – 432 с.

Маланчук-Рибак О. Жінка в історії: Хрестоматія. – Львів, 2002. – 336 с.

Макаренко А.С. Педагогічні твори у 8 т. – М.: Педагогіка, 1983.

Мельник Т.М. Творення суспільства гендерної рівності: міжнародний досвід. Друге доп. вид. – К.: Стилос, 2010. – 440 с.

Мельник Т., Кобелянська Л. 50/50: Сучасне гендерне мислення: Словник. – К.: К.І.С., 2005. – 280 с.

Ми-різні, ми – рівні. Основи культури гендерної рівності: Навч. посіб. для учнів 9-11 класів / за ред. О.Семиколєнкової. 2-ге вид., виправлене. – К.: Ніка-Центр, 2010. – 176 с.

Мид М. Культура и мир детства. – М.: Наука, 1988. – 429 с.

Милет, Кейт. Сексуальна політика // Пер. з англ. –К.: основи, 1998. – 619 с.

Молодь і гендер: реалії та перспективи демократичного суспільства // Збірник матеріалів учасників Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (25-26 травня 2006р.). – Тернопіль.: ТНПУ, 2006. – 116 с.

Москаленко В.В. Соціальна психологія. Підручник. – Київ.: Центр навчальної літератури, 2005. – 624 с.

Насильство в сім'ї. Як боротися з ним державі. – М.: Глас, 999.

Насильство щодо жінок і дітей. Новий погляд на поліцейську діяльність, її інноваційність та професоналізм // Келлі Ліз. Посібник. – Львів: Астролябія, 2011. – 176 с.

Незнайома: Антологія української «жіночої» прози та есеїстики другої пол. ХХ-поч. ХХІ ст. – Львів.: ЛА «Піраміда», 2005. – 600 с.

Неурядові організації України, що займаються жіночими та ґендерними питаннями. Довідник. – К., 2006.

Ньюкомб Н. Развитие личности ребенка – СПб.: Питер, 2002. – 640 с.

Основи теорії ґендеру. – К.: К.А.С., 2004. – 535 с.

Павличко С. Фемінізм. – К.: Основи, 2003. – 322с.

Палуди М. Секрети женщин в психологии. – С-Петербург, 2003. – 384 с.

Петренко О.Б. Ґендерний вимір шкільної освіти в Україні (XX століття): Монографія. – Рівне: видавець Олег Зень, 2010. – 530 с.

Попова Л. В. Ґендерные аспекты самореализации личности. Учебное пособие. – М., 1996. – 226 с.

Права людини: Міжнародні договори Організації об'єднаних націй та Ради Європи. – К., 2001.

Практикум по ґендерной психологии. Под ред. И. Клециной. – Санкт-Петербург, 2003. – 478 с.

Психоанализ детской сексуальности // З.Фрейд, К. Абрахам, К.-Г. Юнг и др. // Пер. с нем. – СПб.: Союз, 1997. – 223 с.

Психология и культура // Под ред. Д. Мацумото. – СПб.: Питер, 2003. – 718 с. гл.11. Ґендер и культура. – С.316-358.

Психосексология: хрестоматия. –Мн.: Харвест, 1998. – 496 с.

Психотерапия женщин. Под ред. М. Лоуренс, М. Магуир.-Питер, 2003. – 208 с.

Репина Л.П. Женщины и мужчины в истории: новая картина европейского прошлого. Хрестоматия. – М.: Российская политическая энциклопедия, 2002.

Русова С. Вибрані педагогічні твори. У 2 кн. – Кн.2. – К.: Либідь, 1997. – 318 с.

Рыков С.Л. Ґендерные исследования в педагогике // Педагогика, 2001. - №7. – С.17-24

Секс-бізнес в Україні: спроба соціального аналізу. – К., 2001.

Силласте Г.Г. Ґендерные исследования: размышления участника международного семинара // Социс, 1992. – №6. – С.29-35

Сильная женщина и мужчины. Как стать сильной женщиной, и стоит ли мужчинам ее бояться. – М.: Вече, АСТ, 1997. – 464 с.

Стан системи попередження насильства в сім'ї в Україні: правові, психологічні та медичні аспекти. – К.: Вид-цтво ФОП Клименко Ю.Я., 2010. – 372 с.

Статева соціалізація та підготовка учнівської молоді до сімейного життя у педагогіці та шкільній практиці зарубіжних країн. – Монографія. // За ред. чл.-кор. АПН України, проф. В. Кравця. – Тернопіль: ТзОВ «Видавництво Астон», 2009. – 206 с.

Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах. – К.: Рад.школа, 1976. – 654с.

Тайсон Ф., Тайсон Р. Психоаналитические теории развития. – Екатеринбург.: Деловая книга, 1998. – 528 с.

Томенко М. Теорія українського кохання. – Київ, 2002. – 128 с.

Україна – Євросоюз у деталях. Гендерна рівність і права дітей. – № 2(5), червень, 2010 р.

Українки в історії / за ред. В. Борисенко. – К.: Либідь, 2006. – 328 с.

Уповноважувальна освіта. Посібник для тренерів. – Київ, 2002.

Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори у 2-х томах. – К. Радянська школа, 1983 р. – 360 с.

Штилева Л.В. Фактор пола в образовании: гендерный поход и анализ. – М.: ПЕРСЕ, 2008. – 316 с.

Фигдор Г. Психоаналитическая педагогика. – М.: Изд-во ин-та психотерапии. – М., 2000. – 288 с.

Фройд З. Вступ до психоаналізу. – К.: Основи, 1999. – 595 с.

Фромм Э. Искусство любить: Исследование природы любви. – М.: Педагогика, 1990. – 160 с.

Хорни К. Женская психология. – СПб: Вост.- Евр. ин-т психоанализа, 1993. – 380 с.

Хто боїться фемінізму?: погляд по той бік реакції: зб. статей за ред. Енн Оуклі та Дж. Мітчелл / Пер. з англ. - Львів: Ахілл, 2005. – 340с.

Фройд З. Вступ до психоаналізу / Пер. з нім. – К.: Основи. 1998. – 709 с.

Чекалина А.А. Гендерная психология: Уч. Пос. – М.: «Ось-89», 2006. - 256 с.

Человек в современном социуме: культура, этнос, гендер". – Материалы Международной научной конференции 15-16 мая 2008 г. // Под ред. Е.Е. Сапоговой. – Тула.: Изд-во ТулГУ, 2008.

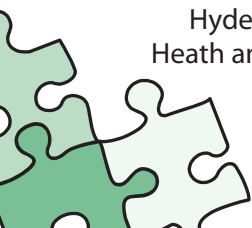
Через освіту до рівності. Тези наук. конф. в рамках Всеукраїнського гендерного освітнього форуму. – К., 2010. – 286 с.

Чухим Н. Гендер та гендерні дослідження в ХХ ст. // «Гендерні студії» Спец. випуск незалежного культурологічного часопису «І». – Львів, 2000. – №17. – С. 22-29.

Юнг К. Проблемы души нашего времени. – М.: Универс, 1994. – 336 с.

Эриксон Э. Детство и общество: Пер. с англ. – СПб, Ленато, АСТ Фонд " Университетская книга", 1996. – 592 с.

Hyde Janet Sh. Half the Human Experience: The Psychology of Women. – D.C. Heath and Company. Lexington. Massachusetts. Toronto. – 1991. – 475 p.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

**ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ВІДДІЛ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД**

**“ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ”
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ**

**ПРОГРАМА РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ
ТА ПРАВ ЖІНОК В УКРАЇНІ ЄС-ПРООН**

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ҐЕНДЕРНОЇ ОСВІТИ:
програма навчального курсу для студентів II курсу педагогічних
спеціальностей.**

зі спеціальності 6.010101 “Дошкільна освіта”; 6.010102 “Початкова освіта”; 6.010103
“Технологічна освіта”; 6.010104 “Професійна освіта (за профілем)”; 6.010106
“Соціальна педагогіка”.

напряму підготовки: 0101 “Педагогічна освіта”
освітньо-кваліфікаційного рівня: бакалавр
форма навчання: дистанційна

Теоретико-методичні засади ґендерної освіти: програма навчального курсу для студентів II курсу педагогічних спеціальностей / Т.О. Дороніна, Т.П. Голованова; НАПН України, Інститут вищої освіти; ДВНЗ “Запорізький Національний університет” МОН України - К., 2010. – 82 с.

Розробка програми та видання брошури здійснюється в рамках програми «Рівних можливостей та прав жінок в Україні», що підтримується спільним проектом Програми розвитку ООН та Європейського Союзу.

Рецензенти:

Євтух М.Б., доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, академік-секретар Відділення педагогіки і психології вищої школи Президії Національної Академії педагогічних наук;

Локарева Г.В., доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки та психології Запорізького національного університету;

Луценко О.А., кандидат філософських наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та ґендерних студій Інституту педагогіки і психології Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка, завідувачка лабораторією ґендерних досліджень;

Ткалич М.Г., кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології Запорізького національного університету.

Навчально-методична розробка присвячена висвітленню теоретичних та методичних засад ґендерної освіти і призначена для опанування студентами II курсу педагогічних вищих навчальних закладів (напрямок підготовки 0101 “Педагогічна освіта”; освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр). Розробка містить навчально-тематичний план та список літератури.

ЗМІСТ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА.....	76
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ	84

ЗМІСТ ПРОГРАМИ	
МОДУЛЬ №1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ҐЕНДЕРНОЇ ТЕОРІЇ У ПЕДАГОГІЦІ	87
МОДУЛЬ №2. ВПРОВАДЖЕННЯ ҐЕНДЕРНОЇ ОСВІТИ В ПРАКТИКУ ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ.....	93

РОБОЧА ПРОГРАМА	
ІЗ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 6.010101 “ДОШКІЛЬНА ОСВІТА”; 6.010102 “ПОЧАТКОВА ОСВІТА”; 6.010103 “ПЕДАГОГІКА І МЕТОДИКА СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ”, “ТЕХНОЛОГІЧНА ОСВІТА”; 6.010104 “ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА (ЗА ПРОФІЛЕМ)”.....	97
СТРУКТУРА ЗАЛІКОВОГО КРЕДИТУ.....	97
ТЕМИ І ЗМІСТ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ	98
ТЕМИ І ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ.....	103
ПЕРЕЛІК ВСІХ ТЕМ ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ 1.....	105
ПЕРЕЛІК ВСІХ ТЕМ ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ 2.....	107
ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ	108
НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЕКТ	111
КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ І ВМІНЬ СТУДЕНТІВ	113

РОБОЧА ПРОГРАМА	
ІЗ СПЕЦІАЛЬНОСТІ: 6.010106 “СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА”	115
СТРУКТУРА ЗАЛІКОВОГО КРЕДИТУ.....	115
ТЕМИ І ЗМІСТ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ	116
ТЕМИ І ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ.....	121
ПЕРЕЛІК ВСІХ ТЕМ ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ 1.....	124
ПЕРЕЛІК ВСІХ ТЕМ ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ 2.....	126
ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ	127
НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЕКТ	130
КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ І ВМІНЬ СТУДЕНТІВ	131
МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	134

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Актуальність даного курсу. У сучасних умовах головну увагу з реформування системи освіти зосереджено на підготовці відповідальної, соціально активної, з високим рівнем інформаційної культури особистості, здатної вирішувати виробничі та соціальні проблеми; на підготовці високоосвічених, конкурентоспроможних фахівців, що безпосередньо пов'язано зі вступом України до Болонського процесу. Чи не найголовнішою та найскладнішою у цьому процесі є проблема оновлення змісту освіти на нових демократичних засадах, що вимагають дотримання принципу гендерної рівності (gender equality). Тому в останні роки в педагогічному середовищі широкого обговорення набуло питання запровадження гендерного компоненту в освітній процес.

Реалізація цього компоненту відбувається відповідно до Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та з урахуванням завдань «Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року» з орієнтацією на найкращі практики і досвід держав-членів та країн-кандидатів Європейського Союзу. Відповідно зміст та завдання підготовки студентів за напрямком «Педагогічна освіта» повинні визначатися рівнем якості його професійної освіти, до якої необхідне введення гендерного компоненту.

Вивчення курсу «Теоретико-методичні засади гендерної освіти» здійснюється на основі кредитно-модульної системи організації навчального процесу, яка покликана забезпечити можливості навчання студентів за індивідуальною освітньо-професійною програмою з урахуванням вимог замовників і побажань студентів у отримання кваліфікації, що відповідає ринку праці.

Мета курсу – ознайомлення студентів / студенток педагогічних спеціальностей з теоретико-методичними засадами гендерної педагогіки та психології, формування нового гендерного світогляду, розвиток професійної компетентності студентів / студенток і формування навичок здійснення гендерної освіти, виховання та інформаційно-просвітницької діяльності щодо забезпечення гендерної рівності на практиці.

Реалізація даної мети спирається на діалектичну єдність когнітивного (раціонально-пізнавального), аксіологічного (ціннісно-сміслового) та діяльнісного (практично-дієвого) аспектів процесу навчання.

Вивчення студентами / студентками даного курсу дозволить вирішити такі **завдання**:

- **освітні** (ознайомлення студентів із сучасними проблемами та перспективами наукового висвітлення гендерної проблематики; з поняттями й термінами гендерної теорії; з основними проблемами

впровадження ґендерного компоненту в освіту та виховання; з методами ґендерних досліджень у педагогіці (у тому числі у соціальній педагогіці) та психології; зі специфікою ґендерного підходу в освіті; навчання використанню студентами методів інформаційно-просвітницької роботи з ґендерної рівності в їх професійній діяльності);

- **розвивальні** (розвиток пізнавальних та емоційних навичок студентів / студенток; формування професійних умінь і навичок з використання ґендерного підходу у навчально-виховному процесі навчальних закладів різного рівня акредитації; розвиток у студентів / студенток здібностей до самостійного та відповідального мислення і допомога студентам / студенткам у перегляді / позбавленні від ґендерних стереотипів);
- **виховні** (ґендерне виховання студентської молоді на основі гуманістичних і демократичних цінностей; формування ґендерної свідомості, прищеплення навичок ґендерної чутливості у спілкуванні).

Після вивчення курсу студенти повинні знати:

- **теоретичні засади ідеології ґендерної рівності** (ґендерні аспекти системи прав людини, історична ґене́за реалізації принципу рівних прав і можливостей; правове забезпечення ґендерної рівності в Україні та відповідність національного законодавства міжнародному);
- **методологічні основи ґендерної теорії** (основні теорії ґендеру; понятійний апарат ґендерної теорії, ґендерні аспекти соціалізації особистості, ґендерний підхід в системі методологічних підходів сучасної педагогіки тощо);
- **ґендерні проблеми освіти** (історію формування ґендерної теорії в педагогіці та психології; методи та критерії ґендерного аналізу навчальної літератури, методологію здійснення ґендерного підходу в освіті, просвіті та вихованні, сучасні тенденції розвитку ґендерної освіти в Україні).

На основі цих знань повинні бути сформовані уміння:

- **гностичні:** уміння з егалітарних позицій аналізувати та оцінювати вітчизняну соціокультурну ситуацію, прогнозувати її розвиток в умовах світових ґендерних перетворень; уміння аргументовано протистояти стереотипним патріархатним уявленням, проявам сексизму, аналізувати та вирішувати педагогічні ситуації з позицій ґендерного підходу; сприяти формуванню егалітарної свідомості учнів; уміння знаходити сексизми як прояв ґендерних асиметрій у психолого-педагогічних публікаціях;
- **проекувальні:** уміння визначати цілі й завдання ґендерної освіти, просвіта та виховання учнівської молоді; уміння проектувати систему взаємодії учнів та учениць на засадах партнерства, реалізуючи принципи ґендерної рівності;
- **конструктивні:** уміння здійснювати педагогічні дії, націлені на виявлення ґендерних проблем в навчально-вихованому процесі; уміння виявляти

та уникати в навчально-виховному процесі ієрархічного підкорення і пригноблення за ознакою статі; уміння створювати в класі / школі атмосфери дружнього співіснування статей;

- **організаторські:** уміння організувати та провести навчальне заняття, виховний чи інформаційно-просвітницький захід із залученням та урахуванням гендерного аспекту; уміння долати сексизми як прояв дискримінації у практиці соціально-педагогічної роботи;
- **комунікативні:** уміння уникати в мовленні гендерно стереотипізованих висловлювань; уміння встановлювати з учнями / ученицями рівні та доброзичливі стосунки; уміння усвідомленого виконання своїх професійних обов'язків із розумінням завдань ідеології гендерної рівності.
- На основі цих знань та умінь повинна бути сформована **гендерна компетентність** студентів / студенток. Під **гендерною компетентністю розуміємо:** знання про цілі, зміст, об'єкт і засоби гендерної освіти та виховання; опанування спеціальними уміннями з проведення навчального заняття чи інформаційно-просвітницького заходу з урахуванням гендерного підходу та формування особистісних якостей, що дозволяють здійснювати гендерно збалансоване навчання/виховання, упроваджувати ідеологію гендерної рівності в освіту.

Курс має міждисциплінарні зв'язки з різними дисциплінами.

Серед них:

- *філософія* – аксіологія як філософське вчення про матеріальні, культурні, духовні, моральні та психологічні цінності особистості, систему педагогічних поглядів, засновану на розумінні цінності особистості, людського життя, виховання й навчання, педагогічної діяльності й освіти; вплив філософських теорій “чоловічого” і “жіночого” начал на формування жіночої і чоловічої особистості в суспільстві; філософські засади трактування понять “рівності”, “свободи”, “рівних прав” та “рівних можливостей”; постмодерністські ідеї про конструктивістську природу культури, статеву приналежність і сексуальність людини;
- *психологія* – культурно-історична теорія розвитку особистості, що визнає першість соціального над натурально-біологічним у психічному розвитку людини; дослідження психологів про гендерну ідентичність як базову структуру особистості на всіх етапах її розвитку;
- *етика* – норми і цінності взаємовідносин між статями у правовому, демократичному суспільстві; подвійні стандарти моралі щодо «жіночої» та «чоловічої» поведінки у суспільстві; сексуальна культура стосунків між статями;
- *історія України* – роль чоловіків та жінок в історії, роль жінок у боротьбі за права людей в Україні; історичні типи шлюбно-сімейних стосунків

жінок та чоловіків; історичні форми суспільств “жіночих” (матріархат) та “чоловічих” (патріархат); роль жінок у національно-визвольному русі України;

- *право* – правові засади ґендерної рівності у суспільстві; сучасні форми та види дискримінації, зокрема дискримінація за ознакою статі; міжнародний досвід правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків;
- *політологія* – роль жіночого лідерства в політиці; сучасні моделі приходу жінок до влади, ґендерне представництво в органах законодавчої та виконавчої влади; ґендерне квотування як вид позитивної політичної дискримінації; роль громадянського суспільства у творенні ґендеру;
- *економіка* – проблеми рівного доступу до економічних та фінансових ресурсів жінок та чоловіків; професійна сегрегація (вертикальна та горизонтальна), що пов’язана з відповідальністю за ухвалення рішень та рівнем заробітної плати;
- *соціальна психологія* – особливості спілкування статей, теорія конфлікту, теорія ґендерних відносин;
- *соціологія* – соціальні причини появи відмінностей між жінками і чоловіками у суспільстві; проблеми соціальної стратифікації статей у суспільстві, дискримінація жінок, насильство щодо жінок та дітей у суспільстві;
- *педагогіка* – педагогічна антропологія як філософська база виховання; теорія особистісно-зорієнтованого виховання;
- *етнопедагогіка / етнопсихологія, культурологія* – роль культурних норм і соціальних інститутів у вихованні дівчат та хлопців, юнок та юнаків у традиційному українському суспільстві.

Пропонована програма є базовою для студентів напряму 0101 “Педагогічна освіта” за наступними спеціальностями: 6.010101 “Дошкільна освіта”; 6.010102 “Початкова освіта”; 6.010103 “Технологічна освіта”; 6.010104 “Професійна освіта (за профілем)”; 6.010106 “Соціальна педагогіка”; *освітнього рівня* – бакалавр.

Пропонується упровадження цієї програми як базової для студентів 2-го курсу (III семестр). Успішний процес формування ґендерної компетентності студентів – майбутніх учителів можливий за умов більш детального розгляду конкретних умов реалізації ґендерного підходу у межах обраної спеціалізації (використання ґендерного підходу у конкретній навчальній дисципліні), шляхом впровадження окремих спецкурсів («ґендерний підхід у викладанні ... назва навчальної дисципліни»), який може бути запропонований студентам 4-го курсу (VII семестр). Комплексне формування педагогічних компетенцій випускника, який продовжує навчання у магістратурі, передбачає вдосконалення його ґендерної компетентності через введення окремих спецкурсів для магістрів «Основи ґендерних досліджень у педагогіці та психології».

Структурно курс складається з **двох змістових модулів**: інформаційний (забезпечення системного засвоєння наукових знань) та операційний (використання засвоєної інформації у професійній діяльності).

У темах першого змістового модулю

- розкривається проблема формування ідеології рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у політико-економічному та соціокультурному житті України, пояснюються причини актуалізації гендерної проблематики у державних програмах країн європейської спільноти;

- описуються шляхи подолання гендерної асиметрії, розпочаті у країнах європейської спільноти, та визначаються напрями прогресивних дій щодо імплементації гендерної ідеології в усіх сфери життя України;

- розкриваються питання онтологічного зв'язку фемінізму, жіночих студій і гендерних досліджень та описуються передумови виникнення гендерного напрямку в освіті;

- визначаються теоретико-методологічні засади гендерного напрямку в освіті, обґрунтовується актуальність гендерної проблематики в освіті, уводяться ключові поняття гендерної теорії ("гендер", "гендерні стереотипи" та "гендерні ідеали", "гендерна" та "статеворольова ідентичність", "маскулінний та фемінінний концепти", "гендерна компетентність" та "гендерна компетенція", "соціалізація" та "гендерна соціалізація", "гендерне виховання", "гендерна толерантність" тощо) та наводиться психолого-педагогічний контекст їхнього тлумачення.

Теми другого змістового модулю присвячені практичним питанням:

- сутності гендерної освіти та просвіти (мета, зміст, принципи) та виховання (технологія виховання гендерної культури);
- аналізується сучасний стан гендерної освіти та просвіти в Україні;
- визначається сутність процесу гендерної соціалізації та ідентифікації, описується дія інститутів соціалізації, зокрема – освіти;
- з'ясовується зміст та сутність поняття "гендерна педагогіка";
- розглядаються питання практичної реалізації принципів гендерної освіти / виховання в навчально-виховному процесі; організації та проведення інформаційно-просвітницького заходу.

Організація навчального процесу. Навчання здійснюється за дистанційною формою відповідно до наказів та розпоряджень МОН України (постанова Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2003 року № 1494 «Про затвердження Програми розвитку системи дистанційного навчання

на 2004 - 2006 роки»; Положення про дистанційне навчання, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України 21.01.2004 р. і зареєстрованого Міністерством юстиції 09.04.2004 р.).

Дистанційне навчання сьогодні визнається формою організації навчання, що проводиться з використанням комп'ютерних та телекомунікаційних технологій, які забезпечують інтерактивну взаємодію викладачів та студентів на різних етапах навчання і самостійну роботу з матеріалами інформаційної мережі.

Вивчення курсу передбачає також оволодіння, з точки зору практичної діяльності, такими навичками і методами:

а) на *репродуктивному* рівні – вмінням самостійно наводити приклади випадків, відповідних значенню понять курсу, ґендерних явищ, моделювати ситуації ґендерної соціалізації;

б) на *евристичному* рівні (алгоритмічному) – виокремлювати основні положення книги (статті), аналізувати зміст ґендерних стереотипів, тлумачити правові норми;

в) на *творчому* рівні – формувати власну точку зору на основі систематизації досліджень із даної проблематики; обґрунтовувати педагогічні рішення щодо конкретних соціалізаційних та виховних ситуацій; визначати методологію дослідження ґендерних компетентностей.

На початку навчання проводиться одна настановна лекція, на якій студенти одержують навчальний контент на електронному носіїві, ознайомлюються з видами навчальної діяльності та графіком навчання, отримують необхідну довідкову інформацію. Слухачі отримують доступ до серверу дистанційного навчання, на якому викладені матеріали навчального курсу та докладні інструкції з дисципліни.

Основними видами занять при дистанційному навчанні є: самостійне вивчення навчального матеріалу дистанційного курсу, лекція, настановна лекція, консультація, семінар / практичне заняття, дискусія. Основний вид діяльності студентів під час навчання – самостійна робота з матеріалами дистанційного курсу. Фізичне місцезнаходження слухачів впродовж навчального року не має суттєвого значення.

Найбільш раціональною *формою самостійної роботи* є система, яка включає в себе такі елементи: своєчасне ознайомлення з темою лекції, семінару і питаннями для самостійної роботи; встановлення зв'язку даної теми з відповідними розділами програми курсу; опрацювання основної і додаткової літератури, що рекомендується до теми семінарського заняття; ознайомлення з методичними посібниками; перегляд власного конспекту лекцій; практична (семінарська) робота (складання плану, тез, конспекту виступу); запис незрозумілих питань, які слід з'ясувати на консультації чи семінарі; самоперевірка готовності до семінарського заняття, що включає в себе перевірку засвоєння основних понять і категорій, які вказані до

кожного семінарського заняття; самоперевірку можуть здійснювати декілька студентів, ставлячи один одному/одна одній запитання.

Навчання здійснюється шляхом вивчення дисципліни за допомогою комп'ютерних і телекомунікаційних засобів та особистого складання у вищому навчальному закладі заліку й проходження інших форм підсумкового контролю (підсумкове тестування).

Основна атестація студентів – модульний контроль (тести), який проводиться з використанням електронних засобів (поточні тести) та звичайною схемою в аудиторіях (підсумковий тест).

Лекційні заняття під час навчання за дистанційною технологією замінюються такими організаційними формами: самостійна робота з лекційними матеріалами на електронних носіях.

Практичні завдання (семінари) студенти виконують переважно в електронному вигляді та електронною поштою надсилають викладачам для перевірки.

Консультації викладачів проводяться засобами електронної пошти (або на кафедрі): звіти засобами електронної пошти викладачам про поточні етапи навчання. Терміни консультацій повинні бути доведені до відома студентів під час настановної лекції. Одна із запланованих консультацій відводиться для підведення підсумків навчання.

Програма має на меті також розвинути творче педагогічне мислення студентів: навчити їх володіти методикою самостійного засвоєння програмного матеріалу. Саме виробленню вміння студентів / студенток самостійно аналізувати гендерні явища, розвиткові їх творчого підходу до вивчення цих явищ, формуванню навичок педагогічного мислення покликані сприяти обов'язкові для письмового виконання практичні та теоретико-аналітичні завдання, надані до кожної теми. Лектори можуть визначати завдання, виконання яких на чергове заняття не є обов'язковим, чи обрати лише деякі з них для обов'язкового виконання, а інші – для факультативного.

Форми і методи поточного контролю. У процесі вивчення дисципліни контроль здійснюється в наступних формах і методах: *вхідний контроль* проводиться шляхом тестування; *поточний контроль* здійснюється під час практичних (семінарських) занять з метою перевірки рівня підготовки студентів з кожної теми навчальної дисципліни; *тестування* (проводиться за окремими модулями); *підсумкове тестування*.

Для допуску до складання сесії слухачі повинні впродовж року виконати увесь обсяг навчальних робіт з дисципліни. Форма підсумкової атестації – **залік**.

Очно-дистанційна форма навчання передбачає три етапи: *перший* етап (очний) – настановний; *другий* етап (дистанційний) – міжсесійний, передбачає

самостійну роботу щодо виконання індивідуальних завдань; *третій* етап (очний) – відбувається підсумкова сесія із контролем.

Детально завдання та зміст кожного з вказаних етапів представлені нижче.

Таблиця 1.

Модель дистанційного навчання

Етап	Форма / час навчання	Завдання етапу	Зміст етапу
Настановний Настановна сесія	ОЧНА 12 годин	- Ознайомлення студентів з організацією проведення занять та їхнім змістом; - використання Інтернету як навчального середовища; - ознайомлення з програмним забезпеченням дистанційного навчання; - проведення занять настановного характеру для інформаційного та методичного забезпечення самостійної роботи слухачів; - інформування студентів про державну політику в сфері впровадження ґендерного компоненту в освіту	- Організаційні питання та настановні заняття; - організаційні питання (реєстрація слухачів); - вхідне тестування; - складання індивідуального плану; - консультації; отримання студентами навчально-методичних матеріалів в електронному вигляді; - отримання завдань для індивідуальних робіт
Навчальний Навчання у дистанційному режимі	ДИСТАНЦІЙНА 37 годин	- Самостійна робота студентів та консультація викладачів; - якісне забезпечення та супровід самостійної роботи студентів з використанням технологій дистанційного навчання	Керована самостійна робота студентів (теоретико-практичний блок): - опрацювання теоретичних джерел; - вивчення теоретичного матеріалу; - участь у практичних і семінарських заняттях, форумах; - поточне тестування наприкінці кожного модулю; - консультування студентів за допомогою електронних засобів зв'язку; - підготовка випускної творчої роботи

Етап	Форма / час навчання	Завдання етапу	Зміст етапу
Підсумковий Залікова сесія	ОЧНА 5 годин	• Систематизація знань та вмінь студентів; • оцінювання індивідуальної успішності навчання студентів; • виявлення ступеня задоволення студентами результатами навчання	Підсумкові роботи: • підсумкове тестування; • захист роботи в очній формі; • анкетування

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Грунтовне вивчення курсу, усвідомлене й стале засвоєння теоретичних питань, основних понять (*андрогінність, андроцентризм, біологічний детермінізм, булінг, гендер, гендерна асиметрія, гендерна дискримінація, гендерна диференціація, гендерна ідентифікація, гендерна ідентичність та гендерна роль; гендерна компетентність, гендерна культура, гендерна методологія, гендерна освіта, гендерна політика, гендерна рівність, гендерна сегрегація, гендерна соціалізація, гендерне насильство, гендерні дослідження, гендерні квоти, гендерні стереотипи, гендерний вимір в освіті, гендерний індекс людського розвитку, гендерний паритет, гендерна педагогіка, гендерна стратифікація, гендерна толерантність, гендерна чутливість, гендерне виховання та просвіта, гендерне насильство, гендерний аналіз (гендерна експертиза), гендерний підхід, гендерний тренінг, дискримінація, егалітарність, жіноча освіта, жіночий рух, жіночі дослідження, емансипація, маскуліність, матриархат, патріархат, позитивна дискримінація, "прихований навчальний план", сексизм, статеве виховання, статево-рольовий підхід, стать біологічна та психічна, толерантність, фемінізм, фемінінність*) неможливе без систематичної, наполегливої самостійної роботи студента. Саме тому особлива увага у вивченні курсу надається самостійній роботі студентів, виконанню термінологічних і схематичних завдань, які подаються до кожної теми.

Для ґрунтового засвоєння навчального матеріалу не можна обмежуватися лише копіюванням (конспектуванням) підручників, статей, монографій. Такий спосіб підготовки виключає інший, творчий підхід студентів до навчального матеріалу, істотно обмежує коло пізнавальних джерел. Найбільш ефективно, високоякісне засвоєння навчального матеріалу забезпечується вдумливим вивченням, аналізом, порівнянням і узагальненням усіх джерел, передбачених темою. Проводити таке вивчення доцільно у такій послідовності: а) конспект

лекцій; б) основна література; міжнародні та вітчизняні документи з гендерної рівності, освітня та виховна практика; г) додаткова література; д) інші матеріали.

На основі систематизації й узагальнення всього вивченого матеріалу студенту / студентці слід самостійно підготувати на кожне питання розгорнені відповіді, які повинні включати:

- визначення (дефініції) відповідних понять і розкриття соціальної сутності явищ, котрі ними відображаються;
- характеристику властивостей гендерних явищ, розкриття їх закономірностей, їх класифікацію (типологію);
- посилання на рекомендовані до теми джерела (цитати з них);
- складання плану (розгорнутого чи стислого) або формулювання тез відповіді тощо) обирається кожним студентом / студенткою самостійно або визначаються викладачем.

Студентам / студенткам необхідно навчитись знаходити та відбирати з різноманітних джерел таку інформацію, котра стосується саме цих запитань, і систематизувати її відповідно до кожного з останніх. Необхідно активно використовувати різноманітні словники, енциклопедії, аби не залишити без уваги жодного незрозумілого терміна, який зустрічається у джерелах, оскільки незрозумілий термін – це не зрозуміла до кінця книга (стаття).

У кінцевому підсумку активна робота з навчальною та науковою літературою повинна сформувати у студента вміння самостійно аналізувати прочитане. Це вміння має проявитися:

- у чіткому розумінні основних понять і суджень, які містяться у книзі (статті);
- у визначенні ступеня аргументованості тих чи інших її положень;
- в усвідомленні доречності наведених у книзі (статті) прикладів, ілюстрацій, що пояснюють доведення й висновки автора;
- у здатності самостійно навести приклади певних явищ або змодельувати відповідну ситуацію;
- у здатності відокремити основні положення книги (статті) від додаткових, другорядних;
- у здібності критично поставитися до змісту книги (статті) та визначити власне ставлення до неї в цілому, дати їй загальну оцінку, характеристику.

Слід мати на увазі, що формулювання теоретичних питань для самостійної роботи часто не дублюють назви розділів, параграфів того чи іншого підручника (посібника). Тому лише активне осмислення всіх рекомендованих джерел дозволить підготувати повну, глибоку відповідь на ці питання, зібрати всі потрібні матеріали (теоретичні аргументи та фактичні докази, дані соціальної практики, історичні й інші ілюстрації, що обґрунтовують викладені у відповіді тези та положення).

Часто студенти зустрічаються з ситуацією, коли щодо однієї й тієї самої проблеми різні вчені дотримуються неоднакових поглядів. У такому випадку слід навести основні позиції науковців і мотивовано приєднатися до однієї з них або аргументовано висловити власну думку.

У процесі вивчення курсу студентам необхідно виробити вміння грамотно, логічно, переконливо формулювати й відстоювати свої думки та положення про історію педагогічних, філософських поглядів щодо ролі жінок у суспільстві, щодо актуальності гендерної проблематики у суспільному розвитку сучасної України та необхідності додержання принципів гендерної рівності в освітньо-вихованому процесі.

Тези – це не простий перелік проблем, а коротко сформульовані положення роботи без детального викладу доказів, принципів, міркувань автора твору.

Конспект – це стислий самостійний виклад основних думок автора в їх логічній послідовності з наведенням найважливіших положень. Зміст конспектування полягає в поділі книги чи окремих глав, параграфів на частини і їх короткий виклад у стислому вигляді своїми словами. Зміст сторінки, наприклад, може бути викладено в одному абзаці. А зміст глави – на двох сторінках при збереженні логічної послідовності. Писати треба зрозуміло, чітко, послідовно. Основні ідеї, висновки виділяти, підкреслюючи їх, беручи у рамку.

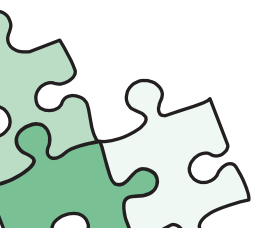
У процесі вивчення курсу кожен студент мусить виконати підсумкові завдання до кожного модулю.

Завдання до **першого модулю**: створення презентації на одну із запропонованих викладачем. Розпочинаючи вивчення курсу, студенти обирають тему презентації, погоджують її з викладачем, одержують детальні рекомендації щодо добору та вивчення літератури, правил оформлення презентації.

Завдання до **другого модулю**: написання есе на одну з запропонованих тем, яку теж обирає студент під керівництвом викладача на початку навчання.

Хоча викладені тут методичні вказівки не містять універсальних рецептів, вони покликані, крім усього іншого, спрямувати зусилля добросовісних, старанних студентів на вироблення власних, найбільш прийнятних для них методик ґрунтовного вивчення сутності гендерної теорії в освіті.

Примітка: Завдання, які студентам необхідно виконати самостійно по кожній із тем курсу, окремо містяться у Методичних рекомендаціях з даної дисципліни, які видаються окремою брошурою.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ №1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ҐЕНДЕРНОЇ ТЕОРІЇ У ПЕДАГОГІЦІ

ВСТУП. СУСПІЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ ПОЯВИ ҐЕНДЕРНОГО НАПРЯМУ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО ЗНАННЯ

Мета, завдання, структура та особливості вивчення курсу. Фактори впливу на формування ґендерної політики в Україні. Проблема інтеграції України в міжнародне співтовариство.

Ґендерні аспекти системи прав людини. Загальні уявлення про права людини. Проблема прав людини як вихідна у формуванні ґендерної ідеології та політики. Права жінок у контексті прав людини. Ґендерна асиметрія у розвитку суспільства: проблема статевої нерівності (дискримінації). Міжнародний досвід утвердження й забезпечення принципу рівних прав і рівних можливостей: ґендерна рівність в міжнародних правових документах (Міжнародні конференції ООН зі становища жінок на шляху до ґендерної рівності: Мехіко, Копенгаген, Найробі, Пекін). Концепція ґендерної рівності як стратегічний напрям розвитку людства XXI століття. Вплив європейських та світових організацій на формування ґендерної політики: Ради Європи, Європейського Союзу, ООН. Індекс людського розвитку з урахуванням ґендерного фактору (ґендерний вимір людського розвитку). Практика утвердження ґендерної ідеології та формування ґендерної політики. Досвід європейських країн у досягненні ґендерної рівності.

Історична ґене́за реалізації принципу рівних прав і можливостей. Становлення та розвиток жіночого руху. Жіночий рух як самостійний феномен суспільно-політичного життя XVIII-XX ст. Національні відмінності у моделях жіночих рухів. Жіночий рух в Україні. Сучасний стан міжнародного жіночого руху.

Фемінізм як ідеологія та політика: головні ідеї, напрями і теорії. Виокремлення ідеології фемінізму з ідеологій лібералізму, соціалізму, радикалізму та націоналізму впродовж XIX – на початку XX ст. Проникнення феміністичної теорії в академічне середовище – виникнення “Women’s studies”. Н. Ходоров, Л. Ірігарі, Е. Сіксу про специфіку жіночої суб’єктивності. Виникнення ґендерних досліджень у структурі гуманітарних знань. Розвиток ґендерних досліджень: від жіночих досліджень до вивчення взаємодії чоловіків та жінок. Ґендерні дослідження як окремий науковий напрям.

Гендерна теорія в історичній ретроспективі.¹ Традиційні погляди на роль жінки й чоловіка в історії. Теорії патріархату та матріархату. Практика поділу праці в контексті різних культур. Формування сучасних наукових поглядів щодо ролі жінки й чоловіків в історії. Еволюція (сутність та особливості) соціальних ролей чоловіків та жінок від давніх часів до сучасності. Роль чоловіків та жінок в історії: пояснювальні концепції.

Питання гендерної економіки.² Поняття “праця”, “суспільне виробництво”, “домашня праця”. Дискримінація за статевими ознаками у сфері зайнятості: нерівна оплата за однакову працю. Професійна сегрегація (вертикальна та горизонтальна), що пов’язана з відповідальністю за ухвалення рішень та рівнем заробітної плати. Сучасні теоретичні підходи в економіці: родина та домашнє господарство як об’єкти економічного аналізу (проблема неоплачуваної домашньої праці, взаємозв’язок професійної та домашньої сфер діяльності).

Зміни у соціальній політиці України пострадянського періоду. Гендерна етнокультура українців. Статева стратифікація у різних культурах. Рівність прав і можливостей для жінок і чоловіків в конституційному законодавстві. Правове забезпечення гендерної рівності в Україні і відповідність національного законодавства міжнародному. Механізми захисту прав людини. Гендерний зміст “позитивних дій” та система гендерного квотування в політиці. Перехід від патерналістської до егалітарної гендерної політики. Сучасні проблеми: принцип гендерної рівності у партійному квотуванні та пенсійному забезпеченні.

Гендерні моделі сімейних відносин. Патріархат та матріархат (історична гіпотетичність існування). Система гендерних відносин у сім’ї (патріархат на та егалітарна моделі). Проблема гендерного насильства. Родина у соціальній політиці України. Репродуктивні права жінок та чоловіків. Основні фактори впливу на зміну гендерних ролей у XXI ст. Статусно-рольова структура сучасної української сім’ї.

Жінки у політичному процесі. Участь жінок у керівництві державою (історичний аспект). Історія та реальний стан жіночого політичного руху в Україні. Ресурси політичної поведінки жінки. Участь жіночих суспільних ініціатив у політиці. Явні та латентні можливості впливу жінок на політику. Сучасні моделі приходу жінок до влади. Фактори, що заважають просуванню жінок у політиці (їхні причини та наслідки).

¹ Включення цих питань залежить виключно від вибору лектора та рівня зацікавленості та підготовленості аудиторії.

² Включення цих питань залежить виключно від вибору лектора та рівня зацікавленості та підготовленості аудиторії.

ГЕНДЕРНІ ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Специфіка освіти як соціального інституту, що є об'єктом цілеспрямованої державної політики. Функції системи освіти (економічна, соціального відбору, політична, соціального контролю) та гендер. Розвиток освіти на сучасному етапі – запорука успішного, динамічного та гармонійного розвитку суспільства; вплив на позицію суспільства у світі, його цілісність та безпеку.

Гендерні аспекти освіти в історії європейської педагогічної теорії та практиці. Освіта і патріархатні суспільства. Система освіти як підсистема, що входить до соціокультурної системи всього суспільства та відображає характер унормованих гендерних відносин. Гендерний аспект політичної, економічної та ідеологічної влади і характер освіти. Доступ до освіти в контексті гендерної рівності.

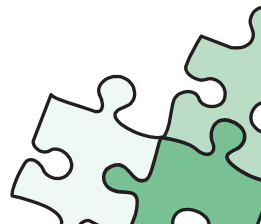
Чоловіча та жіноча освіта періодів Античності та Середньовіччя. Просвітництво та нові підходи до освіти в Європі. Ж.-Ж. Руссо: концепція виховання та обґрунтування природної відмінності статей. Обґрунтування відмінності “жіночої” та “чоловічої” природи у Руссо. Концепція жіночого виховання в педагогічному романі «Еміль, або Про виховання». Критика М. Уоллстоункрафт концепції виховання Ж.-Ж. Руссо. Педагогічна спадщина Я.А. Каменського та розвиток гендерного підходу в освіті. Аргументація Й. Песталоцці на користь спільного навчання хлопчиків та дівчат.

Гендерні особливості вітчизняної системи освіти: історичний аспект. Навчання хлопчиків та дівчаток у Давній Русі. Християнство та гендерні аспекти освіти. Розвиток жіночої освіти в Україні XVIII–XIX ст. Домашня освіта для дівчат. Перші світські жіночі навчальні заклади. Боротьба жінок за вищу освіту та її зв'язок із жіночим рухом. Вищі жіночі курси та інститути.

Питання статевого виховання у класиків вітчизняної педагогіки Х.Алчевська, Б.Грінченко, С.Русова, К.Ушинський та ін. про виховання дівчаток. Гендерний аналіз виховного ідеалу Г. Ващенко. Аналіз досвіду А.Макаренка щодо спільного виховання хлопців та дівчат. Гендерне виховання школярів у теоретичних працях і практичній діяльності В. Сухомлинського.

Радянська система рівної освіти. Радянська школа та проблема “безстатевої” радянської людини. Рівність в освіті та професійній реалізації юнаків та дівчат. Радянська школа та підготовка учнів до подружнього життя.

Головні напрями розвитку сучасної освіти – варіативність та багатоплановість педагогічних підходів до процесу навчання та виховання (особистісно орієнтований, діяльнісний, синергетичний, компетентностний, гендерний тощо).

ОСНОВИ ГЕНДЕРНОЇ ТЕОРІЇ. ВИЗНАЧЕННЯ НАУКОВОГО АПАРАТУ ТА МЕТОДОЛОГІЇ

Стать (sex) та гендер (gender) – біологічні та соціальні відмінності.

Антропологічний аналіз статі. Фізичні особливості чоловіків та жінок (хромосомні, гормональні, репродуктивні, антропометричні). Феномен очевидності біологічної статі.

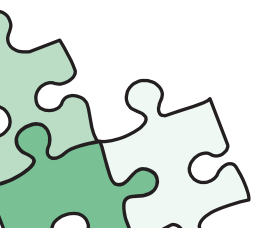
Проблема існування психологічних відмінностей між чоловіками та жінками. Теорії та концепції гендерної психології: теорія гендерних відмінностей, теорія гендерної соціалізації, теорія психології жінки та психології чоловіка, теорії гендерних стосунків, теорії гендерної психології лідерства. Е. Маккобі та К. Джаклін про відмінності між чоловіками та жінками (математичні, просторово-зорові та вербальні). Біологічний детермінізм, біоеволюціонізм, психологічні експерименти, теорія психоаналізу, демографічні та соціогігієнічні обстеження.

Психологія статі і проблема психологічного детермінізму. Проблематизація статі та психоаналіз З. Фрейда та К. Хорні. Воля, емоції, когнітивні здібності: пошук гендерних відмінностей і рефлексія заданості культурою. Вплив біологічних та соціально-психологічних факторів на розвиток особистості.

Основні напрями трактування поняття “гендер”. Гендер як стратифікаційна категорія, як соціальний конструкт поняття “статі”, гендер як культурна метафора. Теорія соціального конструювання гендеру, теорія гендерної схеми.

Маскулінність, фемінінність та андрогінність як біо-соціо- психологічні моделі поведінки. Поняття “мужність” та “жіночність” у філософських концепціях. Соціокультурні уявлення про маскулінність – фемінінність, як сукупності психологічних рис та особливостей поведінки, що наповнюють гендерну ідентичність чоловіків і жінок. Типи гендерної ідентичності: маскулінний, фемінінний, андрогінний, недиференційований (С. Бем).

Гендерні стереотипи. Соціальні стереотипи як соціально-психологічні детермінанти міжгрупових відносин. Функції соціального стереотипу як феномену міжгрупової взаємодії. Гендерні стереотипи як різновид соціальних стереотипів. Відображення проблем статевої диференціації у стереотипах сприйняття психологічних характеристик жінок та чоловіків як представників великих соціальних груп. Зміст гендерних стереотипів. Характеристика гендерних стереотипів: стабільність, поляризованість, емоційне насичення. Функції гендерних стереотипів.

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Сутність поняття “соціалізація”. Статева, статево-рольова та гендерна соціалізація. Основні психологічні механізми статево-рольової соціалізації: соціальні очікування й підкріплення; усвідомлення статевої соціальної ролі; процес ідентифікації. Теорії опанування *статевою роллю*: традиційна психоаналітична концепція (теорія статевої ідентифікації), теорія соціального навчання (теорія статевої типізації) та теорія когнітивного розвитку (теорія самокатегоризації).

Поняття гендерна “ідентичність” та “гендерна роль”. Гендерна ідентичність у системі гендерних відносин. Місце та роль гендерної ідентичності в структурі Я-концепції особистості. Основні теорії становлення гендерної ідентичності: гендерна ідентичність як соціальний конструкт (теорія інструментальних та експресивних ролей Т. Парсонса, психологічна концепція Е. Еріксона; теорія гендерної схеми С. Бем). Роль соціалізації в процесі формування гендерної ідентичності. Фактори, що обумовлюють гендерну ідентичність: психологічні, соціально-психологічні, соціокультурні.

Гендерна соціалізація. Етапи гендерної соціалізації. Асиметрія гендерної соціалізації в дитячому віці. Динаміка засвоєння статевої ролі в дитинстві. Характер статево-рольового розвитку в основні вікові періоди дитинства.

Інструменти (агенти, інститути) гендерної соціалізації. Родина як найважливіший інститут первинної гендерної соціалізації. Гендерні розходження в соціалізації: особливості соціалізації хлопчиків і дівчаток. Особливості впливу батька та матері на соціалізацію дітей різної статі. Вплив сестер, братів та однолітків на статево-рольову соціалізацію дитини.

Гендерна диференціація у процесі виховання. Гендерна соціалізація в *дошкільних і шкільних* установах. Вплив засобів масової інформації на гендерну соціалізацію особистості. Формування гендерних стереотипів у дошкільній та шкільній освіті. Гендерні особливості вторинної соціалізації (у вищій школі, армії, професійній діяльності).

ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД: МЕТА ТА НАПРЯМИ РОБОТИ.

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ РОЗХОДЖЕННЯ СТАТЕВО-РОЛЬОВОГО ТА ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДІВ

Педагогічні концепції статевого виховання. Концепції статевого виховання в роботах видатних педагогів минулого (Ю. Аркін, М. Басов, П. Блонський, Г. Ващенко, А. Залкинд, Е. Лозинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський). *Статеве просвітництво* (як медично-біологічне інформування) та *статеве виховання* (як формування моральних норм поведінки, пов'язаних з інтимною сферою людського життя, формування

морально здорових відносин між хлопчиками й дівчинками, юнаками й юнками). Проблеми статевого та статеворольового виховання у вітчизняній педагогіці: об'єктивні причини актуалізації проблеми; головний зміст та сучасні моделі статевого виховання: пуританська, комплексна, теоретична, родинна).

Гендерний підхід в системі методологічних підходів сучасної педагогіки. Інноваційні підходи сучасної педагогіки (компетентнісний, модульно-рейтинговий, андрогогічний, особистісно-орієнтований, системно-цілісний, діяльнісний, синергетичний, гендерний тощо). Диференційоване виховання та навчання за статевими ознаками: проблема роздільного навчання: історичний досвід та сучасна практика. Аргументи прихильників та противників роздільного навчання. Основи гендерного підходу в педагогіці. Варіативність визначення у політико-економічних та соціокультурних науках. Використання гендерного підходу у навчально-виховному процесі: його сутність, методологія, організація, мета та принципи. Розмежування стеворольового та гендерного підходів.

Досвід країн Західної Європи та США із становлення гендерного підходу в освіті. Розвиток феміністичної ідеології другої хвилі та появи у науковому дискурсі другої половини ХХ ст. нового напрямку – “жіночі студії” (Women’s Studies). Пошук шляхів ефективної перебудови наукового знання (побудова нової – “жіночої” – науки) та реформування освітньої сфери (інтеграція “жіночого компоненту” до освітнього процесу). Дискусії про розвиток “жіночих студій” як самостійної дисципліни. Здобутки “жіночих студій” та їхній вплив на появу гендерної теорії. Розвиток у рамках гендерної теорії “чоловічих студій” (Men’s Studies). Сучасна структура гендерних студій у Європі та США: національна специфіка, головні осередки, тематичні напрями, теоретичні дебати, організації, видання.

Головні поняття та терміни модулю

Андрогінність, андроцентризм, біологічний (статевий) детермінізм, бісексуальність, булінг, гендер, гендерна асиметрія, гендерна демократія, гендерна дискримінація, гендерна диференціація, гендерна економіка, гендерна ідентифікація, гендерна ідентичність та гендерна роль; гендерна ідеологія, гендерна культура, гендерна методологія, гендерна нерівність, гендерна політика, гендерна психологія, гендерна рівність, гендерна роль, гендерна сегрегація, гендерна система, гендерна соціалізація, гендерна статистика, гендерна стратифікація, гендерне насильство, гендерні дослідження, гендерні квоти, гендерні стереотипи, гендерний аналіз, гендерний вимір в освіті, гендерний індекс людського розвитку, гендерний паритет, гендерна педагогіка, гендерний підхід, дискримінація, жіноча освіта, жіночий рух, жіночі дослідження, емансипація, маскуліність, матриархат, патріархат, позитивна дискримінація, стеворольовий підхід, стать біологічна та психічна, фемінізм, фемінінність.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ №2

ВПРОВАДЖЕННЯ ҐЕНДЕРНОЇ ОСВІТИ В ПРАКТИКУ ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ

ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ З ТОЧКИ ЗОРУ ҐЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

Освіта як агент формування ґендерних ролей. Рівність у доступі до навчання. Рівні можливості в освіті. Ґендерна сегрегація навчальних предметів та наук. Успішність та ґендер. Успішні дівчата та феномен “згасання обдарованості”. Ґендерна освіта як засіб подолання патріархатних стереотипів. “Прихований навчальний план” та його виміри: організація діяльності освітнього закладу, ґендерні відносини на роботі, ґендерна стратифікація професії вчителя (фемінізація освіти).

Ґендерні стереотипи у поведінці вчителя та загальному кліматі школи. Професійна мотивація вчителя. Вплив соціокультурних факторів на входження у педагогіку чоловіків та жінок. Фемінізація освіти (ґендерна стратифікація професії): причини та наслідки. Стилі педагогічного спілкування. Педагогіка співробітництва як стиль виховання без ієрархічності та соціальних привілеїв. Стиль спілкування вчителів (чоловіків) та вчительок (жінок). Ґендерні відмінності стилю викладання. Диференціація поведінки вчителів щодо учнів різної статі (переважна увага до хлопців та очікування від них більш високих результатів; спонукання хлопців до пошукової діяльності, орієнтація на подолання труднощів). Пояснення неуспіху та невдач дівчат природною відсутністю здатностей, а неуспіхів та невдач хлопців недостатньою працьовитістю, нестачею зусиль, що стимулює працювати більше, щоб домогтися успіху. Статеворольові стереотипи та синдром “емоційного вигорання вчителів”. Форми викладання (іспити в формі тестів, індивідуальні доповіді, змагання за оцінки), які заохочують “мужність”.

Ґендерне насильство (сексизм та буллінг) у школі: різноманіття форм прояву. Особливості спілкування учнів та учениць різних вікових груп. Форми ґендерного насильства: фізичне та психологічне (ізоляція, залякування, образи, фізичні дії, вимагання, ушкодження майна, натяки і глузування сексуального характеру, помста, образливі жести тощо). Поведінка вчителя у розв’язанні конфліктів між хлопцями та дівчатами (хто частіше винний).

“ҐЕНДЕРНА НЕЙТРАЛЬНІСТЬ” НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Ґендерні стереотипи у навчальних програмах, підручниках та дитячих книгах. Негласний поділ навчальних предметів на “чоловічі” / “жіночі” та формування професійних очікувань від хлопців та дівчат. Ґендерні

аспекти навчальної програми (формальний та прихований). Необхідність здійснення корекції навчальних програм. Характеристика змісту навчальних предметів гуманітарного циклу із позицій гендерної ідеології. Історія як "історія чоловіків"; гендерні стереотипи в підручниках.

Методи та критерії гендерного аналізу навчальної та дитячої літератури. Виокремлення категорій змісту текстів та ілюстрованих матеріалів. Гендерні характеристики в назвах. Виділення головних та другорядних дійових осіб, характеристика їхньої діяльності: за сферою діяльності (вдома та поза його межами; традиційні й нетрадиційні сімейні та соціальні ролі), за характером діяльності (предметно-інструментальних та емоційно-експресивних), за якістю діяльності (добре / погано). Індивідуальна та групова діяльність персонажів. Формування уявлень про поділ праці між чоловіками та жінками. Характеристика діячів науки та культури. Порівняльний аналіз підручників-видань різних років. Порівняльний аналіз змісту найпопулярніших дитячих часописів. Причини "відсутності жінок" в навчальних матеріалах та наслідки такої репрезентації.

Гендерні аспекти профорієнтації учнівської молоді. Профорієнтація та вибір професії для юнаків та юнок. Гендерна дискримінація в системі професійної освіти: від школи до вищого навчального закладу. Гендерна різниця у кар'єрних очікуваннях. Обдаровані дівчата та можливості їхньої самореалізації.

ГЕНДЕРНЕ ВИХОВАННЯ: СУТНІСТЬ, МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

Гендерне виховання³. Виховання громадянської активності, егалітарного світогляду, толерантності. Педагогічна діяльність, спрямована на дотримання принципу гендерної рівності у навчально-вихованому процесі; унеможливлення проявів гендерної дискримінації; звільнення учнів від статевих упереджень, пом'якшення стереотипів та опанування досвіду асертивної поведінки. Організація та проведення виховних заходів із гендерної тематики (конференції, бесіди, рольові ігри, тренінги, імітаційні ігри). Інформаційне оточення у навчальному закладі. Відтворення ідеології гендерної рівності в архітектоніці освітнього простору (школа, класні кімнати), коли наочні матеріали, стенди, плакати не транслиють сексистські настанови. Виховання антисексизму як виховання гендерної культури учнів.

Гендерна культура, гендерна чутливість, гендерна толерантність⁴. Визначення поняття "гендерна культура": складові, критерії оцінки та рівні сформованості. "Гендерна чутливість" як здатність педагогів сприймати, усвідомлювати і моделювати вплив вербальних, невербальних і предметних

³ Питання цього розділу доцільно детально вивчати студентам спеціальності «Вчитель...»

⁴ Питання цього розділу доцільно детально вивчати студентам спеціальності «Вчитель...»

явищ соціального середовища, методів і форм роботи з дітьми на формування гендерної ідентичності дитини, здатність уловлювати й реагувати на будь-які прояви дискримінації за статевими ознаками. Толерантність. Проблема толерантності сучасного суспільства. *Гендерна толерантність* як психолого-педагогічна готовність до розуміння та визнання різних типів гендерної ідентичності, різноманітності проявів гендерної поведінки, гендерних ролей, ідей гендерної рівності в суспільстві. Тренінгові форми роботи з формування (розвитку) гендерної толерантності учнів та батьків.

Гендерний аспект родинного виховання⁵. Типи сімей щодо характеру батьківських взаємин (традиційна/авторитарна – новітня/егалітарна). Родина як еталон, взірць для формування майбутньої родини. Роль батька у родинному вихованні. Відповідальне ставлення до виконання батьківських обов'язків із боку батька та матері. Традиційні та новітні моделі родини (працююча мати та батько-домогосподар). Вплив родинних стосунків на гендерну соціалізацію дітей та підлітків. Стилi виховання хлопчиків і дівчаток в сім'ї. Роль іграшок у гендерній соціалізації та вихованні дітей. Попередження насильства та захист прав дитини в сім'ї.

Гендерна просвіта⁶ – пропаганда та розповсюдження гендерних знань та гендерної культури, стимулювання гендерної самоосвіти. Розширення гендерно-інформаційного простору; проведення кампаній, присвячених гендерній рівності, питанням гендеру та соціальної відповідальності; формування (поглиблення) гендерної компетентності батьків та вчителів. Технології, форми та методи гендерної просвіти. Визначення понять “технологія”, “форма”, “метод”. Інститути гендерної просвіти: гендерні ресурсні центри, центри гендерної освіти, школи гендерної рівності; гендерний інтерактивний театр як технологія гендерно-просвітницької діяльності. Методичні особливості гендерного тренінгу.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ГЕНДЕРНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Внесок вітчизняних освітніх та культурних діячів у становлення та розвиток гендерної освіти (Т. Говорун, В. Кравець, О. Кісь, О. Кікінежді, Л. Кобелянська, Г. Лактіонова, О. Луценко, О. Плахотнік, О. Суслова, О. Цокур та ін.).

Головні питання гендерної освіти та виховання у науковому дискурсі: історія жіночої освіти в Україні та у світі; можливості урахування статевої детермінанти у навчально-виховному процесі та застосування статево-рольового підходу в освіті, статево-рольова та гендерна ідентифікація і соціалізація учнівської та студентської молоді; розвиток гендерної освіти

⁵ Питання цього розділу доцільно детально вивчати студентам спеціальності «Соціальний педагог»

⁶ Питання цього розділу доцільно детально вивчати студентам спеціальності «Соціальний педагог»

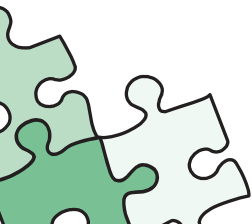
в Україні і країнах Східної та Західної Європи; можливості використання гендерного підходу до організації навчального процесу та викладання окремих навчальних дисциплін у школі та вищому навчальному закладі; гендерний аналіз навчальної літератури (підручників для школи та вищих навчальних закладів); проблеми фемінізації освіти та гендерної компетенції суб'єктів освітнього процесу; гендерне виховання та формування гендерної культури учнів та студентів; теоретичне узагальнення питань гендерної педагогіки.

Форми здійснення гендерної просвіти (інформаційно-просвітницькі заходи, тренінги, дискусійні клуби, презентації, круглі столи, конференції, семінари тощо). Волонтерський рух. Інформаційні ресурси з гендерної проблематики та гендерні часописи. Науково-дослідні та освітні центри, центри допомоги жінкам. Роль науково-дослідних та освітніх центрів, центрів допомоги жінкам у здійсненні гендерної просвіти.

Підтримка гендерного напрямку вітчизняної освіти з боку Програми Розвитку ООН (проекти «Жінки і розвиток», «Гендерні питання у ЗМІ», «Гендер у розвитку», «Сприяння гендерній рівності», «Україна – на шляху до рівності» та «Програма рівних можливостей та прав жінок в Україні»).

Головні поняття та терміни модулю.

Буллінг, гендерна компетентність (гендерні компетенції), гендерна культура, гендерна освіта, гендерна просвіта, гендерна стратифікація, гендерна толерантність, гендерна чутливість, гендерне виховання, гендерне насильство, гендерні упередження, гендерний аналіз (гендерна експертиза), гендерний тренінг, егалітарність, попередження насильства, "прихований навчальний план", Програма рівних прав та можливостей жінок, статеве виховання, сексизм, толерантність.

РОБОЧА ПРОГРАМА

із спеціальності 6.010101 “Дошкільна освіта”; 6.010102 “Початкова освіта”; 6.010103 “Педагогіка і методика середньої освіти”, “Технологічна освіта”; 6.010104 “Професійна освіта” (за профілем)

СТРУКТУРА ЗАЛІКОВОГО КРЕДИТУ

Теоретичний матеріал (тема)		Кількість годин, відведених на			
		Самостійна робота			Разом
		Лекції	Семінарські заняття	Підг. до занять	
Змістовий модуль 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ҐЕНДЕРНОЇ ТЕОРІЇ У ПЕДАГОГІЦІ					
Очна сесія					
1.1	Вступ. Настановча (оглядова лекція)	2	1		3
Вхідне тестування			1		1
1.2.	Суспільні передумови появи ґендерного напрямку в системі соціально- гуманітарного знання	2	2	1	5
1.3.	Ґендерні проблеми освіти: історія та сучасність	2	-	1	3
Дистанційне навчання					
1.4.	Основи ґендерної теорії. Визначення понятійно- категоріального апарату та методології	2	2	1	5
1.5.	Ґендерні аспекти соціалізації особистості	2	2	1	5
1.6.	Основні характеристики розходження статево- рольового та ґендерного підходів.	2	2	1	5
Поточне тестування			1		1

Теоретичний матеріал (тема)		Кількість годин, відведених на			
		Самостійна робота			Разом
		Лекції	Семінарські заняття	Підг. до занять	
Змістовий модуль 2. ВПРОВАДЖЕННЯ ҐЕНДЕРНОЇ ОСВІТИ ДО ПРАКТИКИ ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ					
2.1.	Сутність ґендерної проблематики в освіті: поняття ґендерного виміру в освіті	2	2	1	5
2.2.	“Ґендерна нейтральність” навчально-виховного процесу	2	2	1	5
2.3.	Ґендерне виховання: сутність, мета та завдання	2	2	1	5
2.4.	Сучасні тенденції розвитку ґендерної освіти в Україні: проблеми та перспективи	2	2	1	5
Поточне тестування			1	1	
Очна сесія					
	Підсумкове тестування		2		2
	Захист роботи		2	1	3
Всього годин		20	24	10	54

ТЕМИ І ЗМІСТ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА 1. ВСТУП. НАСТАНОВЧА (ОГЛЯДОВА ЛЕКЦІЯ)

Зміст

1. Мета, завдання, структура та особливості вивчення курсу.
2. Використання інтернету як навчального середовища.
3. Ознайомлення з програмним забезпеченням дистанційного навчання.

Ключові слова: дистанційний курс, дистанційна освіта, дистанційне навчання, електронна пошта (e-mail), змістовий модуль, інформаційно-освітнє середовище дистанційного навчання, консультація, лекція, модуль, навчальний елемент, онлайн-чат (online-chat), платформа дистанційного навчання, практичне заняття, самостійне вивчення, семінар, тестування, тьютор офлайн - пошта (offline-e-mail), форум.

ЛІТЕРАТУРА

Основна: 75, 94, 100.

Додаткова: 122.

ТЕМА 2. СУСПІЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ ПОЯВИ ҐЕНДЕРНОГО НАПРЯМУ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО ЗНАННЯ

Зміст

1. Гендерні аспекти системи прав людини: ідеологія ґендерного рівноправ'я.
2. Історична генеза реалізації принципу рівних прав і можливостей (жіночий рух, фемінізм, "Women's studies").
3. Всесвітні конференції зі становища жінок 1975-1995 років: історична ретроспектива (Мехіко, Копенгаген, Найробі, Пекін).
4. Зміни у соціальній політиці України пострадянського періоду.
5. Гендерні моделі сімейних відносин. Статусно-рольова структура сучасної української сім'ї.
6. Жінки у політичному процесі.

Ключові слова: *ґендер, ґендерна асиметрія, ґендерна дискримінація (дискримінація; дискримінація жінок / чоловіків), ґендерна диференціація, ґендерна політика, ґендерна рівність, ґендерна сегрегація, ґендерна стратифікація, ґендерне насильство, ґендерні квоти, ґендерний індекс людського розвитку, емансипація, жіночий рух, жіночі дослідження, матриархат, права людини, патріархат, позитивна дискримінація, фемінізм.*

ЛІТЕРАТУРА

Основна: 3, 13, 21, 23, 40, 41, 53, 64, 66, 70, 74, 77, 84, 90, 102.

Додаткова: 103, 104, 107, 115, 121, 130, 155, 163, 164, 172, 176, 178, 188, 189, 190, 196, 208, 231.

ТЕМА 3. ҐЕНДЕРНІ ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Зміст

1. Система освіти як одна з базових інституцій відтворення ґендерної стратифікації суспільства та культури в цілому.
2. Ґендерні аспекти освіти в історії європейської педагогічної думки.
3. Ґендерні особливості вітчизняної системи освіти.

Ключові слова: *ґендерна освіта, ґендерні відносини, ґендерна рівність, жіноча освіта, жіноче виховання, ґендерний підхід, ґендерне виховання.*

ЛІТЕРАТУРА

Основна: 14, 16, 20, 25, 30, 33, 35, 62, 76, 85.

Додаткова: 109, 125, 131, 141, 143, 154, 167, 169, 170, 177, 179, 187, 201, 203, 214.

ТЕМА 4. ОСНОВИ ҐЕНДЕРНОЇ ТЕОРІЇ. ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНОГО АПАРАТУ ТА МЕТОДОЛОГІЇ

Зміст

1. Стать (sex) та ґендер (gender) – біологічні та соціальні відмінності.
2. Основні дослідницькі позиції щодо визначення сутності феномену “ґендер”.
3. Маскулінність, фемінінність та андрогінність як біо-соціо-психологічні моделі поведінки.
4. Ґендерні стереотипи.

Ключові слова: соціалізація, суспільство, соціальне виховання, стратифікація, стать, жінка, чоловік, соціальна стать, ґендер, маскулінність, мова, фемінінність, дискримінація, ґендерна рівність, ґендерний паритет, теоретичні та практичні методи ґендерних досліджень, ґендерна педагогіка, ґендерна соціалізація, ґендерне виховання, ґендерна освіта.

ЛІТЕРАТУРА

Основна: 1, 10, 18, 27, 30, 37, 55, 79, 81.

Додаткова: 74, 106, 126, 129, 132, 152, 157, 161, 173, 174, 175, 199, 205, 226.

ТЕМА 5. ҐЕНДЕРНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Зміст

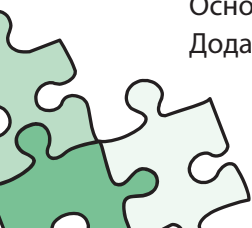
1. Сутність поняття “соціалізація”.
2. Поняття “ґендерна ідентичність” та “ґендерна роль”.
3. Ґендерна соціалізація: етапи, зміст.
4. Інструменти (агенти, інститути) ґендерної соціалізації.
5. Ґендерна диференціація у процесі виховання.

Ключові слова: андрогінія, ґендерна ідентичність, ґендерна соціалізація, ґендерні відмінності, ґендерні ролі, ґендерні стереотипи, ґендерні характеристики, ґендерна схематизація, маскулінність, соціалізація, фемінінність.

ЛІТЕРАТУРА

Основна: 2, 9, 22, 27, 30, 55, 57, 60, 74, 97.

Додаткова: 78, 114, 144, 147, 161, 184, 206, 218.

ТЕМА 6. ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ РОЗХОДЖЕННЯ СТАТЕВО-РОЛЬОВОГО ТА ҐЕНДЕРНОГО ПІДХОДІВ

Зміст

1. Педагогічна концепція статево-рольового навчання та виховання як актуальна потреба сучасного суспільства.
2. Головний зміст та сучасні стратегії статевого (статево-рольового) виховання.
3. Принцип сексуальної просвіти та статеве виховання.
4. Основи ґендерного підходу в педагогіці.

Ключові слова: *десекуалізація змісту навчання, статеве виховання, здоров'я, статева зрілість, сексуальність, сексуальна просвіта, сексологія, раннє материнство, культура сексуальної поведінки, планування сім'ї, здоровий спосіб життя, статевоосвітня робота з учнівством, адаптація до нових статевих ролей, відповідальний секс, авторитарна стратегія статевого виховання, біологізаторсько-фізіологічні підходи до сексуальної просвіти, концепція свідомого ставлення до сексуальності, право на інформацію, навички активного слухання, подвійний стандарт, ґендерний підхід.*

ЛІТЕРАТУРА

Основна: 16, 27, 38, 46, 54, 57, 72, 78, 87.

Додаткова: 105, 113, 114, 118, 120, 124, 127, 128, 138, 149, 150, 153, 156, 158, 185, 200, 225, 229.

ТЕМА 7. СУТНІСТЬ ҐЕНДЕРНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ В ОСВІТІ: ПОНЯТТЯ ҐЕНДЕРНОГО ВИМІРУ В ОСВІТІ

Зміст

1. Проблеми освіти та виховання з точки зору ґендеру ("ґендерний вимір").
2. Ґендерні стереотипи у поведінці вчителя та загальному кліматі школи.
3. Ґендерне насильство (сексизм) у школі: різноманіття форм прояву.
4. Ключові слова: буллінг, ґендерна освіта, ґендерна рівність, ґендерна сегрегація, ґендерне насильство, ґендерний вимір, ґендерні стереотипи, сексизм, стереотипи.

ЛІТЕРАТУРА

Основна: 6, 11, 19, 29, 32, 45, 63, 83, 92, 99.

Додаткова: 73, 98, 108, 126, 133, 136, 143, 149, 151, 181, 204, 227.

ТЕМА 8. “ГЕНДЕРНА НЕЙТРАЛЬНІСТЬ” НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Зміст

1. Гендерні стереотипи у навчальних програмах, підручниках та дитячих книгах.
2. Методи та критерії гендерного аналізу навчальної та дитячої літератури.
3. Гендерні аспекти профорієнтації учнівської молоді.

Ключові слова: *гендерна дискримінація, гендерна освіта, гендерна рівність, гендерна сегрегація, гендерний аналіз (гендерна експертиза), гендерний вимір, гендерні стереотипи, прихований навчальний план, профорієнтація учнів, сексизм, стереотипи.*

ЛІТЕРАТУРА

Основна: 68, 101, 139, 148.

Додаткова: 112, 159, 165, 180, 197.

ТЕМА 9. ГЕНДЕРНЕ ВИХОВАННЯ: СУТНІСТЬ, МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

Зміст

1. Мета та зміст гендерного виховання.
2. Поняття “гендерної чутливості” та “гендерної толерантності”.
3. Гендерний аспект родинного виховання.

Ключові слова: *гендерне виховання, гендерна дискримінація, гендерна культура, гендерна освіта, гендерна рівність, гендерна сегрегація, гендерна чутливість, егалітарність, гендерний вимір, прихований навчальний план, толерантність, гендерна толерантність.*

ЛІТЕРАТУРА

Основна: 5, 7, 8, 15, 17, 39, 47, 50, 67, 86, 93, 97, 134.

Додаткова: 89, 110, 111, 117, 123, 135, 145, 186, 211, 215, 216.

ТЕМА 10. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ГЕНДЕРНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Зміст

1. Внесок вітчизняних освітніх та культурних діячів у становлення та розвиток гендерної освіти.
2. Головні питання гендерної освіти та виховання у науковому дискурсі.
3. Фоми здійснення гендерної просвіти.
4. Підтримка гендерного напрямку вітчизняної освіти з боку Програми Розвитку ООН.

Ключові слова: *гендерне виховання, гендерна культура, гендерна освіта, гендерна просвіта, гендерна рівність, гендерний тренінг.*

ЛІТЕРАТУРА

Основна: 36, 52, 73, 98, 116, 142, 195.

Додаткова: 117, 137, 182, 191, 192, 193, 217, 221, 230.

ТЕМИ І ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА №1. ОСНОВИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ (2 Г.)

Питання семінарського заняття:

1. Поняття дистанційного навчання.
2. Дистанційне навчання: організаційні та методичні питання.
3. Вхідне тестування.

Література (список вміщений після Теми 1 першого змістового модулю).

ТЕМА №2. “ГЕНДЕР” ЯК НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ НАПРЯМ СУЧАСНОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ (2 Г.)

Питання семінарського заняття

1. Об’єктивна обумовленість виникнення напрямку у сучасному науковому дискурсі.
2. Єдність та відмінність жіночих (“Women’s studies”) та гендерних (“Gender studies”) досліджень.
3. Варіативність розуміння гендеру у суспільно-політичних науках.
4. Характеристика гендерної системи сучасної України.

Література (список вміщений після Теми 2 першого змістового модулю).

ТЕМА №3. ГЕНДЕРНІ РОЛІ ТА СТЕРЕОТИПИ У СУСПІЛЬСТВІ (2 Г.)

Питання семінарського заняття

1. Сутність і зміст гендерних стереотипів.
2. Дослідження гендерних відмінностей та їх результати.
3. Концепції та зміст гендерних ролей.
4. Сучасні уявлення про призначення жінки і чоловіка.
5. Відтворення гендерно-рольових стереотипів в ЗМІ та громадській думці.
6. Наслідки та обмеження традиційних гендерних ролей для індивідів та суспільства.

Література (список вміщений після Теми 4 першого змістового модулю).

ТЕМА №4. ГЕНДЕРНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ (2 Г.)**Питання семінарського заняття**

1. Основні етапи та психологічні механізми формування гендерної ідентичності.
2. Дитячі кумири як рольові моделі гендерної ідентичності (шоу-зірки, герої/героїні фільмів, мультфільмів та комп'ютерних ігор).
3. Гендерна соціалізація в системі освіти: шляхи та форми проявів сексизму та репродукування гендерних стереотипів у навчально-виховному процесі.

Література (список вміщений після Теми 5 першого змістового модулю).

ТЕМА №5. СТАТЕВО-РОЛЬОВИЙ І ГЕНДЕРНИЙ ПІДХОДИ (3 Г.)**Питання семінарського заняття**

1. Загальні орієнтації у дослідженнях психології статевих відмінностей.
2. Теорія статевого диморфізму В.А. Геодакяна
3. Статеві відмінності і особливості соціальних функцій чоловіків та жінок у суспільстві.
4. Роль гендерного підходу у здійсненні функцій освіти.
5. Практичне значення гендерного підходу у педагогіці.
6. Поточне тестування.

Література (список вміщений після Теми 6 першого змістового модулю).

ТЕМА №6. ОСВІТА ЯК АГЕНТ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ РОЛЕЙ (2 Г.)**Питання семінарського заняття**

1. “Прихований навчальний план” та його виміри.
2. Диференціація поведінки вчителів щодо учнів різної статі.
3. Гендерна експертиза уроку (за методикою М. Сабунаєвої).
4. Прояви сексизму у школі та “механізми” його подолання.

Література (список вміщений після Теми 1 другого змістового модулю).

ТЕМА №7. ГЕНДЕРНА ЕКСПЕРТИЗА НАВЧАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ (2 Г.)**Питання семінарського заняття**

1. Гендерний аналіз освітніх та виховних програм.
2. Гендерна експертиза літератури для дітей (художня, навчальна, довідкова).
3. Результати гендерного аналізу навчальної літератури з педагогіки.

Література (список вміщений після Теми 2 другого змістового модулю).

ТЕМА №8. ҐЕНДЕРНА КУЛЬТУРА ЯК ОЧІКУВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ ҐЕНДЕРНОГО ВИХОВАННЯ (2 Г.)

Питання семінарського заняття

1. Визначення мети, завдань та сутності ґендерного виховання.
2. З'ясування значення понять "ґендерна чутливість" та "ґендерна толерантність".
3. Обговорення фрагменту виховного заходу з ґендерної тематики.
4. Пропозиції щодо ґендерно орієнтованої роботи з батьками (теми, питання, форми роботи).

Література (список вміщений після Теми 3 другого змістового модулю).

ТЕМА №9. ПРОБЛЕМА ТА ПЕРСПЕКТИВИ ҐЕНДЕРНОЇ ОСВІТИ (3 Г.)

Питання семінарського заняття

1. Огляд публікацій вітчизняних вчених щодо ґендерної проблематики в освіті (теми, проблеми, ідеї тощо).
2. Діяльність вітчизняних ґендерних освітніх та ресурсних центрів.
3. Аналіз висвітлення ЗМІ акцій та заходів ґендерної проблематики.
4. Пропозиції щодо ґендерної просвіти (теми, форми, цільова група тощо).
5. Поточне тестування.

Література (список вміщений після Теми 4 другого змістового модулю).

ТЕМА №10. ПІДСУМКОВЕ ТЕСТУВАННЯ (2 Г.).

ТЕМА №11. ЗАХИСТ ТВОРЧОЇ РОБОТИ (2 Г.).

ПЕРЕЛІК ВСІХ ТЕМ ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ 1

Тема №1. Вступ. Настановча (оглядова лекція).

Тема №2. Суспільні передумови появи ґендерного напрямку у системі соціально-гуманітарного знання.

Тема №3. Ґендерні проблеми освіти: історія та сучасність.

Тема №4. Основи ґендерної теорії. Визначення понятійно-категоріального апарату та методології.

Тема №5. Ґендерні аспекти соціалізації особистості.

Тема №6. Основні характеристики розходження статево-рольового та ґендерного підходів.

Теоретичні знання. Студенти повинні знати:

- Місце і соціальний статус чоловіка і жінки як людини в сучасному суспільстві.
- Завдання та діяльність найвідоміших міжнародних організацій.
- Основні ідеї Пекінської декларації та Платформи дій.
- Політична влада та її гендерний компонент.
- Гендерна рівновага (нерівновага) при формуванні державної влади.
- Гендерні квоти як форма позитивної дії.
- Причини гендерної нерівності в економічній сфері.
- Гендерна сегрегація на ринку праці.
- Ціна економічно неоплачуваної домашньої праці.
- Відмінності егалітарного та патріархатного сімейного устрою.
- Українські перспективи гендерної демократії.
- Специфіка та зміст гендерного підходу в освіті.
- Спільність і різниця статево-рольового та гендерного підходів.
- Розмежування понять “стать” і “гендер”.
- Парадигма фемінінного та маскулінного в психоаналізі.
- Зміст поняття “стереотип” щодо гендеру.
- Історичний та етнокультурний характер уявлень про фемінінність та маскуліність.
- Концепція гендерної ідентичності.
- Обмеження, що накладає на індивіда традиційна гендерна роль.
- Поняття гендерної ідентичності.
- Основні теорії становлення гендерної ідентичності.
- Основні агенти, джерела та засоби гендерної соціалізації.
- Головні педагогічні концепції статевого виховання.
- Місце гендерного підходу в системі сучасних методологічних підходів.
- Зміст та завдання використання гендерного підходу в освіті.
- Особливості впровадження гендерного підходу в освітню практику країн Західної Європи, США, СНД.

Практичні уміння і навички. Студенти повинні вміти:

- Формулювати головні ідеї Пекінської декларації та Платформи дій.
- Аргументувати власну точку зору, посиляючись на міжнародні документи щодо гендерної рівності.

- Визначати ґендерний компонент у політичній владі.
- Характеризувати елементи ґендерної нерівності у формуванні органів державної влади.
- Встановлювати причини ґендерної нерівності в економічній сфері.
- Виявляти факти ґендерної сегрегації на ринку праці.
- Доводити необхідність встановлення егалітарних відносин у родині.
- Визначати комплекс першочергових дій задля встановлення ґендерної демократії в Україні.
- Формулювати особливості сутності ґендерного підходу в освіті.
- Визначати відмінність ґендерного підходу в освіті від статево-рольового.
- Встановлювати різницю понять “стать” і “ґендер”.
- Визначати зміст поняття ґендерний стереотип та добирати приклади існування ґендерних стереотипів.
- Доводити історичний та етнокультурний характер уявлень про фемінінність та маскуліність.
- Означувати обмеження, що накладає на індивіда традиційна ґендерна роль.
- Характеризувати провідні теорії становлення ґендерної ідентичності.
- Описувати дію основних агентів ґендерної соціалізації.
- Визначати сутність статевого виховання.
- Розрізняти статево-рольовий та ґендерний підходи.

ПЕРЕЛІК ВСІХ ТЕМ ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ 2

Тема №7. Сутність ґендерної проблематики в освіті: поняття “ґендерного виміру” в освіті.

Тема №8. “Ґендерна нейтральність” навчально-виховного процесу.

Тема №9. Ґендерне виховання: сутність, мета та завдання.

Тема №10. Сучасні тенденції розвитку ґендерної освіти в Україні: проблеми та перспективи.

Теоретичні знання. Студенти повинні знати:

- Значення освіти у процесі ґендерної соціалізації особистості.
- Індикатори ґендерної рівності в освіті.
- Сутність поняття “прихованого навчального плану” та його виміри.
- Прояв ґендерних стереотипів в поведінці вчителя та загальному кліматі школі.

- Сутність та прояви гендерного насильства в школі.
- Критерії гендерного аналізу навчальної літератури.
- Гендерні аспекти профорієнтації учнівської молоді.
- Мета, завдання та зміст гендерного виховання.
- Сутність понять “гендерна культура”, “гендерна чутливість” та “гендерна толерантність”.
- Вплив родинних стосунків та гендерну соціалізацію дітей та підлітків. Імена провідних вітчизняних вчених-гендерологів та їхні основні праці.
- Основні напрями гендерних досліджень в освіті.
- Сутність гендерної освіти та форми її здійснення.
- Практичні уміння і навички. Студенти повинні вміти:
- Визначати індикатори гендерної рівності в освіті.
- Забезпечувати реалізацію ідеології гендерної рівності в освіті.
- Встановлювати дію прихованого навчального закладу в освіті.
- Аналізувати педагогічні тексти з позиції виявлення в них гендерно стереотипізованих настанов.
- Уникати гендерних стереотипів у питаннях профорієнтації учнів.
- Визначати поняття “гендерна культура”, “гендерна чутливість” та “гендерна толерантність”.
- Скласти план виховного закладу з метою гендерного виховання учнів.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Перелік запитань для самоконтролю з 1 модулю

1. Сутність гендерної теорії.
2. Диференціація понять “стать” і “гендер”.
3. Основні дослідницькі позиції щодо визначення сутності феномену “гендер”.
4. Гендер як соціальний конструкт.
5. Гендер як культурна метафора.
6. Гендер як стратифікаційний критерій.
7. Гендер як базова категорія соціально-гуманітарних наук.
8. Поняття гендерної системи, стратифікації та балансу.
9. Універсалізм та релятивізм культури в конструюванні гендерної системи.
10. Методологічні засади, категоріально-понятійний апарат та основні напрямки розвитку гендерної теорії.

11. Педагогіка і психологія ґендеру як нова галузь науки про людину та навчальна дисципліна.
12. Провідні чинники формування (соціальні зміни, постмодернізм, феміністський рух) ґендерних досліджень.
13. Співвідношення феміністських і ґендерних досліджень.
14. Розвиток ґендерних досліджень в психології.
15. Розвиток ґендерних досліджень в Україні.
16. Міжнародні документи з ґендерних питань і їх впровадження в українському суспільстві.
17. Українська ґендерна політика: проблеми, реалії та перспективи розвитку.
18. Ґендерний аспект насильства.
19. Насильство як дискримінація статі: у сім'ї, на робочому місці, порнографія та проститування, "біле рабство".

Перелік запитань для самоконтролю з 2 модулю

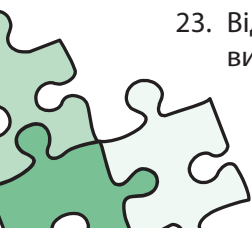
1. Ґендерна асиметрія в освіті: ретроспективний аналіз.
2. Проблеми освіти та виховання жінок в історії педагогіки.
3. Розвиток ідей прогресивної освітньої теорії Джона Дьюї, теорії "навчання у взаємодії" та вільного навчання Паоло Фрейре.
4. Принципи феміністської педагогіки: демократичність, взаємодія, емпіричність, цілісність пізнавального і емоційного навчання.
5. Завдання феміністської педагогіки.
6. Феміністська критика система виховання Ж.-Ж. Руссо.
7. Зміст поняття "прихований навчальний план".
8. Ґендерна рівність у змісті освіти.
9. Характеристика сексизму та ґендерних стереотипів.
10. Шляхи та форми проявів сексизму та репродукування ґендерних стереотипів в навчальних програмах, змісті підручників, педагогічному спілкуванні.
11. Поняття ґендерного аналізу.
12. Сутність ґендерної соціалізації в контексті сучасних підходів.
13. Роль вчителів у відтворенні ґендерних стереотипів учнів.
14. Роль мови в конструюванні чоловічої та жіночої ідентичності.
15. Основні механізми ґендерної соціалізації.
16. Характеристика впливу психологічних і соціальних факторів на організацію процесу виховання.

17. Гендерний підхід в дослідженні сім'ї.
18. Соціалізація дітей різної статі в сім'ї.

Перелік питань для самоконтролю дисципліни в цілому

1. Основні теорії гендеру.
2. Причини виникнення гендерних досліджень.
3. Проблема гендерної нерівності, причини її виникнення та концептуальні джерела.
4. Визначення понять "гендерна рівність", "гендерна справедливість".
5. Відмінність між гендерними і феміністськими дослідженнями
6. Поняття гендерної асиметрії в суспільстві (законодавство, соціальна політика, економіка, освіта).
7. Порівняльний аналіз патріархатних і феміністських гендерних установок.
8. Гендерна асиметрія в освіті: ретроспективний аналіз.
9. Проблеми освіти та виховання жінок в історії педагогіки.
10. Завдання феміністської педагогіки.
11. Розвиток ідей прогресивної освітньої теорії Джона Дьюї, теорії "навчання у взаємодії" та вільного навчання Паоло Фрейре.
12. Принципи феміністської педагогіки: демократичність, взаємодія, емпіричність, цілісність пізнавального і емоційного навчання.
13. Феміністська критика системи виховання Ж.-Ж. Руссо.
14. Стать та гендер – біологічні та соціальні відмінності.
15. Основні етапи розвитку проблематики статевих психологічних відмінностей.
16. Характеристика сексизму та гендерних стереотипів.
17. Співвідношення понять "соціалізація" та "гендерна соціалізація".
18. Найважливіші інститути соціалізації для формування особистості дошкільника, молодшого школяра, старшокласника, дорослої людини.
19. Дослідницькі проблеми гендерної соціалізації індивіда на сучасному етапі розвитку педагогіки.
20. Сутність гендерної соціалізації в контексті сучасних підходів.
21. Основні механізми гендерної соціалізації.
22. Основні теорії створення гендерної ролі.
23. Відмінність гендерних досліджень від традиційних концепцій статевого виховання школярів.

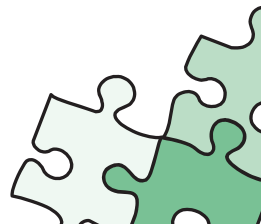
24. Гендерна рівність у змісті освіти.
25. Зміст поняття “прихований навчальний план”.
26. Характеристика сексизму, гендерних стереотипів, передсудів та упереджень.
27. Роль вчителів у відтворенні гендерних стереотипів учнів.
28. Роль мови в конструюванні чоловічої та жіночої ідентичності.
29. Визначення насильства та шляхів запобігання насильству у Міжнародних та вітчизняних правових документах.
30. Поняття гендерного аналізу.
31. Шляхи та форми проявів сексизму та репродукування гендерних стереотипів в навчальних програмах, змісті підручників, педагогічному спілкуванні.
32. Методологія гендерного аналізу підручників.
33. Гендерні аспекти профорієнтації учнівської молоді.
34. Вплив психологічних і соціальних факторів на організацію процесу гендерного виховання.
35. Гендерна культура: сучасні підходи до визначення поняття.
36. Гендерний підхід в дослідженні сім'ї.
37. Особливості соціалізації дітей різної статі в сім'ї.
38. Вплив гендерних стереотипів на виховання дітей.
39. Роль сім'ї як провідника у гендерну культуру.
40. Головні питання гендерної освіти та виховання у вітчизняному науковому дискурсі.

НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЕКТ

У якості навчального проекту розглядаємо модульні завдання. Завдання до першого модулю: створення презентації на одну з пропонованих тем.

Тематика презентацій

1. Історична ретроспектива щодо питання про визнання гендерної рівності у суспільстві.
2. Міжнародні та вітчизняні документи щодо забезпечення гендерної рівності.
3. Основні категорії та поняття модулю (за вибором).
4. Права жінок на освіту.

5. Вітчизняний та закордонний досвід забезпечення гендерної рівності студентів у вищих навчальних закладах.
6. Питання гендерної рівності в освіті в працях видатних педагогів (за вибором).
7. Теоретичні концепції виникнення інституту сім'ї та гендерного розподілу влади в ній.
8. Гендерна соціалізація: етапи та інструменти.
9. Історія диференційованого навчання (проблема роздільного навчання).
10. Сучасні моделі статевого (статеворольового) виховання: пуританська, комплексна, теоретична, родинна).

Вимоги до презентації:

- доцільне використання схем, таблиць, графіків, малюнків тощо (відповідно до теми);
- вільне володіння матеріалом, викладеним в презентації (здатність відповісти на запитання за презентацією, пояснити базові поняття);
- наявність висновків;
- посилання на літературні джерела.

Завдання до **другого модулю**: написання есе на одну з пропонованих тем.

Теми есе

1. Психологія гендерних відмінностей: міфи та реальність.
2. Гендерна політика в Україні та конкретні практики її реалізації в освіті.
3. Школа та гендерні стереотипи.
4. Гендерний аналіз фрагменту навчального тексту.
5. Хлопці та дівчата вчаться по-різному?
6. Дитячі іграшки та гендерні стереотипи.
7. Причини та наслідки фемінізації освіти.
8. Гендерні стереотипи у літературі для дітей та юнацтва.
9. Гендерний аналіз навчальної (телевізійної) програми.
10. Шляхи вирішення гендерних проблем в освітньо-виховній сфері.

Вимоги до есе. Есе повинне містити чіткий виклад суті поставленої проблеми, включати самостійно проведений аналіз цієї проблеми з використанням концепцій і аналітичного інструментарію, розглянутого в рамках дисципліни, висновки, що узагальнюють авторську позицію з поставленої проблеми. Об'єм есе – до 500 слів.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ І ВМІНЬ СТУДЕНТІВ

Порядок перерахунку рейтингових показників нормованої 100-бальної університетської шкали оцінювання в традиційну 4-бальну шкалу та європейську шкалу ECTS.

Інтервальна шкала оцінок встановлює взаємозв'язки між рейтинговими показниками і шкалами оцінок.

Співвідношення шкал оцінювання ECTS з національною системою оцінювання в Україні та шкалою університету (навчального закладу)

Оцінка за шкалою ECTS		Визначення	За національною системою	За шкалою університету (навчального закладу)
залік	A	ВІДМІННО – відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок	5	90 - 100
	B	ДУЖЕ ДОБРЕ – вище середнього рівня з кількома помилками	4	80-89
	C	ДОБРЕ – в загальному правильна робота з певною кількістю значних помилок		70-79
	D	ЗАДОВІЛЬНО – непогано, але зі значною кількістю недоліків	3	66-69
	E	ДОСТАТНЬО – виконання задовольняє мінімальні критерії		60-64
незалік	FX	НЕЗАДОВІЛЬНО - потрібно попрацювати перед тим, як перескласти	2	35-59
	F	НЕЗАДОВІЛЬНО – необхідна серйозна подальша робота, обов'язковий повторний курс		1-34

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗА МОДУЛЯМИ

Вид діяльності	Кількість балів	З урахуванням ваги модуля
Модуль 1 Теоретичні засади гендерної теорії у педагогіці (30%)		
Навчальна робота		
Семінарське заняття 1. Основи дистанційного навчання	10	3
Семінарське заняття 2. "Гендер" як науково-практичний напрям сучасної гуманітаристики	10	3
Семінарське заняття 3. Гендерні ролі та стереотипи у суспільстві	10	3
Семінарське заняття 4. Гендерна соціалізація	10	3
Семінарське заняття 5. Статеврольовий і гендерний підходи	10	3
Модульний контроль		
Модульне завдання (презентація)	30	9
Модульний тест	20	6
Всього за модуль 1	100	30
Модуль 2 Впровадження гендерної освіти до практики шкільного навчання та виховання (40%)		
Навчальна робота		
Семінарське заняття 1. Освіта як агент формування гендерних ролей	10	4
Семінарське заняття 2. Гендерна експертиза навчальної літератури	15	6
Семінарське заняття 3. Гендерна культура як очікуваний результат гендерного виховання	15	6
Семінарське заняття 4. Проблема та перспективи гендерної освіти	10	4
Модульний контроль		
Модульне завдання (есе)	20	8
Модульний тест	30	12
Всього за модуль 2	100	40
Підсумкова атестація		
Підсумковий тест	100	30
Всього з дисципліни	300	100

РОБОЧА ПРОГРАМА

із спеціальності: 6.010106 "Соціальна педагогіка"

СТРУКТУРА ЗАЛІКОВОГО КРЕДИТУ

Теоретичний матеріал (Тема)		Кількість годин, відведених на			
		Самостійна робота			Разом
		Лекції	Семінарські заняття	Підг. до занять	
Змістовий модуль 1					
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ҐЕНДЕРНОЇ ТЕОРІЇ У ПЕДАГОГІЦІ					
Очна сесія					
1.1.	Вступ. Настановна (оглядова) лекція	2	1	-	3
Вхідне тестування			1		1
1.2.	Суспільні передумови появи ґендерного напрямку в системі соціально-гуманітарного знання	2	-	1	3
1.3.	Основи ґендерної теорії. Визначення понятійно-категоріального апарату та методології	2	2	1	5
Дистанційне навчання					
1.4.	Ґендерні аспекти соціалізації особистості	2	3	1	5
1.5.	Основні характеристики розходження статево-рольового та ґендерного підходів	2	2	1	5
Поточне тестування		1		1	
Змістовий модуль 2					
ВПРОВАДЖЕННЯ ҐЕНДЕРНОЇ ОСВІТИ ДО ПРАКТИКИ ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ					
2.1.	Ґендерна освіта та ґендерне виховання в загальноосвітній школі	2	2	1	5
2.2.	Формування ґендерної культури особистості в закладах освіти	2	2	1	5

Теоретичний матеріал (Тема)		Кількість годин, відведених на			
		Самостійна робота			Разом
		Лекції	Семінарські заняття	Підг. до занять	
2.3.	Гендерні проблеми виховання в сім'ї.	2	2	1	5
2.4.	Технології, форми і методи гендерної просвіти	2	3	1	5
2.5.	Проблеми і перспективи гендерно чутливої соціально-педагогічної роботи в освіті	2	-	1	5
Поточне тестування		1		1	
Очна сесія					
Підсумкове тестування		2		2	
Захист роботи		2	1	3	
Всього годин		20	24	10	54

ТЕМИ ТА ЗМІСТ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА 1. ВСТУП. НАСТАНОВЧА (ОГЛЯДОВА ЛЕКЦІЯ)

Зміст

1. Мета, завдання, структура та особливості вивчення курсу.
2. Використання інтернету як навчального середовища.
3. Ознайомлення з програмним забезпеченням дистанційного навчання.

Ключові слова: дистанційний курс, дистанційна освіта, дистанційне навчання, електронна пошта (e-mail), змістовий модуль, інформаційно-освітнє середовище дистанційного навчання, консультація, лекція, модуль, навчальний елемент, онлайн-чат (online-chat), платформа дистанційного навчання, практичне заняття, самостійне вивчення, семінар, тестування, тьютор офлайн - пошта (offline-e-mail), форум.

ЛІТЕРАТУРА

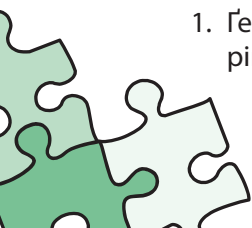
Основна: 75, 94, 100.

Додаткова: 122.

ТЕМА 2. СУСПІЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ ПОЯВИ ҐЕНДЕРНОГО НАПРЯМУ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО ЗНАННЯ

Зміст

1. Гендерні аспекти системи прав людини: ідеологія гендерного рівноправ'я.

2. Історична генеза реалізації принципу рівних прав і можливостей (жіночий рух, фемінізм, "Women's studies").
3. Всесвітні конференції зі становища жінок 1975-1995 років: історична ретроспектива (Мехіко, Копенгаген, Найробі, Пекін).
4. Зміни у соціальній політиці України пострадянського періоду.
5. Гендерні моделі сімейних відносин. Статусно-рольова структура сучасної української сім'ї.
6. Жінки у політичному процесі.

Ключові слова: *гендер, гендерна асиметрія, гендерна дискримінація (дискримінація; дискримінація жінок / чоловіків), гендерна диференціація, гендерна політика, гендерна рівність, гендерна сегрегація, гендерна стратифікація, гендерне насильство, гендерні квоти, гендерний індекс людського розвитку, емансипація, жіночий рух, жіночі дослідження, матриархат, патріархат, позитивна дискримінація, фемінізм.*

ЛІТЕРАТУРА

Основна: 3, 13, 21, 23, 40, 41, 53, 64, 66, 70, 74, 77, 84, 90, 102.

Додаткова: 103, 104, 107, 115, 121, 130, 155, 163, 164, 172, 176, 178, 188, 189, 190, 196, 208, 231.

ТЕМА 3. ОСНОВИ ҐЕНДЕРНОЇ ТЕОРІЇ. ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНОГО АПАРАТУ ТА МЕТОДОЛОГІЇ

Зміст

1. Диференціація понять "стать" і "гендер".
2. Основні дослідницькі позиції щодо визначення сутності феномену "гендер".
3. Маскулінність, фемінінність та андрогінність як біо-соціо-психологічні моделі поведінки.
4. Гендерні стереотипи.

Ключові слова: *соціалізація, суспільство, соціальне виховання, стратифікація, стать, жінка, чоловік, соціальна стать, гендер, маскулінність, фемінінність, дискримінація, гендерна рівність, гендерний паритет, теоретичні та практичні методи гендерних досліджень, гендерна педагогіка, гендерна соціалізація, гендерне виховання, гендерна освіта.*

ЛІТЕРАТУРА

Основна: 1, 10, 18, 27, 29, 37, 55, 79, 81.

Додаткова: 74, 106, 126, 129, 132, 152, 157, 161, 173, 175, 199, 205, 226.

Тема 4. Гендерні аспекти соціалізації особистості**Зміст**

1. Гендерна соціалізація в контексті сучасних підходів.
2. Особистість учителя, його роль у відтворенні гендерних стереотипів учнів.
3. Психофізіологічні особливості учнів різної статі та їх врахування у навчально-виховному процесі.
4. Основні механізми гендерної соціалізації.
5. Вплив психологічних і соціальних факторів на організацію процесу виховання.

Ключові слова: андрогінія, гендерна ідентичність, гендерна соціалізація, гендерні відмінності, гендерні ролі, гендерні стереотипи, гендерні характеристики, гендерна схематизація, маскуліність, соціалізація, фемінінність.

ЛІТЕРАТУРА

Основна: 2, 9, 27, 22, 30, 55, 57, 60, 74, 98.

Додаткова: 78, 114, 144, 147, 161, 174, 184, 206, 218.

ТЕМА 5. ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ РОЗХОДЖЕННЯ СТАТЕВО-РОЛЬОВОГО ТА ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДІВ**Зміст**

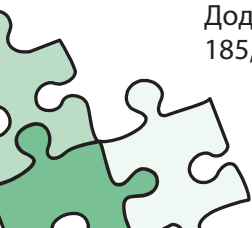
1. Педагогічна концепція статево-рольового навчання та виховання як актуальна потреба сучасного суспільства.
2. Головний зміст та сучасні стратегії статевого (статево-рольового) виховання.
3. Принцип сексуальної просвіти та статеве виховання.
4. Основи гендерного підходу в педагогіці.

Ключові слова: десекуалізація змісту навчання, статеве виховання, здоров'я, статева зрілість, сексуальність, сексуальна просвіта, сексологія, раннє материнство, культура сексуальної поведінки, планування сім'ї, здоровий спосіб життя, статевоосвітня робота з учнівством, адаптація до нових статевих ролей, відповідальний секс, авторитарна стратегія статевого виховання, біологізаторсько-фізіологічні підходи до сексуальної просвіти, концепція свідомого ставлення до сексуальності, право на інформацію, навички активного слухання, подвійний стандарт, гендерний підхід.

ЛІТЕРАТУРА

Основна: 38, 46, 54, 57, 72, 78, 87.

Додаткова: 105, 113, 114, 118, 120, 124, 127, 128, 138, 149, 150, 153, 156, 158, 185, 200, 225, 229.

ТЕМА 6. ҐЕНДЕРНА ОСВІТА ТА ҐЕНДЕРНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЇ ҐЕНДЕРНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Зміст

1. Ґендерна педагогіка – теорія і практика.
2. Теоретичні засади ґендерної освіти та ґендерного виховання в загальноосвітній школі.
3. Ґендерне виховання і права дітей.
4. Ґендерне виховання та профорієнтація для дівчаток та хлопчиків.
5. Ґендерне виховання та самореалізація обдарованих дівчат.

Ключові слова: ґендерне виховання, ґендерна дискримінація, ґендерна культура, ґендерна освіта, ґендерна рівність, ґендерна сегрегація, ґендерна чутливість, егалітарність, ґендерний вимір, прихований навчальний план, толерантність, ґендерна толерантність.

ЛІТЕРАТУРА

Основна: 8, 17, 19, 28, 32, 34, 91.

Додаткова: 5, 89, 110, 111, 117, 145, 186, 211, 216.

Тема 7. Формування ґендерної культури особистості як актуальна проблема соціальної педагогіки

Зміст

1. Формування ґендерної культури молоді як актуальна проблема соціальної педагогіки.
2. Визначення поняття “ґендерна культура”.
3. Ґендерна чутливість та ґендерна толерантність як показники сформованості ґендерної компетентності.
4. Механізми (шляхи) формування ґендерної культури в освітніх закладах.
5. Методичні особливості проведення уроку ґендерної грамотності.

Ключові слова: ґендер, ґендерна культура, ґендерна рівність, цінності, знання, норми, права, ґендерна чутливість, ґендерна толерантність, сексизм, ґендерні стереотипи, ґендерні упередження, ґендерна освіта, ґендерне виховання, ґендерна просвіта, ґендерний підхід, самореалізація, ґендерна компетентність.

ЛІТЕРАТУРА

Основна: 5, 9, 15, 39, 41, 50, 67, 93, 96, 134, 140.

Додаткова: 111, 123, 135, 145, 166, 198, 215, 228.

ТЕМА 8. ГЕНДЕРНІ ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ В СІМ'Ї

Зміст

1. Проблеми материнства та батьківства – важливий напрям жіночих та гендерних досліджень.
2. Українське суспільство та українська родина в добу Середньовіччя.
3. Сучасні моделі батьківської поведінки, моделі материнської поведінки.
4. Стили виховання хлопчиків і дівчаток в сім'ї.
5. Роль іграшок у гендерній соціалізації та вихованні дітей.
6. Попередження насильства та захист прав дитини в сім'ї.

Ключові слова: *батьківство, материнство, молода сім'я, сімейне виховання, гендерні ролі, захист прав дитини, усвідомлене батьківство*

ЛІТЕРАТУРА

Основна: 4, 12, 26, 42, 48, 49, 50, 55, 57, 61, 71, 79, 82.

Додаткова: 117, 171, 161, 183, 216, 219, 220, 224.

ТЕМА 9. ТЕХНОЛОГІЇ, ФОРМИ І МЕТОДИ ГЕНДЕРНОЇ ПРОСВІТИ

Зміст

1. Інформаційно-просвітницька робота з гендерної рівності як одне з пріоритетних завдань Програми рівних прав та можливостей жінок у суспільстві.
2. Форми та методи інформаційно-просвітницької роботи в освіті:
 - а) гендерний ресурсний центр, центри гендерної просвіти, школи гендерної рівності;
 - б) гендерний інтерактивний театр;
 - в) гендерний форум, круглий стіл, гендерні конференції;
 - г) тренінг як метод гендерно чутливої соціально-педагогічної роботи із молоддю.
3. Урахування ролі ЗМІ та реклами у формуванні гендерно обізнаного та чутливого світогляду.

Ключові слова: *гендерна просвіта, Програма рівних прав та можливостей жінок у суспільстві, форми гендерної просвіти, методи гендерної просвіти, технології гендерної просвіти, групова робота, гендерний тренінг.*

ЛІТЕРАТУРА

Основна: 24, 43, 44, 58, 59, 69, 70, 183,

Додаткова: 162, 172, 183, 187, 218, 220.

ТЕМА 10. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ҐЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ РОБОТІ В ОСВІТІ

Зміст

1. Сексизм та антидискримінаційна практика соціальної роботи.
2. Гендерна експертиза навчальних посібників з соціальної роботи.
3. Проблематика сучасних соціально-педагогічних досліджень гендеру.
4. Партнерство громадських організацій та освітніх закладів як шлях до забезпечення гендерної рівності в освіті.

Ключові слова: *феміністська соціальна робота, гендерно чутлива соціальна робота, гендерні практики, гендерна рівність, гендерні стереотипи, сексизм, дискримінація, рефлексія.*

ЛІТЕРАТУРА

Основна: 31, 41, 56, 57, 80, 88.

Додаткова: 146, 202, 207, 212, 213, 222, 223.

ТЕМИ І ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА №1. ОСНОВИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ (2 Г.)

Питання семінарського заняття:

1. Поняття дистанційного навчання.
2. Дистанційне навчання: організаційні та методичні питання.
3. Вхідне тестування.

Література (список вміщений після Теми 1 першого змістового модулю).

ТЕМА №2. “ҐЕНДЕР” ЯК НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ НАПРЯМ СУЧАСНОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ (2 Г.)

Питання семінарського заняття:

1. Об’єктивна обумовленість виникнення напрямку у сучасному науковому дискурсі.
2. Єдність та відмінність жіночих (“Women’s studies”) та ґендерних (“Gender studies”) досліджень.
3. Варіативність розуміння ґендеру у суспільно-політичних науках.
4. Характеристика ґендерної системи сучасної України.

Література (список вміщений після Теми 2, 3 першого змістового модулю).

ТЕМА №3. ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЖІНОЧОЇ ТА ЧОЛОВІЧОЇ ОСОБИСТОСТІ (3 Г.)

Питання семінарського заняття:

1. Основні суб'єкти гендерної соціалізації.
2. Чинники гендерної соціалізації: культурні норми і цінності суспільства; соціальний контроль; субкультура; расова, національна та класова належність. Основні агенти гендерної соціалізації: сім'я, школа, однолітки; мас-медіа.
3. Соціальні позиції чоловіків і жінок (гендерна роль, гендерний статус, сексизм як різновид соціальної дискримінації, гендерна стратифікація, гендерна асиметрія).
4. Гендерні стереотипи, їх сутність та функції (захисно-виправдальна, регулятивна, трансляційна та ін.).
5. Гендерний розвиток особистості.
6. Гендерна ідентичність.
7. Гендерна соціалізація в контексті сучасних підходів.
8. Ресоціалізація чоловіків і жінок до гендерних ролей, що змінюються.

Література (список вміщений після Теми 3, 4 першого змістового модулю)

ТЕМА №4. СТАТЕВО-РОЛЬОВИЙ І ГЕНДЕРНИЙ ПІДХОДИ (3 Г.)

Питання семінарського заняття:

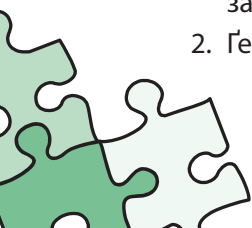
1. Загальні орієнтації у дослідженнях психології статевих відмінностей.
2. Теорія статевого диморфізму В.А. Геодакяна.
3. Статеві відмінності і особливості соціальних функцій чоловіків та жінок у суспільстві.
4. Роль гендерного підходу у здійсненні функцій освіти.
5. Практичне значення гендерного підходу у педагогіці.
6. Поточне тестування.

Література (список вміщений після Теми 5 першого змістового модулю).

ТЕМА №5. ГЕНДЕРНА ОСВІТА ТА ГЕНДЕРНЕ ВИХОВАННЯ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ (2 Г.)

Питання семінарського заняття:

1. Теоретичні засади гендерного виховання в загальноосвітніх навчальних закладах.
2. Гендерне виховання та права дітей.

3. Гендерне виховання та профорієнтація для дівчаток та хлопчиків.
4. Гендерне виховання та самореалізація обдарованих дівчат.

Література (список вміщений після Теми 1 другого змістового модулю)

ТЕМА №6. ГЕНДЕРНА КУЛЬТУРА ЯК ОЧІКУВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ ГЕНДЕРНОГО ВИХОВАННЯ (2 Г.)

Питання семінарського заняття

1. Визначення мети, завдань та сутності гендерного виховання.
2. З'ясування значення понять "гендерна чутливість" та "гендерна толерантність".
3. Обговорення фрагменту виховного заходу з гендерної тематики.
4. Пропозиції щодо гендерно орієнтованої роботи з батьками (теми, питання, форми роботи).

Література (список вміщений після Теми 2 другого змістового модулю)

ТЕМА №7. ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ВИХОВАННЯ В СІМ'Ї (2 Г.)

Питання семінарського заняття:

1. Традиційні та новітні моделі родини (працююча мати та батько-домогосподар).
2. Роль іграшок у гендерній соціалізації та вихованні дітей.
3. Попередження насильства та захист прав дитини в сім'ї.
4. Підготовка молоді до подружнього життя та відповідального батьківства – провідний напрямок гендерного виховання.

Література (список вміщений після Теми 3 другого змістового модулю)

ТЕМА № 8-9. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ РОБОТИ З ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ (4 Г.).

Питання семінарського заняття.

1. Інформаційно-просвітницька робота з гендерної рівності як одне з пріоритетних завдань Програми рівних прав та можливостей жінок у суспільстві.
2. Форми та методи інформаційно-просвітницької роботи в освіті.
3. Урахування ролі ЗМІ та реклами у формуванні гендерно обізнаного та чутливого світогляду.
4. Методичне забезпечення соціальних педагогів щодо гендерного виховання.
5. Принципи гендерного тренінгу:
 - а) техніки гендерного тренінгу;

- б) нівелювання гендерних стереотипів студентської молоді засобами тренінгу;
- в) гендерна компетентність як чинник забезпечення якості програм з гендерних тренінгів;
- г) поточне тестування.

Література (список вміщений після Теми 4 другого змістового модулю)

ТЕМА №10. ПІДСУМКОВЕ ТЕСТУВАННЯ (2 Г.)

ТЕМА №11. ЗАХИСТ ТВОРЧОЇ РОБОТИ (ПРОЕКТУ) (2 Г.)

ПЕРЕЛІК ВСІХ ТЕМ ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ 1

Тема №1. Вступ. Настановча (оглядова лекція).

Тема №2. Суспільні передумови появи гендерного напрямку у системі соціально-гуманітарного знання.

Тема №3. Основи гендерної теорії. Визначення понятійно-категоріального апарату та методології.

Тема №4. Гендерні аспекти соціалізації особистості.

Тема №5. Основні характеристики розходження статево-рольового та гендерного підходів.

Теоретичні знання. Студенти повинні знати:

- Місце і соціальний статус чоловіка і жінки як людини в сучасному суспільстві.
- Завдання та діяльність найвідоміших міжнародних організацій.
- Основні ідеї Пекінської декларації та Платформи дій.
- Політична влада та її гендерний компонент.
- Гендерна рівновага (нерівновага) при формуванні державної влади.
- Гендерні квоти як форма позитивної дії.
- Причини гендерної нерівності в економічній сфері.
- Гендерна сегрегація на ринку праці.
- Ціна економічно неоплачуваної домашньої праці.
- Відмінності егалітарного та патріархатного сімейного устрою.
- Українські перспективи гендерної демократії.
- Специфіка та зміст гендерного підходу в освіті.
- Спільність і різниця статево-рольового та гендерного підходів.
- Розмежування понять "стать" і "гендер".

- Парадигма фемінінного та маскулінного в психоаналізі.
- Зміст поняття “стереотип” щодо ґендеру.
- Історичний та етнокультурний характер уявлень про фемінінність та маскуліність.
- Концепція ґендерної ідентичності.
- Обмеження, що накладає на індивіда традиційна ґендерна роль.
- Поняття ґендерної ідентичності.
- Основні теорії становлення ґендерної ідентичності.
- Основні агенти, джерела та засоби ґендерної соціалізації.
- Головні педагогічні концепції статевого виховання.
- Місце ґендерного підходу в системі сучасних методологічних підходів.
- Зміст та завдання використання ґендерного підходу в освіті.
- Особливості впровадження ґендерного підходу в освітню практику країн Західної Європи, США, СНД.

Практичні уміння і навички. Студенти повинні вміти:

- Формулювати головні ідеї Пекінської декларації та Платформи дій.
- Аргументувати власну точку зору, посилячись на міжнародні документи щодо ґендерної рівності. Визначати ґендерний компонент у політичній владі.
- Характеризувати елементи ґендерної нерівності у формуванні органів державної влади.
- Встановлювати причини ґендерної нерівності в економічній сфері.
- Виявляти факти ґендерної сегрегації на ринку праці.
- Доводити необхідність встановлення егалітарних відносин у родині.
- Визначати комплекс першочергових дій задля встановлення ґендерної демократії в Україні.
- Формулювати особливості сутності ґендерного підходу в освіті.
- Визначати відмінність ґендерного підходу в освіті від статево-рольового.
- Встановлювати різницю понять “стать” і “ґендер”. Визначати зміст поняття “ґендерний стереотип” та добирати приклади існування ґендерних стереотипів.
- Доводити історичний та етнокультурний характер уявлень про фемінінність та маскуліність.
- Означувати обмеження, що накладає на індивіда традиційна ґендерна роль.
- Характеризувати провідні теорії становлення ґендерної ідентичності.

- Описувати дію основних агентів гендерної соціалізації.
- Визначати сутність статевого виховання.
- Розрізняти статево-рольовий та гендерний підходи.

ПЕРЕЛІК ВСІХ ТЕМ ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ 2

Тема №6. Гендерна освіта та гендерне виховання в загальноосвітній школі.

Тема №7. Формування гендерної культури особистості в закладах освіти.

Тема №8. Гендерні проблеми виховання в сім'ї.

Тема №9. Технології, форми і методи гендерної просвіти.

Тема №10. Проблеми і перспективи гендерно чутливих аспектів соціально-педагогічної роботи в освіті.

Теоретичні знання. Студенти повинні знати:

- Значення освіти у процесі гендерної соціалізації особистості.
- Індикатори гендерної рівності в освіті.
- Сутність поняття "прихованого навчального плану" та його виміри.
- Прояв гендерних стереотипів в поведінці вчителя та загальному кліматі школі.
- Сутність та прояви гендерного насильства в школі.
- Критерії гендерного аналізу навчальної літератури.
- Гендерні аспекти профорієнтації учнівської молоді.
- Мета, завдання та зміст гендерного виховання.
- Сутність понять "гендерна культура", "гендерна чутливість" та "гендерна толерантність".
- Вплив родинних стосунків на гендерну соціалізацію дітей та підлітків.
- Імена провідних вітчизняних вчених-гендерологів та їхні основні праці.
- Основні напрями гендерних досліджень в освіті.
- Сутність гендерної просвіти та форми її здійснення.

Практичні уміння і навички. Студенти повинні вміти:

- Визначати індикатори гендерної рівності в освіті.
- Забезпечувати реалізацію ідеології гендерної рівності в освіті.
- Встановлювати дію прихованого навчального закладу в освіті.

- Аналізувати педагогічні тексти з позиції виявлення в них ґендерно стереотипизованих настанов.
- Уникати ґендерних стереотипів у питаннях профорієнтації учнів.
- Визначати поняття “ґендерна культура”, “ґендерна чутливість” та “ґендерна толерантність”.
- Скласти план виховного закладу з метою ґендерного виховання учнів.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Перелік запитань для самоконтролю з 1 модулю

1. Сутність ґендерної теорії.
2. Диференціація понять “стать” і “ґендер”.
3. Основні дослідницькі позиції щодо визначення сутності феномену “ґендер”.
4. Ґендер як соціальний конструкт.
5. Ґендер як культурна метафора.
6. Ґендер як стратифікаційний критерій.
7. Ґендер як базова категорія соціально-гуманітарних наук.
8. Поняття ґендерної системи, стратифікації та балансу.
9. Універсалізм та релятивізм культури в конструюванні ґендерної системи.
10. Методологічні засади, категоріально-понятійний апарат та основні напрямки розвитку ґендерної теорії.
11. Педагогіка і психологія ґендеру як нова галузь науки про людину та навчальна дисципліна.
12. Провідні чинники формування (соціальні зміни, постмодернізм, феміністський рух) ґендерних досліджень.
13. Співвідношення феміністських і ґендерних досліджень.
14. Розвиток ґендерних досліджень в психології.
15. Розвиток ґендерних досліджень в Україні.
16. Міжнародні документи з ґендерних питань і їх впровадження в українському суспільстві.
17. Українська ґендерна політика: проблеми, реалії та перспективи розвитку.
18. Ґендерний аспект насильства.
19. Насильство як дискримінація статі: у сім’ї, на робочому місці, порнографія та проститування, “біле рабство”.

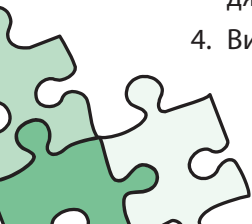

Перелік запитань для самоконтролю з 2 модулю

1. Гендерна асиметрія в освіті: ретроспективний аналіз.
2. Проблеми освіти та виховання жінок в історії педагогіки.
3. Розвиток ідей прогресивної освітньої теорії Джона Дьюї, теорії "навчання у взаємодії" та вільного навчання Паоло Фрейре.
4. Принципи феміністської педагогіки: демократичність, взаємодія, емпіричність, цілісність пізнавального і емоційного навчання.
5. Завдання феміністської педагогіки.
6. Феміністська критика система виховання Ж.-Ж. Руссо.
7. Зміст поняття "прихований навчальний план".
8. Гендерна рівність у змісті освіти.
9. Характеристика сексизму та гендерних стереотипів.
10. Шляхи та форми проявів сексизму та репродукування гендерних стереотипів в навчальних програмах, змісті підручників, педагогічному спілкуванні.
11. Поняття гендерного аналізу.
12. Сутність гендерної соціалізації в контексті сучасних підходів.
13. Роль вчителів у відтворенні гендерних стереотипів учнів.
14. Роль мови в конструюванні чоловічої та жіночої ідентичності.
15. Основні механізми гендерної соціалізації.
16. Характеристика впливу психологічних і соціальних факторів на організацію процесу виховання.
17. Гендерний підхід в дослідженні сім'ї.
18. Соціалізація дітей різної статі в сім'ї.
19. Особливості соціалізації дітей різної статі в сім'ї.
20. Форми та методи просвітницької роботи з жінками.
21. Профілактика насильства як важливий напрям партнерства жіночої організації та ВНЗ.

Перелік питань для самоконтролю дисципліни в цілому

1. Основні теорії гендеру.
2. Причини виникнення гендерних досліджень.
3. Проблема гендерної нерівності, причини її виникнення та концептуальні джерела.
4. Визначення понять "гендерна рівність", "гендерна справедливість".

5. Відмінність між ґендерними і феміністськими дослідженнями.
6. Поняття ґендерної асиметрії в суспільстві (законодавство, соціальна політика, економіка, освіта).
7. Порівняльний аналіз патріархатних і феміністських ґендерних установок.
8. Ґендерна асиметрія в освіті: ретроспективний аналіз.
9. Проблеми освіти та виховання жінок в історії педагогіки.
10. Завдання феміністської педагогіки.
11. Розвиток ідей прогресивної освітньої теорії Джона Дьюї, теорії “навчання у взаємодії” та вільного навчання Паоло Фрейре.
12. Принципи феміністської педагогіки: демократичність, взаємодія, емпіричність, цілісність пізнавального і емоційного навчання.
13. Феміністська критика системи виховання Ж.-Ж. Руссо.
14. Стать та ґендер – біологічні та соціальні відмінності.
15. Основні етапи розвитку проблематики статевих психологічних відмінностей.
16. Характеристика сексизму та ґендерних стереотипів.
17. Співвідношення понять “соціалізація” та “ґендерна соціалізація”.
18. Найважливіші інститути соціалізації для формування особистості дошкільника, молодшого школяра, старшокласника, дорослої людини.
19. Дослідницькі проблеми ґендерної соціалізації індивіда на сучасному етапі розвитку педагогіки.
20. Сутність ґендерної соціалізації в контексті сучасних підходів.
21. Основні механізми ґендерної соціалізації.
22. Основні теорії створення ґендерної ролі.
23. Відмінність ґендерних досліджень від традиційних концепцій статевого виховання школярів.
24. Ґендерна рівність у змісті освіти.
25. Зміст поняття “прихований навчальний план”.
26. Роль вчителів у відтворенні ґендерних стереотипів учнів.
27. Визначення насильства та шляхів запобігання насильству у Міжнародних та вітчизняних правових документах.
28. Ґендерні аспекти профорієнтації учнівської молоді.
29. Вплив психологічних і соціальних факторів на організацію процесу ґендерного виховання.
30. Ґендерна культура: сучасні підходи до визначення поняття.
31. Ґендерний підхід в дослідженні сім’ї.
32. Особливості соціалізації дітей різної статі в сім’ї.

33. Вплив гендерних стереотипів на виховання дітей.
34. Роль сім'ї як провідника у гендерну культуру.
35. Головні питання гендерної освіти та виховання у вітчизняному науковому дискурсі.
36. Самовизначення соціального педагога в сфері гендерних взаємин.
37. Важливість просвітницької роботи щодо торгівлі жінками.
38. Форми та методи просвітницької роботи з жінками.
39. Охарактеризуйте лідерство та волонтерську роботу у жіночих організаціях.
40. Профілактика насильства як важливий напрям партнерства жіночої організації та ВНЗ.
41. Критерії відбору програм жіночих організацій щодо забезпечення гендерної рівності студентів.
42. Завдання Комітету ООН з питань ліквідації дискримінації щодо жінок.

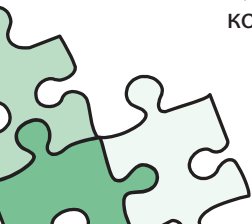
НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЕКТ

У якості **навчального проекту** розглядаємо модульні завдання.

Завдання до **першого модулю**: створення презентації на одну з запропонованих тем.

Тематика презентацій

1. Історична ретроспектива щодо питання про визнання гендерної рівності у суспільстві.
2. Міжнародні та вітчизняні документи щодо забезпечення гендерної рівності.
3. Основні категорії та поняття модулю (за вибором).
4. Права жінок на освіту.
5. Вітчизняний та закордонний досвід забезпечення гендерної рівності студентів у вищих навчальних закладах.
6. Питання гендерної рівності в освіті в працях видатних педагогів (за вибором).
7. Теоретичні концепції виникнення інституту сім'ї та гендерного розподілу влади в ній.
8. Гендерна соціалізація: етапи та інструменти.
9. Історія диференційованого навчання (проблема роздільного навчання).
10. Сучасні моделі статевого (статеворольового) виховання: пуританська, комплексна, теоретична, родинна).

Вимоги до презентації:

- доцільне використання схем, таблиць, графіків, малюнків тощо (відповідно до теми);
- вільне володіння матеріалом, викладеним в презентації (здатність відповісти на запитання за презентацією, пояснити базові поняття);
- наявність висновків;
- посилання на літературні джерела.

Завдання до **другого модулю**: написання есе на одну з пропонованих тем.

Теми есе

1. Психологія ґендерних відмінностей: міфи та реальність.
2. Ґендерна політика в Україні та конкретні практики її реалізації в освіті.
3. Школа та ґендерні стереотипи.
4. Ґендерний аналіз фрагменту навчального тексту.
5. Хлопці та дівчата вчать по-різному?
6. Дитячі іграшки та ґендерні стереотипи.
7. Причини та наслідки фемінізації освіти.
8. Ґендерні стереотипи у літературі для дітей та юнацтва.
9. Ґендерний аналіз навчальної (телевізійної) програми.
10. Шляхи вирішення ґендерних проблем в освітньо-виховній сфері.

Вимоги до есе. Есе повинне містити чіткий виклад суті поставленої проблеми, включати самостійно проведений аналіз цієї проблеми з використанням концепцій і аналітичного інструментарію, розглянутого в рамках дисципліни, висновки, що узагальнюють авторську позицію з поставленої проблеми. Об'єм есе – до 500 слів.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ І ВМІНЬ СТУДЕНТІВ

Порядок перерахунку рейтингових показників нормованої 100-бальної університетської шкали оцінювання в традиційну 4-бальну шкалу та європейську шкалу ECTS.

Інтервальна шкала оцінок встановлює взаємозв'язки між рейтинговими показниками і шкалами оцінок.

Співвідношення шкал оцінювання ECTS з національною системою оцінювання в Україні та шкалою університету (навчального закладу)

Оцінка за шкалою ECTS		Визначення	За національною системою	За шкалою університету (навчального закладу)
залік	A	ВІДМІННО – відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок	5	90 - 100
	B	ДУЖЕ ДОБРЕ – вище середнього рівня з кількома помилками	4	80 – 89
	C	ДОБРЕ – в загальному правильна робота з певною кількістю значних помилок		70 - 79
	D	ЗАДОВІЛЬНО – непогано, але зі значною кількістю недоліків	3	66 - 69
	E	ДОСТАТНЬО – виконання задовольняє мінімальні критерії		60 - 64
незалік	FX	НЕЗАДОВІЛЬНО – потрібно попрацювати перед тим, як перескласти	2	35– 59
	F	НЕЗАДОВІЛЬНО – необхідна серйозна подальша робота, обов'язковий повторний курс		1 – 34

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗА МОДУЛЯМИ

Вид діяльності	Кількість балів	З урахуванням ваги модуля
Модуль 1		
Теоретичні засади гендерної теорії у педагогіці (40%)		
Навчальна робота		
Семінарське заняття 1. Основи дистанційного навчання	10	4
Семінарське заняття 2. "Гендер" як науково-практичний напрям сучасної гуманітаристики	15	6

Вид діяльності	Кількість балів	З урахуванням ваги модуля
<i>Семінарське заняття 3. Гендерні аспекти соціалізації жіночої та чоловічої особистості</i>	15	6
<i>Семінарське заняття 4. Статеворольовий і гендерний підходи</i>	10	4
Модульний контроль		
Модульне завдання (презентація)	30	12
Модульний тест	20	8
Всього за модуль 1	100	40
Модуль 2 Впровадження гендерної освіти до практики шкільного навчання та виховання (30%)		
Навчальна робота		
<i>Семінарське заняття 1. Гендерна освіта та гендерне виховання в середній школі</i>	10	3
<i>Семінарське заняття 2. Гендерна культура як очікуваний результат гендерного виховання</i>	10	3
<i>Семінарське заняття 3. Гендерний аспект виховання в сім'ї</i>	10	3
<i>Семінарське заняття 4-5. Методичне забезпечення інформаційно-просвітницької роботи з гендерної рівності</i>	20	6
Модульний контроль		
Модульне завдання (есе)	20	6
Модульний тест	30	9
Всього за модуль 2	100	30
Підсумкова атестація		
Підсумковий тест	100	30
Всього з дисципліни	300	100

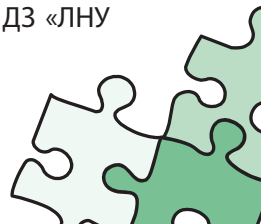

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**ЛІТЕРАТУРА ОСНОВНА**

1. Абукирова Н.И. Что такое «гендер»? / Н.И. Абукирова // Общественные науки и современность. – 1996. – №6. – С.123-125.
2. Агеев В.С. Психологические и социальные функции полоролевых стереотипов / В.С. Агеев // Вопросы психологии, 1987. – №2. – С.152-158.
3. Айвазова С. Гендерное равенство в контексте прав человека. – [Электронный ресурс] / С. Айвазова // Пособие. – Москва, 2001. – Режим доступа : <http://www.owl.ru/win/books/.../index.htm> /
4. Алешина Ю. Е. Проблемы усвоения ролей мужчины и женщины / Ю.Е. Алешина, А.С. Волович // Вопросы психологии. – 1991. – №4. – С. 74-82.
5. Алиева Э.Ф. Толерантность как основа социальной безопасности в образовательном пространстве [Электронный ресурс] / Э.Ф. Алиева // Институт Социального Конструирования. Методический кабинет. Публикации. – Режим доступа : <http://www.socialedu.ru/doc-isk/alieva-toler.doc>
6. Арешонков В.Ю. Толерантність як складова професіоналізму викладачів системи післядипломної педагогічної освіти / В.Ю. Арешонков // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2008. – № 37. – С. 47-52.
7. Асмолов А.Г. О смыслах понятия “толерантность” / А.Г. Асмолов, Г.У. Солдатова, Л.А. Шайгерова // Век толерантности: Научно-публицистический вестник. – Москва: МГУ, 2001. – №1. – С. 8-18.
8. Бардиер Г.Л. Смысловые подходы к определению толерантности [Электронный ресурс] / Г.Л. Бардиер. – Режим доступа : <http://www.pskovgrad.ru/kholokost/1146926504-smyslovye-podxody-k-opredeleniyu-tolerantnosti.html>
9. Берн Ш. Гендерная психология : [пер. с англ.] / Шон Берн [Науч. ред., авт. предисл. Е. Кораблина, Ф. Зимбардо]. – 2-е междунар. изд. – СПб: прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. – Изд. дом НЕВА. – М.: ОЛМА-ПРЕСС. – 318 с.
10. Блохина Н.А. Понятие гендера: становление, основные концепции и представлении [Электронный ресурс] / Н.А. Блохина // Летняя школа «Общество и гендер». – Рязань, 2003. – Режим доступа : <http://www.gender-cent.ryazan.ru/school/bloхина.htm>
11. Бондаровська В. Гендерний підхід до подолання насильства, підвищення ролі чоловіків у боротьбі з насильством [Електронний ресурс] / В. Бондаровська // Щомісячна Інтернет-газета випускається

- Міжнародним гуманітарним центром "РОЗРАДА". – 2004. - №5(28), липень. – Режим доступу : <http://gender.kiev.ua/doc/GendapprKobyl.doc>
12. Борисенко Ю.В. Проблема отцовства в современном обществе / Ю.В. Борисенко, А.Г. Портнова // Вопросы психологии. – 2006. – № 3. – С. 122-130.
 13. Брандт Г.А. Природа женщины как проблема: (Концепции феминизма) / Г.А. Брандт // Общественные науки и современность. – 1998. – №2. – С. 167–180.
 14. Вавілова О.І. Становлення і розвиток вітчизняної жіночої освіти / О. І. Вавілова // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського. Спеціальний випуск „Інтеграція гендерного підходу в сучасну науку і освіту: результати та перспективи”. – Одеса : ПДПУ ім. К.Д. Ушинського, 2005. – С. 55-59.
 15. Васютинський В. Чоловіче або жіноче чи і жіноче, і чоловіче? / В. Васютинський / Психолог. – 2003. – № 35(83). – С.5-8.
 16. Вічева О.М. Проблема статевого виховання молоді у педагогічній спадщині В. Сухомлинського [Електронний ресурс] / О.М. Вічева // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету – 2009. - №1. – Режим доступу до журналу : www.bdpu.org/scientific_published/pedagogics_1_2009/vicheva-o.pdf
 17. Вознюк О.В., Левківський М.В. Соціалізація у площині гендерного виховання / О.В. Вознюк, М.В. Левківський / Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2004. – №14. – С. 19–22.
 18. Воронцов Д.В. Что такое гендер? / Д.В. Воронцов // Гендерная психология: практикум ; под ред. И.С. Клециной. – [2-е изд.]. – СПб. : Питер, 2009. – С. 16-34.
 19. Гайденко В. Гендерна педагогіка: долаючи межі теоретично і практично / В. Гайденко // Філософські абрисы сучасної освіти : монографія / за заг. ред. І. Предборської. – Суми, 2006. – С.42-59.
 20. Гам В.І. Истоки гендерного дисбаланса общего образования [Электронный ресурс] / В.І. Гам, А.А. Филимонов, Н.В. Чекалева // Электронный научный журнал «Вестник Омского государственного педагогического университета». – Выпуск 2006. – Режим доступа к журналу : <http://www.omsk.edu/volume/2006/ped-psych/>
 21. Гендерна рівність [Електронний ресурс] / Сайт Проекту економічного розвитку громади (ПЕРГ): Гендерні питання. – Режим доступу : http://www.ced.org.ua/ukr/genderna_rivnist.htm
 22. Гендерна соціалізація сучасної жіночої молоді. Монографія / С.Я. Харченко, Л.Г. Харченко, С.М. Гришак, О.А. Болотська; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2009. – 318 с.

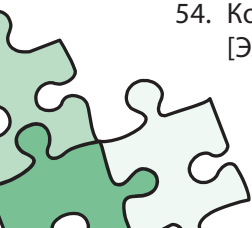
23. Гендерні стратегії сталого розвитку України / [Лобанова Л.С., Бердник О. В. Близнюк В.В. та ін.] ; за наук. ред. Л. С. Лобанової. – К. : Фенікс, 2004. – 427 с.
24. Гендерний інтерактивний театр: навч.-метод. посіб. для бажаючих створити власний театр / [Я. Немає, Л. Колос, Т. Лях та ін.] ; під заг. ред. Л. Колос. – К.: Школа рівних можливостей, 2005. – 100 с.
25. Герасимова І.Г. Гендерна складова психолого-педагогічної підготовки викладачів ВНЗ [Електронний ресурс] / І. Герасимова / матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції [“Гуманізм та освіта”], (Вінниця, 10-12 червня 2008 р.) / Міністерство освіти і науки України, Академія педагогічних наук України, Вінницький національний технічний університет, Університет Євле (Швеція). – Вінниця: ВНТУ, 2008. – Режим доступу : <http://conf.vstu.vinnica.ua/humed/2008/txt/Gerasimova.php>
26. Гіденс Е. Гендер і сексуальність [Електронний ресурс] / Е. Гіденс Соціологія: [підручник] – К., 1999. – С. 119-145. – Режим доступу : www.gumer.info/bibliotek.../06.php
27. Говорун Т. Стать та сексуальність: психологічний ракурс: Навчальний посібник / Т. Говорун, О. Кікінежді – Тернопіль: Богдан, 1999. – 384 с.
28. Голованова Т.П. Гендерне виховання студентів як складова механізму досягнення гендерної рівності в суспільстві /Т.П. Голованова // Вісник Запорізького державного університету. – Запоріжжя: Запоріж. держ. ун-т, 2002. – № 2. – С.17-20.
29. Голованова Т.П. Гендерні аспекти виховання особистості в творчості В.О. Сухомлинського / Т.П. Голованова // Наукові записки Тернопільського держ. пед. ун-ту: Серія: педагогіка. – Спецвипуск “Василь Сухомлинський і сучасність: Батьківська педагогіка”. – 2002. – №5. – С. 251-254.
30. Голованова Т.П. Теорія і практика формування тендерної рівності студентської молоді: Монографія / Т.П. Голованова. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2007. – 338с.
31. Голованова Т.П. Чинники забезпечення гендерної рівності студентів у соціально-педагогічній роботі вищого навчального закладу / Т.П. Голованова // Вісник Запорізького національного університету. – 2009. – №1. – С.29-33. – (Серія: “Педагогічні науки”)
32. Голованова Т.П. Цілі, завдання та зміст педагогіки гендера // Проблеми освіти: Наук.-метод. зб. – К., 2002. – Вип.27. – С.88-95
33. Головащенко І.О. Історія становлення теорії гендеру: дослідницька практика та міждисциплінарне дослідження [Електронний ресурс]/ І. Головащенко // матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції [“Гуманізм та освіта”], (Вінниця, 10-12 червня 2008 р.) / Міністерство освіти і науки України, Академія педагогічних наук

- України, Вінницький національний технічний університет, Університет Євле (Швеція). – Вінниця: ВНТУ, 2008. – Режим доступу : <http://conf.vstu.vinnica.ua/humed/2008/txt/golowashenko2.php>
34. Головка М. Гендерний підхід у вихованні дітей молодшого дошкільного віку у дитячому садку / М. Головка, А. Трубочанінова // Гуманізація навчально-виховного процесу : збірник наукових праць. Спецвипуск 4. – Частина I / [За заг. ред. проф. В.І. Сипченка]. – Слов'янськ : СДПУ, 2010. – С. 59 – 66.
 35. Гончаренко І. Українське суспільство ХVI – ХVII століть у гендерному вимірі/ І. Гончаренко // Українознавство. – 2007. – №3. – С. 189 – 193.
 36. Гонюкова Л.В. Гендерна політика в Україні: проблеми та перспективи / Л.В. Гонюкова // Гендерна політика міст: історія і сучасність: Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., 23-24 трав. 2007 р. – Х.: Озон-Інвест, 2007. – Вип. – 2. – С.33–38.
 37. Дмитрієва М. Гендерна термінологія: національне vs. Інтернаціональне [Електронний ресурс] / М. Дмитрієва. – Режим доступу : http://www.linguistics.kiev.ua /seminar/2005 /03/07/ seminar_3_genderna_t_35.html Культура народів Причорномор'я. Научний журнал, №49, Т.1. – Симферополь, 2004http://www.nbuv.gov.ua/Articles/KultNar/knp49_1/knp49_1_131-135.pdf
 38. Дороніна Т. Проблема визначення поняття “гендерний підхід” у сучасній науці та освіті/Тетяна Дороніна//Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: Педагогіка, психологія і соціологія. – Донецьк: ДВНЗ «ДонНТУ». – 2009. – Випуск №3 (145).– С. 22 – 26.
 39. Дороніна Т.О. Упровадження гендерного компонента до освітнього стандарту вищої школи [Електронний ресурс] / Тетяна Дороніна // Вісник Черкаського університету. Серія педагогічні науки. Випуск 147. – Черкаси, 2009. – С. 61 – 66. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vchu/N147/N147p061-066.pdf
 40. Журженко Т. Старая идеология новой семьи: демографический национализм России и Украины [Электронный ресурс] / Татьяна Журженко// Семейные узы: модели для сборки: Сборник // под. ред. С. Ушакина. – М.: НЛО, 2004. – Режим доступа : www.gender-ehu.org/files/File/Jurjenko.pdf
 41. Закон України “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” (Закон від 08.09.2005 № 2866-IV) [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2005. – № 52. – С. 561. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2866-15>
 42. Закон України “Про попередження насильства в сім'ї” (Закон від 15.11.2001 № 2789-III) [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002. – N 10. – С.70. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2789-14>

43. Запобігання і протидія насильству в сім'ї: метод. матеріали / [за ред. І.М. Трубавіної]. – К.: ДЦССМ. – 2004. – 107 с.
44. Запобігання торгівлі людьми: взаємодія органів державної влади, міжнародних та неурядових організацій / [Галустян Ю.М., Дорошок Т.О., Дебелюк М.І. та ін.]. – К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2004. – 267 с.
45. Здравомыслова Е. Гендерные стереотипы в дошкольной детской литературе / Е.Здравомыслова, Е.Герасимова, Н.Троян // Преображение. Русский феминистский альманах. – 1998. – №6. – С.65–78.
46. Квашенко В.П. Зміст, принципи і шляхи статевого виховання [Електронний ресурс] / В.П. Квашенко // Гинекологія. Тематический номер. Вопросы образования. – 2008. – №253. – Режим доступу : <http://novosti.mif-ua.com/archive/issue-5925/article-5930/>
47. Кікінеджі О. Формування гендерної культури молоді: проблеми та перспективи / О. Кікінеджі // Шлях освіти. – 2004. – № 1. – С. 27-28.
48. Кікінеджі О. Чи підвладна психологія молодшого школяра гендерним стереотипам? / О. Кікінеджі // Початкова школа – 2005. – № 11. – С. 57-62.
49. Кись О. Материнство и детство в украинской традиции: деконструкция мифа [Электронный ресурс] / О. Кись // Социальная история. Ежегодник 2003. Женская и гендерная история // под ред. Н.Л. Пушкаревой. – М.: Российская политическая энциклопедия, 2003. – С.156-172. – Режим доступа : nansysan.narod.ru/index3019.html
50. Клєцина И.С. “Компетентностный подход” и гендерное образование в высшей школе [Электронный ресурс] / И.С. Клєцина // Актуальные вопросы современного университетского образования: материалы X Российско-Американской научно-практической конференции (14-16 мая 2007 г.). – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2007. – М. 105-109. – Режим доступа : <http://www.humanpsy.ru/klyotsina/gender-educ>
51. Клєцина И.С. Отцовство в аналитических подходах к изучению маскулинности [Электронный ресурс] / И.С. Клєцина // Женщина в российском обществе. Российский научный журнал. – 2009. – № 3 (52) – С. 29-41. – Режим доступа: www.humanpsy.ru/klyotsina/maskulinnost
52. Кобелянская Л. Гендерное образование в Украине: реалии и перспективы / Л.Кобелянская // Матеріали круглого столу “Міжнародний досвід організації гендерних студій в сучасному університеті” (Київ, 6 липня 2002 р.). – К.: НГУУ “КПІ”. – С. 22 – 28.
53. Комплексный подход к проблемам гендерного равенства (гендерный мейнстриминг) [Электронный ресурс] / Вэб-страница (website) Nations Economic Commission for Europe (UNECE). – Режим доступа : http://www.unece.org/stats/gender/genpols_r.htm
54. Кон И. Сексуальное образование – глобальная задача 21 века [Электронный ресурс] / Игорь Кон // Социология: теория, методы,

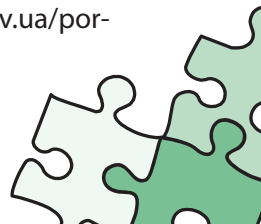
- маркетинг. – 2009. – №1. – Режим доступа : demoscope.ru/weekly/.../analit04.php
55. Кон І. Чоловіки, які змінюються у мінливому світі / І. Кон // І. Незалежний культурологічний часопис. – 2003. – №27. – С. 6-48.
56. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верхов. Ради України 28 черв. 1996 р.: із змінами станом на 10 лип. 2007 р. / М-во юстиції України. – Офіц. вид. – К.: Ін Юре, 2007. – 134 с.
57. Кравець В.П. Гендерна педагогіка: [навчальний посібник] / В.П. Кравець. – Тернопіль: Джура, 2003. – 416 с.
58. Краткое руководство по использованию технологии «Форум-театр» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : edu.helsinki.org.ua/files/docs/1237838268.doc
59. Кузнєцова О. Гендерна проблема в Україні (виховна година) / О. Кузнєцова // Завуч (Шкільний світ). – 2002. – №7. – С. 12.
60. Кутова Н.А. Гендерні ініціативи в педагогічній освіті [Електронний ресурс] / Н.А. Кутова. – Режим доступу : eprints.zu.edu.ua/609/1/DC3B4197.pdf
61. Лавриненко Н.В. Гендерні відносини в родині / Н.В. Лавриненко // Основи теорії гендеру: навч. посіб. // відп. ред. М.М. Скорик. – К.: К.І.С., 2004. – С. 354-384.
62. Лактионова Г.М. Женское образование: право на настоящее, право на будущее / Г.М. Лактионова // Практ. психологія та соціальна робота. – 1998. – №10. – С.17-20.
63. Луценко О.А. Гендерна освіта й педагогіка / О.А. Луценко // Основи теорії гендеру. – К.: „К.І.С.“, 2004. – С. 476-503.
64. Маланчук-Рибак О. Українські жіночі студії: історіографія та історіософія // Громадські ініціативи. – 2000. – №2. – С.34-36. – (Гендерне питання)
65. Мацковский М.С. Толерантность как объект социологического исследования / М.С. Мацковский // Век толерантности: Научно-публ. кинетический вестник. – М.: Центр СМИ МГУ. 2001. – Вып. 3-4. – С. 84-100.
66. Мельник Т.М. Міжнародний досвід гендерних перетворень: Закони зарубіж. країн з гендерної рівності / Т.М. Мельник. – К.: Логос, 2004. – 320 с.
67. Методичні рекомендації щодо проведення уроку гендерної грамотності в загальноосвітніх навчальних закладах // Освіта України. – Вересень, 2007. – №66. – С. 5-7.
68. Мишель, Л. Долой стереотипы! Преодолеть сексизм в школьных учебниках / Л.Мишель. – Париж: ЮНЕСКО, 1991.
69. Міщик Л.І. Сучасні технології в роботі з сім'єю із проблем насильства: досвід, перспективи / Л.І. Міщик, Т.П. Голованова, З.Г. Білоусова. – Запоріжжя: ЗДУ, 2003. – 104 с.
70. Міщик Л.І. Формування гендерної рівності майбутніх соціальних

- педагогів в умовах соціального партнерства «Факультет – громадська організація»/ Л.І. Міщик, Т.П. Голованова, В.В. Васильєва. – Запоріжжя: Просвіта, 2006. – 220с.
71. Молода сім'я: проблеми та умови її становлення // за ред. проф. А.Й. Капської. – К.: ДЦССМ, 2003. – 184 с.
72. Мудрик А.В. О гендерном подходе в социальном воспитании / А. Мудрик // Гендерные исследования в образовании: проблемы и перспективы: международная науч.-практ. конф., 15 – 18 апр. 2009 г. : тезисы докл. – Волгоград: Изд-во ВГПУ «Перемена», 2009. – С.11 – 18.
73. Наказ МОН України від 10.09.2009 №839 «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kristti.com.ua/UserFiles/File/nakaz_mon_839.doc
74. Основи теорії гендеру. Навчальний посібник. – К.: К.І.С. – 2004. – 535 с.
75. Пахалко С. Стан впровадження дистанційної освіти в Україні / С.Пахалко // Вісник Черкаського університету. – Серія : Педагогічні науки. – 2009. – Вип. № 155. – с. 89 – 95. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchu/N155/N155p089-095.pdf
76. Плахотнік О. Гендерний вимір сучасної освіти: здобутки американських феміністсько-педагогічних студій / О. Плахотнік // Американська філософія освіти очима українських дослідників : м-ли Всеукр. наук.-практ. конф. (Полтава, 22 груд. 2005 р.). – Полтава : ПОІППО, 2005. – С. 128–133.
77. Постанова КМУ від 27 грудня 2006 р. № 1834 „Про затвердження Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року” [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1834-2006-%EF>
78. Практикум по гендерной психологии // под ред. И.С. Клёциной. – СПб.: Питер, 2003. – 480 с.
79. Римашевская Н. Гендерные стереотипы и логика социальных отношений / Н. Римашевская // Свобод. мысль. – 2006. – № 3. – С. 100-110.
80. Романов П.В. Гендер и этничность в учебниках по социальной работе и социальной политике [Електронний ресурс] / П.В. Романов, Е.Р. Ярская-Смирнова // Социологические исследования. – 2006. – № 5. – С. 117-127. – Режим доступа : <http://www.ecsocman.edu.ru/text/19017532/>
81. Семиколєнова О.І. Гендерний аспект сучасної мовної політики / О.І. Семиколєнова // Мовознавство. – 2006. – № 4. – С. 32-41.
82. Сімейний кодекс Ураїни (Закон від 10.01.2002 № 2947-III) [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002. – N 21-22. – С.135 – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2947-14>

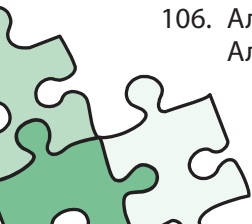
83. Синдром “професійного вигорання” та професійна кар’єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти] // за наук. ред. С.Д. Максименко, Л.М. Карамушка, Т.В. Зайчикова. - К.: Міленіум, 2004. – 262, [2] с. – (Серія “Психологія - менеджерам та персоналу організацій”).
84. Смоляр Л. Жіночий рух України як чинник гендерної рівноваги та гендерної демократії в українському соціумі [Електронний ресурс] / Л. Смоляр. – Режим доступу : <http://party.civicua.org/women/zhruh.htm>
85. Смоляр Л.О. Становлення гендерної освіти в Україні: [жіночі дослідження в педагогіці] / Л.О. Смоляр // Основи теорії гендеру : навч. посіб. / відп. ред. М.М. Скорик. – К. : К.І.С., 2004. – С. 504-519
86. Солдатова Г.У. Жить в мире с собой и другими: тренинг толерантности для подростков / Г.У. Солдатова, Л.А. Шайгерова, О.Д. Шарова. – М. : Генезис, 2000. – 112 с.
87. Сопранцова Ю.С. Сущность гендерного подхода в образовании [Электронный ресурс] / Ю.С. Сопранцова // Преподаватель высшей школы в XXI веке: материалы междунар. науч.-практ. интернет-конф., 15 дек. 2007 г.: доклады – Ростов-на-Дону, 2007. – Режим доступа: <http://cong.rgups.ru/teacher21centry/index12.php>
88. Соціальна та ґендерна справедливість і рівність у програмах професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації робітничих кадрів: навч.-методичний посіб. / Магдюк Л.Б., Ілько І.В., Русанов Г.Г.: за заг. ред. Л.І. Даниленко. – К.: ТОВ «Стіс плюс», 2007. – 96 с.
89. Столярчук И.А. Гендерное воспитание молодежи [Электронный ресурс] / И.А. Столярчук // Преподаватель высшей школы в XXI веке: междунар. науч.-практ. интернет-конф., 30 апр. 2008 г.: доклады. – Ростов-на-Дону, 2008. – Режим доступа к журн. : <http://t21.rgups.ru/doc/4/20.doc>
90. Таран Л. Жіноча роль: Жінка-автор у сучасній українській прозі : Емансипаційний дискурс: [монографія] / Л. Таран. – К.: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2007. – 128 с.
91. Теслюк П. Ми різні, але рівні: корекційно-розвивальне заняття для підлітків / П. Теслюк // Психолог (Шкільний світ). – 2010. – № 6. – С. 23-26.
92. Толстокорова А. Гендерні інновації як механізм гуманізації освіти та розвитку людського капіталу / А. Толстокорова // Агора. Україна і США: взаємодія у галузі політики, економіки, науки та культури. Випуск 6. – К.: Стилос, 2007. – С. 91–100.
93. Тренінги виховання ґендерної культури молоді // Соціальний працівник. – 2006. – №7. – С. 25-29.
94. Тришин В. Сучасні системи дистанційної освіти в Україні / В. Тришин // Вісник Черкаського університету. – Серія: Педагогічні науки. – 2009. – Вип. №163. – С. 136 – 141. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchu/N163/N163p136-141.pdf

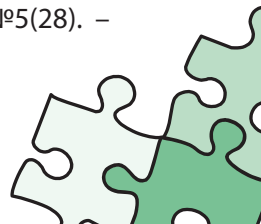
95. Формування гендерної рівності майбутніх соціальних педагогів в умовах соціального партнерства «факультет – громадська організація» / Л.І. Міщик, Т.П. Голованова, В.В. Васильєва. – Запоріжжя, 2006. – 220с.
96. Цокур О. Гендерна педагогіка – нова освітня технологія [Електронний ресурс] / О. Цокур, І. Іванова // Відкритий урок .Професійний журнал для вчителів.- 2007. – Режим доступу: [http:// www://osvita.ua/school/upbring/1657](http://www://osvita.ua/school/upbring/1657).
97. Цокур О. Гендерна соціалізація особистості / Відкритий урок. Професійний журнал для вчителів. – 2007 – [Електронний ресурс] / О. Цокур, І. Іванова. – Режим доступу до ст.: [http:// www://osvita.ua/school/upbring/1660](http://www://osvita.ua/school/upbring/1660)
98. Чухим Н. Гендерна освіта в Україні [Електронний ресурс] / Н.Д. Чухим. – Режим доступу : <http://www.gendercentre.org.ua/htdocs/article%2003.htm>
99. Штылева Л.В. Фактор пола в образовании: гендерный поход и анализ / Л.В. Штылева. – М.: ПЕР СЭ, 2008. – 316 с.
100. Шуневич Б.И. Обзор дистанционных курсов основных центров дистанционного обучения на Украине [Электронный ресурс] / Б.И. Шуневич // Образовательные технологии и общество (Educational Technology & Society). – 2003. – №1. – С. 171 - 180. – Режим доступа : http://www.ebiblioteka.lt/resursai/Uzsienio%20leidiniai/IEEE/Russian/2003/Nr%201/OTO_2003_1_08.pdf
101. Ярская-Смирнова Е. Гендерная социализация в системе образования: скрытый учебный план [Электронный ресурс] / Е. Ярская-Смирнова // Одежда для Адама и Евы. Очерки гендерный исследований./ РАН ИНИОН, Саратов. Гос. тех. унт. Центр социальной политики и гендерных исследований. – М., 2001. – С. 93-111. – Режим доступа : http://library.gender-ehu.org/hms/attach.php/t__articles.files/id__619/Ярская_часть2_закл.pdf
102. 15-year review of the implementation of the Beijing Declaration ... – Режим доступу : http://www.undp.org.ua/files/en_11336ukraine_beijing_15.pdf

ДОДАТКОВА

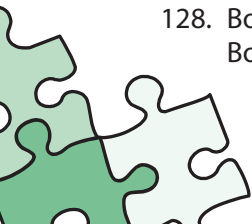
103. Агеева В. Я не хочу, щоб всі жінки були феміністками й робили кар'єру (Інтерв'ю "Книжник-ревію") [Електронний ресурс] / В. Агеева. – Режим доступу : <http://review.kiev.ua/review.shtm?id=044>
104. Айвазова С. К истории феминизма / С. Айвазова // Общественные науки и современность. – 1992. – №6. – С. 153–168.
105. Актуальные проблемы социализации девушек-подростков / Под ред. Г. Лактионовой). – К., 1995. – 104 с.
106. Алешина Ю.Е. Проблемы усвоения ролей мужчины и женщины / Ю.Е. Алешина, А.С. Волович // Вопросы психологии. – 1989. – №5. – С.80-88.

107. Альтернативный отчет о выполнении в Украине Конвенции ООН о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин / ВОО «Женский консорциум Украины. – Киев, 2008. – 51 с.
108. Андерсен М. Л. Изменение учебной программы высшего образования / М. Л. Андерсен ; [пер. с англ. Е. Н. Лучининой] // ред. В.И. Успенская. – Тверь, Феминист Пресс.– 2003. – 34 с.
109. Апарцева А.О. Интеграция гендерных исследований в систему образования [Электронный ресурс] / А.О. Апарцева // Экономические, социокультурные, психологические проблемы развития железнодорожного транспорта: история и современность: материалы всероссийской научной конференции с международным участием; Омский гос. ун-т путей сообщения. – Омск, 2005. – Режим доступа: http://www.psychosfera.ru/book/book13/book13_1.html
110. Бабіч Л.В., Кондратенко Г.М. Проблеми гендерного виховання в педагогіці А.С. Макаренка та В.О. Сухомлинського / Л.В. Бабіч, Г.М. Кондратенко / Таврійський вісник освіти: науково-методичний журнал. – 2005. – №3 (11). – С. 27 - 34.
111. Бакальчук В.О. Толерантність як ціннісна складова української культурної ідентичності / В.О. Бакальчук // Стратегічні пріоритети. – 2007. v №2 (3).– С.153 - 158
112. Барчунова Т. Сексизм в букваре / Т. Барчунова // ЭКО – 1995. – № 4. – С.133-154.
113. Барчунова Т.В. Эгоистичный гендер, или воспроизводство гендерной асимметрии в гендерных исследованиях [Электронный ресурс] / Т. Барчунова. – Режим доступа : ecsocman.edu.ru/data/743/552/1216/14.pdf
114. Бендас Т.В. Гендерная психология: [учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по направлению и спец. психологии] / Т.В. Бендас – М.; СПб.; Ниж. Новгород и др.: Питер, 2005. – 430 с.: ил., табл. – (Серия «300 лучших учебников для высшей школы в честь 300-летия Санкт-Петербурга»).
115. Болотіна Н.Б. Соціальне законодавство України: Гендер. експертиза / Н.Б. Болотіна // відп. ред. Т.М. Мельник. – Прогр. ПРООН «Сприяння гендер. рівності» та ін.; [Ред. О.Кузьміна] – К.: Логос, 2001. – 80, [2] с. – (Гендерна експертиза українського законодавства)
116. Болотська О. Особливості й зміст гендерного виховання жінок-лідерів у діяльності громадських організацій та рухів/ О. Болотська // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2007. – № 2. – С. 66-72.
117. Бондаровська В. Гендерний підхід до подолання насильства, підвищення ролі чоловіків у боротьбі з насильством [Електронний ресурс] / В. Бондаровська // Щомісячна Інтернет-газета випускається Міжнародним гуманітарним центром "РОЗРАДА". – 2004. – №5(28). – Режим доступу: <http://gender.kiev.ua/doc/GendapprKobyl.doc>

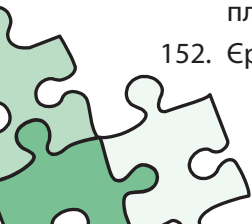
118. Боришевський М.Й. Статеве виховання / М.Й. Боришевський // Енциклопедія матері та дитини. – К., 1992. – С. 257-259.
119. Бояркина М. В. Гендерно-ролевая социализация как фактор воспитания личности студента в образовательном процессе вуза: автореф. дис. на соискание научн. степени канд. педагогических наук: спец. 13.00.01 – “Общая педагогика, история педагогики и образования” / М.В. Бояркина. – Чита, 2007. – 19 с.
120. Бреслав Г. Половые различия и современное школьное образование / Г. Бреслав, Б. Хасан // Вопросы психологии. – 1989. – №3. – С.64-69.
121. Буроменський М.В. Міжнародне право : Гендерна експертиза / М.В. Буроменський / Проект «Гендерна експертиза укр. законодавства»; Міжнар. фонд «Відродження», Ліга жінок-виборців України «50 / 50»; [Ред. О.Кузьміна] – К.: Логос, 2001. – 39, [2] с.: портр. – (Сприяння гендерній рівності. Програма ПРООН).
122. Брянцева Г.В. Дидактичні принципи дистанційної освіти [Електронний ресурс] / Ганна Володимирівна Брянцева // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – №4. – Бердянськ: БДПУ, 2004. – (202 с). – Режим доступу : http://www.bdpu.org/scientific_published/pedagogics_4_2004/7.doc
123. Васильченко О.І. Формування гендерної культури студентів як предмет та об'єкт дослідження [Електронний ресурс] / Васильченко О.І. // Вісник Запорізького національного університету: Педагогічні науки. – Запоріжжя: ЗНУ, 2008. – №1. – С. 48-52. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Natural/Vznu/ped/2008_1/vypusky/2008-26-06/vasilchenko.pdf
124. Вашетина О.В. К определению понятия “гендерная дифференциация” обучения / О.В. Вашетина // Образование и саморазвития: научный журнал . – 2009. – №4 (14). – С.165–170.
125. Ващенко Г. Виховний ідеал: [підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків] / Г. Ващенко. – Полтава : Ред. газ. «Полтавський вісник», 1994. – (Твори: у 5 т. / Ващенко ; т.1.) . – 191 с.
126. Введение в гендерные исследования : [учеб. для студентов вузов] / [И.В. Костикова, А.В. Митрофанова, Ю.В. Градскова]; Под общ. ред. И.В. Костиковой; МГУ им. М.В. Ломоносова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Аспект Пресс, 2005. – 252, [3] с.: ил. – (Классический университетский учебник / Редкол.: Садовничий В.А. (пред.) и др.).
127. Виноградова Т.В., Семенов В.В. Сравнительное исследование познавательных процессов у мужчин и женщин: Роль биологических и социальных факторов / Т.В. Виноградова // Вопросы психологии. – 1993. – № 2. – С. 63-71.
128. Ворник Б.М. Расстройства половой идентификации: Монография / Б.М. Ворник. – К.: ИЦ “Семья”, 1998. – 329 с.

129. Вороніна О. Теоретико-методологические основы гендерных исследований / О. Воронина // Теория и методология гендерных исследований: курс лекций / под общ. ред. О.А. Ворониной. – М.: МЦГИ – МВШСЭН – МФФ, 2001. – С. 13-106.
130. Впровадження ґендерних підходів у роботу комітетів Верховної Ради України: Практичний посібник. – К.: К.І.С., 2005. – 186 с
131. Гаскел Дж. Стремлясь к образованию: феминизм и канадские школы (Главы из книги) / Дж. Гаскел, А. Макларен, М. Новгородская // Гендерное образование в средней школе: российский и канадский опыт: Учебно-методические материалы] // под. ред. О. Шныровой. – Иваново: Иван. гос.ун-т, 2002. – С. 119 - 174.
132. Гендерна педагогіка: Хрестоматія / Переклад з англ.. В. Гайденко, А. Предборської // За ред. Вікторії Гайденко. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – 313с.
133. Гендерная экспертиза учебников для высшей школы: [под ред. О.А. Ворониной]. – М.: РОО МЦГИ – ООО «Солтэкс», 2005. – 212 с.
134. Гендерні аспекти усвідомленого батьківства : [навч. посіб. для студ. вищих навч. закл.] / Говорун Т.В., Кравець В.П., Кікінежді О.М., Кізь О.Б. – Т.: Навчальна книга-Богдан, 2004. – 142с. : табл. – (Серія “Гендерна психологія”).
135. Гендерні стереотипи та ставлення громадськості до гендерних проблем в українському суспільстві. Програма розвитку ООН в Україні. Матеріали дослідження, Центр соціальних експертиз Інституту соціології НАН України, 2007. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gender.undp.org.ua/index.php?..>
136. Гендерное образование в средней школе : российский, канадский опыт. Учебно-методические материалы. – Иваново. – Иван. Гос. Ун-т., 2002. – 192 с.
137. Гендерний паритет в умовах розбудови сучасного українського суспільства / [Г. Алексєєва, О. Балакірєва, В. Бондаровська та ін.]. – К.: Укр. ін-т соц. дослідж., 2002. – 121 с.
138. Геодакян В.А. Эволюционная логика дифференциации полов и долголетие / В.А. Геодакян // Природа, 1983. – №1. – С. 70-80.
139. Говорун Т. Гендерна дискримінація в сфері освіти [Електронний ресурс] / Т. Говорун, О. Кікінежді. – Режим доступу: <http://www.helsinki.org.ua/index.php?id=1200305760>
140. Говорун Т.В. Гендерна психологія: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Т.В. Говорун, О.М. Кікінежді. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 308 с.
141. Година Е.З Гендерные исследования в системе образования США: история и современность [Электронный ресурс] / Е. З. Година //

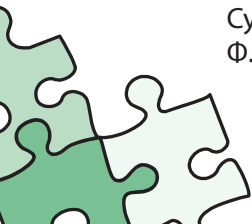
- Материалы круглого стола ["Женский вопрос накануне XXI века"], (Москва, 27-28 апр. 1998 г.) / МГУ. – М., 1998. – Режим доступа : <http://web.archive.org/web/20000824171746/http://www.owl.ru/win/research/gendusa.html>
142. Головащенко І.О. Гендерний підхід в системі освіти: узгодження національного досвіду з міжнародними стандартами / І. Головащенко // Гуманізм та освіта: зб. матеріалів VIII міжнар. наук.-практ. конф., м. Вінниця, 19-21 верес. 2006 р. / Вінниц. нац. техн. ун-т, Мін-во освіти і науки України, АПН України, Вінниц. нац. техн. ун-т, Ун-т ЄВЛЄ (Швеція) // [редкол.: Мокін Б.І., Буяльська Т.Б., Азарова Л.Є. та ін.]. – [Вінниця]: Вид-во ВНТУ "УНІВЕРСУМ-Вінниця", 2006. – 463 с. – Бібліогр. у кінці ст. – С. 41-43
143. Горбунова Н.В. Ретроспективний огляд проблеми статевого виховання / Н.В. Горбунова, Ю.О. Бурцева // Проблеми сучасної педагогічної освіти. – 2006. – №12. – С.58-64. – (Серія "Педагогіка і психологія").
144. Дахин А.Н. Наша социальная роль (или о гендерном подходе в педагогике) [Электронный ресурс] / Александр Николаевич Дахин // Вопросы Интернет-образования. – 2004. – №29 (май). – Режим доступа : http://vio.fio.ru/vio_20/resource/Print/art_1_4.htm
145. Декларація принципів толерантності, схвалена Генеральною конференцією ЮНЕСКО на її 28-й сесії в Парижі 16 листоп. 1995 р. // Віче. – № 11(128). – 2002. – С. 12-13.
146. Доброштан В.М. Теория социальной работы [учебное пособие для студентов] [Электронный ресурс] / В.М. Доброштан. – СПб., 2008. – 377 с. – Режим доступа : <http://www.sutd.ru/publish/dobroshtan2.doc>
147. Доронина Т. Гендерная социализация как фактор психологического воздействия (в молодежной среде). [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www://women.library.kr.ua/articles.php?>
148. Дороніна Т.О. Гендерна експертиза навчальної програми «зарубіжна література» для загальноосвітніх шкіл України з українською мовою навчання (для 12 річної школи) / Т.О. Дороніна // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2010. – №6. – С.24-30.
149. Євстігнеєва І.В. Культура міжстатевих стосунків школярів / І. В. Євстігнеєва // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: наукова монографія // за ред. С.С. Єрмакова. – Харків: ХДАДМ (ХХПІ). – 2006. – №10. – С. 40-42.
150. Евтушенко И.Н. Гендерные особенности и развитие одаренности детей дошкольного возраста / И.Н. Евтушенко // Начальная школа плюс До и После. – 2009. – №12. – С.15-21.
151. Евтушенко И.Н. Предметноразвивающая среда в дошкольном учреждении и ее диагностика / И.Н. Евтушенко // Начальная школа плюс До и После. – 2008. – №4. – С. 33 - 36.
152. Єрмоленко С. Гендерне питання в мовному та методичному аспектах /

- С. Єрмоленко // Укр. мова і літ-ра в серед. школах, гімназіях... – 2008. – № 3. – С. 36-43.
153. Ерофеева Н.Ю. «В классе мальчики и девочки... как их учить?» / Н.Ю. Ерофеева // Народное образование. – 2001. – №2. – С. 169 - 171.
 154. Єршова Л.М. Жіноча пансіонна освіта на Волині (кінець XVIII - початок XIX століття) / Людмила Михайлівна Єршова // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. – 2003. – N 13. – С. 168-171.
 155. Иванова Е. «Феминизм и гендерное равенство», или «С другой стороны...»: рецензия на книгу О. Ворониной. Феминизм и гендерное равенство (М.: Едиториал УРСС, 2004, 320 с.) [Электронный ресурс] / Евгения Иванова // Гендерные исследования. – ХГЦИ. – 2005. – №13-14. – С. 222-227. – Режим доступа к журналу : www.gender.univer.kharkov.ua/gurnal-013.shtml
 156. Иванова О. Гендерні особливості запам'ятовування і відтворення текстів / Олена Іванова, Ганна Гоєнага // Соціальна психологія –2008. – №2 (28). – С. 89-101.
 157. Иванченко С. Багатовимірна модель гендера [Електронний ресурс] / С. Иванченко // Соціальна психологія. – 2007. – №4 (24). – Режим доступа : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=72&c=1695>
 158. Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины / Евгений Павлович Ильин – СПб.: Питер, 2003. – 544 с. – (Серия: Мастера психологи).
 159. Казначевская Л.В. К вопросу о гендерном образовании [Электронный ресурс]/Лариса Владимировна Казначеевская/Женщина.Образование. Демократия: материалы VI междунар. науч.-практ. конфер. 19–20 дек. 2003 г. – Минск, 2003. – Режим доступа : <http://humanities.edu.ru/db/msg/44505>
 160. Кікінежді О. Гендерне виховання змалку / О. Кікінежді // Дошкільне виховання. – 2006. – № 3. – С. 10-13.
 161. Кімел М.С. Гендероване суспільство [пер. з англ. С. Альошкіної]. – К.: Сфера, 2003. – 490 с.
 162. Кісь О. «Зміни в гендерній свідомості просто неминучі» [Електронний ресурс] / Оксана Кісь. – Режим доступа : <http://h.ua/story/232794/>
 163. Кісь О. Моделі конструювання гендерної ідентичності жінки в сучасній Україні [Електронний ресурс] / Оксана Кісь // Ї. – 2003. - №27. – режим доступа до журналу : www.ji.lviv.ua/n27texts/kis.htm
 164. Кисельова О. Інституційні механізми забезпечення гендерної рівності в Україні в контексті європейської інтеграції / О. Кисельова // Жінки в політиці: міжнародний досвід для України. – К., 2006. – С. 144-154. Ф7 Ж72
 165. Клєцина И.С. Гендерная экспертиза госстандартов, учебников и учебных пособий по социальной психологии // Гендерная экспертиза

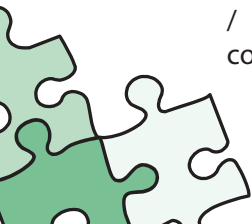
- учебников для высшей школы // Под ред. О.А. Ворониной. – М.: РОО МЦГИ – ООО «Солтэкс», 2005. – с. 189 - 205
166. Клецина И.С. Развитие гендерной компетентности государственных и муниципальных служащих в процессе гендерного образования [Электронный ресурс] / И.С. Клецина // Женщина в российском обществе. Российский научный журнал. № 3 (44). – 2007. – с. 60-65. – Режим доступа: <http://www.humanpsy.ru/klyotsina/gender-competent-nost>
167. Кобелянська Л.С. Гендерна освіта в Україні: реалії та перспективи / Л.С. Кобелянська // Проблеми освіти: науково-методичний збірник. Вип. 36 / М-во освіти і науки України, Наук.-метод. центр вищ. освіти, Міжнародний фонд "Відродження", Програма рівних можливостей ПРОО // Редкол. В.Г. Кремень (гол. ред.) та ін. - Київ, 2004. – С.3 - 8.
168. Кобелянська Л. Розвиток гендерної освіти в Україні в контексті сучасних соціально-політичних перетворень // Гендер: реалії та перспективи в українському суспільстві: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 11 – 13 грудня 2003 р.). – К.: ПЦ «Фоліант», 2003. – С.139 –142.
169. Кобченко К. Українки на Санкт-петербурзьких (Бестужевських) вищих жіночих курсах (до 130-річчя заснування першого жіночого університету в Росії) / К. Кобченко, І. Пасько // Українознавство. – 2008. – №12. – С. 43-46.
170. Коваль С.М. Гендерні дослідження в освіті: історія і сучасність [Електронний ресурс]/С.М. Коваль//Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. – 2008. – №124. – С.70 – 73 (Серія: "Педагогічні науки"). – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchu/N124/N124p070-073.pdf
171. Комольцева Н. Из чего же сделаны мыльчики? Или о гендерных стереотипах [Электронный ресурс] / Наталья Комольцева. – Режим доступа : <http://ourboys.ru/stereotypes>
172. КОМПАС : пособие по образованию в области прав человека с участием молодежи [Электронный ресурс] / [Брандер П., Гомес Р., Кин Э. и др.] // под ред. П. Брандер. – Council of Europe, 2002. – Режим доступа : <http://www.eycb.coe.int/compass/ru/contents.html>
173. Кон И.С. Психология половых различий / И.С. Кон // Вопросы психологии. – 1981. – №2. – С. 47–57.
174. Коростіль М. Гендерна соціалізація дитини / М. Коростіль // Психолог. – 2009. – №20 (травень). – С. 30-32.
175. Кочарян А.С. Личность и половая роль (симптомокомплекс маскулинности/фемининности в норме и патологии) / Адександр Суменович Кочарян / [отв. ред. член-кор. АПН Украины Бурлачук Л.]. – Ф. Харьков, 1996. – 139 с.

176. Кресіна І., Ярош О. Реформування виборчої системи України: гендерні аспекти // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2007. – №2 (8). – С. 45 – 52
177. Лабутина Т.Л. Женское образование в стюартовской Англии (1603 – 1714) / Т. Л. Лабутина // Новая и новейшая история. – 2001. – №2. – С. 137-146.
178. Лавриненко Н.В. Женщина: самореализация в семье и обществе (гендерный аспект) / Н.В. Лавриненко – К.: ВИПОЛ, 1999. – 172 с.
179. Лобанова Л. Наука в Україні: місце в ній жінки / Л. Лобанова // Гендерний аналіз українського суспільства. – К.: ПРООН, 1999. – С. 199-210.
180. Малышева Н.Г. Гендерные стереотипы в средствах массовой коммуникации, ориентированных на аудиторию различных возрастов / Н. Г. Малышева // Мир психологии. – 2004. – №3. – С.171-176.
181. Марущенко О.А. Шкільні навчальні програми з історії у фокусі гендерного аналізу [Електронний ресурс] / О.А. Марущенко // Вісник Міжнародного слов'янського університету. Харків Український науково-теоретичний журнал. Серія «Соціологічні науки». – 2008. – Т.11. – №2. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/Portal/Soc_Gum/VMSU/2008-02/08oamioy.htm
182. Мельник Т. М. Гендерна експертиза українського законодавства: сутність, необхідність та методологічні основи / Т.М. Мельник. – К.: Логос, 2001. – 46 с.
183. «Ми різні – ми рівні». Основи культури гендерної рівності: [навчальний посібник для учнів 9 – 12 класів загальноосвітніх навчальних закладів] // за ред. О. Семиколенової. – К.: «К.І.С.», 2007. – 176 с.
184. Митина О.В. Гендерное поведение и стереотипы / О.В. Митина // Женщина Плюс... – 2000. – N 2.– С.24-28.
185. Митрофанова А.А. Гендерный подход в педагогике / А.А. Митрофанова // Введение в гендерные исследования: [учеб. пособие для студентов вузов] / под общ. ред. И.В. Костиковой. – [2-е изд.]. – М.: Аспект Пресс, 2005. – С.182 - 195.
186. Москаленко В.В. Особливості структури гендерних образів в уявленнях підлітків / В.В. Москаленко, В.Г. Романова // Психологія. Зб. наукових праць НПУ ім. М. Драгоманова. Вип. 14. – К.: НПУ ім. Драгоманова, 2001. – С. 138 – 153.
187. Ногачевська З.І. Педагогічна думка і просвітництво в жіночому русі Західної України (друга половина XIX ст. 1939 р.): Монографія / Зіновія Ногачевська. – Івано-Франковськ: Видавець Третяк І.Я., 2007. – 764 с.
188. Олійник С.В. Основы гендерной политики в Украине: лекция [Электронный ресурс] / С.В. Олійник // Гуманитарный модуль (кафедра методики преподавания гуманитарных предметов), Житомирский областной институт последипломного педагогического образования:

- Режим доступа к журналу : http://gimnazia2345.ru/index.php-question_id-eq-67
189. Павличко С. Фемінізм [передм. В. Агеєвої] / С. Павличко. – К.: Основи, 2002. – 322 с.
 190. Павличко С. Чи можливий в Україні фемінізм? / С. Павличко // Art line. – 1998. – №3. – С.62-64.
 191. Парламентські слухання 9 червня 2004 року «Становище жінок в Україні: реалії та перспективи» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/control/uk/publish/article/news_left?art_id=53201&cat_id=46666
 192. Підлісний Ю. Людська статевість в законодавстві України та деяких ініціативах ЄС / Ю. Підлісний // Вісн. Ін-ту Родини і Подружнього Життя. ЛБА № 3. – Л.: Вид-во УКУ. – С. 37 – 45.
 193. Приходькіна Н. Сучасні проблеми гендерної освіти у вищих навчальних закладах України [Електронний ресурс] / Н. Приходькіна. – Режим доступу: http://www.library.ukma.kiev.ua/e-lib/NZ/NZV47_2005_pedagog/06_pryhodkina_no.pdf
 194. Програма рівних можливостей та прав жінок в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://undp.org.ua/ua/projects-list-all/34-democratic-governance-/750-equal-opportunities-and-womens-rights-in-ukraine>
 195. Програма рівних можливостей та прав жінок в Україні. Звіт за діяльність у 2008 році. – Київ, 2009 [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/sport/control/uk/publish/article?art_id=100940&cat_id=70607
 196. Профиль Украины (информация о ситуации по гендерному равенству) [Электронный ресурс] / Вэб-страница (website) совместной программы Европейской Комиссии (ЕС), Женского Фонда Развития ООН (UNIFEM) и Международного Учебного Центра МОТ (ITCILO) «Сотрудничество по вопросам гендерного равенства для развития и мира». – Режим доступа: http://www.gendermatters.eu/index.php?option=com_content&task=view&id=183&Itemid=110
 197. Пушкарева Н.Л. Гендерная нейтральность или равнодушие? (К итогам экспертизы учебной литературы по истории 1990 – 2000-х гг. / Н. Пушкарева // Женина в Российском обществе. – 2008. – №1 (46). – С. 48–71.
 198. Радзивилова М.А. Гендерная компетентность педагога/ М.А. Раздвилова // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2009. – № 23 (186), Ч. 3. – С. 249–254.
 199. Реброва Н.П. Психофизиологические особенности мужчин и женщин / Н.П. Реброва // Гендерные исследования в гуманитарных науках: современные подходы: материалы междунар. науч. конф., 15-16 сент.

- 2000 г. – Иваново: Издат. центр “Юнона”, 2000. – Часть I. Методология. Образовательная политика. Философия. – С. 44 – 48.
200. Резер Т.М. Медико-социальные подходы к организации полового воспитания и сексуального образования / Т.М. Резер // Социологические исследования. – 2003. – № 1. – С. 102-108.
201. Рижкова М.С. Питання жіночої освіти в педагогічній спадщині другої половини ХІХ – на початку ХХ століття [Електронний ресурс] / М.С. Рижкова // Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку. – 2008. – №2. – Режим доступу: http://www.intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_arhiv_pn_n2_2008_st_16/
202. Романов П.В. Домашнее насилие над детьми: стратегии объяснения и противодействия / П.В. Романов, Е.Р. Япская-Смирнова // Социологические исследования. – 2008. – № 1. – С. 57 - 64.
203. Руденко Н.В. Впровадження гендерного підходу в систему вищої освіти [Електронний ресурс] / Н.В. Руденко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі. – 2009. – №5. – С. 191 – 196. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Pfto/2009_5/files/ped905_36.pdf
204. Сабунаева М. Гендерный подход в практике школьного психолога / М. Сабунаева, Ю.Гусева // Гендерная психология: практикум // под ред. И.С. Клециной. – [2-е изд.]. – СПб.: Питер, 2009. – С. 401- 414.
205. Синельников А. Паника, террор и кризис. Анатомия маскулинности / Андрей Синельников // Гендерные исследования. – Харьков: ХЦГИ, 1998. – №1. – С.211-227.
206. Словарь гендерных терминов [Электронный ресурс] / [под ред. А.А. Денисовой]. – М.: Информация – XXI век, 2002. – 256 с. – Режим доступа: <http://www.owl.ru/gender/010.htm>
207. Словарь-справочник по социальной работе // под ред. Е.И. Холостовой. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 378 с.
208. Смоляр Л. Жіночий рух другої половини ХІХ-початку ХХ століття / Л. Смоляр // Жіночі студії в Україні: Жінка в історії та сьогодні. Монографія / Під загальн. ред. Л.О. Смоляр. – Одеса, 1999. – С. 90 -109.
209. Смоляр Л. Минуле заради майбутнього: Жіночий рух Наддніпрянської України другої половини ХІХ – початку ХХ ст.: Сторінки історії / Л. Смоляр. – Одеса: Астропринт, 1998. – 408 с.
210. Смоляр Л. Традиція самодопомоги в жіночому русі України (друга половина ХІХ - початок ХХ ст.): [1860-1917] / Л. Смоляр // Перспективи. – 1999. – №1(5). – С. 128-132.
211. Созаев В. Раздвигая границы толерантности: гендерная педагогика как методика воспитания антисексизма / В. Созаев // Вестник

- Владивостокского Государственного Университета Экономики и Сервиса. – 2006. – №1. – С. 120-124.
212. Соціальна педагогіка: теорія і технології: [підручник для студ. вищ. навч. закладів] / [Т.Ф. Алексеєнко, Т. П. Басюк, О. В. Безпалько та ін.] // за ред. І.Д. Зверєвої. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 316 с.
213. Соціальна робота в Україні: [навч. посіб.] / [І. Д. Зверєва, О.В. Безпалько, О.І. Янкович та ін.] // за ред. І.Д. Зверєвої, Г.М. Лактіонової. – К.: Наук. світ, 2004. – 233 с.
214. Сухенко Т.В. Жіноча середня освіта в Україні (XIX – початок XX ст.) / Т.В. Сухенко // УІЖ. – 1998. – №5. – С. 63-74.
215. Толстокорова А. Гендерні проблеми шкільної освіти / А. Толстокорова // Вересень – 2003. – № 34 – С. 8 – 10.
216. Толстокорова А. Проблеми сімейного виховання: гендерний аспект / А. Толстокорова // Психолог. – 2003. – №10-11. – С.45-48
217. Українські жінки одержують майже втричі менше чоловіків» // Гендерна рівність в Україні та світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gender.net.ua/ukr/index.php?categoryid=6&p_articleid=5&pl_id=p2_
218. Уповноважена освіта. Пос. для тренерів /Упов. О. Суслова. – К., 2002. – 151 с.
219. Урок 7. Конвенція ООН про права дитини. Для юних громадян [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://children.kmu.gov.ua/school/1247.html>
220. Усвідомлене батьківство як умова повноцінного розвитку дитини: Методичні матеріали для тренера / авт.-упор.: О.В. Безпалько, Т.Л. Лях, В.В. Молочний, Т.П. Цюман // під заг. ред. Г. М. Лактіонової. – К.: Наук. світ, 2003. – 107 с. – (Серія “Благополуччя дітей та молоді; Бібліотечка соціального працівника / соціального педагога; Додаток до журналу “Практична психологія та соціальна робота”).
221. Феофанова А. Жінка в Україні: особистість чи річ?: [Громад. дискусія під егідою Французького культ. центру] – [Електронний ресурс] / А. Феофанова // Дзеркало тижня. – 2002. – 8 берез. – С.22. – Режим доступу: <http://www.dt.ua/3000/3855/34024/>
222. Фирсов М.В. Теория социальной работы: [учеб. пособие для студентов вузов] / М.В. Фирсов, Е.Г. Студенова. – М.: ВЛАДОС, 2000. – 432 с.
223. Цветкова Н.А. Теория и технология психосоциальной работы с женщинами: [учебное пособие] / Н.А. Цветкова. – Псков: ПГПИ, 2005. – 396 с.
224. Черняк О. Попередження насильства у навчально-виховному закладі / О. Черняк // Психолог: Всеукраїнська газета. Шкільний світ. – 2010. – №6. – С. 12-14.

225. Шведова Н.А. Просто о сложном: гендерное просвещение: (пособие) [Электронный ресурс] / Н.А. Шведова. – М.: Антиква, 2001. – 283 с. – Режим доступа: <http://www.owl.ru/win/books/easygender/index.htm>
226. Шилина А.Г. От женственности – мужественности к «феминностям» – «маскулинностям»: формирование и особенности функционирования [Электронный ресурс] / А.Г. Шилина // Культура народов Причерноморья. – 2004. – №49. – Т.1. – Режим доступа к журналу : http://www.nbuv.gov.ua/Articles/KultNar/knp49_1/knp49_1_149-152.pdf
227. Шнырова О.В. Что нам дает гендерная педагогика? / О.В. Шнырова // Гендерная педагогика и гендерное образование в странах постсоветского пространства. – Иваново: Ив.Гос.Ун-т, Ив. ЦГИ, 2002. – с. 3-9.
228. Штылева Л.В. Педагогика и гендер: развитие гендерных подходов в образовании [Электронный ресурс] / Л.В. Штылева. – Режим доступа: <http://www.psymania.info/gend/polwosp/pedagogika.php>
229. Штылева Л.В. Фактор пола в образовании: гендерный поход и анализ / Л.В. Штылева. – М.: ПЕР СЭ, 2008
230. Яценко В. Гендер і „державна загального добробуту” в країнах Західної Європи [Електронний ресурс] / В. Яценко // Політичний менеджмент. – 2008. – №3 (30). – Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/mag-content.php3?m=1&n=85&c=2100>
231. Report From The Commission To The Council, The European Parliament, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions : Equality Between Women And Men. – 2009 {SEC(2009) 165}. – Brussels, 27.2.2009. - 12 p.
232. Women And Men — 2009 {SEC(2009) 165}. - Brussels, 27.2.2009. - 12 p.

ВИКОРИСТАНО:

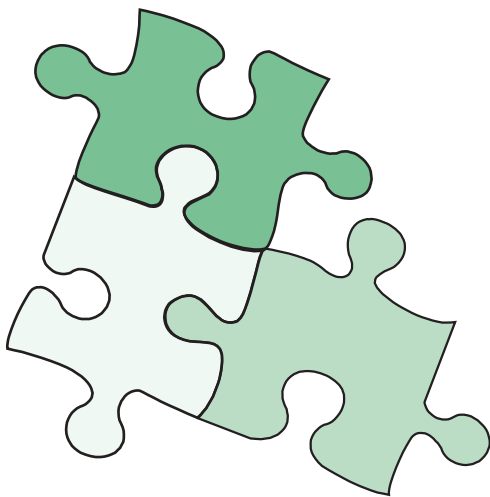
1. Булатова Л.А. Проблема гендера в современной педагогике: программа спецкурса [Электронный ресурс] / Людмила Александровна Булатова. – Режим доступа : <http://kcgs.org.ua/speckursy-010.shtml>
2. Говорун Т.В. Гендерна психологія та педагогіка: [навчальна програма] / Т.В. Говорун, В.П. Кравець, О.М. Кікінежді // Хрестомтія навчальних програм з проблем гендерного розвитку. – К.: ПЦ «Фоліант», 2004. – С. 9-43.
3. Експериментальна програма впровадження дистанційного навчання у практику діяльності факультету заочного та дистанційного навчання Львівського державного університету безпеки життєдіяльності на 2006-2010 навчальні роки [Електронний ресурс] / Режим доступу : http://lipb.lviv.ua/UA/zaochka/Lab_SITE/LDU_pologennia/eksperim_programma.htm

4. Костикова И.И. Основы гендерной педагогики: [программа спецкурса] / И.В. Костикова, Ю.В. Градскова, М.Г. Котовская, А.В. Митрофанова, Н.В. Тулина, А.А. Филиппова. – М.: МГУ, 2001. – 18 с.
5. Луценко О.А. Гендерна педагогіка: [навчальна програма] / О.А. Луценко // Хрестоматія навчальних програм з проблем гендерного розвитку. – К.: ПЦ «Фоліант», 2004. – С. 45-105.
6. Навчальна програма курсу «Основи теорії гендеру» / Уклад. Н.Д. Чухим. – К.: Факт, 2003. – 84 с.
7. Навчально-методичний комплекс фахової підготовки бакалаврів спеціальності 6.020301 „Філософія (практична психологія)” // За ред. Г.І. Волинка, І.І. Дробота, Л.В. Долинської. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – 475 с.
8. Основы гендерного образования: программа повышения квалификации; автор Л.Л. Рыбцова. – Екатеринбург: Уральский государственный университет им. А.М. Горького, 2007. – 23 с.
9. Положення про дистанційне навчання: Затверджено наказом МОН України від 21.01.2004 № 40 // Збірник нормативних актів з організації навчально-методичної роботи в Донецькому юридичному інституті / Укладачі: С.В. Присяжний; О.О. Картамишев // за ред. доцента, канд. юрид. наук В.В. Пашутіна. – Донецьк: Відділ навчально-тренінгових технологій ДЮІ ЛДУВС, 2009. – С. 149 - 162
10. Положення про організацію дистанційного навчання в Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ldo.lnpu.edu.ua/file.php/1/POLOZHEN-NJA_PRO_ORGANIZACIJU_DISTANCIINOGO_NAVCHANNJA_V_LUGANS-KOMU_NACIONALNOMU_UNIVERSITETI_IMENI_TARASA_SHEVCHENKA.doc
11. Проект «Положення про атестацію електронного навчального курсу на рівні ВНЗ та МОН України» 08.06.10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mon.gov.ua/gr/obg/2010/08_06_10.pdf
12. Уніфіковані вимоги до дистанційних курсів у Луганському національному педагогічному університеті імені Тараса Шевченка (затверджено Навчально-методичною радою ЛНПУ, протокол №5 від 5.01.2005 р.) [електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ldo.lnpu.edu.ua/file.php/1/diff_docs/unific_vimogi.htm
13. Учебно-методические материалы. Авторские разработки программ по гендерному образованию. Часть 1. Авторские разработки слушателей «Программы подготовки преподавателей по гендерным исследованиям». Часть 2. Авторские разработки участников конкурса учебных программ участников Конкурса учебных программ по гендерному образованию / Составители: О.А. Воронина, Н.С. Григорьева, Л.Г. Лунякова. – М.: МЦГИ – МВШСЭН, 2000. – 178 с.

РОЗДІЛ II
ПЛАНИ-КОНСПЕКТИ УРОКІВ
ФІНАЛІСТІВ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО КОНКУРСУ УРОКІВ З ПИТАНЬ
ПОДОЛАННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї – 2011

**Брикова Любов Олександрівна,
вчитель, Скандинавська гімназія
м. Києва**

**Мир вашому дому! Нехай в ньому ніколи не буде насильства
(урок з подолання гендерного насильства в сім'ї)**

Мета: Пояснити учням, що таке домашнє насильство. Розширити розуміння та обізнаність про всі форми насильства. Формувати індивідуальну і групову позицію щодо подолання догм, які стимулюють або виправдовують насилля. Сприяти утвердженню ненасильницької ідеології серед учнівської молоді.

Поняття й терміни.

Насильство, гендерне насильство, гендерні стереотипи, жертва насилля в сім'ї, кривдник.

Якщо не виправити зло, воно подвоїться.

З літературних пам'яток стародавнього Єгипту

Структура уроку:

- I.** Організаційна частина.
- II.** Мотивація навчальної діяльності.
- III.** Оголошення теми та очікуваних результатів уроку.
- IV.** Вивчення нового матеріалу.
- V.** Підсумки.
- VI.** Домашнє завдання.

Хід уроку:

I. Організаційна частина. Знайомство.

Шановні учні, сьогодні ми будемо говорити про сім'ю, найбільшу цінність, яка є у людини. Але інколи у сім'ї відбуваються такі речі, які роблять життя її членів нестерпним. Ця проблема і спричинила сьогоднішню нашу зустріч. Давайте познайомимось!

Вправа “Ми різні, але у нас є спільна мета”.

Вчитель пропонує учням тричі скласти квадратний папірець навпіл і відірвати правий верхній кут. А потім розгорнути папірець і показати присутнім. Папірці будуть різні. Висновок: Ми різні, у кожного із нас є своє бачення проблеми, але сьогодні нас об'єднує спільна мета. Ми поговоримо про подолання гендерного насильства в сім'ї.

Якщо не виправити зло, воно подвоїться.

(З літературних пам'яток стародавнього Єгипту)

**Тема: Мир Вашому дому! Нехай в ньому ніколи не буде насильства
(урок подолання гендерного насильства в сім'ї**

Так як питання, які ми сьогодні будемо обговорювати, будуть досить делікатними, я пропоную побудувати нашу роботу на таких принципах:

- добровільності;
- позитивності;
- толерантності.

Анкета для учнів (див. додаток №1).

II. Мотивація навчальної діяльності.

Перегляд відеороліка про насильство в сім'ї.

Що відбувається в фільмі?

Хто страждає?

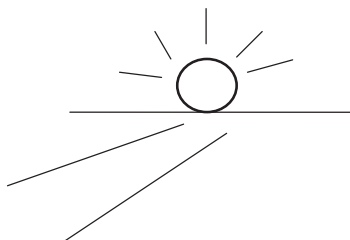
Чому?

III. Оголошення очікуваних результатів уроку.

Слайд 1 (тема і завдання уроку).

Вправа «Дорога життя».

Завдання учням: Напишіть на стікерах ваші очікування від уроку. Що ви хочете дізнатись з теми сьогоднішнього уроку? І прикріпіть на дошку на нашу символічну дорогу.

Сьогодні ми:

- з'ясуємо суть понять: насильство і гендерне насильство;
- з'ясуємо види насильницької поведінки;

- дізнаємось, як протистояти насильству, куди звертатися по допомогу;
- висловимо своє ставлення до проблеми насильства.

Ви виходите на життєву дорогу. Хтось ще буде навчатися, а хтось із вас працювати і створювати сім'ю. Вас чекають на цьому шляху приємні моменти, але можуть бути і проблеми.

- З якими проблемами стикається пересічна українська сім'я? (Метод мозкового штурму)

(Інформація вчителя: розлучень в Україні в два рази більше, чим в країнах Євросоюзу; неповні сім'ї; чоловіки мало займаються вихованням дітей: 32% допомагають готувати уроки, 10% – доглядати хворих дітей; насилля в сім'ї; складна економічна ситуація – лише 4 % визнають себе матеріально забезпеченими; на продукти харчування витрачають 60% заробітку, а американська сім'я – 13%; лише кожна друга сім'я має мінімальний майновий набір – кольоровий телевізор, холодильник, пральна машина і пилосос; брак дитячих садків – 125 дітей на 1 місце; не відчують себе щасливими – Україна із 178 опитаних країн на 174 місці).

(За матеріалами Фонд народонаселення ООН. Державний інститут розвитку сім'ї та молоді).

IV. Вивчення нового матеріалу.

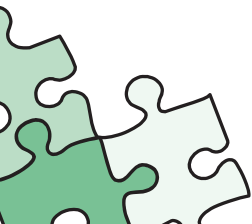
Вправа “Мої асоціації”: напишіть на стікерах одним реченням “Що для вас є насильство?” або намалюйте. (Стікери прикріплюються до дошки). (Додаток №2.)

Оголошення результатів анкетування.

Обговорення висловлених думок і підведення учнів до визначення домашнього насильства.

Домашнє насильство – це явище, яке витікає з дії, поведінки однієї людини стосовно іншої. При цьому важливі такі аспекти:

1. Дії людини не є випадковими, насильство здійснюється за попереднього наміру.
2. Суть насильства полягає в порушенні особистих прав і свобод конкретної людини.
3. Ця людина слабша і не може себе захистити.
4. Насильство призводить до шкоди, при цьому шкоду цю інколи довести буває складно.

Закон України “ПРО ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ’Ї” (прийнято 15 листопада 2001 року)

«Стаття 1... Насильство в сім’ї – будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім’ї по відношенню до іншого члена сім’ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім’ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров’ю».

Види насильства:

1. Фізичне насильство в сім’ї
2. Сексуальне насильство
3. Психологічне насильство
4. Економічне насильство

Тренувальна вправа: про яке насильство йде мова? (Перегляд відеороликів і бесіда про переглянуте).

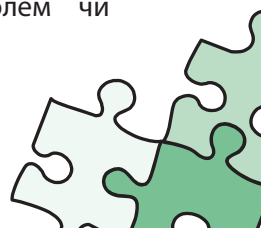
Завдання: перегляньте відеоролик і визначте, до якого виду насильства належать ці дії:

- а) Словесні образи, погрози вбивством, погрози завдати каліцтва, залякування, приниження.
- б) Побиття, штовхання, спроби придушення, смикання за волосся, викручування рук, кусання, хапання, катування.
- в) Зґвалтування, у тому числі “зґвалтування у шлюбі”, примушення до небажаних сексуальних контактів, сексуальні домагання, дії сексуального характеру по відношенню до дитини: розбещення, втягування дитини у заняття дитячою проституцією або дитячою порнографією.
- г) Умисне позбавлення члена сім’ї житла, їжі, одягу, знищення власності, підпалення, проникнення в житло, обмеження або позбавлення доступу до сімейного бюджету, економічна експлуатація.

ґендерне насильство – це насильство, яке побудоване на використанні сили на основі ознаки статі – від словесних образ та погроз до фізичних побоїв та примушення до небажаного сексуального зв’язку.

Від насильства страждає багато людей:

- жінка, яку сварить і б’є чоловік;
- дівчинка-підліток, яку залицяннями переслідує вітчим;
- син, над яким знущається мати, запаморочена алкоголем чи наркотиками;

- старенька бабуся чи дідусь, над якими збиткують власні діти чи онуки.
- Насильство проявляється не тільки у сімейних стосунках, але й у школі, на роботі, на вулиці. Стати жертвою домашнього насильства можуть жінки як з бідної, так і з багатой сім'ї, з вищою освітою чи без, різної зовнішності та вдачі. Єдине, що їх поєднує – це те, що вони періодично зазнають насильства від своїх чоловіків або партнерів.

Відповідальність кривдника. (Додаток №3).

I. Спеціальні заходи.

II. Адміністративна відповідальність.

III. Кримінальна відповідальність.

IV. Цивільно-правова відповідальність.

Вправа «Стереотипні гендерні ролі в сім'ї». (Учні об'єднуються в 4 команди, кожна команда протягом 3-4 хвилин має виконати завдання: записати характерні риси: «справжнього» чоловіка, «ідеальної» дружини, «зразкової» дитини, «ідеальної» родини. Потім одна людина від команди представить роботу своєї групи. Обговорення: які ваші враження від роботи? Що відбувається, коли погляди чоловіка і жінки одне на «ідеальну» родину не збігаються? Які існують шляхи ненасильницького розв'язання проблем?)

Конфлікт ==> Агресія ==> Насильство

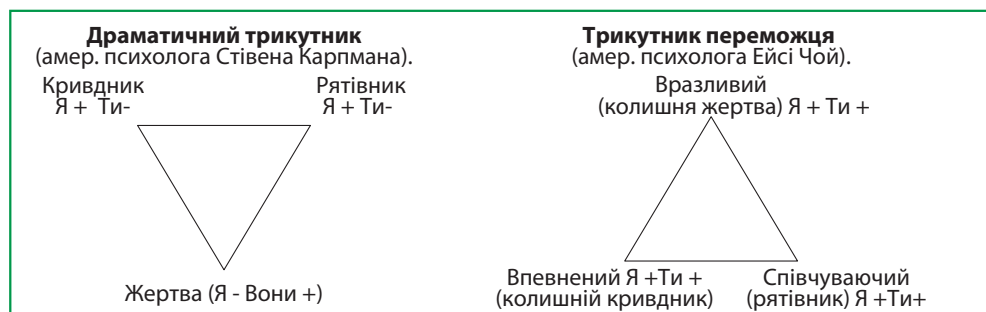
Чи можна економічні негаразди, бідність, алкоголізм назвати причинами насильства? (Ні, це чинники, які посилюють агресивну поведінку).

Причини в традиційному вихованні, при якому хлопчиків вчать наполягати на своєму і для досягнення мети виявляти агресію проти тих, хто стоїть на заваді.

А дівчаток вчать терпіти і пристосовуватись, обмежуючи власні бажання та інтереси.

Гендерні стереотипи в сім'ї і суспільстві дуже впливають на свідомість дітей і людей взагалі.

Слайд 3.

Висновок:

Ідеальний вихід – вся сім'я йде до психолога за порадою (вчимося домовлятися).

Якщо не розірвати драматичний трикутник, наслідки неминучі – це хвороби або навіть і смерть.

Потрібно знайти вихід з цього трикутника, найкраще – відмежуватися від кривдника і жити нормальним життям заради себе.

Вправа “Як ми говоримо – так і чинимо” (продовжіть приказку):

- Гарний син? (битий син)
- Милі сваряться? (лише тішаться)
- Б'є – значить? (любить)
- За одного битого? (двох небитих дають)
- Жінка не бита (як миска не мита)
- Жінка чоловікові подружка, а не (служба)

Чи погоджуєтесь ви з цими народними приказками?

Такі погляди на стосунки між чоловіком і дружиною батьками і дітьми є відлуннями печерних часів і повинні бути переглянуті.

Тренувальна вправа «Займи позицію» (Так чи ні. Аргументуйте вибір).

Твердження 1. Припинити стосунки з кривдником легко.

Твердження 2. Проблема насильства в сім'ї не є актуальною для суспільства.

Слайд 4. Щорічна акція «16 днів проти ґендерного насильства»: 25 листопада – 10 грудня.

Тел. Національної «гарячої лінії» з питань запобігання насильства захисту прав дитини

0-800-500-335

Тренувальна вправа: «Що я беру з собою в дорогу».

Завдання: напишіть на стікерах, які знання з уроку ви візьмете з собою в «дорогу життя».

V. Підсумки уроку.

Всі ми чуємо доволі «Б'є – значить любить». Це свідчить, що суспільство і насильники, зокрема, вважають жінку власністю чоловіка. Незалежно від поведінки, ніхто не заслуговує на побиття. Пам'ятаймо про це! Почніть з себе, не потрапляйте самі під вплив таких стереотипів.

VI. Домашнє завдання.

1. Спробуйте зробити перший крок і запропонуйте своїм друзям і батькам жити без образ та дорікань.
І ваше життя зміниться на краще...

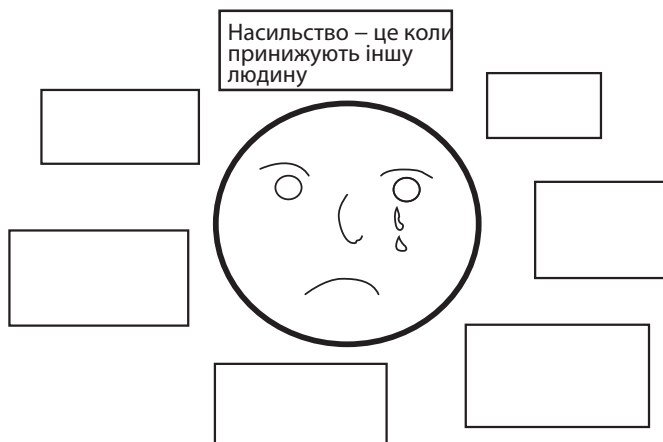

Додаток №1

Анкета

	Так	Ні	Інколи
1. Чи доводилось Вам стикатися або бачити факти насильства в сім'ї?			
2. Чи можна їх виправдати?			
3. Чи існує в Україні законодавство щодо попередження насильства в сім'ї?			
4. Чи знаєте Ви органи або установи, куди можна звернутися? щодо вчинення насильства?			
5. Чи знаєте, яку відповідальність несуть кривдники?			

Додаток №2

Додаток №3

Відповідальність кривдника

I. Спеціальні заходи.

1. **Офіційне попередження** (ст. 10 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї»). З 16 років під розписку є підставою для взяття на облік.

2. Взяття на профілактичний облік (ст. 12).**3. Обов'язок пройти корекційну програму** (ст. 10).

(програма, спрямована на формування гуманістичних цінностей та ненасильницької моделі поведінки людини в сім'ї, є обов'язковою за умови попередження).

4. Захисний припис (ст.13) *.

(містить заборону кривднику чинити певні дії по відношенню до жертви:

- Чинити конкретні акти насильства - Отримувати інформацію про місце перебування жертви - Розшукувати - Відвідувати - Вести телефонні переговори *З 16 років, після офіційного попередження, за погодженням з прокурором і начальником ОВС	} до 90 днів
---	--

II. Адміністративна відповідальність.

1. Виправні роботи (до 1 місяця – 20 % зарплати).
2. Адміністративний арешт (до 5 або 15 діб).
3. Штраф (3-5 неоподаткованих мінімумів або 5-10).

III. Кримінальна відповідальність.

Відповідно до Кримінального кодексу України (ККУ):

- умисне вбивство (ст. 115)
- доведення до самогубства (ст. 120)
- умисне тяжке тілесне ушкодження
- погроза вбивством (ст. 129)
- використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (ст. 152)
- ухилення від сплати аліментів на утримання дітей (ст. 104)
- ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків (ст. 165)
- злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною (ст. 166)
- умисне знищення або пошкодження майна (ст. 194)
- погроза знищенням майна (ст. 195)
- та інші.

Більш суворя відповідальність за:

- статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості (ст. 155)
- розбещення неповнолітніх (ст. 156)
- втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, у пияцтво, заняття жебрацтвом, азартними іграми (ст. 304)
- спонукання неповнолітніх до застосування допінгу (ст. 323).

IV. Цивільно-правова відповідальність.

Відшкодування матеріальної чи моральної шкоди.

- Стягнення коштів на утримання жертв насилля в кризових центрах.

Телефонуйте на Національну «гарячу лінію» та отримуйте допомогу! **Тел. 0-800-500-335**

386 (МТС та Київстар) – безкоштовно в межах України

Додаток №4**Пам'ятка для учнів****Закон України “ПРО ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї”**

(прийнято 15 листопада 2001 року)

«Стаття 1. Насильство в сім'ї – будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю».

Види насильства:**1. Фізичне насильство в сім'ї**

- Побиття
- штовхання
- спроби придушення
- смикання за волосся
- викручування рук
- кусання
- хапання, катування

2. Сексуальне насильство

- Зґвалтування, у тому числі “зґвалтування у шлюбi”
- примушення до небажаних сексуальних контактів
- сексуальні домагання
- дії сексуального характеру по відношенню до дитини
- розбещення, втягування дитини у заняття дитячою проституцією або дитячою порнографією

Види насильства:	
3. Психологічне насильство	• Словесні образи • погрози вбивством • погрози завдати каліцтва • залякування • приниження
4. Економічне насильство	• Умисне позбавлення члена сім'ї, житла, їжі, одягу • знищення власності, підпалення • проникнення в житло • обмеження або позбавлення доступу до сімейного бюджету • економічна експлуатація.

Гендерне насильство – це насильство, яке побудоване на використанні сили на основі ознаки статі – від словесних образ та погроз до фізичних побоїв та примушення до небажаного сексуального зв'язку.

Відповідальність кривдника

I. Спеціальні заходи.

1. Офіційне попередження (ст. 10 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї»). З 16 років під розписку є підставою для взяття на облік.

2. Взяття на профілактичний облік (ст. 12).

3. Обов'язок пройти корекційну програму (ст. 10).

(програма, спрямована на формування гуманістичних цінностей та ненасильницької моделі поведінки людини в сім'ї, є обов'язковою за умови попередження).

4. Захисний припис (ст. 13)*.

(містить заборону кривднику чинити певні дії по відношенню до жертви:

- Чинити конкретні акти насильства - Отримувати інформацію про місце перебування жертви - Розшукувати - Відвідувати - Вести телефонні переговори *З 16 років, після офіційного попередження, за погодженням з прокурором і начальником ОВС	} до 90 днів
---	---------------------

II. Адміністративна відповідальність

1. Виправні роботи (до 1 місяця – 20 % зарплати).
2. Адміністративний арешт (до 5 або 15 діб).
3. Штраф (3-5 неоподаткованих мінімумів або 5-10).

III. Кримінальна відповідальність.

Відповідно до Кримінального кодексу України (ККУ):

- умисне вбивство (ст. 115)
- доведення до самогубства (ст. 120)
- умисне тяжке тілесне ушкодження
- погроза вбивством (ст. 129)
- використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (ст. 152)
- ухилення від сплати аліментів на утримання дітей (ст. 104)
- ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків (ст. 165)
- злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною (ст. 166)
- умисне знищення або пошкодження майна (ст. 194)
- погроза знищенням майна (ст.195)
- та інші.

Більш сувора відповідальність за:

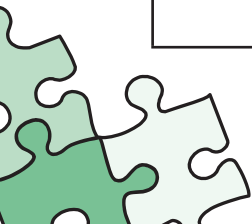
- статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості (ст. 155)
- розбещення неповнолітніх (ст. 156)
- втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, у пияцтво, заняття жебрацтвом, азартними іграми (ст. 304)
- спонукання неповнолітніх до застосування допінгу (ст. 323).

IV. Цивільно-правова відповідальність:

- відшкодування матеріальної чи моральної шкоди
- стягнення коштів на утримання жертв насилля в кризових центрах.

Телефонуйте на Національну «гарячу лінію» та отримуйте допомогу! **Тел. 0-800-500-335**

386 (МТС та Київстар) – безкоштовно в межах України

**Бурова Руслана Олександрівна,
вчитель історії і правознавства,
СЗНЗ № 1 м. Чернігова з
поглибленим вивченням
іноземних мов**

ВПІЗНАЙ НАСИЛЬСТВО ТА ЗАХИСТИ СЕБЕ ВІД НЬОГО

Мета уроку: Навчити розпізнавати насильство в сім'ї та сформувати негативне ставлення до проявів насильства в сім'ї як до брутального порушення прав людини та людської гідності.

Після цього уроку учні зможуть:

1. Розповідати, яким чином насильство щодо дитини пов'язано з правами людини, правами дитини.
2. Наводити приклади насильства в сім'ї.
3. Аналізувати причини та наслідки насильства в сім'ї.
4. Називати організації, установи та категорії представників професійних груп, до яких можна звернутись у випадку насильства.
5. Планувати власні дії у випадках насильства та його попередження.
6. Аргументувати власну позицію щодо насильства з позицій прав людини.

План уроку:

1. Насильство в сім'ї: суть та види.
2. Ознаки насильства.
3. Причини насильства в сім'ї. Наслідки для дитини та суспільства.
4. Що робити у випадку насильства в сім'ї?

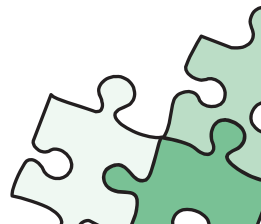
Обладнання й матеріали: дошка, мультимедійний проектор, відеосюжети, інформаційні слайди, картки з ситуаціями та видами насильства над дитиною в сім'ї.

Базові терміни та поняття: насильство в сім'ї, фізичне насильство, економічне насильство, психологічне (емоційне насильство), сексуальне насильство.

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку

1. Організаційний етап

2. Актуалізація опорних знань та мотивація навчальної діяльності

Крок 1. (5 хв.)

Запитайте учнів:

- Як ви розумієте дане висловлювання: «Моральне обличчя суспільства визначається його ставленням до дітей»?
- Що означає бути дитиною, хто така дитина?
- Що таке права дитини, в чому особливість прав дитини?
- Що є джерелом прав дитини, прав людини та їх ключовою цінністю?
- Які ви знаєте категорії прав дитини?
- В якому основному документі закріплено права дитини?
- Де можуть бути найкраще реалізовані права дитини? Яке середовище відповідає найкращим інтересам дитини? Чому?

Так, саме сім'я – це те найкраще середовище, де можуть бути реалізовані права дитини, де дитина може рости радісною і щасливою.

Та досить часто, спостерігаючи за поведінкою дітей, особливо в школі, на вулиці, можна помітити надзвичайну конфліктність дітей з оточуючими, що проявляється в бійках, агресії або ж замкненості дитини, зниженому настрої, несприйнятті світу дорослих, виявленні неповаги до інших, проявах жорстокості, знущаннях над іншими, різноманітних страхах дитини, депресивних станах, підвищеній тривожності, істеричності, нестійкості емоційної системи. Чому це відбувається з нашими дітьми?

Крок 2. (3 хв.)

Покажіть дітям відеоролик 1 «Жорстоке ставлення до дітей»

Запитайте:

Про що йдеться в даному відео сюжеті?

Повідомте учням тему та мету уроку

3. Вивчення нового матеріалу

Крок 1 (3 хв.)

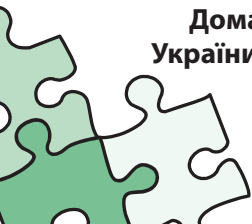
Запитайте:

- Які асоціації виникають у вас, коли ви чуєте слово «наси́льство», що може означати наси́льство?
- З чим, на вашу думку, пов'язано наси́льство?

Запишіть на дошці все, що назвуть діти.

Порівняйте те, що називали діти, з визначенням на екрані (слайд 1).

Домашнє наси́льство чи наси́льство в сім'ї, як його називають у Законі України "Про попередження наси́льства в сім'ї", – це такі дії одного члена

сім'ї стосовно іншого, які порушують громадянські права та свободи людини або які призводять до фізичного, психічного чи морального страждання.

Повідомте, що домашнє насильство є досить розповсюдженим явищем у значній кількості родин. Ситуація ускладнюється тим, що випадки жорстокого поводження, насильства щодо дітей, дуже важко виявити. Діти рідко наважуються зізнатись, що стали об'єктом насильства. У багатьох випадках діти можуть сприймати погане поводження за нормальне явище, особливо, якщо вони із самого народження виховувались в подібній атмосфері. Тому вкрай важливо та необхідно розібратися в тому, що є притаманним саме насильству, чим воно відрізняється від випадкового прояву сили, від нещасного збігу обставин.

Крок 2. (15 хв.)

Об'єднайте учнів в 4 групи, кожна з яких отримує для аналізу ситуації та картки з визначенням видів насильства в сім'ї.

Дайте дітям завдання: прочитати ситуації і протягом 5 хвилин визначити:

- Про який вид насильства в сім'ї йдеться?

Під час представлення результатів по черзі виводьте поданий вид насильства на екран.

(слайд 2,3,4,5)

Ситуація 1.

Батько примушував 12-річного Миколу вивчати книги з фізики, хімії, вищої математики, оскільки сам був вченим фізиком. Якщо дитина не робила цього, він бив сина палицею, яку заздалегідь замотував у ганчірку, аби не залишалося слідів.

Коли Микола почав тікати від батька, зачинятися в кімнатах, той познімав у домі всі двері, щоб не було де сховатися.

Фізичне насильство – нанесення дитині батьками або особами, що їх замінюють, вихователями фізичних травм, різних тілесних ушкоджень, які завдають шкоди здоров'ю дитини, порушують її розвиток або позбавляють дитину життя.

(Фізичне насильство включає також залучення дитини у вживання наркотиків, алкоголю, давання їй отруйних речовин або медичних препаратів, а також спроби задушення або утоплення).

(слайд 2)

Ситуація 2

Олена (13 років) проживає разом з батьками. Стосунки між батьком та матір'ю Олени погіршилися та стали вкрай напруженими. Вони часто сваряться, мати Олени часто плаче. Батько останнім часом став часто сваритись та вимагати беззаперечної покорі від самої Олени, став тиснути

на дочку. Наприклад, вимагає тримати двері в кімнату Олени завжди відчиненими, вимагає не замикати двері під час миття до ванної кімнати, коли хоче – заходить, пестить та пошепки лагідно розмовляє.

(Сексуальне насильство або спокушання – використання дитини дорослим або іншою дитиною для задоволення сексуальної потреби або одержання користі. До сексуального розбещення належить також залучення дитини в проституцію). (слайд 3)

Ситуація 3.

На очах у двох дітей, Дмитра (15 років) і Тетяни (7 років), тато систематично застосовує фізичну силу до своєї дружини. Діти не можуть захистити матір – батько залякує, кричить, принижує дітей, погрожує вбити матір та вигнати їх на вулицю. Маленька Тетяна лякається, ховається під стіл, плаче; вночі бачить нічні жахи, прокидається і кличе матір.

Психологічне (емоційне) насильство – постійні або періодичні словесні образи дитини, погроза з боку батьків, опікунів, вчителів, приниження її людської гідності, звинувачення в тому, в чому вона не винна, демонстрація нелюбові, неприязні до дитини.

До цього виду насильства належить також постійна брехня, обдурювання дитини). (слайд 4)

Ситуація 4.

Мати двох синів Миколи (14 років) і Романа (12 років) поїхала на заробітки за кордон. Батько, відчувши свободу, почав водити до себе різних жінок. Батько вимагав від дітей, щоб вони жебракували і щодня приносили йому пива, пачку цигарок і гроші, мотивуючи це тим, що мати висилає недостатньо грошей, щоб прогодувати дітей. Тато не дає грошей на покупку одягу для молодшого сина, мотивуючи це тим, що хлопець доношуватиме одяг старшого. Одяг старий та не завжди чистий. Роман через це комплексує, не хоче ходити в школу, вже кілька разів тікав з дому.

Відчуваючи себе непотрібними вдома, діти вирішили жити на вулиці.

(Економічне насильство, зневажання інтересами та потребами дитини – відсутність належного забезпечення основних потреб дитини в їжі, одязі, житлі, вихованні, медичній допомозі через ряд об'єктивних причин (бідність, психічне захворювання, недосвідченість), а також без них.

Типовим є приклад зневажливого ставлення до дітей - залишення їх без догляду, що часто призводить до нещасних випадків). (слайд 5)

Після представлення результатів винесить питання на загальне обговорення:

- Що об'єднує всі наведені випадки жорстокого поводження з дитиною в сім'ї? В чому вони різні?

- Чи могли діти себе захистити?
- Чи наступила певна шкода для дитини від такого ставлення до неї з боку дорослих?
- Як відрізнити насильство від випадкового прояву сили?

Повідомте дітям, що насильство має певні ознаки:

- насильство завжди здійснюється за попереднього наміру;
- суть насильства полягає у порушенні прав і свобод конкретної людини;
- насильство є таким порушенням прав і свобод людини, що унеможливорює її самозахист;
- насильство в умовах відсутності самозахисту призводить до певної шкоди. (слайд 6)

Як приклад, зачитайте наведені нижче ситуації і попросіть учнів проаналізувати їх відповідно до наведених ознак: чи має місце насильство в сім'ї?

Мати постійно відмовляє у покупці морозива своїй дочці через перенесені нею часті застудні захворювання та хронічний тонзиліт. Дитина часто просить морозиво, жалібно плаче та не розмовляє з матір'ю протягом тривалого часу.

Мати Оленки частенько влаштовує вечірки з друзями, під час яких дитина залишається бездоглядною та голодною. Дівчинка постійно просить у однокласників поділитись з нею їжею.

Крок 3. (5 хв.)

Запропонуйте учням переглянути відеоролик, який підготувала учениця старших класів.

Після перегляду запитайте:

- Про що йдеться в цьому відео-сюжеті?
- Чому діти ведуть такий спосіб життя? Що може бути причиною?

Повідомте дітям,

що, за даними досліджень, жорстоке поводження з дітьми і зневага їхніми інтересами можуть мати різні види й форми, але можна виділити два наслідки, що виявляються одночасно: це шкода для жертви і шкода для суспільства, оскільки рішення своїх проблем діти часто знаходять у кримінальному, асоціальному середовищі, часто це сполучено з формуванням у них пристрасті до алкоголю, наркотиків, вони починають красти, здійснюють злочини, дівчатка починають займатися проституцією.

Діти не здатні створити власні повноцінні сім'ї, вони не можуть дати своїм дітям тепла, оскільки не вирішені їх власні емоційні проблеми. Наслідками завжди є серйозний збиток для здоров'я, розвитку і соціалізації дитини – її здатності жити в суспільстві. Часто насильство в сім'ї є причиною втрати дитиною здоров'я, каліцтва і навіть смерті. У дітей, які зазнають насильства,

порушується фізичний і психічний розвиток, розвиваються особистісні та емоційні порушення, депресії, страхи, тривоги, нервово-психічні захворювання.

В будь-якому випадку, насильство – це втрати. Це втрати людських життів, це низький рівень життя, це кримінальна поведінка.

Крок 2. (3хв.)

Запитайте в учнів:

На вашу думку, в чому причини того, що найрідніші люди-батьки – можуть так жорстоко поводитися з власною дитиною?

Повідомте,

що, за результатами досліджень, найчастіше причинами прояву насильства в українських сім'ях є неблагополуччя в родині. На це впливає ряд чинників:

- **економічні чинники** – безробіття, соціально-побутова невлаштованість, низький рівень життя;
- **соціальні** – втрата морально-психологічних орієнтирів, високий рівень алкоголізації населення, поширення наркоманії;
- **психологічні** – психічні розлади, високий рівень агресії, власний негативний досвід дитинства, низька самооцінка осіб, які чинять насильство та інше. (слайд 7)

Крок 6. (5 хв.)

Запитайте:

- Чи можна виправдати дорослу людину, яка чинить насильство над власною дитиною?

Повідомте:

Насильство в сім'ї карається законом, за нього передбачена юридична відповідальність.

Основний правовий документ, що захищає дитину від жорстокого поводження, – Конвенція ООН про права дитини.

Життя й здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека гарантовані **Конституцією України**. На основі Конституції створена **відповідна законодавча база**:

- Сімейний кодекс України
- Закон України Про охорону дитинства
- Закон України про соціальну роботу з дітьми та молоддю
- закон України «Про попередження насильства в сім'ї» (слайд 8).

Тому, якщо ви розпізнали насильство, що здійснюється проти вас будь-яким членом сім'ї, необхідно звернутись по допомогу.

Для цього існує **Всеукраїнська дитяча лінія 8 800 500 21 80 та система телефонів довіри**, де вам безкоштовно, анонімно, конфіденційно нададуть консультацію та психологічну допомогу, а також нададуть необхідну інформацію про роботу служб в вашому місті, які працюють в інтересах дітей. У разі, якщо ви дасте згоду, проінформують відповідні служби задля втручання та надання вам допомоги.

Можна також самостійно звернутись:

- **до вчителя, класного керівника, соціального педагога, психолога;**
- **до дільничного інспектора;**
- **до кримінальної міліції у справах неповнолітніх;**
- **до центру соціальних служб дітей та молоді;**
- **до управління сім'ї та молоді районної, міської та обласної адміністрації;**
- **до громадських організацій, які надають допомогу постраждалим від насильства. (слайд 9)**

4. Узагальнення і систематизація знань та вмінь учнів.

Крок 1. (6 хв.)

Підведіть підсумок уроку:

- Про що ви дізнались на цьому уроці?
- Яким буває насильство? Які його ознаки?
- Які наслідки для жертви насильства і для суспільства загалом має жорстоке поводження з дітьми?
- В чому причини такого ставлення дорослих до дітей?
- Чи існує у дитини можливість захистити себе і чи варто це робити?
- Які цінності ми захищаємо загалом, активно протидіючи насильству поруч, насильству над собою?

Домашнє завдання:

Запропонуйте учням на вибір:

1. Написати статтю в шкільну газету « Впізнай насильство та захисти себе від нього».
2. Викласти свої роздуми над цією темою вдома у вигляді міні-твору «Несупротив породжує традицію несправедливості». (слайд 10).

Бутурлим Тетяна Іванівна,
учитель української мови та
літератури,
Ніжинський обласний педагогічний
ліцей Чернігівської обласної ради

ПРОФІЛАКТИКА ГЕНДЕРНОГО НАСИЛЬСТВА

(Проблема гендерного насильства в українській літературі
кінця XIX – початку XX ст.)

Мета заняття:

навчальна – розширити знання учнів про гендерне насильство, узагальнити знання учнів про особливості гендерної нерівності в художніх творах;

розвивальна – розвивати вміння визначати особливості, причини, ознаки, наслідки, шляхи подолання гендерного насильства, удосконалювати навички зіставляти, робити узагальнюючі висновки, синтезувати знання, формувати креативність, самостійну думку учнів;

виховна – виховувати гендерну культуру старшокласників.

Методи навчання: слово вчителя, лекція, бесіда, самостійна робота, гра.

Форми навчання: мозковий штурм «Що я знаю про гендерне насильство?», групова робота «Гендерне насильство», «Інший сценарій гендерних взаємовідносин», гра «Знайди пару», творча робота «Два фото», «На межі», «Трансформація фото», «Моя майбутня сім'я», повідомлення результатів дослідження.

Засоби навчання: «Генеалогічне дерево гендерного насильства», картки, таблиця, ПК-презентація, фото, аркуші А-4, малюнки, маркери, оцінювальні картки, картка самооцінювання, картки з малюнками для створення мікрогруп.

Тип заняття. Урок узагальнення й систематизації знань, умінь, навичок учнів (інтегрований урок – психологія та українська література).

Хід уроку

І. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ І ЧУТТЄВОГО ДОСВІДУ УЧНІВ

1. Слово вчителя

- (слайд 1) Кожна особистість народжується на світ, щоб реалізувати життєву програму. Проте зіткнення високих прагнень людини з ворожим світом досить часто породжує екзистенційну кризу. Однією з неефективних форм протидії соціуму є насильство («застосування силових методів, або психологічного тиску за допомогою погроз, свідомо спрямованих на слабких або тих хто не може чинити опір»

[<http://uk.wikipedia.org/wiki/>]). Закрийте очі і спробуйте уявити візуальне зображення цього слова.

2. Бесіда

- Які образи-асоціації виникли у вашій свідомості, тони, відтінки, форми? Із чим це пов'язано? (слайд 2)
- Як часто ви дивитесь телепередачі, кіно-, мультиплікаційні фільми, читаете статті, книги про насильство? Чим зумовлений інтерес / відраза до цієї проблеми? Опишіть самопочуття після споглядання сцен насилля.
- Як ви ставитесь до жертв насилля та агресорів?
- Спрогнозуйте власну ймовірність здійснення насилля (оскільки така інформація має бути конфіденційно та відкритою за наявності бажання учня, старшокласникам пропонується зробити один («несхильність до насильницьких дій у майбутньому») чи два хлопки («імовірність здійснення насилля в майбутньому»). Як ви вважаєте, із чим це пов'язано? (учням пропонується заповнити генеалогічний ланцюжок (див. додаток 1) (слайд 3): проаналізувати рівень схильності до насильницької поведінки своїх пращурів, визначити «категорію ризику» (якщо наявна)). Що потрібно вам зробити, щоб не повторити помилок своїх родичів / зберегти внутрішню рівновагу?

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ, ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ, МЕТИ ЗАНЯТТЯ

1. Слово вчителя

- Саме віднайденню шляхів подолання деструктивного начала в особистості, проявів насилля присвячене сьогоднішнє наше заняття. Формувати гендерну культуру ми будемо в контексті узагальнення знань із української літератури (слайд 4).
- Оцінювання ваших знань умінь та навичок буде здійснюватися з допомогою спеціальних карток (слайд 5):

Дата заняття	Загальний стан готовності до заняття	Самооцінка знань, умінь, навичок учня								К-ть карток-оцінок	Взаємооцінювання				Загальна оцінка за урок
Прізвище та ім'я учня															

Завдання: заповніть зараз перші три колонки своєї індивідуальної картки, а протягом заняття – четверту й п'яту, наприкінці – шосту й сьому. Такий глибинний самоаналіз допоможе усвідомити рівень ваших знань, умінь, навичок на даний момент із вивченої теми, а також особливості власної гендерної культури. За кожну відповідь ви будете отримувати одну з оціночних карток (слайд 6): «Я – геній!», «Я – молодець!», «Мені варто ще вдосконалити свої знання!», загальна сума яких буде вноситися вами в загальну картку самооцінювання, у п'яту колонку, а також враховуватиметься при виставленні оцінки за урок.

III. ВІДТВОРЕННЯ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ ПОНЯТЬ

I ЗАСВОЄННЯ ВІДПОВІДНОЇ СИСТЕМИ ЗНАНЬ

1. Бесіда

- *Чим характеризується поняття «наси́льство»?*
- *Характерні особливості:* порушення прав і свобод людини; навмисна поведінка агресора; заподіяння шкоди жертві насилля; неодноразове довготривале явище; має тенденцію до зростання фактів насилля; замовчування й приховування обома сторонами від оточуючих; неадекватна реакція соціуму на факт насилля; гвалтівниками найчастіше виступають родичі; насильницькі дії найчастіше відбуваються стосовно жінок і дітей (слайд 7).
- Найбільш поширеним типом насильства є насильство між чоловіком і жінкою» (слайд 8), що отримало назву гендерного («наси́льство, побудоване на використанні сили на основі ознаки статі – від словесних образ та погроз до фізичних побоїв та примушення до небажаного сексуального зв'язку» [*«Ми – різні, ми – рівні». Основи культури гендерної рівності: Навч. посібн. для учнів 9-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів / За ред. О. Семиколоєвої. 2-е вид., виправлене. – К.: Ніка-Центр, 2010. – С.124*].
- *У яких сферах найбільш поширене насильство щодо протилежної статі?* (слайд 9).

2. Мозковий штурм «Що я знаю про гендерне насильство?»

Одним із шляхів профілактики насильства є просвіта. Спробуйте оцінити свій рівень гендерної культури, назвавши *види й форми, причини, наслідки гендерного насильства*.

Після презентації мікрогрупами результатів роботи учні зіставляють власні відповіді із запропонованими слайдами (слайди 10-17).

3. Творча робота «Два фото»

Зіставте два зображення на фото. Установіть відмінність (наси́льник і

жертва). Змодельуйте подальший життєвий сценарій цих фото-персонажів (слайд 18).

Після відповідей учнів учитель презентує психологічний портрет агресора і об'єкта насильства, окреслює причини, які перешкоджають жертві насилля припинити стосунки з кривдником (слайди 19-24).

4. Творча робота «На межі» (проводиться паралельно до попередньої вправи)

(слайд 25-27) Учням потрібно зробити надписи на запропонованому малюнку «Від гендерної дисгармонії до гендерної гармонії»: коли саме руйнується грань між двома дихотомічними полюсами та яким чином можна уникнути цього.

www.facebook.com/note

www.credo-ua.org

www.lebedinrda.info/nasilstvo-nad-ditinoyu-yak-socialno-psixologichna-problema

www.found.org.ua/tag

www.vsrivni.com.ua/news/u-velikobritan-zroslo-k-lk-st-cholov-k-v-zhertv-domashnogo-nasilstva&dclid

www.mehanik.net.ua

5. Творча робота «Трансформація фото»

(слайд 28-35) Учням пропонується за допомогою маркерів перетворити жертву насилля на щасливу людину, насильника – на ідеального (-у) чоловіка/ жінку. Наприкінці виконання завдання учні мають визначити шляхи реабілітаційної, корекційно-розвивальної роботи.

www.thumbs.dreamstime.com/thumblarge

www.zarusskiy.org/pict/art/2011/08/17/russia/nasilnik/pict.jpg

6. Презентація результатів роботи

7. Руханка (слайди 36-38)

Раз – Пантера, два – Ведмідь – приставні кроки вправо, уліво

Гарну посмішку зробіть – обернутися довкола себе

Відпочинок – гарна гра – пританцювання

Тож почнемо все з нуля – зробити три оплески

Раз – Ведмідь, Пантера – друга – приставні кроки вперед, назад

Ми, усі, не є прислуга – заперечувальний знак рукою

Зробим вдих, а потім другий – зробити глибокий вдих, а потім видих

Всі ми з вами справжні люди – обійняти сусіда справа і зліва

Рівність, ґендер – не утопія – сісти, встати, зробити заперечувальний знак головою

У літературі – ні, а в нас – гармонія – поставити руки в боки, притиснути руки до душі

Руки вище підніміть – підняти руки вгору

Той підтекст ввесь опишіть – зробити коливальні рухи обома руками

8. Бесіда

- Ґендерна нерівність – характерна особливість української літератури XIX-XX ст. Як ви вважаєте, із чим це пов'язано? (слайд 39)

Орієнтовна відповідь

Кількість досліджуваних – 430 чол.

- Чому, на вашу думку, в українській літературі XIX-XX ст. гармонія між чоловіком і жінкою є рідкісним явищем?

Спорадичне зображення гармонії між статями у художній літературі XIX - XX ст. старшокласники аргументують такими факторами: патріархатним укладом життя (5,12% (ЕГ); 5,03% (КГ)), патріархатним світоглядом (1,40% (ЕГ); 0% (КГ)), існуючими стереотипами (1,40%; 2,01% (КГ)), неприйняттям рівності (2,79% (ЕГ); 0,5% (КГ)), відмінними поглядами на життя статей, характерами (0,47% (ЕГ); 1,01% (КГ)), домінуючою роллю чоловіка (11,16% (ЕГ); 14,07% (КГ)), другорядною роллю жінки (4,65% (ЕГ); 6,03% (КГ)), неприйняттям жінки як рівної особистості (1,86% (ЕГ); 2,01% (КГ)), неповагою (0,47% (ЕГ); 0,5% (КГ)), несправедливим ставленням до неї (0,47% (ЕГ); 0,5% (КГ)), приниженню, пригніченню її прав (5,58% (ЕГ); 3,02% (КГ)), страхом жінки боротися за свої права (74,19% (ЕГ); 1,01% (КГ)), тогочасним нерозвиненим, дисгармонійним суспільством (13,49% (ЕГ); 4,02% (КГ)), тоталітарним режимом (0% (ЕГ); 1,01% (КГ)), епохою (0% (ЕГ); 5,02% (КГ)), менталітетом (0,93% (ЕГ); 0,5% (КГ)), звичаями, традиціями, стійкими нормами культури (7,44% (ЕГ); 4,02% (КГ)), впливом релігії (1,40% (ЕГ); 0% (КГ)), залежністю України (0,47% (ЕГ); 0% (КГ)), відсутністю почуттів, гармонії, взаєморозуміння, усталеності у взаємовідносинах статей, невмінням вирішувати конфлікти (3,72% (ЕГ); 4,52% (КГ)), низькою самооцінкою жінки (0,47% (ЕГ); 0% (КГ)), нещирістю (0,47% (ЕГ); 0% (КГ)), грубістю (0,47% (ЕГ); 0% (КГ)), обманом (0,47% (ЕГ); 0% (КГ)), чоловічим стилем письма (0% (ЕГ); 1,01% (КГ)) (відсутність відповіді – 31,16% (ЕГ); 42,21% (КГ)). Отже, основною причиною зображення ґендерної нерівності в українській літературі, на думку респондентів, є патріархат, котрий визначав диспропорційне відношення між статями.

- Чи приймаєте ви патріархатні канони життя (домінування чоловіка над жінкою), зображені в літературі XIX-XX ст.? Чому?

76,74% (ЕГ), 63,26% (КГ) досліджуваних не приймають оприявлені в художніх текстах патріархатні канони життя, оскільки, на їх думку, чоловік і жінка мають однакові права й можливості, а пригнічення прав жінки призводить до страждань, дистанціювання статей. Для решти досліджуваних усталена гендерна ієрархія є нормою людського існування (18,6% (ЕГ), 29,77% (КГ)). Ступінь задоволеності стереотипним укладом життя, відтвореного в українській літературі, більш характерний респондентам чоловічої статі.

- На вашу думку, жінка має право бути головою родини, лідером у суспільстві?

Більшість респондентів ЕГ (67,91%), зокрема дівчат (77,14% (ЕГ)), пропагує маскулінізацію жіноцтва, тобто конструює нові гендерні стереотипи, неприйнятні для 46,67% (ЕГ) хлопців. Та все ж такі дані вказують на зміну гендерної свідомості сучасної молоді: вони пов'язують поняття лідерства із представниками обох статей. У КГ думки досліджуваних розподілилися на дві категорії: тих, хто виражає психологію радикального фемінізму (46,98% (КГ)), і тих, хто розцінює другорядну роль жінки як норму співіснування статей (46,05% (КГ)).

- У яких художніх текстах, які ви вивчали в 10 класі, спостерігаються прояви гендерної нерівності, насилля? *(Орієнтовна відповідь: «Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького, «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Панаса Мирного та І. Білика, «Украдене щастя», «Перехресні стежки» І. Франка, «Тіні забутих предків» М. Коцюбинського, «Людина», «Земля» О. Кобилянської, «Лісова пісня» Лесі Українки, «Записки кирпатого Мефістофеля» В. Винниченка).*

9. Групова робота «Гендерне насильство»

(слайд 40) Учням трьох мікрогруп, утворених на основі словесного співпадання («рівність», «гармонія», «андроґінність»), потрібно дати відповідь на такі запитання: *Які види гендерного насилля переважають у взаємовідносинах художніх персонажів? Чому? Які прояви гендерного насилля спостерігаються у взаємовідносинах чоловічих і жіночих персонажів? До чого це призвело, за версіями авторів?* І мікрогрупа досліджує різновиди, ознаки та наслідки гендерного насилля в «Кайдашевій сім'ї» І. Нечуя-Левицького, «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Панаса Мирного та І. Білика, «Украденому щасті» І. Франка; II – в «Перехресних стежках» І. Франка, «Тінях забутих предків» М. Коцюбинського, «Людині» О. Кобилянської, III – в «Землі» О. Кобилянської, «Лісовій пісні» Лесі Українки.

10. Гра «Знайди зайве» (проводиться паралельно до попередньої вправи, коли здійснюється виконання учнями завдання) (слайди 41-42)

Із кожного ряду імен жіночих / чоловічих художніх персонажів учні повинні знайти зайвого за принципом здійснення гендерного насилля,

обґрунтувавши свій вибір, довівши, що визначений персонаж є жертвою ґендерного насилля чи агресором.

Завдання:

- Лаврін, Омелько, Карпо («Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького).
- Грицько, Чіпка, Галя («Хіба ревуть воли, як ясла повні?» І. Білика та Панаса Мирного).
- Анна, Микола, Михайло («Украдене щастя» І. Франка).
- Іван, Юра, Палагна («Тіні забутих предків» М. Коцюбинського).
- Сава, батьки Сави, Рахіра («Земля» О. Кобилянської).
- Килина, Лукаш, мати Лукаша («Лісова пісня» Лесі Українки).

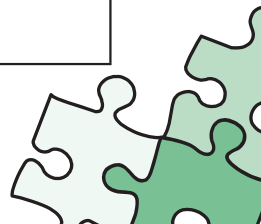
Таким чином, на основі проаналізованих нами художніх творів ми можемо сказати, що основними причинами ґендерного насилля є гіперфемінність персонажів, зокрема нездатність протистояти негативному психологічному впливу оточуючих, покірність, пасивність у налагодженні міжособистісних взаємовідносин. Насильники виступають агресивними, конфліктними, егоїстичними, своєю поведінкою демонструють небажання побудувати гармонійну сім'ю, реалізують потребу в домінуванні за рахунок приниження інших.

11. Презентація мікрогрупами результатів своєї роботи (див. табл. 1)

Таблиця 1.

Ґендерне насильство в художніх творах

Художні тексти	Художні персонажі	Вид ґендерного насилля	Ознаки ґендерного насилля	Наслідки ґендерного насилля
«Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького	Омелько + Маруся	психологічне, економічне	зверхнє ставлення до чоловіка, образи, конфліктність, ґендерна інверсія (виконання дружиною функції голови родини), позбавлення права розпоряджатися заробленими Омельком грошима	сімейна дисгармонія, моральна деградація Омелька (пияцтво, вживання вульгаризмів) → божевільня → смерть

Художні тексти	Художні персонажі	Вид гендерного насилля	Ознаки гендерного насилля	Наслідки гендерного насилля
«Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Панаса Мирного та І. Білика	Галя + Чіпка	психологічне	ігнорування думки дружини, сімейні конфлікти, пияцтво, кримінальна поведінка Чіпки	сімейна дисгармонія, духовний злам тендітної душі Галі через неможливість адаптуватися до ролі «розбишацької дружини», доведення її до самогубства
	Мотря + Остап	психологічне	приховування від дружини факту «двоєжонства»	самотність, безпорадність, страждання Мотрі через осуд її суспільством
	Порох + Галя	психологічне	відсутність взаєморозуміння, жорстокий диктат, конфліктність дружини, пияцтво чоловіка	сімейна дисгармонія
«Украдене щастя» І. Франка	Анна + Микола	психологічне	приниження, неповага до чоловіка, відкрита подружня зрада	сімейна дисгармонія, утрата сенсу життя, пияцтво, апатія до господарства, страждання, убивство суперника
	Анна + Михайло	психологічне	жорстокість, владність, гра почуттями коханої та її чоловіка, використання Анни у власних цілях	у власних цілях сімейна дисгармонія, смерть через утручання в чужу сім'ю

Художні тексти	Художні персонажі	Вид ґендерного насилля	Ознаки ґендерного насилля	Наслідки ґендерного насилля
«Перехресні стежки» І. Франка	Сталь-ський + Регіна	психологічне, фізичне, сексуальне	гострий, тотальний контроль за дружиною, позбавлення її права голосу, обмеження свободи, брутальність, емоційна холодність, моральні знущання, штовхання, удари, ляпаси, замикання в будинку, применшення значення почуттів партнера в сексуальному відношенні, гнів на ґрунті ревнощів	сімейна дисгармонія, убивство дружиною чоловіка
«Тіні забутих предків» М. Коцюбинського	Іван + Палагна	психологічне, фізичне	емоційна холодність, відсутність взаєморозуміння, підтримки, подружня зрада, ворожіння на смерть чоловіка	сімейна дисгармонія, смерть Івана
«Людина» О. Кобилянської	Олена + батьки, Фельс	психологічне	обмеження свободи, права вибору дочки, нерозуміння Фельсом справжньої причини одруження Олени, її внутрішнього світу	крах надій, неможливість реалізації ґендерної програми
«Земля» О. Кобилянської	Сава + Рахіра	психологічне	гіпнотичний вплив Рахіри на рішення Сави, спонукання його до аморальних, протиправних вчинків	відчуження від світу, ґендерна дистанція, розлучення, втрата батьків
	Анна + батьки Михайла	психологічне	неприйняття бідної невістки, онуків	страждання, самотність

Художні тексти	Художні персонажі	Вид гендерного насилля	Ознаки гендерного насилля	Наслідки гендерного насилля
«Лісова пісня» Лесі Українки	Мавка + Лукаш	психологічне	відмова від коханої, зрада із Килиною	розлука з коханою, моральна деградація, духовна смерть
	Лукаш + мати	психологічне	психологічний тиск із метою розлучити сина з Мавкою	зруйнування сімейного щастя сина
	Лукаш + Килина	психологічне	зверхність, домінування, агресія, корисливість по відношенню до чоловіка	сімейна дисгармонія, відчуженість, самотність Лукаша

12. Бесіда

- Що об'єднує всіх названих вами персонажів?
- Чому основною причиною гендерної дисгармонії є психологічне насилля?
- Чи карається українським законодавством психологічне насилля? Чому?
- Що потрібно зробити, щоб знизити кількість психологічного насилля в українських сім'ях?

13. Групова робота «Інший сценарій гендерних взаємовідносин»

(слайд 43) Учні розподіляють на чотири мікрогрупи шляхом співпадання в них розданих учителем асоціативних малюнків (*варіант взаємного кохання, варіант гармонії у вихованні дітей, варіант гармонії у професійному становленні, варіант гармонії у приготуванні їжі*). Дві мікрогрупи повинні змодельовати інший сценарій поведінки персонажів, котрий би запобіг гендерному насиллю, використовуючи маскулінні, чи фемінні, чи андрогінні риси характеру, розміщені в трьох посудинах (учасники тренінгу пишуть свої пропозиції на аркушах, риси характеру прикріплюють за допомогою стікерів, обмінюються думками між мікрогрупами, доповнюють – у результаті створюється загальний план дій для кожного персонажа (жертви насильства чи агресора)).

Орієнтовна відповідь

«Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького: Омелько має проявляти маскуліність, захищати своє «Я» від владної дружини, не стояти осторонь сімейних міжусобиць, максимально реалізувати творчий потенціал у столярстві; Маруся має більше цінувати чоловіка за його працелюбність, урівноваженість, спонукати до активної діяльності гуманними методами, досягти внутрішньої стабільності.

«Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Панаса Мирного та І. Білика: Чіпка має максимально реалізуватись у землеробстві, насолоджуватись коханням, даним Богом, у крайньому випадку – переїхати в інше місце, обрати більш конструктивні шляхи боротьби із соціальною несправедливістю; Галя має пробудити в собі маскуліне начало в процесі психологічної реабілітації чоловіка; Мотря має перед одруженням дізнатися більше про свого майбутнього обранця, не дозволяти ворожому оточенню ображати свого сина; дружина Пороха має зрозуміти справжню причину пияцтва чоловіка, підтримати його, розвинути в собі роль матері, домогосподарки, у разі неможливості досягти ґендерного компромісу – розлучитися.

«Украдене щастя» І. Франка: Анна не має виходити заміж за нелюба, у протилежному випадку – поважати чоловіка, вступати в інтимний зв'язок із Михайлом, розлучившись із Миколою; Микола не має дозволяти знущатися над його почуттями, максимально трансформувати незадоволену потребу в коханні у творчу діяльність; Михайло не має розбивати чужу сім'ю, використовувати Анну в корисливих інтересах, доцільно розвивати в собі потребу в сенсі життя, гуманне начало.

«Перехресні стежки» І. Франка: Реґіна не має виходити заміж за нелюба, звернутися до суду при першій спробі чоловіка застосувати фізичну силу, намагатися розшукати коханого та прикласти максимум зусиль бути з ним разом, у протилежному випадку – утекти з міста, змінити ім'я, знайти роботу; свою гіперсексуальність, егоїзм, владність Стальський має реалізувати в холостяцькому житті й лише у випадку готовності до серйозних стосунків – одружитися, навчитися довіряти людям, творити добро.

«Тіні забутих предків» М. Коцюбинського: Івану не варто одружуватися з жінкою, яку не кохає, доцільно віднайти душевний спокій у трудовій діяльності; Палагна має підбадьорити чоловіка, урізноманітнити повсякденне життя розвагами, не зраджувати чоловіка або розлучитися.

«Людина» О. Кобилянської: батьки Олени мають самостійно вирішувати свої фінансові проблеми, а не перекладати свої проблеми на дочку, не перешкоджати самореалізації дочки; Фельс перед весіллям має краще пізнати внутрішнє «Я» Олени, підтримати її феміністичні прагнення; Олена могла б узяти позику та відновити батьківське господарство, але не виходити заміж за нелюба.

«Земля» О. Кобилянської: Рахіра не має права знущатися над Савою, розпоряджатися його життям, усвідомити деструктивність розгульного способу життя й розпочати трудову діяльність; Сава має навчитися керувати своїми емоціями, приймати самостійні рішення, намагатися знайти спільну

мову зі своєю родиною; батьки Михайла не мають шукати винних у смерті сина, а прийняти факт як даність, віднайти душевний спокій у єднанні з онуками, цінувати людей, які були дорогими синові.

«Лісова пісня» Лесі Українки: Лукаш і Мавка мають розвивати в собі маскулітне начало, зокрема здатність захистити себе, відстояти власну точку зору, доцільно парі жити відокремлено від батьків; матері Лукаша потрібно шукати в невістці не нову робочу силу, а ідеального супутника життя для свого сина, не втручатися у взаємовідносини молодих; Килина не має вирішувати свої матеріально-побутові проблеми за рахунок інших, потрібно формувати в собі морально-етичні цінності.

14. Гра «Знайди пару» (виконується паралельно до попереднього завдання четвертою мікрогрупою)

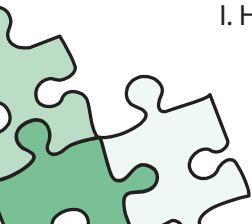
(слайд 44) Учням пропонується знайти пару чоловічому / жіночому образу серед даних претендентів – «одружити». При цьому старшокласники мають врахувати, чи зможе така пара в майбутньому віднайти психологічну, фізичну, соціальну сумісність. Учні «створюють подружні пари» в усній формі.

15. Презентація результатів роботи першої та другої мікрогрупи (слайд 45).

16. Презентація результатів роботи третьої мікрогрупи (слайд 45).

Орієнтовна відповідь (слайд 46)

- Омелько («Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького) + Мотря («Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Панаса Мирного та І. Білика);
- Маруся («Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького) + Грицько («Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Панаса Мирного та І. Білика);
- Галя («Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Панаса Мирного та І. Білика) + Лукаш («Лісова пісня» Лесі Українки) / Омелько («Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького);
- Чіпка («Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Панаса Мирного та І. Білика) + Палагна («Тіні забутих предків» М. Коцюбинського);
- Анна («Украдене щастя» І. Франка) + Рафалович («Перехресні стежки» І. Франка);
- Микола («Украдене щастя» І. Франка) + Христя («Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Панаса Мирного та І. Білика) / Мелашка («Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького);

- Михайло («Украдене щастя» І. Франка) + Мотря («Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького);
- Стальський («Перехресні стежки» І. Франка) + Маруся («Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького) / Палагна («Тіні забутих предків» М. Коцюбинського);
- Регіна («Перехресні стежки» І. Франка) + Лаврін («Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького);
- Іван («Тіні забутих предків» М. Коцюбинського) + Марічка («Тіні забутих предків» М. Коцюбинського) / Мелашка («Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького);
- Палагна («Тіні забутих предків» М. Коцюбинського) + Грицько («Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Панаса Мирного та І. Білика);
- Мавка («Лісова пісня» Лесі Українки) + Лаврін («Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького);
- Лукаш («Лісова пісня» Лесі Українки) + Марічка («Тіні забутих предків» М. Коцюбинського) / Олена («Людина» О. Кобилянської);
- Килина («Лісова пісня» Лесі Українки) + Юра («Тіні забутих предків» М. Коцюбинського).

17. Бесіда

- Із ким із персонажів вам було б комфортно, хто допоміг би створити атмосферу ґендерної гармонії? Чому?
- Який висновок ви зробили для себе, щоб не повторити помилок художніх персонажів – не стати жертвою ґендерного насильства?

IV. УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ОСНОВНИХ ТЕОРЕТИЧНИХ ПОЛОЖЕНЬ НАУКИ І ВІДПОВІДНИХ ІДЕЙ

1. Групова робота «Моя майбутня сім'я»

- У фільмі «Секрет» стверджується, що візуальне відтворення мрій та оптимістичне бачення власного майбутнього допомагає притягнути позитивну енергію, реалізувати прагнення, цілі. Спробуйте окреслити шлях до створення егалітарної сім'ї в майбутньому.

(слайди 47-49) Завдання: Здійснити корекцію створеного вдома асоціативного малюнку «Моя майбутня сім'я», якщо дане заняття допомогло усвідомити раніше неусвідомлюване, оцінивши рівень розвитку фемінності,

маскулінності, андрогінності власного «Я», проаналізувавши гендерний характер взаємовідносин із хлопцем / дівчиною, уміння спілкуватися із протилежною статтю.

V. ПІДСУМКИ УРОКУ, ПОВІДОМЛЕННЯ ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

1. Слово вчителя

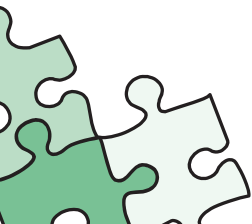
(слайд 50) Таким чином, художня українська література презентує різні варіації взаємовідносин чоловіка та жінки – гармонійні, паритетні, дисгармонійні, нерівноправні, конфліктні, патріархатні, матріархатні. Проте досить часто основною причиною руйнування сім'ї є гендерне насильство, зокрема психологічне. Однак ви, читачі, повинні пам'ятати, що, споглядаючи деструктивну модель гендерної інтеракції, повинні усвідомити основні причини конфліктів статей, щоб не повторити гендерні помилки персонажів у реальному житті.

2. Оцінювання (слайд 51)

3. Слово вчителя

Отже, усвідомлення проблеми насильства та окреслення шляхів її подолання в ранньому юнацькому віці, практичний аналіз цієї проблеми допоможе вам у майбутньому прагнути до рівності у взаємовідносинах із протилежною статтю, прогнозувати наслідки гендерно некоректної поведінки, віднайти шляхи досягнення гендерної гармонії з коханою людиною.

(слайд 52) Тому вдома проаналізуйте в письмовій формі власні гендерні особистісні та міжособистісні характеристики та свого партнера гендерної комунікації, проаналізуйте ступінь схожості, бажання та вміння створити гармонійну сім'ю (слайд 53).

Гаврилюк Любов Євгенівна,
вчитель основ здоров'я, Калуська
спеціалізована загальноосвітня
школа I – III ступенів №2
з поглибленим вивченням
англійської мови

«ПОДОЛАННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї»

(план-конспект уроку)

Тема: Подолання насильства в сім'ї.

Мета: показати справжню картину домашнього насильства; підвищити обізнаність учнів про різні види насильства, наголосити, що насильство є порушенням прав людини; розвинути знання про методи попередження, зупинення та подолання насильства; виховувати витримку, рішучість та свідоме ставлення до вибору дій у різноманітних ситуаціях.

Тип уроку: пояснення нового матеріалу.

Вид уроку: комбінований.

Міжпредметні зв'язки: правознавство, психологія.

Девіз уроку: «Ставлення до дітей – міра духовної гідності людини».

Я. Бриль

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНА ЧАСТИНА

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ, МЕТИ І ЗАВДАНЬ УРОКУ.

Сьогоднішній наш урок я хотіла б розпочати уривком із вірша однієї дівчинки (Слайд 1).

Запитання до учнів:

Як ви думаєте, якою буде тема сьогоднішнього уроку? (припущення учнів щодо визначення теми) (Слайд 2).

Розповідь вчителя

Сьогодні дуже часто ми чуємо про те, що насильства в сім'ї не повинно бути. Однак знаємо про випадки скоєння насильства чоловіка над жінкою, батьків над дітьми. Найстрашніше те, що рамки сімейного насильства виходять за межі дому – і розширюють їх діти, які потерпають від насильства в сім'ї, скоюючи жорстокі вчинки по відношенню до своїх однолітків. Тож, найбільш гостро проблема насильства в сім'ї постає у неповнолітніх громадян, які, не маючи відповідного обсягу інформації, потерпають від здійснення проти них насильницьких дій з боку дорослих.

Проблема сімейного насильства надзвичайно важлива передусім тому, що сім'я є основою суспільства і повинна перебувати під особливим захистом держави. Насильство й жорстокість у сім'ї не лише руйнують гармонію і злагоду в ній, а й виступають однією з передумов злочинності в суспільстві загалом.

III. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ. (Слайд 4)

План

- 1. Насильство в сім'ї**
- 2. Причини виникнення проблеми**
- 3. Види насильства**
- 4. Заходи для подолання проблеми**

Розповідь учителя

Насильство в сім'ї

У Конституції України найвищою соціальною цінністю визнаються людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека.

Насильство над дітьми – надто неприємна річ, про яку ми завжди говоримо з осудом, обуренням. На жаль, такі випадки, хоча й поодинокі, теж мають місце в нашому житті.

Явище насильства в сім'ях старе, як світ. Про нього говорять досить багато, та мало хто знає, як вберегтися від «тиранії» і захистити себе. Та й не всі знають, що насильство буває різне: не тільки фізичне, але й моральне, сексуальне та економічне, що визначено Законом України «Про попередження насильства в сім'ї».

«Насильство в сім'ї» – це будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю». Жертвою домашнього насильства може стати будь-хто: жінка, яку постійно лає і б'є її чоловік; дівчинка-підліток, що страждає від сексуальних переслідувань; дитина, яку лупцює мати-алкоголичка; старенька бабуся, яку ненавидять власні діти; діти, над якими знущаються підлітки...

Жорстоке поведіння із дітьми в сім'ї не така вже й рідкість. Часто плутаючи методи виховання із звичайним насильством, батьки намагаються бути «розпорядниками» життя власної дитини. Не знаючи іншого ставлення, маючи не можуть правильно оцінити ситуацію, тому самі, вважаючи себе винними навіть не намагаються захиститись. Але в суспільстві не прийнято казати про такі речі. Дуже часто один з батьків просто спостерігає за знущанням над своєю дитиною. Та насправді ця форма насильства існує у побуті дуже давно і поширена серед представників різних національностей, різного соціального та фінансового статусу, у сім'ях з різними світоглядами, світосприйняттям, релігійними баченнями.

Причини виникнення проблеми

Однією з причин загострення проблеми домашнього насильства над дітьми є соціально-економічна нестабільність у суспільстві. За даними статистики в Україні відомо про існування близько 2 мільйонів неповних і проблемних сімей, де немає когось з батьків або ж батьки знаходяться у постійних пошуках роботи. Із них – близько 60 тисяч сімей, де проживає 150 тисяч підлітків, офіційно вважаються неблагополучними.

Дуже часто жорстоке поведіння з дітьми – це результат того, що самі батьки страждали від насильства у дитинстві. Намагаючись виправити свої помилки, вони використовують своїх дітей; іноді батьки не знають інших шляхів «виховання», бо у своїй родині бачили тільки це. Найжахливіше те, що це може повторюватися багато поколінь.

Інша причина – раннє батьківство. У деяких батьків ще не сформувалося почуття батьківської відповідальності. Від незнання того, як поводитися з дитиною в різних ситуаціях, людина стає агресивною і всі проблеми вирішує одним способом – образами чи побиттям. Такі батьки часто не сприймають всерйоз потреби своїх дітей. Вони висміюють їх, не дозволяють їм виражати свої істинні почуття, їм важко поважати свої дітей як окремих особистостей зі своєю власною свободою. Вважаючи дітей причиною своїх проблем, вони їх б'ють, ображають, брешуть, погрожують їм, ізолюють, не довіряють, зневажають. Такі батьки можуть використовувати своїх дітей як засіб задоволення власних егоїстичних потреб, не усвідомлюючи при цьому, якої шкоди завдають своїм дітям. Такі діти страждають від психологічних травм.

Часто батьки впевнені в тому, що такий стиль виховання корисний для дитини, для її же добра. Вони або не хочуть зіпсувати дитину або виправдовують свою жорстоку поведінку розмовами про дисципліну і суворе виховання.

Види насильства, що виникають у сім'ї по відношенню до дітей

Незважаючи на велику кількість норм, призначених регулювати правовідносини між батьками та дітьми, дуже часто виникають ситуації, при яких порушуються права дітей. Найчастіше насильством та порушенням прав дитини ми вважаємо тільки фізичну розправу. Але насильством над дітьми є випадки, коли батьки:

- знущаються над дитиною, б'ють її, завдають шкоди здоров'ю дитини залякують дитину, використовуючи при цьому різні суспільні установи (міліцію, церкву, спецшколу, колонію, психіатричну лікарню), перебивають дитину під час розмови, ізолюють її, контролюють її доступ до спілкування з ровесниками, дорослими, родичами, одним із батьків, використовують образливі прізвиська, соромлять дитину, використовують її як передавача інформації під час конфлікту у сім'ї, контролюють поведінку дитини за допомогою грошей, ігнорують її, не задовольняють її основні потреби, погрожують її залишити, погрожують фізичною розправою, поведуться з дитиною, як з прислугою.

Зневажання людських прав дитини, приниження її гідності сприяють виникненню дитячої психологічної травми, яка деформує особистість, порушує природний психологічний та фізіологічний розвиток дитини (слайд 5 результати опитування учнів щодо насильства).

ІV. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ

Рольова гра „Допоможи казковим героям”

Давайте зараз ми з вами розглянемо певні ситуації, в яких опинилися казкові герої, і поспробуємо визначити види насильства над ними. (Діти називають казку Червона Шапочка, Дюймовочка, Дванадцять місяців, Попелюшка і т. д.).

Розповідь учителя

Необізнаність і байдужість суспільства до проблем насильства – благодатний ґрунт для його поширення. Тому слід кожному пам'ятати, що безвиході не буває, а насильству слід протистояти!

Чи виникали у вас думки, що декому везе з батьками? Ні, це не стосується фінансового благополуччя, а теплих, зрозумілих стосунків між батьками та дітьми...

Он у Сергія батьки завжди вислухають, дадуть відповіді на питання... Бабуся лагідна, дідусь добрий. Брат старший не знущається, а захищає, з уроками допомагає... Не страшно додому йти...

А у мене? Черговий "розбір польотів" із розлюченим батьком чи сердитою мамою, вітчимою чи мачухою? Образливо терпіти й знуцання старших братів, сестер. Після того, паралізований страхом, відчуваєшся нещасним, розчавленим.

Та не поспішайте із висновками. Може, ви перебільшуєте і у вашій сім'ї все не так погано? Але як розібратися, чи прискіпування рідних – спроби порозумітися, навести лад, чи це суцільна несправедливість та жорстокість? Давай поміркуємо разом.

Домашнє насильство відбувається, коли одна людина до чогось змушує іншу або карає протиправно.

Насильство – це система поведінки, а не окремий випадок. При вирішенні важливих проблем діти із насильницьких родин не мають права на власну думку. Вони повинні коритися дорослим у всьому. Насильство і дотримання дисципліни – не одне й те ж саме. У житті навряд чи можна обійтися без криків: "Швидше, ми спізнаємося!" чи "Прибери ж свої речі!".

Попроси батьків встановити і пояснити внутрішні сімейні правила – тоді хоч знатимеш, за що і чи справедливо тобі "перепало на горіхи". Хай вкажуть на помилки, розтлумачать, чого від тебе вимагають, якої поведінки очікують, а чого не дозволяють. Успішні діти виростають у сім'ях, де встановлено високі вимоги: підтримувати порядок у будинку, організовувати своє дозвілля, добре поводитися.

Слухняним, акуратним, розумним станеш не одразу. Потрібні зусилля. Не перекладай на батьківські плечі того, що цілком зможеш зробити сам, намагайся не провокувати вибухів батьківського гніву.

Дратує, коли старші увагу звертають на те, як і що поїв, що вдягнув, чи не забруднив одяг, не отримав зауважень, а не цікавляться настроєм: що сьогодні тішило, а що засмутило, про що мріялося, а також як складаються стосунки з друзями?. То розкажи про те, що тебе по-справжньому хвилює. Сам прийди з проханням: "Давай подумаємо разом". Може, мамі бракує саме такого контакту? Відкрий себе батькам!

Робота в групах

У вас на партах стоять ватман і журнал з різноманітними картинками. Давайте зараз спробуємо створити колаж гармонійних відносин у сім'ї.

Заходи для подолання проблеми

Держава регулює проблему домашнього насильства над дітьми, але вона не зменшується, а, навпаки, стає ще більш актуальною у сучасному суспільстві. Тому необхідно приймати такі міри, які б свідомо вплинули на виховання людей.

Найважливішим і найвпливовішим заходом є робота з молоддю та підростаючим поколінням. Необхідно регулярно проводити бесіди, які б мали змогу виховати у майбутніх батьків почуття поваги до людей різного віку, в тому числі й маленьких дітей. Таким чином, це забезпечить зменшення домашнього насильства у майбутньому і його повне викорінення. Необхідно, щоб школяри знали свої права та обов'язки перед батьками.

Ми всі розуміємо, що тут і тепер не вирішимо згадувану проблему. Для цього потрібен час. Сьогодні кожен із вас вийде з цього приміщення із синьою стрічкою – символом боротьби з насильством.

Початок цієї традиції поклала історія, що відбулася навесні 1989 року. Мешканка Норфолка Бонні Фіней довідалася про загибель свого чотирирічного онука Майкла від насильства його батьків.

Те, що сталося, настільки сколихнуло Бонні Фіней, що вона вирішила присвятити своє життя боротьбі з насильством над дітьми. Під час похорону онука вона прив'язала синю стрічку до антени своєї машини, тим самим хотіла привернути увагу людей до цієї проблеми.

Чому синій колір? Бонні Фіней пояснила це тим, що вона не може забути синці на тілі своїх онуків. Синій колір служить постійним нагадуванням про те, що необхідно боротися з насильством! (Слайд 6)

V. ПІДСУМОК УРОКУ

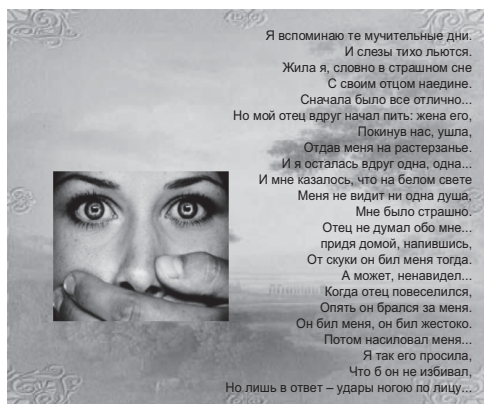
А завершити сьогоднішній наш урок я хочу, як і розпочала, – віршованими рядками (Слайд 7)

VI. Домашнє завдання:

Написати есе „Як створити ідеальну сім'ю”.

Додаток 1

Слайд 1

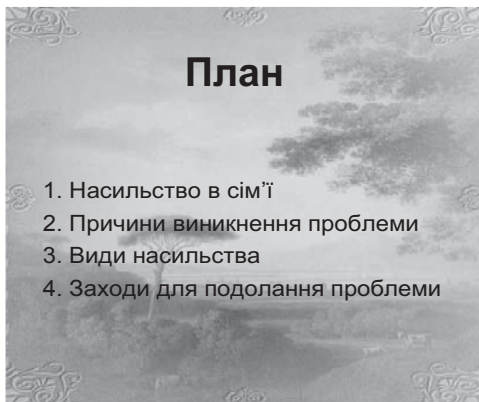
Слайд 2

Слайд 3

Слайд 4

Слайд 5

Опитування дітей 10-14 років

Види насильства	Відсоток, %
Батьки б'ють	17
Залюкують міліцією	12
Залюкують колонією	12
Залюкують спецшколою	17
Залюкують церквою	11
Залюкують психлікарнею	11
Перебивають під час розмови	87
Забораляють спілкуватися з ровесниками	4
Забораляють спілкуватися з одним з батьків	2
Забораляють спілкуватися з родичами	1
Використовують образливі прізвиська	84
Соромлять	69
Контролюють поведінку грошами	23
Ігнорують	12
Погрожують тебе залишити	1
Погрожують фізичною розправою	1
Поводяться з тобою, як з прислугою	31
Не повідомляють про рішення, що стосуються тебе	93
Рідко спілкуються з тобою	16

Слайд 6

Слайд 7

**Гришко Юлія Володимирівна,
вчитель англійської мови,
СЗНЗ №1 м.Чернігова з
поглибленим вивченням
іноземних мов**

НАСИЛЛЯ В СІМ'Ї: ЯК З НИМ ЖИТИ І ЧИ ВАРТО ЖИТИ З НИМ?

(план-конспект уроку)

Проблема: насильство в родині.

Мета: допомогти учням дати визначення поняттю «насилля в сім'ї», проаналізувати основні ознаки насильницької поведінки, обговорити питання, які найчастіше цікавлять людей, щодо насилля в родині, визначити фактичний стан справ та розвіяти міфи, ідентифікувати та усвідомити існування проблеми насильства в сім'ї в сучасному суспільстві, навчити поважати свої права та толерантно відноситись до інших людей.

Тип уроку: комбінований.

Предмет: англійська мова (всі тексти подаються в перекладі).

Методико-дидактичне забезпечення уроку: Innocent Digest #6 UNICEF, аркуші паперу, маркери, плакати, комп'ютер, мультимедійний проектор, комп'ютерні презентації учнів, відео-фрагменти [www.youtube.com/watch?HR:Broken Beautiful – A Portrait of Domestic Violence](http://www.youtube.com/watch?HR:Broken+Beautiful+-+A+Portrait+of+Domestic+Violence), соціальна реклама МНС choices "Domestic Violence".

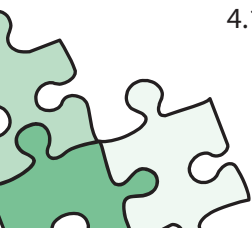
Форма проведення: інтерактивна бесіда з класом, робота в малих групах, опитування, голосування.

Цільова аудиторія: учні 11-х класів.

Час проведення: урок (45 хвилин).

Схематичний план уроку

1. Організаційний момент.
 - 1.1 Перевірка стану технічних засобів навчання.
 - 1.2 Забезпечення учнів необхідними матеріалами.
2. Вступне слово вчителя.
3. Актуалізація опорних знань.
 - 3.1. Визначення поняття «домашнє насильство».
 - 3.2. Визначення відношення учнів до даної теми шляхом голосування.
4. Основна частина
 - 4.1. Читання свідчень насильства, обговорення прочитаного в малих групах, визначення ознак та видів насильства.

- 4.2. «Колесо насильства» – робота в групах: визначення основних рис насильницької поведінки та способів контролю поведінки жертви.
- 4.3. Бесіда за круглим столом: міфи та факти про насильство.
- 4.4. Перегляд та обговорення відео-фрагменту (соціальна реклама МНС choices “Domestic Violence”).
5. Заключна частина: Повторне визначення відношення учнів до даної теми шляхом голосування.
6. Підведення підсумків. Створення пам’ятки для жертв домашнього насильства.
7. Домашнє завдання.

Хід уроку

1. Organizing the class, getting acquainted, and adopting rules.

T.: Good morning students, we are going to discuss a very tangible question during the lesson. We are going to discuss many burning issues and share opinions, so let’s agree on the rules:

1. Silence.
2. No interference.
3. Respect to other people’s opinions and judgments.
4. Be positive and cooperative.
5. Be tolerant.

2. Introductory talk.

Teacher : While getting ready for the class I came across a strange video fragment “Broken Beautiful – A Portrait of Domestic Violence” which showed a face of some behavioral phenomenon, which I guess everyone has ever come across at least once in their life but hardly ever realized that it may effect him or her, until it really did.

What topic are we going to discuss?

“Domestic violence”.

3. Actualisation of the knowledge students have already got.

3.1 Introduction of the topic (elicitation).

T. :

1. What circumstances, acts and places do you associate with violence?
E.g. street rioting – Crowds of protestors broke shop windows and stole goods.

2. What are associations with the "notion" family?

E.g Support – In my opinion people should support each other in a close-knit family.

Use the pictures as a prompt.

3. What can unite the two notions?

"Domestic violence".

There is no denying that domestic violence has a dreadful face. When we look through pictures revealing scenes of violence while surfing the Net, we are likely to skip them or just close our eyes not to see suffering, pain and fear.

3.2. Voting the importance of the issue.

T.:

What do you think: is it worth discussing such a tangible issue at school?
Why not?

Is it, in your opinion, a serious acute problem in Ukraine?

Let's vote the question now and we'll come back to it at the end of the class.

Let's look at the diagram. The results are the following:

(Bar chart on the screen)

4. Main Part.

4.1. Defining the notion of violence.(Small group work)

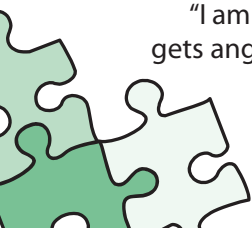
T.: Lets read remembrances and comments visitors of the web site [http:// endviolence.un.org](http://endviolence.un.org) left and try to define what violence is and what kinds of violence exist.

Pre-reading task: While reading the paragraphs think of the answers to the following questions:

1. What is domestic violence?
2. What kinds of violence are mentioned in the comments?
3. What is the main purpose of the abusive behaviour?

"For Kay, the beatings came three weeks into her marriage. She and her partner, both from Irish Travelling families, met on the road as teenagers before becoming pen pals. It wasn't until they settled down on a caravan site in Yorkshire that he threw his first punch. "He'd just flip out, slapping me, kicking me," says Kay (not her real name). "He wanted me to jump when he said, to sit when I was told." Despite the violence in their relationship, the couple had three children together and Kay says she felt powerless to leave. "I just accepted it as normal. In my culture the woman is the heart of the family, the man is the head – what he says goes."

"I am concerned about my daughter's relationship with her three children. She gets angry very quickly and shouts at them for what seems like no reason. I have

been concerned about the eldest, 11, for many years, as she seemed particularly picked on, but now it seems as if they all get equally negative treatment.

When I have tried to say anything, it only seems to make things worse for the child, who gets bullied even more. My daughter was very depressed when the eldest was born, behaving in a volatile way that scared us all, including her husband, who is still, I believe, too scared to stand up to her. It's not a happy marriage, but the husband won't talk to anyone and my daughter says everything is his fault (deriding him in front of the children).

Even calm, happy events can quickly turn into a child being blamed for something and sent to bed in tears. They seem to be frightened of her and she said years ago that she made sure they would be. I brought her up as a single parent for many years, and blame myself for some of this behaviour because I was depressed and angry when she was little – but when I asked for help I was told I was doing fine. I don't know what to do or where to turn for help for them all. She has had counseling in the past. *Anonymous, via email*"

Post-reading task: Let's compare your definitions with the one given in *Breaking the Silence: a Handbook for Victims of Violence in Nebraska*.

What is family violence?

Family violence is a situation in which one family member causes physical or emotional harm to another family member. At the center of this violence is the abuser's need to gain power and control over the victim. Abuse can be:

- Physical, such as slapping, hitting, kicking, punching, or burning
- Emotional, such as threats, harassment, and insults
- Sexual, such as incest or rape

What are the key words?

❖4.2. Violence wheel (group work). Defining the methods the abuser can use to exercise control over the victim.

T.: Violent and abusive behavior is the abuser's choice. Despite what many people believe, domestic violence and abuse is not due to the abuser's loss of control over his or her behavior. In fact, abusive behavior and violence is a deliberate choice made by the abuser in order to control you.

What methods can be used to exercise control over the victim?

Read the definitions of the methods frequently used by abusers and fill in the “violence wheel” compare with the one the other group got.

For example: An abuser can rigidly control your finances, withholding money or credit cards; he/she can even make you account for every penny you spend; steal or take money from you: **it is financial control.**

- **Dominance** – Abusive individuals need to feel in charge of the relationship. They will make decisions for you and the family, tell you what to do, and expect you to obey without question. Your abuser may treat you like a servant, child, or even as his or her possession.
- **Humiliation** – An abuser will do everything he or she can to make you feel bad about yourself or defective in some way. After all, if you believe you're worthless and that no one else will want you, you're less likely to leave. Insults, name-calling, shaming, and public put-downs are all weapons of abuse designed to erode your self-esteem and make you feel powerless.
- **Isolation** – In order to increase your dependence on him or her, an abusive partner will cut you off from the outside world. He or she may keep you from seeing family or friends, or even prevent you from going to work or school. You may have to ask permission to do anything, go anywhere, or see anyone.
- **Threats** – Abusers commonly use threats to keep their partners from leaving or to scare them into dropping charges. Your abuser may threaten to hurt or kill you, your children, other family members, or even pets. He or she may also threaten to commit suicide, file false charges against you, or report you to child services.
- **Intimidation** – Your abuser may use a variety of intimidation tactics designed to scare you into submission. Such tactics include making threatening looks or gestures, smashing things in front of you, destroying property, hurting your pets, or putting weapons on display. The clear message is that if you don't obey, there will be violent consequences.
- **Denial and blame** – Abusers are very good at making excuses for the inexcusable. They will blame their abusive and violent behavior on a bad childhood, a bad day, and even on the victims of their abuse. Your abusive partner may minimize the abuse or deny that it occurred. He or she will commonly shift the responsibility on to you: Somehow, his or her violent and abusive behavior is your fault.

4.3. Myths and the facts about family violence – round table talk.

T.: The society forms stereotypes about domestic violence creating myths which are perceived as true facts by the vast majority of people.

Let's read and discuss which of the following are the true fact and which are just myths?

Myth: Family violence occurs more often among people from poor urban neighborhoods.

Fact: Family violence occurs in all social and cultural groups.

Myth: Abuse happens when the abuser is out of control.

Fact: Abuse is a form of control.

Myth: You can tell abusers by how they act.

Fact: Many abusers show no signs of violent behavior when out of the home.

Myth: Abusers are drunks.

Fact: Many abusers do not drink alcohol or use drugs. People who drink abuse both when they are drunk and when they are not drunk.

Myth: There's no love in an abusive relationship.

Fact: The abusers and victim often share times of happiness.

4.4. Watching video MHC choices "Domestic Violence"

Pre-watching task:

T.: While watching the video fragment think of the answers to the following questions:

- 1) Did Zoe and Nina know that they could become victims of abusive behaviour of their husbands?
- 2) What methods did their husbands use to exercise control over the victims?
- 3) What fears did both women have?
- 4) How did it influence their children?
- 5) How did they manage to end up abusive relationship?
- 6) What do Nina and Zoe advice people who suffer from domestic violence?

Watching the video fragment.

Discussing the questions.

5. Final part

T.:

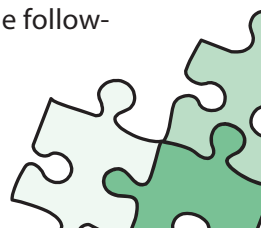
Have you changed your opinions now?

What do you think: is it worth discussing such tangible issue at school? Why not?

Is it, in your opinion, serious acute problem in Ukraine?

Let's vote the question now and we'll come back to it at the end of the class.

Let's look at the diagram and compare the results. The results are the following:

6. Summing-up.

T.: Let us write down main conclusions you've come to during the lesson that can be used as a anti violence placard:

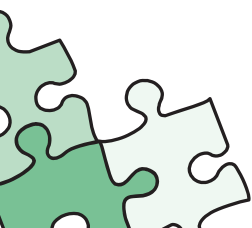
Students receive hand shaped piece of paper and write their idea on it, place it on the placard and voice it.

E.g. ANYONE CAN BE A VICTIM! Victims can be of any age, sex, race, culture, religion, education, employment or marital status. Although both men and women can be abused, most victims are women. Children in homes where there is domestic violence are more likely to be abused and/or neglected. Most children in these homes know about the violence. Even if a child is not physically harmed, they may have emotional and behavioural problem.

The placard ends up with the following words:

If you are being abused, REMEMBER:

You are not alone
It is not your fault
Help is available.

Губіна Світлана Леонідівна,
старший викладач, КВНЗ
“Харківська академія неперервної
освіти”

ЯК РОЗІРВАТИ КОЛО ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА?

(урок з питань подолання насильства в сім'ї)

Цільова група: 9-11 класи

Очікувані результати:

Після цього уроку учні/учениці зможуть:

- пояснювати, що таке «наси́льство», «домашнє наси́льство»;
- виявляти і розрізняти види насильства;
- аналізувати права та обов'язки членів сім'ї;
- оцінювати наслідки проявів домашнього насильства на членів сім'ї;
- обирати шляхи вирішення проблемних сімейних ситуацій, спираючись на норми законів.

Обладнання:

1. Мультимедійна дошка, комп'ютер.
2. Анкети.

Форма проведення: ток-шоу.

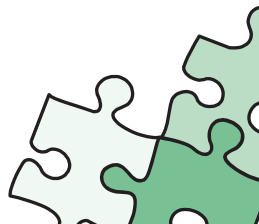
Орієнтовний план і методи проведення уроку

1. Представлення теми уроку й очікуваних результатів – 5 хв.
2. Анкетування – 5 хв.
3. Основна частина – 25 хв.
4. Обговорення результатів уроку – 10 хв.

Хід уроку

I. Представлення теми уроку й очікуваних результатів

На цьому етапі пропонуємо використати метод «Асоціативний кущ», а саме:

1. На дошці учитель/ка пише ключове поняття теми і обводить його в коло.

2. Учні/ученицям ставиться питання: «Які асоціації виникають у вас, коли ви чуєте це поняття?».
3. За допомогою методу «мозкового штурму» учитель/ка записує усі слова, що спадають на думку учнів/учениць, не оцінюючи і не перефразовуючи.
4. Між словами встановлюються зв'язки, учитель/ка коментує створений «кущ», пов'язуючи його з темою уроку.
5. Учні/ученицям пропонується звернути увагу на очікувані результати.

II. Анкетування

Учитель/ка роздає учням/ученицям анкети (Додаток 1) і пропонує їх заповнити і підрахувати кількість балів.

- Чому ні у кого немає нульового результату?
- В чому проявляється насильство в сім'ї? Чому це відбувається?
- Чи згодні ви з тим, що в Україні існує проблема домашнього насильства?

III. Основна частина – Ток-шоу

Учасники:

Ведучий/ча – учитель/ка*.

Гості – «Син», «Мати», «Батько»**.

Експерти – Юрист, Психолог, Правозахисник***.

Учні/учениці.

1. Ведучий/ча починає:

Проблема домашнього насильства є досить актуальною в багатьох країнах світу і потребує серйозного підходу задля її вирішення. Сімейно-побутова форма насильства – дуже поширене явище. Тільки самі люди не завжди це усвідомлюють. Батьки карають дітей за погану шкільну оцінку або занадто «жваве» поведіння, чоловіки б'ють дружин з ревності або за те, що ті невчасно приготували вечерю, жінки дорікають своїм чоловікам, що не здатні

прогодувати сім'ю або поладити ще торік зламану розетку. Як результат, діти виростають і починають неусвідомлено (а іноді й усвідомлено) мститися за дитячі образи, зганяючи агресію, яка накопичилася за роки дитинства, на своїх чадах та інших людях.

Статистичні дані по Україні свідчать про те, що на обліку в органах МВС за жорстоке поводження з дітьми знаходиться понад 80 тис. сімей, в яких проживає понад 110 тис. дітей.

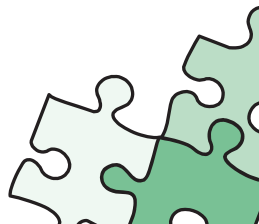
Пропоную обговорити питання: «Як розірвати коло домашнього насильства?» на підставі конкретної ситуації, яку зголосились представити наші Гості.

- 2. Запрошується «Син», який розповідає свою історію.**
- 3. Слово надається учням/ученицям (вони можуть задавати питання або висловлювати свою точку зору).**
- 4. Запрошується «Мати», яка висловлює свої погляди на ситуацію.**
- 5. Слово надається учням/ученицям (вони можуть задавати питання «Матері», «Сину» або висловлювати свою точку зору).**
- 6. Запрошується «Батько», який висловлює свою точку зору.**
- 7. Слово надається учням/ученицям (вони можуть задавати питання «Матері», «Сину», «Батькові» або висловлювати свою точку зору).**
- 8. Слово надається експертам, які коментують ситуацію з точки зору законодавчих актів та інших документів, на які посилаються.**
- 9. Ведучий/ведуча, закінчуючи обговорення, пропонує подивитись ролик «Синець».**
- 10. Ведучий/ведуча запитує по черзі у «Батька», «Матері» й «Сина»: «Чи зміниться ваша поведінка після сьогоднішньої розмови?»**
- 11. Ведучий/ведуча закінчує ток-шоу.**

**Ведучий/ведуча також має право ставити свої запитання або переривати виступаючих, нагадуючи про ліміт часу.*

***За день перед уроком пропонується учням вибрати ролі і на уроці зіграти членів сім'ї. Учитель/ка пояснює «акторам» їх задачу, в разі потреби консультації (Додаток 2).*

****За день перед уроком пропонується учням вибрати ролі «Юриста», «Психолога», «Правозахисника». Педагогу бажано не тільки проконсультувати тих, хто погодився, але й надати хоча б мінімум інформації (Додаток 3). Необхідно заохотити учнів/учениць самостійно збільшити обсяг наданої інформації. Виступи експертів можна запланувати і в середині обговорення ситуації.*

IV. Обговорення результатів уроку

На цьому етапі:

1. Учитель/ка узагальнює підсумки уроку, використовуючи електронну презентацію.
2. Учитель/ка пропонує учням/ученицям відповісти на питання:
«Що нового ви дізналися на уроці?»
«Що вам сподобалось?»
«З чим ви не згодні?»
«Які якості сімейного життя ви б хотіли зберегти для власної сім'ї?»
3. Учитель/ка дякує за активну роботу на уроці.

V. Домашнє завдання

Дайте відповідь на питання: «Чи можуть батьки карати своїх дітей?», попередньо обговоривши цю проблему з батьками.

Додаток 1

Я і моя сім'я

Уважно прочитайте кожне твердження і співвіднесіть його з реаліями своєї сім'ї (беріть до уваги всіх членів родини). Поряд з кожним твердженням поставте відповідний бал, керуючись такою шкалою:

1 б – ні / ніколи

2 б – рідко/ не завжди

3 б – часто

4 б – так / завжди

1. Моя сім'я – це місце, де я почуваю себе в безпеці і під захистом.

2. Я виконую свої сімейні обов'язки ретельно і старанно. _____
3. В моїй сім'ї не лають мене за спосіб життя, манеру одягатися, приналежність до різних угруповань поза школою. _____
4. Всі члени моєї сім'ї мають обов'язки. _____
5. Члени моєї сім'ї підтримують один одного. _____
6. Якщо хтось з членів моєї сім'ї зробив негарний вчинок, його не покарають, а нададуть допомогу. _____
7. Мої рідні дбають про мій фізичний та інтелектуальний рівень.

8. У разі назрівання сімейного конфлікту, ми намагаємось його вирішити спільно та мирно. _____

9. Покарання не вживається при виникненні складнощів у порозумінні. _____
10. При порушенні чи підозрі в порушенні дисципліни, мої рідні спочатку вислухають мене. _____
11. Нікого в моїй сім'ї не карають, принижуючи людську честь і гідність. _____
12. Моє робоче місце і особисті речі є недоторканими. _____
13. Члени моєї сім'ї завжди доброзичливо ставляться один до одного. _____
14. Мої рідні прислуховуються до мене, коли я висловлюю свої погляди. _____
15. Я з повагою ставлюся до всіх членів моєї родини. _____
16. Я можу відкрито брати участь у прийнятті рішень, які стосуються сімейного життя. _____
17. В моїй сім'ї я вперше дізнався/дізналась про права дитини. _____
18. Ми всією сім'єю проводимо вихідні і свята. _____
19. Мені дають кишенькові гроші. _____
20. Мені стає соромно за упереджене ставлення чи грубість по відношенню до членів моєї родини. _____

Всього: _____

Максимальна оцінка – 80 б.

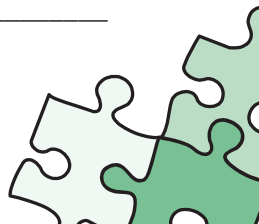
Додаток 2

СИТУАЦІЯ: «Батько, повертаючись з роботи пізно ввечері, насильно будив 15-річного сина, примушував його щось робити по господарству, аргументуючи це тим, що син ледар, нічого не хоче робити, але хоче модно одягатись, ходити на дискотеки тощо. При цьому лаявся, іноді бив і до ранку не давав підлітку спати. Це тривало кілька місяців.

Мати дуже боялась, нічого вдіяти не могла, бо впливу на батька не мала, а сам хлопець боявся щось сказати батькові, аби той не заподіяв зла матері. Така обстановка почала впливати на здоров'я хлопця».

Факти:

- Мати не хотіла розголошувати ситуацію в сім'ї, але хотіла, щоб син навчився якось протистояти нічним витівкам батька.
- Сім'я хлопця на вигляд благополучна, респектабельна, фінансово забезпечена.
- Хлопець і мати не знають, що робити. Їм потрібна порада.
- Батько впевнений, що таким чином він виховує у сина любов до праці, повагу до батька.

Додаток 3

ПРАВОЗАХИСНИК

Насильство в сім'ї є одним із проявів порушення прав та законних інтересів людини та громадянина. У багатьох аспектах українське законодавство відображає міжнародні правові стандарти. 15 листопада 2001 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про попередження насильства в сім'ї», який набув чинності в січні 2002 року. Україна була першою країною колишнього Радянського Союзу, що прийняла подібний закон про домашнє насильство. Цей Закон стосується всіх аспектів насильства в сім'ї та містить визначення насильства в сім'ї, яке відповідає стандартам ООН.

У Законі України «Про попередження насильства в сім'ї» надається визначення насильства, а саме: „насильство в сім'ї – будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю”.

Насильство в сім'ї може розглядатися за кількома векторами: чоловік – жінка, батьки – діти, дорослі діти – батьки, старші діти – молодші діти, член сім'ї – кілька членів цієї ж сім'ї, член сім'ї – інші родичі, гомосексуальні партнери.

Чотири ознаки насильства:

1. Насильство завжди здійснюється за попереднього наміру.
2. Суть насильства полягає у порушенні прав і свобод конкретної людини.
3. Насильство є таким порушенням прав і свобод людини, що унеможливорює її самозахист.
4. Насильство в умовах відсутності самозахисту призводить до певної шкоди.

Виявом насильства в сім'ї є насильство стосовно дітей, у тому числі тілесні покарання. Застосування тілесних покарань порушує цілу низку прав дитини, які закріплені в Конвенції ООН по правах дитини та підтверджені в Конституції України та Законі України «Про охорону дитинства»: право не піддаватися жорстокому ставленню; право на життя та фізичну недоторканність; право на найвищі стандарти фізичного та психічного здоров'я та інші.

Конституція України

Стаття 23. Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості.

Стаття 51. Шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї.

Батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття. Повнолітні діти зобов'язані піклуватися про своїх непрацездатних батьків.

Сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.

Стаття 52. ...Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом.

Сімейний кодекс

Стаття 7. Загальні засади регулювання сімейних відносин

5. Учасник сімейних відносин не може мати привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, статі, політичних, релігійних та інших переконань, етнічного та соціального походження, матеріального стану, місця проживання, за мовними та іншими ознаками.
6. Жінка та чоловік мають рівні права і обов'язки у сімейних відносинах, шлюбі та сім'ї.
8. Регулювання сімейних відносин має здійснюватися з максимально можливим урахуванням інтересів дитини, непрацездатних членів сім'ї.

Стаття 55. Обов'язок подружжя турбуватися про сім'ю

1. Дружина та чоловік зобов'язані спільно піклуватися про побудову сімейних відносин між собою та іншими членами сім'ї на почуттях взаємної любові, поваги, дружби, взаємодопомоги.
2. Чоловік зобов'язаний утверджувати в сім'ї повагу до матері.
3. Дружина зобов'язана утверджувати в сім'ї повагу до батька.
4. Дружина та чоловік відповідальні один перед одним, перед іншими членами сім'ї за свою поведінку в ній.
5. Дружина та чоловік зобов'язані спільно дбати про матеріальне забезпечення сім'ї.

Стаття 150. Обов'язки батьків щодо виховання та розвитку дитини

1. Батьки зобов'язані виховувати дитину в дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини.
2. Батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток.
3. Батьки зобов'язані забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя.
4. Батьки зобов'язані поважати дитину.
5. Передача дитини на виховання іншим особам не звільняє батьків від обов'язку батьківського піклування щодо неї.
6. Забороняються будь-які види експлуатації батьками своєї дитини.

7. Забороняються фізичні покарання дитини батьками, а також застосування ними інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини.

Стаття 152. Забезпечення права дитини на належне батьківське виховання

2. Дитина має право протистояти неналежному виконанню батьками своїх обов'язків щодо неї.
3. Дитина має право звернутися за захистом своїх прав та інтересів до органу опіки та піклування, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій.
4. Дитина має право звернутися за захистом своїх прав та інтересів безпосередньо до суду, якщо вона досягла чотирнадцяти років.

Стаття 155. Здійснення батьківських прав та виконання батьківських обов'язків

1. Здійснення батьками своїх прав та виконання обов'язків мають ґрунтуватися на повазі до прав дитини та її людської гідності.

ПСИХОЛОГ

Якщо ми говоримо про насильницькі дії, які відбуваються в сім'ї, то зупинимось саме на цій ячeyці суспільства. В наш час фахівці розрізняють два основних типи сім'ї: домінаторна (тоталітарна) сім'я та партнерська (демократична) сім'я.

Характерні ознаки тоталітарної сім'ї:

- зловживання владою;
- відсутність рівних прав всіх членів родини, особливо дітей;
- наявність в сім'ї суворих правил, які носять примусовий характер;
- відсутність розподілу обов'язків, пов'язаних із життям сім'ї;
- економічні "труднощі" не розподіляються між членами сім'ї;
- відсутність поваги до особистого життя членів родини та інших людей;
- конфлікти вирішуються за принципом: "один виграв - інший програв";
- члени сім'ї не беруть участь в прийнятті рішень;
- дисципліна підтримується за рахунок сили та приниження;
- зроблені помилки не визнаються і пробащення не просять;
- опір будь-яким змінам;
- почуття незахищеності від образливих і насильницьких дій;
- присутній страх;
- аналіз конфліктів, що виникають, ігнорується.

Отже, це – сім'я, в якій проблеми не обговорюються, правила поведінки

кожної особи чітко визначені. Наприклад, жінка зобов'язана відповідати за все домашнє господарство, виховання дітей, а ще й, досить часто, працювати. А справа чоловіка — принести у сім'ю гроші. Він сам визначає — скільки і коли. Діти не мають жодних прав. При вирішенні важливих для сім'ї проблем в них ніхто не питає, що вони думають. Взагалі вони не мають права на свою власну думку. Що їм робити в домашньому господарстві їх теж не питають.

Характерні ознаки партнерської сім'ї:

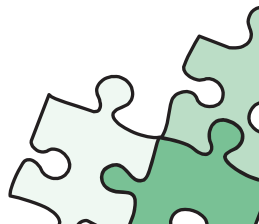
- відсутність секретів та таємниць;
- гнучкі правила розпорядку;
- розподіл економічної відповідальності;
- домашня робота та обов'язки розподіляються на засадах рівноправності;
- повага до особистого життя членів сім'ї;
- основою дисципліни є повага та довіра, зроблені помилки визнаються;
- батьківські обов'язки рівноправно розподілені;
- члени сім'ї відчують себе в безпеці;
- конфлікти вирішуються;
- члени сім'ї беруть на себе відповідальність за проблеми, які виникають;
- сім'я — це джерело радості;
- діти плануються і є бажаними.

В такій сім'ї ми можемо спокійно поговорити між собою про гроші, про наші обов'язки, про розподіл домашньої роботи та вибрати для себе те, що ми будемо робити без напруги. А ще уявімо, що мати чи батько, які помилково нагримали одне на одного, вибачилися. Підемо ще далі: уявімо, як хтось з батьків вибачився перед дитиною! —

В якій сім'ї ймовірно може статися випадок насильства?

Ознаки фізичного насильства:

- Вас б'ють або штовхають;
- створюють ситуації, що погрожують Вашому життю, в тому числі обмежують в їжі, питті, відмовляють у допомозі при хворобі, перешкоджають відвідувати лікаря;
- залишають без відпочинку та сну;
- примушують вживати алкоголь та наркотики;
- не дозволяють вільно пересуватися.

Ознаки сексуального насильства:

- Вас ґвалтують;
- примушують до інтимної близькості;
- примушують займатися проституцією;
- примушують займатися нетрадиційним сексом або нав'язують неприродні форми сексуальних відносин;
- безґрунтовно ревнують або звинувачують у зраді.

Ознаки економічного насильства:

- у Вас вимагають гроші, шантажують;
- примушують до жебрацтва;
- не дають можливості розпоряджатися сімейним бюджетом, не дозволяють мати свої гроші і витратити їх на свої потреби (за умови, що Ви – доросла людина);
- не дозволяють працювати і заробляти гроші.

Ознаки психологічного насильства:

- Вас принижують або необґрунтовано звинувачують;
- обманюють, щоб досягти своїх цілей;
- не дозволяють спілкуватися з друзями, рідними, знайомими;
- примушують проводити час так, як Вам не хочеться;
- погрожують вигнати з дому, розправитися із Вами.

ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

- жертви домашнього насильства перебувають у постійному страху;
- відсутність позитивних почуттів; нереалізованість потреби у самовираженні;
- катастрофічно знижена самооцінка жертв насильства;
- обман як основна модель поведінки членів родини;
- життя у повному обмеженні свободи; депресія як реакція жертви на насильство;
- прийняття дитиною насильницької моделі існування сім'ї як норми;
- агресивна, аж до злочинної, поведінка дітей та підлітків.

Вважається, що суспільства, в яких домінують тоталітарні стосунки у сім'ї, легко можуть стати тоталітарними, а суспільства, в яких переважають партнерські сім'ї, мають більше шансів стати демократичними.

ЮРИСТ

Насильство в сім'ї не визначається у Кримінальному кодексі України окремим злочином та карається згідно відповідно до різних статей Кримінального кодексу за нанесення тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, тортур, здійснення побиття та погрози вбивства.

Ст. 1. Закону України «Про попередження насильства в сім'ї»:

«Фізичне насильство в сім'ї» – умисне завдання одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, заподіяння шкоди його честі й гідності».

«Сексуальне насильство в сім'ї» – противоправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканість іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру по відношенню до неповнолітнього члена сім'ї».

«Економічне насильство в сім'ї» – умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психологічного здоров'я».

«Психологічне насильство в сім'ї» – насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдаватися або задається шкода психічному здоров'ю».

Найчастіше застосовуються такі статті Кримінального кодексу як стаття 121 – умисне завдання тяжких тілесних ушкоджень, стаття 125 – умисне завдання легких тілесних ушкоджень, стаття 126 – побої та мордування та стаття 127 – тортури. Законодавством передбачено різний ступінь покарання - від стягнення штрафу до позбавлення волі терміном до 2 років, а у виняткових випадках можливе засудження до тривалих термінів позбавлення волі.

В багатьох випадках міра покарання залежить від тяжкості тілесних ушкоджень. Із набуттям чинності нового Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» до Адміністративного Кодексу була внесена нова стаття (стаття 173/2), яка передбачає стягнення штрафу чи засудження до 15-денного арешту за здійснення насильства в сім'ї. Існуюча практика стягнення штрафу за здійснення насильства в сім'ї знеохочує жінок від подання заяви до міліції, оскільки гроші зазвичай вираховуються з сімейного бюджету, що негативно впливає на інших членів сім'ї.

У Житловому Кодексі України існує норма (стаття 116 – виселення без надання громадянам іншого жилого приміщення), яка дозволяє виселити із комунального житла за антисоціальну поведінку. Цю норму використовували

жертви насильства в сім'ї для виселення винуватців. Проте, все більше громадян України проживає у приватизованих квартирах, де ця норма не може бути застосована.

Допомога потерпілим від насильства в сім'ї

Відповідно до Закону «Про попередження насильства в сім'ї» потерпіла особа може звернутись до:

- Райвідділу міліції за місцем проживання.
- Управління/відділу у справах сім'ї та молоді.
- Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.
- Служби у справах неповнолітніх.

Якщо особа зверталась із заявою про насильство до міліції, працівники міліції зобов'язані:

- Порушити кримінальну справу, є склад злочину.
- Винести офіційне попередження про неприпустимість насильства у сім'ї особі, яка вчинила насильство.
- Поставити на профілактичний облік особу, яка вчинила насильство у сім'ї.
- Відвідати сім'ї, де чиниться насильство, з метою роз'яснювально-виховної роботи із насильником та проінформувати членів сім'ї про права, заходи і послуги, якими вони можуть скористатись.

Відповідно до «Порядку обліку звернення до медичних установ громадян з тілесними ушкодженнями кримінального характеру» керівники медичних установ повинні забезпечити «інформування органів внутрішніх справ про всі випадки звернення за медичною допомогою осіб з вогнепальними, ножовими пораненнями та іншими тілесними ушкодженнями, якщо є підстави вважати, що вони отримані внаслідок правопорушень».

Згідно «Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення» звернення (повідомлення) про факти жорстокого поводження з дитиною подаються як самою дитиною, так і фізичними особами за місцем їх проживання. Такі звернення приймаються посадовими особами органів внутрішніх справ, органів та закладів освіти, охорони здоров'я тощо. На прохання дитини, висловленого в будь-якій формі, не підлягають розголошенню її прізвище, місце проживання, навчання або роботи.

Органи та заклади освіти зобов'язані уживати заходів до виявлення і припинення фактів жорстокого поводження з дітьми, притягувати до дисциплінарної відповідальності співробітників, учнів та інших осіб, які допускають жорстоке поводження з дітьми.

**Дишлова Олена Геннадіївна,
заступник директора з
виховної роботи, Запорізький
загальноосвітній навчально-
виховний комплекс “Мала
гуманітарна академія”**

НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї: ВІД МІФІВ І ФАКТІВ – ДО ДІЙ

**(урок – віртуальне журналістське розслідування в рамках курсу
«Журналістика» 11 клас)**

Мета:

- дослідити насильство в сім'ї як соціальне явище та з'ясувати його найпоширеніші форми;
- звернути увагу молоді на глобальність цього явища;
- сприяти формуванню активної позиції щодо протидії домашньому насильству у всіх його проявах.

Очікуваний результат:

- зростання обізнаності учнів з питань щодо фактів та попередження домашнього насильства;
- створення буклету «Зупинимо сімейне насильство разом!».

Обладнання та матеріали:

Комп'ютерний клас, під'єднаний до мережі Інтернет, принтер, проектор, мультимедійна презентація «Методика журналістського розслідування», світлини щасливих та нещасних родин, фотокартки для визначення малих груп, Закон України «Про запобігання домашньому насильству», картки для малих груп із посиланням в Інтернеті, заготовка для буклету, маркери, фломастери.

План проведення заняття

I. Організаційна частина. З метою налаштування на тематику роботи в класі розміщені світлини щасливих сімей та родин, що страждають через насильство. Вчитель звертає увагу учнів на світлини, розміщені в класі, пропонує визначити тему заняття.

- Які світлини вам більше до вподоби? Чому?
- Які не подобаються? Чому? (на фото зображено сцени насильства у сім'ї).

II. Мотивація навчальної діяльності

- Чи вважаєте ви проблему насильства в сім'ї глобальною? Чи повинні ми як журналісти піднімати проблеми домашнього насильства, а може вважаєте цю тему суто приватною?

Тема домашнього насильства з'явилася на нашому занятті не випадково, бо на попередньому занятті ми обговорювали репортаж телеканалу «Інтер» із Запоріжжя, в якому розповідалося про вбивство 13-річною дівчинкою власного батька, який систематично знущався над матір'ю. Боронячись від батька та захищаючи матір, дівчинка випадково поранила батька ножом. Від поранень батько загинув. Долю дівчинки вирішують правоохоронні органи. Кінцевим питанням репортажу було: «Так хто ж винен у таких далеко не поодиноких випадках і як їх попередити?».

III. Актуалізація опорних знань. Сьогодні я пропоную провести заняття у формі віртуального журналістського розслідування. Згадаймо, що таке журналістське розслідування і методику його проведення.

Слайд 1.

Журналістське розслідування – це вид журналістики, який характеризується послідовним дослідженням предмету публікації.

Слайд 2.

Методика журналістського розслідування:

- вивчення предмету публікації (визначення явища, події);
- аналіз документів;
- робота з різними джерелами (листи, Інтернет, матеріали ЗМІ);
- використання свідчень, інтерв'ю, спогадів;
- зведення та аналіз матеріалу;
- формування висновків розслідування.

IV. Основна частина

1) Наше розслідування носить віртуальний характер, тому що проводиться не виходячи з приміщення, базується на матеріалах ЗМІ, Інтернет, українському законодавстві, життєвих історіях.

Розслідування пропоную провести у малих групах за таким планом:

- ✓ Група 1. Визначення насильства в сім'ї та його різновиди.
- ✓ Група 2. Родинне насильство у фактах та цифрах.
- ✓ Група 3. Найпоширеніші міфи про домашнє насильство.
- ✓ Група 4. Жертви свідчать.
- ✓ Група 5. Зірки теж страждають.
- ✓ Група 6. Кроки до подолання домашнього насильства.

2) Об'єднатися для роботи в малих групах я пропоную за фотографіями, які лежать перед кожним із вас. Номер вашої групи підкаже зображення на фотокартці.

3) Інструкція перед виконанням завдання.

- На виконання завдання кожній групі відводиться 15 хвилин.
 - На кожному столі для групи знаходяться картки з інформаційним ресурсом.
 - Інформація кожної групи обробляється таким чином, щоб її можна було розмістити на сторінці буклету.
 - Бажано проілюструвати сторінку відповідно до інформації.
 - Після обробки інформації кожною групою результати представляються одним спікером (3 хвилини).
- 4) Робота в малих групах з різними джерелами.
- 5) Представлення спікерами результатів роботи груп та презентація сторінок буклету.

V. Заключний етап. Рефлексія заняття

- Які висновки ви зробили в результаті журналістського розслідування?
- Чи були факти, які вас вразили?
- На вашу думку, ця тема є глобальною чи приватною?
- Що можуть зробити засоби ЗМІ для подолання проблеми домашнього насилля?

Ми, як починаючі журналісти, створивши даний буклет, зробили перший крок до широкого інформування населення про глобальність даної проблеми.

VI. Домашнє завдання.

За наслідками журналістського розслідування напишіть творчу роботу (жанр та тему оберіть самостійно).

Література та Інтернет-ресурси для роботи груп

Група 1. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї».

Група 2. <http://www.vsirivni.com.ua/facts/klyuchov-fakti-pro-domashn-nasilstvo>

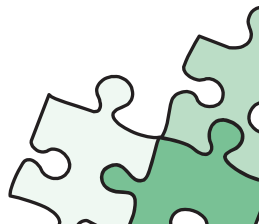
Група 3. <http://www.credo-ua.org/2011/07/48302>

Група 4. Листи з історіями про домашнє насильство.

Група 5. <http://www.bagnet.org/news/fine-life/kumiry/2011-01-27/102549>

Група 6. <http://familytimes.com.ua/content/view/529/4/>
<http://www.la-strada.org.ua/>

Інформаційний листок про соціальні служби та служби соціального захисту населення м. Запоріжжя.

Євченко Світлана Василівна,
учитель української мови та
літератури, ЗОШ № 21 м. Житомира

РОДИННЕ ЖИТТЯ КАЙДАШІВ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА У СІМ'І»

(план-конспект уроку з питань подолання насильства в сім'ї
для учнів/учениць 10 класу загальноосвітніх шкіл)

Мета і завдання уроку: ознайомитись із видами насильства, визначеними Законом України «Про попередження насильства у сім'ї», основами гендерної теорії, допомогти усвідомити вплив гендерних стереотипів на формування насильницької моделі поведінки, побачити прояви гендерної нерівності у сім'ї та суспільстві, викликати та закріпити інтерес до опанування ідеї гендерної рівності, удосконалити знання тексту повісті І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я», поглибити знання щодо жанрового визначення вищезазначеного твору, виховувати гендерну культуру, неприйняття дискримінації за ознакою статі, сприяти розвитку критичного мислення та навичок самостійної роботи учнів.

Обладнання: дошка або фліп-чарт; мультимедійне обладнання; комп'ютер; диск із відеороликом; інструкція до вправи (3 групи); чисті аркуші паперу А-4; скотч; маркери, ручки; роздаткові матеріали (додатки), тексти повісті І.С. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я»; мультимедійна презентація з теми уроку.

Міжпредметні зв'язки: правознавство, українська мова та література, українознавство.

Тип уроку: комбінований (може бути інтегрований (українська література та правознавство)).

Основні поняття уроку:

Гендер – соціально-психологічна характеристика, соціальна стать, набута у процесі соціалізації, яка формує людину як чоловіка чи жінку і значною мірою визначається особливостями культури, традицій, звичаєвості, виховання, соціальними очікуваннями.

Термін «**стать**» вживається, коли мова йде про фізичні та анатомічні ознаки людського тіла, а «гендер» у випадку психологічних, соціальних, культурних особливостей.

Гендер стосується не просто жінок чи чоловіків, а саме стосунків між ними і способу їх соціальної побудови.

Гендерна дискримінація (дискримінація за ознакою статі) – будь-яке

розрізнення, виняток або обмеження за ознакою статі, спрямоване на ослаблення чи зведення нанівець визнання, користування або здійснення представниками однієї статі прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, громадській чи будь-якій іншій галузі.

Гендерне насильство – насильство, побудоване на використанні сили на основі ознаки статі.

Гендерна рівність – рівність у правах і можливостях їх реалізації чоловіків та жінок, можливість обом статям брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Гендерні ролі – це звична поведінка у певній соціальній групі, що визначає, яка діяльність, обов'язки сприймаються як чоловічі та жіночі. На них впливають вік, клас, раса, етнічна та релігійна приналежність, географічне, економічне, культурне середовище. Гендерні стереотипи – загальноприйняте оцінювання норм поведінки, схематизовані, спрощені уявлення про образи чоловіка і жінки, стандартизовані стійкі судження щодо моделей їхнього поводження та рис характеру, яким відповідає поняття «жіноче» і «чоловіче» і які закріплюються у свідомості без урахування соціальних змін, суспільного розвитку і життєвих процесів, що відбуваються.

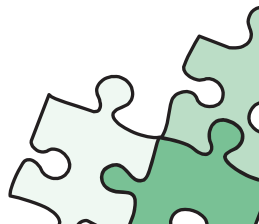
Насильство в сім'ї – це будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного та економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права та свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю.

Економічне насильство в сім'ї – умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного та психічного здоров'я.

Психологічне насильство в сім'ї – це насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдаватися або завдається шкода психічному здоров'ю.

Сексуальне насильство в сім'ї – це протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканість іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру по відношенню до неповнолітнього члена сім'ї.

Фізичне насильство в сім'ї – це умисне нанесення одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, нанесення шкоди його честі і гідності.

Основний зміст уроку

I. Організаційний момент.

II. Мотивація навчальної діяльності. Оголошення теми, мети та завдань уроку.

Шановні учні та учениці! Сьогодні у нас не зовсім звичайний урок. Ми спробуємо поєднати розмову про надзвичайно важливу у сьогоденному суспільстві проблему та шляхи її вирішення із роботою над текстом та аналізом повісті І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я». Про яку соціальну проблему йдеться, спробуйте визначити самостійно, переглянувши ролик.

(За методом «стоп-кадр» демонструється ролик, знятий у рамках кампанії «Стоп, насильство!» (додається). Учні/учениці визначають, що на уроці йтиметься про насильство, зокрема насильство у сім'ї).

На сьогоднішньому уроці ми говоритимемо про таку серйозну проблему, як насильство у сім'ї, обговоримо причини насильства, його види, визначені Законом України «Про попередження насильства у сім'ї», з'ясуємо, чому це явище існувало і, на жаль, продовжує існувати в нашому технологічно та інформаційно розвинуті суспільстві, як формується насильницька модель поведінки. У цій непростій розмові нам сьогодні допоможе твір І. Нечуя-Левицького – соціально-побутова повість «Кайдашева сім'я».

Ми спробуємо подивитися на родинне життя Кайдашів через призму Закону України «Про попередження насильства у сім'ї».

III. Основна частина уроку. Вивчення нового матеріалу

1. Для захисту громадян нашої держави від проявів насильства у 2001 році було ухвалено Закон України «Про попередження насильства у сім'ї». Держава визнала існування такої проблеми та взяла на себе зобов'язання захищати своїх громадян.
- Крім вищезгаданого закону, які нормативні акти захищають громадян України від насильства, в тому числі домашнього? *(Наші права закріплені в Конституції України, відповідних статтях Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення).*

Насильство має різні прояви, зокрема у сімейних стосунках, і побудоване воно на використанні сили на основі ознаки статі – від словесних образ до погрожувань та побоїв. Таке насильство називається гендерним.

2. Мультимедійна презентація «Основні положення Закону України «Про попередження насильства у сім'ї».

(Завдання учителя/вчительки – ознайомити із засадничими положеннями закону, дати поняття про види насильства).

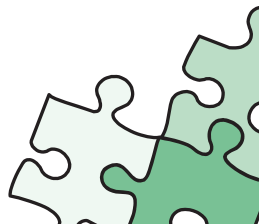
Закріплення матеріалу. Робота в групах «Родинне життя Кайдашів через призму Закону України «Про попередження насильства у сім'ї» (інтерактив).

Зараз давайте уявимо себе експертами, які на основі творів української художньої літератури вивчають відображення проявів та видів насильства в українському суспільстві на різних історичних відрізках. З цією метою об'єднаймося в групи (3 групи). *(Кожна група одержує завдання знайти у повісті І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я» епізоди з родинного життя Кайдашів, що ілюструють відповідно економічне, психологічне та фізичне насильство).*

- Які труднощі виникали під час роботи?
- Чи завжди вам легко було виокремити види насильства?
- Наскільки вони пов'язані між собою? Які висновки ви можете зробити? *(види насильства тісно пов'язані між собою, часто один вид насильства породжує або перетікає у інший).*
- Що ви можете сказати про жанр твору «Кайдашева сім'я» з огляду на виконане завдання? *(соціально-побутова повість).*
- Чи розглядали ви раніше таку соціальну проблему, як насильство у сім'ї в контексті соціальних проблем повісті?
- Яким чином такий аспект додає класичному творові української літератури нового сучасного звучання та розуміння витоків однієї із проблем нашого сьогодення?
- Як ви гадаєте, чому насильство не зникає, адже ми живемо зовсім у іншому суспільстві, ніж Кайдаші, більш розвинутому технічно, інформаційно, у набагато освіченішому середовищі?

Так, насильство – явище не нове, історія свідчить, що нерівність породжує насильство.

- Як ви розумієте поняття «нерівність»? *(гендерне насильство існує там, де відсутня гендерна рівність – рівність у правах і свободах, рівність у обов'язках і відповідальності, рівність у можливостях реалізації цих прав та свобод).*
- Є багато причин формування насильницької поведінки, зокрема у родині. Велику роль у цьому відіграють гендерні стереотипи, саме вони закріплюють і транслиують відповідні форми поведінки, породжуючи нерівність – і в кінцевому результаті насильство. Пригадаймо: «за одного битого двох небитих дають», «б'є – значить любить», «небита жінка – що коса неклепана» тощо.
- Як насильство у родині впливає на дітей, на формування їх особистості, моделей поведінки?

Вправа «Скріпочка» (додається)

- Часто в нашому повсякденному житті ми не звертаємо увагу на прояви нерівності, прояви насильства. А що говорять факти? (учні/учениці знайомляться із роздатковими матеріалами (додається).

IV. Підсумкова частина

На жаль, у обставинах середини 19 століття героям «Кайдашевої сім'ї» не було до кого звернутися по допомогу у тій кризовій ситуації, в якій опинилася родина. В сучасних умовах такі сім'ї можуть звернутися до різних установ, служб, громадських організацій тощо з проханням про підтримку та допомогу. Можливо, ви знаєте, що це за установи? Ознайомтесь, будь ласка, та поділіться із знайомими цією інформацією.

(Учні/учениці одержують роздаткові матеріали із переліком установ і організацій, куди можна звернутися у разі кризової ситуації насильства у сім'ї (додається).

А зараз давайте повернемося до того ролика, з якого розпочинався наш урок.

(Продовжується демонстрація ролика, знятого у рамках кампанії «Стоп, насильство!» на перерваному на початку уроку кадрі).

Що ви можете сказати? Чи є вихід із кризових ситуацій?

V. Домашнє завдання (на вибір)

1. Створіть, будь ласка, своєрідний сімейний кодекс, пам'ятку для сім'ї про те, як потрібно поводитися в родині, щоб уникнути такого ганебного явища – насильства у сім'ї, залучіть до роботи своїх рідних, нехай вироблений кодекс стане путівником у вашому родинному житті.
2. Напишіть твір у будь-якому жанрі на тему:

Де згода в сімействі,
Де мир і тишина,
Щасливі там люди,
Блаженна сторона.

І. Котляревський

Дякую усім за роботу! Бажаю вам злагоди у ваших родинах!

Додатки:

Словничок: Гендер – соціально-психологічна характеристика, соціальна стать, набута у процесі соціалізації, яка формує людину як чоловіка чи жінку і

значною мірою визначається особливостями культури, традицій, звичаєвості, виховання, соціальними очікуваннями.

Термін «**стать**» вживається, коли мова йде про фізичні та анатомічні ознаки людського тіла, а «**гендер**» у випадку психологічних, соціальних, культурних особливостей.

Гендерна дискримінація (дискримінація за ознакою статі) – будь-яке розрізнення, виняток або обмеження за ознакою статі, спрямоване на ослаблення чи зведення нанівець визнання, користування або здійснення представниками однієї статі прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, громадській чи будь-якій іншій галузі.

Гендерне насильство – насильство, побудоване на використанні сили на основі ознаки статі.

Гендерна рівність – рівність у правах і можливостях їх реалізації чоловіків та жінок, можливість обом статям брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Гендерні ролі – це звична поведінка у певній соціальній групі, що визначає, яка діяльність, обов'язки сприймаються як чоловічі та жіночі. На них впливають вік, клас, раса, етнічна та релігійна приналежність, географічне, економічне, культурне середовище.

Гендерні стереотипи – загальноприйняте оцінювання норм поведінки, схематизовані, спрощені уявлення про образи чоловіка і жінки, стандартизовані стійкі судження щодо моделей їхнього поведіння та рис характеру, яким відповідає поняття «жіноче» і «чоловіче» і які закріплюються у свідомості без урахування соціальних змін, суспільного розвитку і життєвих процесів, що відбуваються.

Насильство в сім'ї – це будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного та економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права та свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю.

Економічне насильство в сім'ї – умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного та психічного здоров'я.

Психологічне насильство в сім'ї – це насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдаватися або завдається шкода психічному здоров'ю.

Сексуальне насильство в сім'ї – це протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканість іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру по відношенню до неповнолітнього члена сім'ї.

Фізичне насильство в сім'ї – це умисне нанесення одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, нанесення шкоди його честі і гідності.

Інтерактивна гра «Скріпочка»

Мета: в ігровій формі розповісти про наслідки та ризики для дітей від насильницької поведінки у сім'ї, спонукати до розмови про запобігання насильству, побудови партнерських стосунків у сім'ї.

Метод: гра, індивідуальна робота.

На початку роботи учасникам/цям видається канцелярська скріпка (бажано, кольорова).

Пропонуємо до вашої уваги розповідь про дівчинку Скріпочку, таку ж, як і у Вас в руках. Скріпочка зростала дуже веселою і товариською, життєрадісною і відкритою, на світ дивилася широко розкритими очима та зі щирою до усіх посмішкою.

(Учасникам/цям пропонується розігнути скріпку і зробити з неї посмішку).

Коли Скріпочці було шість років, вона випадково побачила, як батько просто жбурнув маму через усю кімнату. Дівчинка нічого не зрозуміла, не хотіла залишити кімнату, хоч мама і дуже просила.

(Учасникам/цям пропонується зробити зі скріпочки знак питання).

А ще одного разу тато жорстоко побив маму, потім такі випадки почастішали, і Скріпочці здавалося, що це ніколи не закінчиться.

(Учасникам/цям пропонується зробити зі скріпочки знак нескінченності).

Та коли Скріпочка якось вранці побачила обличчя мами усе синє від побиття, на шиї синці від пальців, вона побігла до сусідів по допомогу, і приїхала міліція.

(Учасникам/цям пропонується зробити зі скріпочки знак оклику).

Життя Скріпочки стало дуже напруженим, постійний стрес, страх того, що батько знову битиме маму, призвели дівчинку до стану стиснутої пружини.

(Учасникам/цям пропонується зробити зі скріпочки пружину).

Скріпочка не розуміла, чому мама виправдовує батька і говорить, що тато їх любить.

(Учасникам/цям пропонується зробити зі скріпочки серце).

Тож, коли мама зважилася на розлучення, Скріпочка з полегшенням зітхнула і думала, що тепер все буде, як колись, її життя буде радісним і безтурботним.

(Учасникам/цям пропонується повернути скріпочку до первинного стану).

Вам це вдалося зробити? Ось і Скріпочка не змогла.

Довго ще ночами вчувався плач матері.

Методичні рекомендації: після проведення вправи можна поставити ряд питань, спонукаючи учнів/учениць до розмови.

Наприклад: чи легко було виконувати вправу? Які висновки ви зробили? Як насильство в сім'ї, побачене, пережите, може вплинути на подальше життя дитини? Тощо.

НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї: ФАКТИ ТА ЦИФРИ

Кожна третя жінка в світі хоча б раз в житті була побита, зґвалтована або до неї було застосовано ін. вид фізичного насильства.

З 10-ти найбільш ризикованих факторів, які впливають на життя жінок, ризик зґвалтування та домашнього насильства набагато більший, ніж захворювання на рак та ДТП.

Кожна четверта вагітна жінка піддається насильству.

1 з 4 жінка протягом життя хоча б раз страждає від насильства в сім'ї.

Більше половини жінок з обмеженими можливостями страждають від фізичного насильства (порівняно з кожною третьою нормально розвиненою жінкою).

За кількістю «повторних» жертв насильство в сім'ї стоїть на першому місці серед правопорушень: потрібно, щоб нападки повторились не менше 35 разів перед тим, як жертва звернеться до поліції.

Дані України:

35-50% українських жінок, які потрапили до відділень травматології, були жертвами насильства в сім'ї.

Протягом одного року насильство в сім'ях України стає причиною 100 тис. днів перебування на лікарняному ліжку, 30 тис. звернень до відділень травматології і 40 тис. дзвінків до лікарів.

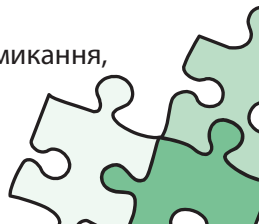
30-40% всіх дзвінків до міліції стосуються насильства в сім'ї, в т.ч фізичного.

½ населення України потерпали від насильства в сім'ї впродовж життя, жінки частіше, ніж чоловіки стикались з насильством в сім'ї в дорослому віці (33% порівняно з 23% чоловіків), чоловіки – у дитячому.

30% населення зазнавали насильства у дитячому віці.

35% українців стикалися з психологічним насильством (найчастіше це постійне приниження та контролююча поведінка).

21% стикались з фізичним насильством (побиття, а також замикання,

зв'язування, примус стояти в нерухомому положенні).

17% – з економічним (примус звітувати за кожную копійку, присвоєння обманним шляхом чи знищення майна).

1% – з сексуальним насильством.

Близько 75% жертв насильства ні до кого не звертались по допомогу.

10% жертв фізичного насильства звертались по допомогу до ОВС.

Де можна отримати допомогу?

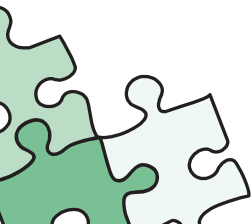
- Управління у справах сім'ї, молоді та спорту міста.
- Служба у справах дітей.
- Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.
- Органи внутрішніх справ.
- Національна «гаряча лінія» з питань запобігання насильству і захисту прав дітей (працює з 20 листопада 2004 р.) з 9.00 до 20.00

Телефон: 0 800 500 335

+38 044 205 36 94

(для закордонних дзвінків) 386

(безкоштовно з мобільних Київстар, МТС та Life).

Кедук Вікторія Олексіївна,
учитель історії і правознавства,
ЗОШ I – III ступенів
Сімферопольської міської ради
Автономна Республіка Крим

НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї – ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ (план конспекту уроку з правознавства)

Мета:

навчальна:

- акцентувати увагу на проблемі насильства в сім'ї;
- ознайомити учнів з поняттями «сім'я», «члени сім'ї», «насильство», «домашнє насильство»; розкрити види домашнього насилля;
- розкрити суть насильства як порушення прав дитини і взагалі людини;
- формувати уявлення про правові документи, присвячені протидії насильству;
- ознайомити учнів з алгоритмом протидії домашньому насильству;

розвиваюча:

- виробити в учнів уміння використовувати правові знання для реалізації й захисту своїх прав;
- застосовувати критичне мислення, оцінювання, уміння спілкуватися, дискутувати, уміння роботи в групах;

виховна:

- формування і розвиток в учнів правової свідомості, самосвідомості та правої культури, провідних рис громадянина.

Тип уроку: засвоєння нових знань, умінь та навичок.

Технології навчання: інтерактивні.

Методи навчання: евристична бесіда, робота в малих групах, робота зі схемою, обговорення великою групою, «мозковий штурм» тощо.

Обладнання уроку: тексти для роботи малих груп, витяги з нормативно-правових актів, схеми, паперці різного кольору, маркери, дошка, мульті-медиа установка.

Хід уроку

Організаційний момент

Привітання. Вступне слово вчителя/вчительки. Учитель/вчителька нагадує учням правила роботи на уроці.

Мотивація і оголошення теми

Учитель оголошує і записує на дошці тему уроку: «Насильство в сім'ї – порушення прав людини». Учні роздаються невеликі папірці різного кольору. Їм пропонується подумати і написати на цих папірцях, що вони очікують від уроку, від теми. Потім кожен промовляє свої очікування, а вчитель складає аплікацію у вигляді будинку. Учитель/вчителька промовляє свої очікування від уроку, від спільної роботи. Свої очікування вчитель записує на «сонечку», яке також приклеює на аплікацію. Проходить невеличке обговорення з питань:

- Ваші враження від роботи?
- Що у нас вийшло? Хто зазвичай живе в домі?
- Для чого ми це робили? Чи потрібні нам очікування, наприклад, від уроку?

Актуалізація опорних знань.

Учитель/вчителька проводить невелику бесіду, налаштовуючи учнів на роботу з такими поняттями, як «сім'я», «члени сім'ї», «права та обов'язки членів сім'ї».

Наприклад, бесіду можна розпочати з таких питань, як:

- Хто зазвичай живе в домі? Що таке сім'я? Який склад сім'ї? Тощо.

Під час обговорення, звертаємося до правових джерел та визначаємо поняття: сім'я, члени сім'ї, права та обов'язки членів сім'ї.

1. Сім'я є первинним та основним осередком суспільства.

2. Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. (Стаття

3. Сім'я. – Сімейний Кодекс України N 2947-III від 10.01.02 року редакція від 04.06.2009 року)

Протягом роботи учитель/вчителька наклеює на аплікацію фігурки, що зображають членів родини. Учитель доповнює, що сім'я відіграє важливу роль у житті кожної людини. Учитель/вчителька підкреслює, що найважливіша функція сім'ї – продовження людського роду. Виконання цієї функції надзвичайно важливе як для кожної людини, так і для суспільства загалом. З перших днів існування людського суспільства батьки опікувалися дітьми, передавали їм свій досвід, допомагали обирати життєвий шлях, знаходити гідне місце в житті. Турбота про дітей, а пізніше обов'язок дітей допомагати своїм батькам стали моральними нормами і звичаями у релігіях. Зараз ці норми записано в законодавстві нашої держави.

Вживаються визначення таких понять, як права і обов'язки батьків і дітей. Можна розглянути приготовлену схему «Права та обов'язки батьків і дітей».

Вчитель/вчителька вказує, що права і обов'язки членів родини установлює Сімейний Кодекс України та інші нормативно-правові акти.

Тренінг – розвиваючий блок

Робота в малих групах

Для подальшої роботи учні об'єднуються у 4 групи. Кожній групі роздаються картки з коротким описом різноманітних ситуацій, пов'язаних з порушенням прав дитини в сім'ї або насиллям. Кожна група по черзі зачитує свою ситуацію і намагається визначити, чи є тут ознаки насилля над дитиною. Перед тим як почати, учням пропонується 2-3 хв. на роздуми. Учителю коментує, доповнює відповіді.

ПРИКЛАДИ СИТУАЦІЙ

Ситуація 1.

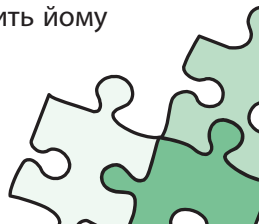
Коли 11 років, у нього є брат і сестра, яких він дуже любить. Він – старший, але чому-то мама і вітчим ставляться до нього не так, як до інших дітей. Він цілий день проводить вдома. Йому не дозволяється гуляти з друзями, запрошувати їх у гості. Він повинен робити уроки і виконувати роботу по дому. Вітчим з ним не спілкується взагалі. Коли Микола спробував відпроситися у матері на шкільне свято, вітчим побив його. Так з ним поведуться щодня.

Ситуація 2.

У Маші (їй 15 років) велика сім'я: мама, тато, дві молодші сестри і брат. Все б добре. Але батько щодня приходиться увечері додому напідпитку. Він кричить на матір, ображає її. Кричить на дітей, називає їх образливими прізвиськами. Іноді, в запалі люті, ламає іграшки молодших, викидає на вулицю речі Маші. Одного разу вдарив палицею кошеня, якого поселили діти. У школі ніхто не знає, що відбувається у Маші в сім'ї. Їй соромно про це розповідати.

Ситуація 3.

Вадиму 12 років. Він слабенько вчиться. Особливо важко дається йому математика. Частенько його лає вчителька, і він отримує незадовільні оцінки. Вадима це дуже пригнічує ще й тому, що за погані оцінки батько виганяє його з дому, не дозволяє матері годувати його обідом. Хлопчик змушений спати в сараї на підвір'ї. Особливо важко, коли холодно. Мама таємно носить йому туди їжу.

Ситуація 4.

Івану 7 років. Навчається він в 1-му класі. Минулий рік у нього різко понизився зір. Про це маму попередив шкільний лікар і вчителька. Ваня і сам не раз скаржився мамі, що став дуже погано бачити. Але мама каже, що він «переросте», і все пройде.

Невелике обговорення:

- Ваші враження?
- Чи можлива така ситуація в житті?

«Мозковий штурм»

Після виступу груп учитель пропонує учням методом «мозковий штурм» визначити, що ж таке насильство. Варіанти відповідей записуються на аркуші паперу.

Робота в групах

Кожна група отримує роздатковий матеріал: виписки з Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» (від 15.12.2001 № 2789-III). Учням пропонується приблизно 4-5 хв. ознайомитися із Законом і відповісти на запитання:

- Коли був прийнятий Закон України „Про попередження насильства в сім'ї»?
- Що таке насильство в сім'ї?
- Що є ознаками домашнього насильства?
- Які можна визначити види насильства?

Далі йде робота з поняттями. Учитель вислуховує відповіді дітей, коментує і ілюструє виписки з Закону на екрані.

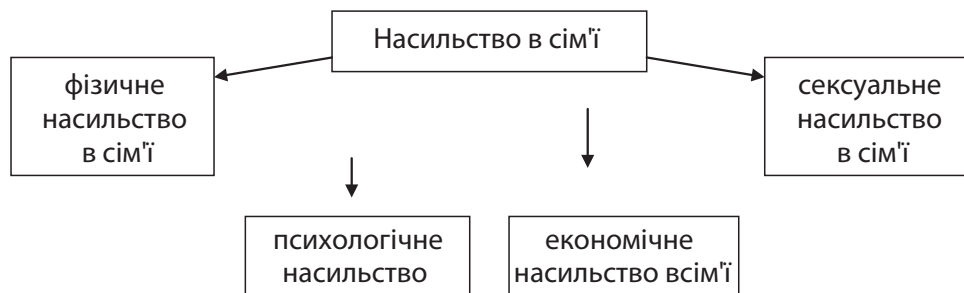
Учитель підкреслює, що Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» (від 15.12.2001 № 2789-III) визначає поняття «насильство в сім'ї»:

будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї щодо іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю.

Основними ознаками насильства є: умисність заподіяння шкоди, порушення прав і свобод людини, значна перевага сил (фізичних, психологічних, пов'язаних з вищестоящою посадою і т.п.) того, хто здійснює насильство.

За допомогою схеми та витівок з Закону України “Про попередження насильства в сім'ї” визначаємо види насильства в сім'ї.

Вчитель/вчителька додає інформацію з Закону України “Про попередження насильства в сім’ї”.

Фізичне насильство в сім’ї Законом України “Про попередження насильства в сім’ї” визначається як “навмисне нанесення одним членом сім’ї іншому члену сім’ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного або психічного здоров’я, нанесення шкоди його честі і гідності”.

Психологічне насильство в сім’ї – це “насильство, пов’язане з дією одного члена сім’ї на психіку іншого члена сім’ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно створюється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може наноситися або завдається шкода психічному здоров’ю”.

Економічне насильство в сім’ї – це “навмисне позбавлення одним членом сім’ї іншого члена сім’ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті викликати порушення фізичного чи психічного здоров’я”.

Далі пропонуємо групам розвернутися до ситуацій на картках і визначити, який вид насильства був застосований щодо дитини.

Після цієї роботи необхідне невеличке обговорення: «Ваші враження? Для чого ми це робили? Чому важливо вирватися з кола насильства?».

Учитель пропонує учням повернутися до ситуацій, які вони розглядали у групах і визначити, які види насильства було застосовано до дитини.

«Мозковий штурм»

Учням пропонується подумати і запропонувати шляхи подолання насильства в сім’ї. Пропозиції учнів записуємо на аркуші паперу. Вчитель/вчителька дає дітям додаткову інформацію, яку необхідно знати. Наприклад:

- Національна «гаряча лінія» з питань запобігання насильству та захисту прав дитини: 0 800 500 335
- Дитина або інша фізична особа може звертатися по допомогу у випадку проявів насильства до дільничного інспектора міліції, до кримінальної

міліції у справах дітей, до центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, до управління сім'ї та молоді районної, міської чи обласної держадміністрацій, до громадських організацій, які надають допомогу постраждалим від насильства.

ПІДСУМКОВИЙ БЛОК

Висновки групи: Домашнє насильство – це навмисне залякування, фізичний напад, побиття, замах сексуального характеру чи будь-яка інша неправомірна поведінка одного партнера по відношенню до іншого. Дитина не повинна миритися з насильством в будь-якому прояві. Державні та громадські організації надають допомогу постраждалим. Вчителі у школі завжди готові допомогти, якщо це потрібно дитині. Ніхто не повинен страждати від насильства.

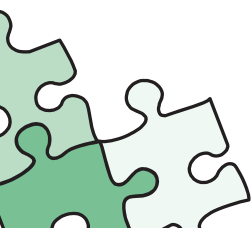
Висновки вчителя/вчительки: Наслідки проявів домашнього насильства можуть передаватися з покоління в покоління, продовжуючи до нескінченності. Жінки, чоловіки і діти в Україні страждають від насильства з боку своїх партнерів, батьків, друзів або незнайомих значно більше, ніж можна уявити. Стереотипи, які існують в українському суспільстві, а також слабка захищеність жертв на законодавчому рівні, перетворюють це явище в епідемію. Більше 50% населення України потерпали від насильства в сім'ї протягом свого життя, причому 30% зазнавали насильство в дитячому віці. Україна ратифікувала всі базові міжнародні конвенції по захисту прав людини, які стосуються прав жінок та захисту прав дітей. На жаль, насильство продовжує існувати у нашому суспільстві. Ми повинні обговорювати ці питання, попереджувати та протидіяти насильству в сім'ї.

Рефлексії уроку учнями

Важливим етапом уроку є рефлексія. Учитель/вчителька просить дітей написати на заготовках із кольорового паперу («квітках»): «Що я дізнався/дізналася під час сьогоднішнього уроку». Підсумки проговорюються, «квітки» наклеюються на аплікацію, створену на початку заняття.

Домашнє завдання

Учням пропонуємо вдома написати невеличкий твір на тему: «Як допомогти людині, яка стала жертвою насильства в сім'ї».

Кириллюк Олеся Іларіївна,
вчитель основ здоров'я,
Шипинський ЗНЗ I-III ступенів

ПОДОЛАННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'І

(план-конспект уроку)

Мета:

- ознайомити учнів з поняттям «наси́льство», його видами;
- сформувати уявлення про потерпілих від насильства і тих, хто може його здійснити;
- сприяти формуванню правового світогляду;
- розвивати аналітичне мислення, увагу, навички порівняння;
- виховувати толерантність, повагу до права інших людей на власну думку та прийняття рішень.

Тип уроку: комбінований.

Форма проведення уроку: урок з елементами тренінгу.

Обладнання і матеріали: інформаційні картки, газети, журнали, скотч.

Хід уроку

I. Організація класу

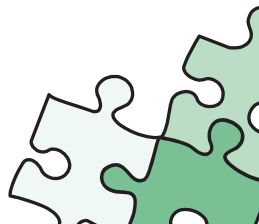
II. Актуалізація опорних знань

Найвищою цінністю суспільства є людське життя. Чи маємо ми відчуття повної захищеності? Не таємниця, що нині існує таке ганебне та досить поширене явище, як насильство.

За оцінками світового Банку, кожна п'ята жінка помирає у віці 15-44 роки внаслідок травм і хвороб, спричинених актами насильства. За даними статистики, щороку 60 млн. жінок у світі передчасно гинуть через різні форми знущань і насильства. За статистикою, 95% потерпілих від домашнього насильства становлять жінки, а 75% – діти.

В Україні родини без насильницьких взаємин становлять 29%, у 18% сімей мають місце усі види насильства, які трапляються систематично її об'єктом є діти. Як засвідчило анкетування, учні нашої школи безпосередньо стикалися з проявами насильства в родині, або були свідками, або знають такі сім'ї.

На сьогоднішньому уроці ми маємо з'ясувати, що таке насильство, які бувають види насильства, як можна себе захистити, куди звернутися за допомогою.

III. Вивчення нового матеріалу

1. Вправа «Коло знань».

Учитель об'єднує учнів у 4 групи. Кожна група опрацьовує матеріал, викладений в інформаційному листі, щодо одного з видів насильства і представляє його в доступній формі іншим групам.

Види насильства

Фізичне насильство – це умисне завдання однією людиною іншій побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести до смерті потерпілого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, заподіяння шкоди його честі і гідності.

Прояви фізичного насильства:

- побиття;
- тілесні ушкодження;
- спроби удушення;
- викручування рук;
- штовхання, брутальне поводження;
- нанесення тілесних пошкоджень, каліцтв;
- позбавлення їжі;
- використання зброї;
- втягнення дітей до вживання алкоголю та наркотиків;
- ігнорування, зневага важливими аспектами турботи про людину, що може призвести до погіршення її здоров'я тощо.

Психічне насильство – це насильство, пов'язане з дією однієї людини на психіку іншої шляхом словесних образ або погроз, переслідувань, залякувань, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе; завдання шкоди психічному здоров'ю.

Прояви психічного насильства:

- ігнорування почуттів свободи;
- образа переконань, що мають цінність для особи;
- образа віросповідання або примус до участі в релігійних обрядах;
- образа національної, расової та класової приналежності або походження;
- приниження особи;

- знущання над домашніми тваринами або їх знищення на очах особи з метою завдання їй болю;
- переслідування особи через виявлені особою протилежної статі сексуальні зв'язки;
- покарання кривдником дітей через образу на дружину (чоловіка);
- обмеження свободи дій та пересування особи, погрози спричинити їй фізичну або економічну шкоду;
- насильство з боку однокласників;
- позбавлення людини можливості вчитися та розвиватися;
- пліткарство.

Сексуальне насильство – протиправне посягання на статеву недоторканість людини, ймовірна або фактична сексуальна експлуатація людини, а також дії сексуального характеру стосовно неповнолітнього члена сім'ї.

Прояви сексуального насильства:

- гнів на ґрунті ревнощів;
- образа особи словами сексуального змісту (повія, фригідна, імпотент тощо);
- примус жінки до сексуальних зносин із чоловіком та іншими людьми проти її волі;
- примус до болісних або садистських статевих зносин та застосування предметів для цієї мети;
- применшення значення почуттів партнера в сексуальних стосунках;
- примус партнера до спостереження за статевими зносинами, що відбуваються між іншими людьми;
- застосування погрози насильством для примусу партнера до згоди на сексуальний зв'язок;
- примус жінки одягатися всупереч її волі згідно з бажанням партнера;
- примус до інцесту та ін.

Економічне насильство – це умисне позбавлення однією людиною іншої житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я.

Прояви економічного насильства:

- цілковите вилучення або обмеження коштів;
- контроль надходжень та «жорстке дозування» фінансових витрат;

- нав'язування особі (дитині) економічно обмеженого способу проживання без суттєвої необхідності;
- контроль особи (дитини) за допомогою грошей;
- відмова чи зволікання з виплатою аліментів;
- вимагання грошей однолітками, переслідування;

2. Робота в групах. Визначити, чи є в даній ситуації насильство, і його вид.

Ситуація 1. Оленка – відмінниця. Батьки ретельно слідкують за її навчанням. Коли дівчинка отримує оцінку нижче 10 балів, її позбавляють вечері і кишенькових грошей. Батько каже: «Це штраф, а оскільки ти зарплату не отримуєш, все вираховується з твого утримання».

Ситуація 2. Андрієві на День народження родичі подарували конверт із грішми, де була чималенька сума. Мама сказала, що гроші будуть зберігатися в неї, а коли хлопцеві буде необхідність в грошах – він зможе ними скористатися, а на дурниці тратити таку суму мама не дозволить!

Ситуація 3. Вадим дивився телевизор. В кімнату зайшла мама, страшенно розлютилася і наказала негайно вимкнути телевизор, бо вже пізно, а хлопець ще не підготувався до уроків.

Ситуація 4. Сергій проживає з мамою і вітчимом. Вітчим іноді приходить випивший і тоді свариться з мамою, ображає її. Під час однієї такої сварки хлопець заступився за маму, спересердя вітчим боляче вдарив його в обличчя.

Ситуація 5. Маринчині батьки виїхали за кордон на заробітки, тому дівчинка проживає з тіткою, в якої є власні діти. Тітка каже, що дівчинка має бути вдячна їм за те, що вони нею опікуються і її годують. Маринка, перед тим як іти до школи, повинна нагодувати свиней і приготувати всім сніданок.

Дівчинка працює на городі і страшенно стомлюється, дуже схудла, стала гірше вчитися, але тітка каже, що вона ледащо, а тих грошей, що висилають батьки, на все не вистачає.

3. Вправа «Жертва чи агресор»

Вчитель роздає учасникам картки, на яких зазначено поведінкові ознаки людей, які страждають від насильства, і тих, які здійснюють насильницькі дії.

Завдання учнів – визначити до кого належить певна ознака. Твердження закріплюються на дошці в зоні певного кольору.

Ознаки людей, які страждають від насильства:

- відсторонена, пригнічена та апатична;
- демонструє ознаки емоційного розладу;

- надмірно чинить опір виконанню вимог вчителя, лікаря та інших дорослих;
- демонструє надзвичайну увагу до деталей, відсутність спілкування з іншими;
- часто каже слова на зразок «Мама завжди каже, що я погана»;
- у мові переважає нецензурна агресивна лексика;
- може бути сумною або замкнутою;
- демонструє перебільшені страхи.

Ознаки людей, які проявляють насильство:

- дитину використовують як «поле бою» у сімейних конфліктах;
- дитину використовують для задоволення батьківських егоїстичних потреб, які дитина не може зрозуміти;
- «дитина-жертва» об'єктується, тобто до неї ставляться як до «воно»;
- інтереси, бажання і права дитини демонстративно ігноруються.

4. Інформаційне повідомлення вчителя «Закони, що нас захищають».

З огляду на актуальність проблеми насильства у суспільстві, держава регулює відносини, пов'язані з цим ганебним явищем. На захисті прав людини перебувають:

- Сімейний кодекс України – ст. 58. Взаємність обов'язків батьків і дітей.
- Батьки і діти зобов'язані подавати моральну і матеріальну допомогу один одному.
- Кодекс України про адміністративні правопорушення – ст. 184. Невиконання батьками або особами, які їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей.
- Кримінальний кодекс України – ст. 37. Неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей.

Куди можна звернутися по допомогу:

- Загальноосвітня середня школа – шкільний психолог
- Центри психологічного супроводу освіти (при відділах освіти)
- Телефон довіри 55-18-16
- Соціальні служби
- Служби у справах дітей 2-16-48
- Районний центр соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді 2-20-15

1 Вправа «У світі казок».

За уривками з казок, посилаючись на статті Конвенції та конституційні права людини, пояснити які права порушують герої казок.

а) Астрід Ліндгрен «Малюк та Карлсон, що живе на даху»

«Нічого, нічого, сказала фрекен Бок, – у мене і діти, і собаки швидко стають шовковими!»

Ст. 19, 28. Не можна навчати дітей і підтримувати дисципліну жорстокістю і приниженням.

б) Російська народна казка «Царівна-жаба»

«Навіщо ти, Іване-царевичу, спалив мою жаб'ячу шкіру? Шукай тепер мене в тридев'ятому царстві у Кашея Безсмертного»

Ст. 12, 14, 15, 16. Дитина, як і будь-яка інша людина, має право на особисте життя, на свою таємницю.

в) О.С. Пушкін «Казка про царя Салтана»

«А ткачиха с поварихой,
С сватьей бабой – Бабарихой,
Перенять гонца велели...»

Ст. 16, 17. Ніхто не має права читати чужі листи.

г) Шарль Перо «Попелюшка».

– Матінко, сестри, можна і мені хоч одним оком глянути на бал?

– Ха-ха-ха! Що тобі, замазурі, робити в королівському палаці?

Ст. 31. Дитина має право відпочивати, гратися, веселитися.

2 Вправа «Права в новинах»

Вчитель об'єднує учнів у три підгрупи, кожній з яких роздає газети, журнали. Учням необхідно знайти ілюстрації та приклади, в яких захищають або порушують права людини.

3 Вправа «Підтримка»

Кожен може опинитися в ситуації, коли на нього здійснюють тиск, примушують до чогось. А що робити, якщо твій друг або приятель потерпають від насильства? Що ви можете порадити другові, як його підбадьорити?

4 Вправа «Незавершена історія»

Учням пропонується скласти історію, початок якої задає вчитель, далі кожен учасник продовжує історію, придумуючи одне або кілька речень, щоб останній придумав закінчення. Потім всі разом виводять мораль.

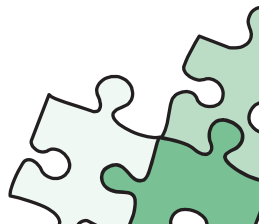

«Дев'ятикласниця Аліна вважала себе нещасливою і зневаженою. В сім'ї було ще двоє дітей. Менша сестричка часто хворіла і потребувала дорогих ліків. Батьки отримували невелику зарплату, тому постійно бралися за будь-яку пропозицію де можна було б заробити. Дівчинка скаржилася подрузі, що батьки не дають грошей на розваги і новий одяг, тому вона вирішила піти з дому».

IV. Підсумок уроку

Отож, підсумовуючи все сказане на сьогоднішньому уроці, зменшити ризик насилля можна, якщо навчитися передбачати загрозу й бути готовим дати відсіч у небезпечній ситуації.

Домашнє завдання. Підготувати добірку з художніх творів, казок, де є порушення прав людини.

Кулішенко Павло Володимирович,
Стемковська Ярослава Євгенівна,
МСШ «Академія дитячої творчості»,
м. Миколаїв

АРГУМЕНТИ І ФАКТИ ПРО ЖОРСТОКІСТЬ І НАСИЛЬСТВО (урок – конференція)

*Сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою
Ст. 51 Конституції України*

Мета: сформувати в учнів знання про механізм захисту прав дітей в сім'ї, виявити причини, що спонукають дорослих і дітей до насильства і жорстокості.

Очікувані результати:

- з'ясувати зміст поняття «жорстокість» та окреслити види насильства щодо дітей;
- визначити причини виникнення жорстокості до дітей, її реалії та наслідки;
- виокремити механізм захисту прав дітей.

Обладнання: папір, маркери, медіа.

Хід уроку

1. Вступне слово

2 хв.

Привітання. Оголошення мети, плану роботи. Об'єднатись у шість груп. Визначити Спікера, Доповідача, Секретаря. Вправа «Мій настрій» (ми плескаємо в долоні, демонструючи свій настрій)

2. Прийом «Мікрофон» і «Я так думаю»

3 хв.

Запитання до присутніх:

- Як ви вважаєте, чи правильно говориться у народній приказці: «За одного битого сім небитих дають». Ваше ставлення до цього твердження.
- Тож, ваша думка на тему «Жорстокість і насильство дорослих до дітей і дитини до дитини – міф чи реальність?».

3. Слово вчителя

10 хв.

Статистичні дані, отримані вченими США в багатьох країнах світу, зареєстрували понад мільйон випадків негативного поведіння дорослих до дітей. З них 217 тисяч – фізичні кривдження, 113 тисяч – сексуальних, 507 тисяч – занедбань. 1270 – смерті дітей від різних видів фізичного насильства.

Вищезгадана громадська організація «Жіночий консорціум України» провела дослідження в чотирьох областях держави і виявила, що 37% дітей зазнають насильство вдома.

Іншими досліджено, що близько 25% дітей відчувають жорстоке ставлення до себе у школі з боку інших учнів (ровесників та старшокласників), та 3% зазначають про жорстоке ставлення до них вчителів.

В нашому навчальному закладі проведено анонімне опитування членами учнівського самоврядування. І ми отримали такі результати:

- відчувають жорстокість і насильство вдома – %
- відчувають жорстокість і насильство з боку ровесників і старшокласників – %
- відчувають жорстокість і насильство до себе з боку працівників школи – %.

Отже,

насильство – це будь-які навмисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування однієї людини стосовно іншої, якщо вони порушують конституційні права й свободи цієї людини і завдають їй моральних страждань, шкоди фізичному чи психічному здоров'ю.

Що розуміють під висловом «запобігання насильству»?

Запобігання насильству – система соціальних і спеціальних заходів, спрямованих на усунення причин і умов, які сприяють насильству, припинення насильства, яке готується або вже почалося, притягнення до відповідальності осіб, винних у здійсненні насильства, а також медико-соціальна реабілітація жертв насильства.

Що є реальною загрозою вчинення насильства?

- погроза вчинення однією людиною стосовно іншої умисних дій, спрямованих на будь-яку форму насильства, коли виникають реальні підстави очікувати їх виконання.

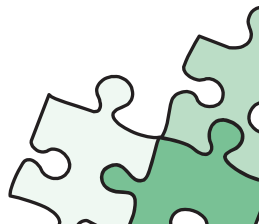
Жертва насильства – людина, яка постраждала від насильства з боку іншої людини.

Які види насильства ви знаєте?

Фізичне насильство – умисне завдання однією людиною іншій побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, шкоди його честі і гідності.

Сексуальне насильство – протиправне посягання однією людиною на статеву недоторканність іншої, а також дії сексуального характеру стосовно іншої людини.

Психологічне насильство – насильство, пов'язане з тиском одного сім'янина на психіку іншого шляхом словесних образ, переслідування з метою умисного спричинення емоційної невпевненості, нездатності захистити себе, чим може завдаватися шкода психічному здоров'ю людини.

Економічне насильство – умисне позбавлення однією людиною іншої житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я.

4. Перегляд фрагментів фільму «Клас». Обговорення ситуацій, що демонструються у фільмі. 5 хв.

5. Робота в групах 5 хв.

Група 1.

Два тижні тому в другокласника Сашка розірвався рюкзак, а вчора – лопнув рукав піджака. Мама полагодила все це лише після дзвінка класного керівника.

Група 2.

Семикласник Іван дуже боявся п'яного батька, бо той, повертаючись додому вночі, піднімав його з ліжка і починав «виховувати» паском.

Група 3.

Восьмикласник Ігор став свідком непривабливої сцени, коли його однокласнику Андрію вчитель говорив, що Андрій безвідповідальний, несумлінний, грубий хам, якому не місце в школі, який погано вчиться, ходить без форми і взагалі має перейти до іншого навчального закладу.

Група 4.

Скласти салоган на тему «Ми – проти насильства».

Група 5.

Створити ескіз плакату соціальної реклами «Молодь засуджує жорстокість і насильство».

Група 6.

Прошу розглянути види і типи насильства щодо дітей:

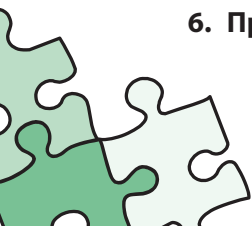
<i>Види насильства і жорстоких дій з боку дорослих щодо дитини в сім'ї</i>	<i>Види насильства і жорстоких дій з боку дорослих щодо дитини в школі</i>	<i>Види насильства і жорстоких дій між підлітками</i>

Занедбання, сексуальне насильство, недоїдання, погрози, приниження, психічний тиск, економічні утиски (позбавлення їжі, одягу, житла), вимагання грошей чи майна, побиття, стусани.

Який висновок ми можемо зробити з цієї таблиці?

6. Презентація підсумків роботи груп

6 хв.+

7. Обговорен

+- 6 хв.

Давайте визначимо причини жорстокості і насильницьких дій щодо дітей з боку як дорослих, так і інших дітей.

(Прийом «Коло ідей». Підсумки вивішуються на Дерево Рішень). 3 хв.

Д/З до цього уроку: Опрацювання статей Закону України “Про попередження насильства в сім’ї”

Цей Закон визначає правові і організаційні основи попередження насильства в сім’ї, органи та установи, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім’ї.

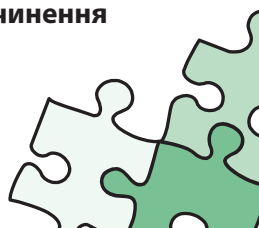
Стаття 4. Підстави для вжиття заходів з попередження насильства в сім’ї

1. Підставами для вжиття заходів з попередження насильства в сім’ї є:
 - ✓ заява про допомогу жертви насильства в сім’ї або члена сім’ї, стосовно якого існує реальна загроза вчинення насильства в сім’ї;
 - ✓ висловлене жертвою насильства в сім’ї або членом сім’ї, стосовно якого існує реальна загроза вчинення насильства в сім’ї, бажання на вжиття заходів з попередження насильства в сім’ї у разі, якщо повідомлення або заява надійшли не від нього особисто;
 - ✓ отримання повідомлення про застосування насильства в сім’ї або реальної загрози його вчинення стосовно неповнолітнього чи недієздатного члена сім’ї.
2. Заява та повідомлення про застосування насильства в сім’ї або реальної загрози його вчинення приймаються за місцем проживання постраждалого органами, зазначеними в пунктах 1 та 2 частини першої статті 3 цього Закону.
3. Орган, до якого надійшла заява або надійшло повідомлення про вчинення насильства в сім’ї або реальну загрозу його вчинення, розглядає заяву чи повідомлення та вживає в межах своїх повноважень передбачені законом заходи з попередження насильства в сім’ї.
4. Порядок розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім’ї або реальну загрозу його вчинення затверджується Кабінетом Міністрів України.

Розділ III

СПЕЦІАЛЬНІ ЗАХОДИ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ’І

Стаття 10. Офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім’ї.

1. Члену сім'ї, який вчинив насильство в сім'ї, виноситься офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, за умови відсутності в його діях ознак злочину, службою дільничних інспекторів міліції або кримінальною міліцією у справах дітей, про що йому повідомляється під розписку.
2. Офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї може бути винесено осудній особі, яка на момент його винесення досягла 16-річного віку.
3. У разі вчинення особою насильства в сім'ї, після отримання нею офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, щодо цієї особи у випадках і в порядку, передбачених цим Законом, може бути винесено захисний припис.

Стаття 11. Офіційне попередження про неприпустимість віктимної поведінки щодо насильства в сім'ї.

У разі систематичної (трьох і більше випадків) віктимної поведінки члена сім'ї, внаслідок якої створюється ситуація, що може призвести до вчинення насильства в сім'ї, службою дільничних інспекторів міліції або кримінальною міліцією у справах дітей даному члену сім'ї виноситься офіційне попередження про неприпустимість віктимної поведінки щодо насильства в сім'ї, про що йому повідомляється під розписку.

Стаття 12. Взяття на профілактичний облік та зняття з профілактичного обліку членів сім'ї, які вчинили насильство в сім'ї.

1. Членів сім'ї, яким було винесено офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, служба дільничних інспекторів міліції чи кримінальна міліція у справах дітей беруть на профілактичний облік.
2. Зняття з профілактичного обліку членів сім'ї, які вчинили насильство в сім'ї, проводиться органами, які брали особу на такий облік, якщо протягом року після останнього факту вчинення насильства в сім'ї особа жодного разу не вчинила насильства в сім'ї.
3. Порядок взяття на профілактичний облік та порядок зняття з профілактичного обліку членів сім'ї, яким було винесено офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, затверджуються Міністерством внутрішніх справ України.

Стаття 13. Захисний припис.

1. Особі, яка вчинила насильство в сім'ї після отримання офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, дільничним інспектором міліції або працівником кримінальної служби

- у справах дітей за погодженням з начальником відповідного органу внутрішніх справ і прокурором може бути винесений захисний припис.
2. Захисний припис не підлягає погодженню у разі наявності в діях особи, яка вчинила насильство в сім'ї, ознак злочину.
 3. Захисний припис може бути винесений до осудної особи, яка на момент винесення захисного припису досягла 16-річного віку.
 4. Захисним приписом особі, стосовно якої він винесений, може бути заборонено чинити певну дію (дії) по відношенню до жертви насильства в сім'ї, а саме:
 - ✓ чинити конкретні акти насильства в сім'ї;
 - ✓ отримувати інформацію про місце перебування жертви насильства в сім'ї;
 - ✓ розшукувати жертву насильства в сім'ї, якщо жертва насильства в сім'ї за власним бажанням перебуває у місці, що невідоме особі, яка вчинила насильство в сім'ї;
 - ✓ відвідувати жертву насильства в сім'ї, якщо вона тимчасово перебуває не за місцем спільного проживання членів сім'ї;
 - ✓ вести телефонні переговори з жертвою насильства в сім'ї.
 5. Зазначені у частині четвертій цієї статті обмеження встановлюються на термін до 30 діб з дня погодження захисного припису з прокурором.

Розділ IV

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВЧИНЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї

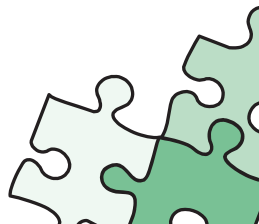
Стаття 15. Відповідальність за вчинення насильства в сім'ї

9. Підсумки уроку

5 хв.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, опрацьований вами вдома матеріал, давайте встановимо механізм захисту дітей від всіх видів насильства:

1. Дитина має право усно чи письмово звернутись до правоохоронних, освітніх, соціальних закладів, заявивши про факт жорстокості чи насильства.
2. Вищезазначені заклади мають протягом доби повідомити службу у справах неповнолітніх про факти жорстокості чи насильства щодо дитини.
3. Правоохоронні органи можуть зробити офіційне попередження про неприпустимість таких фактів.

4. Внесення таким особам захисного припису, який полягає в забороні чинити певні дії щодо жертви насильства, отримувати інформацію про місце перебування жертви, розшукувати й відвідувати її, вести з нею телефонні розмови.
5. Взяття таких осіб на профілактичний облік терміном на 1 рік.
6. Служба у справах дітей може вилучити дитину з родини, де з нею жорстоко поводяться, і вирішити питання про її подальше влаштування. До батьків також можуть бути застосовані такі покарання, як штраф або виправні роботи терміном до двох місяців.
7. До посадових осіб, що чинять насильство чи жорстокі дії до дитини, застосовуються такі засоби впливу, як догана, звільнення з посади і навіть притягнення до кримінальної відповідальності.

10. Рефлексія.

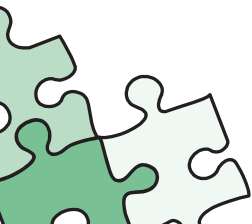
3 хв.

Ми з вами визначились, що причиною жорстокості і насильства в сім'ї, в підлітковому середовищі є, перш за все, агресія. Давайте подумаємо, як можна її подолати?

Тренінгова вправа «Поборемо агресію», «Мій настрій»

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України. – К., 2006.
2. Конвенція ООН про права дитини. – К., 2005.
3. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї». – К., 2001, 2007.
4. Виховна робота в школі // Х.: Вид. група Основа, 2011.
5. Наказ МОН України «Про вжиття заходів щодо запобігання насильству над дітьми» // Інформаційний збірник МОН України. – № 7 – 8. – 2010.
6. Безпальча Р. Запобігання домашньому насильству і торгівлі людьми: Підручник із проведення тренінгів. – К., 2002.
7. Запобігання насильству в сім'ї: Посібник для дільничних інспекторів міліції // Під ред. Довженко В., Брижик В. – К., 2004.
8. Запобігання торгівлі людьми та експлуатації дітей: Навчально-методичний посібник // Під ред. К.Б. Левченко. – К.: Міленіум, 2005.

Ліпчук Наталія Борисівна,
вчитель української мови та
літератури, педагог-куратор,
НВК «Гімназія №14», м. Луцьк

ГЕНДЕРНИЙ ХАРАКТЕР ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА (тренінгові заняття з елементами літературознавчих досліджень)

*Де згода в сімействі, де мир і тишина,
Щасливі там люди, блаженна сторона.
Іван Котляревський «Наталка Полтавка»*

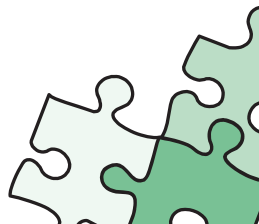
Мета: розглянути особливості поняття та причини виникнення домашнього насильства, допомогти групі зрозуміти, чому потерпілими від домашнього насильства стають переважно жінки та діти, що домашнє насильство є одним із тяжких видів ґендерного насильства.

Тип уроку: тренінгові заняття з елементами літературознавчих досліджень в 9 класі.

Хід уроку

I Організаційний момент. Актуалізація опорних знань. (Для роботи у класі потрібно створити чотири групи).

Найбільшим дарунком Господа для людини є сім'я. Це той поріг і оберіг, куди повертаєшся з далекої дороги, те місце, де можна спочити, зігріти душу. Згадую слова Огієнка, що "сім'я – це домашня церква, на якій стоїть цілий світ". І справді, "Нема сім'ї – нема держави", "Без сім'ї немає щастя на землі" – говорить українська народна мудрість. Не менш яскравим прикладом цьому є світлини, що розміщені на дошці, й епіграф нашого уроку (діти можуть прочитати та прокоментувати слова, записані на дошці).

Проте дуже часто ЗМІ містять інформацію (відеоролики, статті), що показують зовсім іншу сторону «щасливого сімейного життя». Прослухайте добірку висловлювань з місцевих газет, проаналізуйте та спробуйте узагальнити їх, охарактеризувавши одним словом.

(Вчитель читає вирізки із газет та прикріплює їх навколо світлин, роздуми дітей педагог повинен коригувати і підвести учнів до ключового поняття – НАСИЛЬСТВО).

Проблему домашнього насильства варто розглядати і як дуже стару, і як нову. Стару, бо вона існує стільки, скільки існує й людська сім'я. А нову – бо на сьогодні суспільство починає бачити це явище як соціальне зло, як порушення ґендерних прав людини.

II. Оголошення теми та мети уроку

Сьогодні на уроці спробуємо з'ясувати не лише причини виникнення домашнього насильства, а й дізнаємося, як можна захистити себе від такого життя.

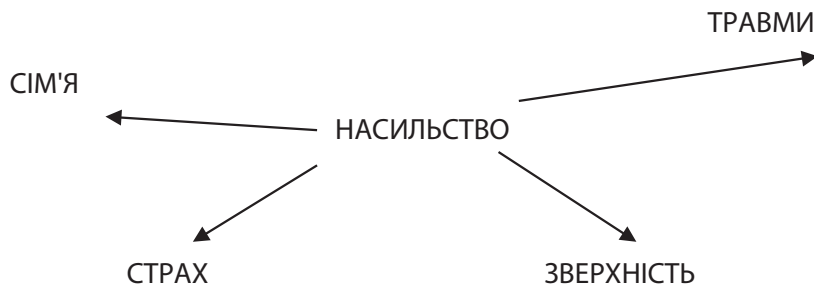

III. Вивчення нового матеріалу

Спробуймо визначити для себе, що ж таке насильство?

Вправа 1 «Асоціація»

Ваше завдання – створити асоціативний ряд до цього слова, підбираючи відповідні терміни.

Отже, домашнє насильство можна визначити як явище, яке витікає з дії, поведінки однієї людини стосовно іншої. При цьому важливі такі аспекти:

- **По-перше**, насильство виникає з дій людини, які не є випадковими. Насильство завжди здійснюється за попереднього наміру.
- **По-друге**, суть насильства полягає в порушенні насамперед особистих прав і свобод конкретної людини.
- **По-третє**, насильство є таким порушенням прав і свобод людини, яке унеможливорює її самозахист.
- **По-четверте**, насильство обов'язково призводить до певної шкоди. Причому шкоду цю довести буває досить складно.

Таким чином, домашнє насильство – це діяльність одного з членів сім'ї, спрямована проти іншого члена/інших членів сім'ї, використання існуючої чи створеної завдяки обставинам переваги сили чи влади, яка позбавляє жертв особистих прав і свобод та стає загрозою для їхнього життя і здоров'я (фізичного та психічного), завдаючи страждань і ушкоджень.

Слово вчителя.

Знаючи визначення насильства, ми можемо спробувати з'ясувати витoki та причини насильства.

Уявімо, що це дерево, родовідне дерево – символ сім'ї, стрілкою на малюнку позначено етап, на якому було зафіксовано прояв насильства. Виникає запитання: чи насильство є спадковим, чи все ж цей прояв виникає з незалежних (позасімейних) причин? Свою думку обґрунтуйте.

Домашнє насильство неможливо пояснити тільки економічними негараздами, бідністю чи алкоголізмом, тому що ці чинники лише посилюють агресивну поведінку домашніх насильників, але не є його причинами. Насправді домашнє насильство як соціальне явище існує давно і є широко розповсюдженим в Україні. Воно проявляється серед людей різних

національностей, різного фінансового й соціального статусу, в сім'ях віруючих і невіруючих, серед людей похилого віку й серед молоді.

І хоч домашнє насильство не є однаковою мірою властивим кожній сім'ї й кожній культурі, та саме патріархальна субкультура і патріархальний тип родини «традиційно» підтримують насильство над жінками, створюючи перешкоди щодо подолання цього негативного явища.

Тому головною причиною домашнього насильства (саме над жінками) є гендерні стереотипи, нерівність статей, яка насамперед дискримінує жінку. Домашнє насильство є найтяжчим видом саме **гендерного насильства**. Витоки насильства в сім'ї закладені у звичаях суспільства, в системі норм і правил, які передбачають для чоловіків і жінок різну визначену поведінку: активну та агресивну для чоловіків і покірну та поступливу для жінок. Значною мірою така поведінка є наслідком традиційного виховання, при якому агресивна поведінка чоловіків розглядається як єдиний та прийнятний спосіб залагодження існуючих проблем. Хлопчиків вчать будь-що наполягати на своєму і для досягнення мети виявляти агресію проти тих, хто стоїть на заваді; дівчаток вчать терпіти й пристосовуватися, обмежуючи власні бажання та інтереси. Результатом гендерного впливу сім'ї та оточення є сьогоднішня сумна картина насильства над жінками в нашій країні та, власне, й взагалі насильства в світі.

Вправа 2 «Пісня – душу народу» (Додаток 1). Недаремно, мабуть, кажуть, що пісня – душа народу, адже завдяки пісні люди передавали свої переживання, в піснях відтворювали свій побут, життя. Яким же було життя пращурів пригадаємо, коли виконаємо наступне завдання.

Оскільки традиційна сім'я була патрилокальною (дівчина йшла у сім'ю чоловіка), то найбільш насильницька ситуація була у жінки (дружини) і саме з боку свекрухи, що і засвідчують родинно-побутові пісні. У власній родині діти зазнавали побиття та примусу якраз щодо заміжжя, одруження, адже дівчина «на виданні»: і «зайвий рот» і товар «куниця». Нежонатий хлопець – це теж втрачені можливості до розширення учасників домогосподарства і вигідного сватання з хорошим посагом. Тобто при всій красі обряду і радості кохання створення нової сім'ї це ще й реалізація соціального та економічного плану, про що особливо яскраво, гротескно свідчать сюжети більшості ліричних пісень.

(У кожної групи на парті є текст однієї з українських пісень, прочитайте його, спробуйте відшукати слова, що є прямим свідченням порушення прав людини).

Вправа 3 «Кажуть люди». Виконання полягає у тому, аби серед українських приказок обрати ті, які хибно висловлюють поняття щасливої родини і підтверджують гендерний характер насильства. **(Наприклад: Б'є**

– значить любить. Жінка чоловікові подруга, а не прислуга! Не дай Бог коня лінивого, а чоловіка ревнивого! В дівках сиділа – плакала, заміж пішла – вити стала. Коли п'яниця в шинку скаче, то жінка дома плаче. Доки не поберуться – любляться, а поберуться – чубляться. Пий пиво – та не лий, люби жінку – та не бий! Не мав лиха, так оженився. В людях Ілля, а вдома свиня та ін.)

Аби продемонструвати важливість проблеми насильства в сім'ї, пропоную вам ознайомитися з наслідками, що супроводжують прояви нелюдського ставлення. (Виконувати це завдання діти можуть, працюючи в групах, 1-ша опрацює заздалегідь підготовлені матеріали щодо наслідків насильства для жінок; 2-га – для дітей, 3-тя – для суспільства, 4-та – для домашнього кривдника, після – у вигляді бесіди обмінюються думками та враженнями, обговорюють прочитане).

1. Наслідки домашнього насильства для жінки:

- 30% самогубств і 60% вбивств жінок пов'язані з насильством у сім'ї.
- 25-40% жінок, які потерпають від насильства в сім'ї, було побито під час їхньої вагітності.

2. Наслідки домашнього насильства для дітей:

- Діти скривджених матерів у 6 раз частіше намагаються накласти на себе руки, 50% їх схильні до зловживань наркотиками та алкоголем.
- У 55% випадках, коли чоловіки б'ють своїх партнерок, вони також ображають своїх дітей. Крім того, побита мати зазнає таких страждань, що не може належним чином піклуватися про дітей.

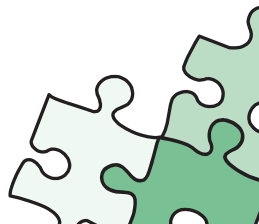
3. Наслідки домашнього насильства для суспільства:

- Найважливішими соціальними наслідками насильства над жінками в сім'ї є проблеми виховання, пов'язані з так званим явищем «соціальної естафети», коли діти, які спостерігали за насильством в сім'ї, переносять цей негативний досвід у власне життя.

4. Наслідки насильства для домашнього кривдника:

- Жінка або сусіди викликають міліцію, і правопорушника ізолюють та доправляють у відділення міліції. За тяжке побиття чи вбивство дружини такого чоловіка буде засуджено.

Якщо у вас виникли запитання щодо того, як на законодавчому рівні регулюється питання подолання насильства, то можете звернутися до картки №3 «Автовідповідач». **(Додаток 2)**

IV. Узагальнення та систематизація знань

Звичайно за 45 хв. фактично неможливо дослідити проблему насильства в сім'ї, проте достатньо часу аби зрозуміти, що ця проблема існує. Як підсумок сьогоднішнього уроку, пропоную усім нам створити своєрідний агітаційний лист (колаж) з робочою назвою «Ми проти насильства в сім'ї» (вчитель заздалегідь підготував ватман, кольоровий папір, фломастери, можна використовувати світлини використані на уроці).

Слово вчителя.

Ми живемо в суспільстві, яке вважає, що сильні проти слабких можуть застосовувати силу, що існує «право сильного» на насильство в родині – проти дитини, жінки, старої чи немічної людини. Це «право сильного» є основою будь-якого насильства, але воно не цілком пояснює, чому потерпілими від насильства в сім'ї стають переважно жінки та діти. Пояснення потрібно шукати в такому понятті, як «гендерне насильство», тобто насильство над жінкою тільки тому, що вона має жіночу стать. В усьому світі жінки страждають від насильства лише тому, що вони належать до жіночої статі, в суспільстві, яке сприймає й узаконює дискримінацію щодо жінок. Тому гендерне насильство – основа, фундамент насильства над жінками в будь-яких сферах. Якщо ми не будемо намагатися викорінювати гендерну дискримінацію жінок, то ми нічого не зможемо зрушити в існуючій ситуації з насильством в сім'ї, щоб врешті її також поліпшити й виправити.

Додаток 1

Била мене мати

(українська народна пісня)

Била мене мати

Березовим прутом,

Щоби я не стояла

З молодим рекрутом.

Щоби я не стояла

З молодим рекрутом.

А я собі стояла,

Аж кури запили.

На двері воду ляляла,

Щоби не скрипіли.

На двері воду ляляла,

Щоби не скрипіли.
На двері воду ляля,
На пальцях ходила,
Щоб мати не почула,
Щоби не сварила.

За нашим стоделом видно чуже село

(українська народна пісня)

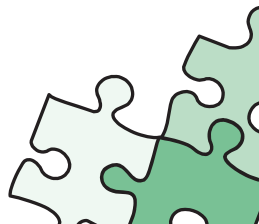
За нашим стоделом
Видно чуже село,
Сюди подивлюся, туди подивлюся,
Видно чуже село.

Мамцю ж моя, мамцю,
За кого мя даеш,
Він ня буде бити, не буде любити,
Що ти си гадаєш.

Віддай мене, мамцю,
За кого я хочу,
Хоч ня буде бити, не буде любити,
Нікому не скажу.

Віддала мя мамця,
За кого я хтіла.
Шуміла нагайка,
Коло мого тіла.

Шуміла нагайка,
Ще й ся звивала,
Біле тіло почорніло,
Мати це не взнала.

Ой у полі криниченька*(українська народна пісня)*

Ой у полі криниченька,
Кругом неї травиченька.

Ой там Роман воли пасе,
А дівчина воду несе.

Ой став Роман жартувати,
З відер воду виливати.

"Годі, Роман, жартувати,
З відер воду виливати,

Бо нерідну неньку маю,
Буде бити, добре знаю.

Не так бити, як лаяти,
Ще й Романом докоряти!"

"Де ж ти, доню, барилася?
Вже й вечерея зварилася!"

"Налетіли гуси з броду,
Сколотили з піском воду.

Я, молода, постояла,
Доки вода устояла!"

Вийшла заміж молодою*(українська народна пісня)*

Вийшла заміж молодою,
Ку-ку,

Та й зустрілася з бідою,
А зозуля все кує.

Я ж не вмію все робити,
Ку-ку,
Як ж йому догодити,
А зозуля все кує.

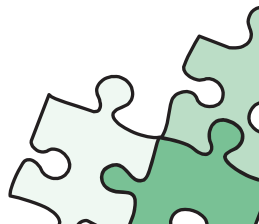
Мажу хату – щітки знати,
Ку-ку,
Не навчила мене мати,
А зозуля все кує.

Зварю борщ, а він рідкий,
Ку-ку,
Спечу хліб, а він гливкий,
А зозуля все кує.

Раз я йому догодила,
Ку-ку,
Вмісто кави борщ зварила,
А зозуля все кує.

За той борщ, за ту каву,
Ку-ку,
Загнав мене аж під лаву,
А зозуля все кує.

За що б'єш, за що лаєш?
Ку-ку,
Яку взяв, таку і маєш,
А зозуля все кує.

Біла береза*(українська народна пісня)*

Біла береза в печі не була,
В печі не була та й не горіла.

А в печі була, ярко горіла.
Свекруха лиха вогонь залила.

Щоб я молода не вечеряла,
Без вечероньки спатоньки лягла.

А я молода не вечеряла,
Не вечерявши спатоньки лягла.

Сниться мені сон, сниться і другий,
А на третій сон приходиться милий.

Чи ти мила спиш, чи ти так лежиш,
Чом до мене ти та й не говориш.

Спати я не сплю, тільки так лежу,
Про своє життя думу думаю.

Там де дочок сім, там і доля всім,
Я в батька одна, доленьки жадна.

Шуміла ліщина, шумів тихий гай*(українська народна пісня)*

Шуміла ліщина, шумів темний гай,
Зрадливу дівчину козак покохав.

"Козаче, козаче, ти хочеш краси,
Ти матінки серце мені принеси.

Убий свою маму і в лісі покинь,
А з маминим серцем до мене прилинь”.

Три дні і три ночі козак все блукав,
Четвертої ночі він серце виймав.

Як вийняв він серце, упав та й лежить,
Матінку питає, чи дуже болить.

“Вставай, мій синочку, вставай, не лежи,
Бери моє серце, дівчині неси”.

Пішов козак лісом, пішов та й упав,
І мамине серце козак не вдержав.

Прийшов до дівчини й на порозі став:
“Чого ти хотіла, я теє дістав”.

“Козаче, козаче, що ж ти наробив,
Я жартувала, ти матір убив.

Козаче, козаче, в нас мами одні,
Вони годували своїми грудьми.

Ти матінку стратив, хоч рідна твоя,
Мене ти загубиш, я зовсім чужа.

Козаче, козаче, іди на ліси,
Шукай собі пару для свої краси”.

Три дні і три ночі козак все блукав,
Матінка в могилі, він пару шукав.

Шуміла ліщина, шумів темний гай,
Зрадливу дівчину козак покохав.

Додаток 2

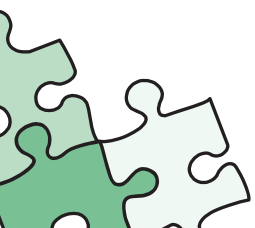
Автовідповідач

На кого покладено здійснення заходів з попередження насильства?

Згідно зі ст. 3 Закону, це Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, відповідні підрозділи органів внутрішніх справ, органи опіки і піклування, кризові центри для членів сімей, у яких вчинено насильство в сім'ї; центри медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї.

Які це заходи?

1. Це офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї; взяття на профілактичний облік членів сім'ї, які вчинили таке; встановлення захисного припису; стягнення коштів на утримання жертв насильства в сім'ї у спеціалізованих установах. Крім того, у разі вчинення насильства, після отримання офіційного попередження, ця особа направляється до кризового центру для проходження корекційної програми. Проходження корекційної програми є обов'язковим (статті 10, 12-14 Закону).
2. Також, згідно зі статтею 15 Закону члени сім'ї, які вчинили насильство в сім'ї, несуть кримінальну, адміністративну чи цивільно-правову відповідальність.
3. Зокрема, Кримінальний кодекс України передбачає можливість притягнення винних осіб до відповідальності незалежно від того, чи вчинене таке насильство щодо жінки чи щодо чоловіка, в сім'ї, в громадських місцях, на виробництві тощо.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення передбачає відповідальність за вчинення насильства в сім'ї, невиконання захисного припису або непроходження корекційної програми (стаття 173¹ Кодексу України про адміністративні правопорушення). При цьому верхня межа санкцій зазначеної статті Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає адміністративне стягнення у вигляді адміністративного арешту на строк до п'ятнадцяти діб.
5. Слід відмітити, що розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.12.2010р. затверджено План заходів з проведення Національної кампанії «Стоп насильству!» на період до 2015 року, основною метою якої є привернення уваги українського суспільства і його лідерів до актуальної проблеми подолання насильства в сім'ї як до порушення прав людини і залучення всіх громадян до боротьби з цим явищем.

**Михайленко Наталія
Володимирівна,
практичний психолог,
Лебединська загальноосвітня
школа 1-III ступенів №1
Лебединської міської ради
Сумської області**

ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА СЕРЕД ПІДЛІТКІВ

(план-конспект уроку)

Мета: Надати інформацію про феномен насильства, його види, форми та причини. Розвивати риси характеру, які допомагають нейтралізувати емоційний дискомфорт; навчитися контролювати свій емоційний стан; навчитися раціонального та образного шляхів виходу з різних життєвих ситуацій.

Форми і методи роботи: дискусійний; ігровий.

Вікова категорія: 12 - 14 років.

Тривалість заняття: 1 год. 20 хв.

Хід заняття

1. Знайомство (5хв.)

Розпочинаємо зі знайомства учасників, створення робочої атмосфери, доброзичливого настрою. Учасники стоять в колі. Тренер пропонує кожному по черзі назвати своє ім'я та справу, яка є найцікавішою для нього на даному етапі життя.

2. Повідомлення теми та мети Сьогодні ми поговоримо про феномен насильства, його види, форми та причини. Будемо вчитися контролювати свій емоційний стан та шукати вихід з різних життєвих ситуацій.

3. Обговорення правил роботи групи (5хв.)

Учасники пропонують правила. Тренер записує, з'ясовується розуміння кожного з них, погоджуються і приймаються усіма учасниками.

4. Вправа: Очікування (5 хв.)

Ведучий роздає всім учасникам вирізані із різнокольорового паперу «повітряні кульки» і дає таку інструкцію: «Напишіть свої очікування від цього

заняття і прикріпіть їх внизу плакату / на стіні висить плакат, внизу місто, в якому ми живемо, вгорі голубе небо. / Наприкінці заняття ви перемістите свою кульку вгору в небо настільки, наскільки збулися ваші очікування.

5. Мозковий штум: Що таке насильство?

(5 хв.)

Учні говорять. Тренер записує та словесно узагальнює поняття.

Насильство – це будь-які навмисні дії, що порушують закон і завдають шкоди фізичному, психічному, моральному здоров'ю людини. Це застосування силових методів або психологічного тиску за допомогою погроз, свідомо спрямованих на слабких або тих, хто не може чинити опір.

6. Вправа: Види насильства.

(10 хв.)

Учасники об'єднуються у 5 груп (розрахувавшись від 1 до 5), кожна з яких отримує інформаційні матеріали (Додаток 1).

Завдання для роботи в групах: Дати визначення наступним поняттям: фізичне насильство, психологічне насильство, сексуальне насильство, економічне насильство, сімейне насильство.

- Яку нову інформацію Ви отримали, виконуючи дану вправу?

7. Вправа: Причини насильства

(15 хв.)

Ведучий об'єднує учасників у 3 групи (за кольорами світлофора – жовтий, зелений, червоний) і дає завдання: визначити та зобразити у вигляді малюнка або схеми причини насильства щодо дітей:

I група – соціально-економічні причини;

II – група причини, зумовлені особистістю батьків;

III група – причини, зумовлені особистістю дитини.

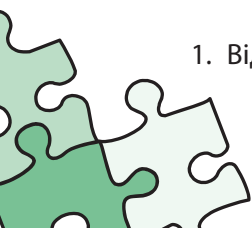
Завершивши роботу, кожна група презентує своє графічне зображення причин насильства щодо дітей.

Запитання для обговорення:

1. З якими причинами насильства ми найчастіше маємо справу чи спостерігаємо в житті?
2. Як, на Вашу думку, усуваючи лише одну причину, чи можемо ми стверджувати, що рецидивів насильства щодо дитини у майбутньому не буде?

Узагальнення інформації тренером:

1. Відсутність у суспільній свідомості чіткої оцінки фізичних покарань.

2. Демонстрація насильства в засобах масової інформації.
3. Права громадян на недоторканість приватного життя, особисту й сімейну таємницю, закріплені в Конституції, не дозволяють вчасно встановити факт насильства й здійснити втручання.
4. Відсутність ефективної превентивної політики держави. Тільки в останні роки стали створюватися кризові центри, телефони довіри, притулки й соціальні готелі для жертв насильства. Але практично відсутні освітні й реабілітаційні програми, призначені для груп ризику.
5. Недостатнє розуміння суспільством насильства як соціальної проблеми.
6. Низька правова грамотність населення.
7. Погана поінформованість дітей про свої права.

8. Вправа Проблемні ситуації

(20 хв.)

Пригадайте всі подробиці якоїсь проблемної ситуації, яка сталася з вами. Запишіть імена всіх причетних до конфлікту людей. Подумай, хто з цього переліку має змінити свою позицію, свою поведінку для розв'язання конфлікту. Поставте навпроти імені цієї людини позначку. Запишіть дії та кроки для позитивного вирішення конфлікту.

А тепер спробуйте оцінити цю ситуацію збоку, як стороння людина. Що б ви сказали про цю проблему? Як сторонній глядач бачить цю ситуацію збоку і тебе у ній безпосередньо? Спробуйте уявити собі, що станеться, якщо відмовитися від розв'язання цієї проблеми, якщо нічого не робити. Напиши усі мінуси такої позиції.

Запишіть, що необхідно зробити особисто вам, щоб ситуація змінилася.

- Які уроки і висновки слід зробити людині, в якій виникла така проблемна ситуація?
- Розкажіть про те, що ви відчували під час цієї процедури. Поділіться своїми думками.

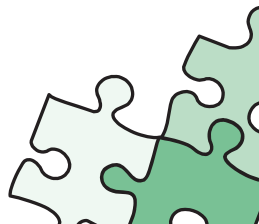
9. Вправа: Секрет

(5 хв.)

Тренер об'єднує учасників в пари. Усім роздає по «секрету» із красивої скриньки (гудзик, намистинку, брошку тощо), учасник кладе в долоньку і затискає кулачок. Завдання: знайти аргументи, способи умовити кожного показати свій секрет.

Обговорення:

- Чи важко було знайти вагомий аргумент?

10. Вправа: Комплімент

(5 хв.)

Учасники сідають у коло. Кожен повинен подивитися на сусіда ліворуч і подумати, яка риса характеру, яка звичка цієї людини йому найбільше подобається, і він хоче сказати про це, тобто зробити комплімент. Починає будь-хто, хто готовий сказати приємні слова своєму партнерові. Під час висловлювання інші учасники повинні уважно слухати промовця. Той, кому зроблено комплімент, повинен як мінімум подякувати, а потім, установивши контакт із партнером, який сидить ліворуч від нього, зробити свій комплімент, і так далі по колу, доти, поки всі учасники не скажуть щось приємне сусідові.

11. Підсумок. Повернення до очікувань

(5хв.)

Тренер: Сьогодні ми говорили про насильство, вчилися контролювати свій емоційний стан та шукати вихід з різних життєвих ситуацій. Я гадаю, що кожен з нас зрозумів, з різних ситуацій у житті можна знайти вихід, знайшовши компроміс, в якому не буде місця насильству.

Прошу вас підійти до наших повітряних кульок і перемістити їх на стільки, на скільки збулися ваші очікування від сьогоднішньої зустрічі. Дякую.

ВИДИ І ФОРМИ НАСИЛЬСТВА**Додаток 1**

До **фізичного насильства** відносять такі форми, як побої, різкі й несподівані удари, ляпаса, поштовхи, стусани, струси, небажані дотики, кидання в людину різних предметів, будь-яке невіпадкове нанесення тілесного ушкодження й заподіяння фізичного болю, насильницький примус до чого-небудь, а також введення відносно людини різного роду заборон, обмежень її права волі. Фізичне насильство включає також погрози (у тому числі зброєю) і такі непрямі дії, як руйнування особистої власності, закривання у ванній кімнаті або в інших місцях та ін.

З правової точки зору, фізичне насильство – це реальне або потенційне заподіяння фізичної шкоди, під яким розуміється порушення анатомо-фізіологічної цілісності людини за допомогою застосування фізичної сили, холодної й вогнепальної зброї або інших предметів, рідин, сипучих речовин і т.д., а також вплив на внутрішні органи людини без ушкоджень зовнішніх тканин шляхом отруєння або споювання одурманюючими засобами.

Зневага – систематична нездатність або небажання забезпечити основні потреби залежного члена родини (наприклад, дитини, інваліда або старого) у їжі, одязі, медичному догляді, захисті й прихильності, що може призвести до погіршення фізичного або психічного здоров'я, затримки або порушення розвитку і в результаті кваліфікується як порушення прав людини.

Термін «пасивна зневага» використовується тоді, коли має місце ситуація ізоляції мало – або недієздатної людини, залишення її на самоті й (або) ігнорування.

Психологічне (емоційне) насильство. Виділяють різні форми: ізоляція від членів родини, друзів, погрози застосування насильства, приниження гідності, крик, лайка й образи, ігнорування, знущання, заподіяння душевних страждань, формування й розвиток почуття безсилля й страху, зниження самооцінки людини, звинувачення в божевільні, штучне створення ситуацій, у яких один із членів родини почуває себе психічно ненормальним.

Психологічне насильство виражається також у формі образ, погроз, брутальності, висміювання, заборон на зустрічі із друзями й заняття улюбленою справою, знущанні і вбивстві тварин, дорогих людині, у відсутності прийняття, підтримки й ін.

Психологічне (емоційне) насильство найчастіше буває важко розпізнати й ідентифікувати, тому що на відміну від фізичного насильства в цьому випадку явні ознаки насильства найчастіше не помітні, а наслідки можуть бути надзвичайно важкими. У законодавстві відносно психологічного насильства вживається словосполучення «загроза застосування насильства», під яким розуміється лякання, залякування жертви застосуванням фізичного насильства. Крім того, психологічне насильство може включати заподіяння душевної або психологічної травми й обмеження свободи волевиявлення (незалежно від реальності настання фізичної шкоди).

Сексуальне насильство – будь-який вид домагання, що виражається як у формі нав'язаних сексуальних доторкань, примуса до сексу, так і здійснення сексуальних дій (аж до зґвалтування або інцесту) кого-небудь зі членів родини проти його (її) волі.

Сексуальне насильство звичайно містить у собі як фізичне, так і психологічне насильство й особливо травмує жертву. У багатьох потерпілих від сексуального насильства розвиваються почуття розгубленості й стражданості, туга й депресія, їх мучать нічні кошмари й спогади, підвищуються дратівливість і ймовірність психоемоційних зривів аж до суїциду.

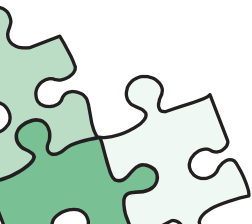
Економічне насильство – одноосібний контроль за витратою грошей (залежному члену родини видається тільки строго визначена сума грошей, за яку він (вона) повинен(а) повністю відзвітуватися), позбавлення права голосу при витраті грошей, присвоєння одними членами родини власності або заощаджень без згоди інших, примус до роботи або заборона працювати.

Під **сімейним насильством** розуміють агресивні й ворожі дії відносно членів родини, у результаті яких об'єкту насильства можуть бути заподіяні шкода, травма, приниження або іноді смерть. Такі дії можуть бути фізичним і сексуальним насильством, псуванням особистого майна й незадоволенням базових потреб. Фактори ризику застосування насильства на рівні родини:

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ФАКТОРИ РИЗИКУ НАСИЛЬСТВА В РОДИНІ:

1. Низькі доходи і постійна нестача грошей викликають напруженість, пов'язану з незадоволеністю основних потреб членів родини.
2. Безробіття або тимчасова робота, а також низький трудовий статус (особливо в батьків).
3. Більша родина вимагає більших емоційних і матеріальних витрат.
4. Молоді батьки. Народження першої дитини разом із незрілістю особистості батьків, низьким рівнем освіти і професійної підготовки погіршує соціально-економічні умови родини.
5. Неповна родина.
6. Приналежність до групових меншин.
7. Погані житлові умови, перенаселеність житлової площі.
8. Алкоголізм і наркоманія.
9. Проблеми зі здоров'ям.

Ненчіна Ірина Володимирівна,
вчителька вищої категорії ЗОШ № 4
I-III ступенів
м. Сєвєродонецька Луганської
області

ПОДОЛАННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'І

(план-конспект уроку 10 клас)

Мета: сформувати уявлення про сутність поняття «насильство», з'ясувати причини виникнення цього явища; акцентувати увагу учнів на види насильства, розвивати навички попередження та протидії насильству, формувати вміння робити висновок на основі вивченого матеріалу і статистичних даних, створювати аналітичні ситуації з метою реалізації практичних навичок виходу з критичних життєвих ситуацій; сприяти усвідомленню поняття «гендерна рівність».

Дидактичні:

Ознайомити учнів з основними тенденціями гендерної політики; на конкретних історичних прикладах простежити стереотипність мислення більшості опонентів, розвинути навички попередження насильства.

Розвиваючі:

Розвиток умінь морального самопізнання, самоаналізу, самооцінки. Розвиток загального кругозору, пам'яті, мови, мислення, вміння працювати в групах.

Виховні:

Вирішення проблеми насильства в сім'ї, виховання особи, здатної правильно сприймати будь-яку інформацію, відстоювати свою точку зору і рахуватися з думкою інших; виховувати толерантне ставлення до кожної особистої думки учнів; сприяти формуванню у школярів активної життєвої позиції.

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної і пізнавальної діяльності

"Насильство з мого боку порушує твої права людини, а з твого боку – мої права, і крапка!"

У нашій країні протягом багатьох років темі попередження насильства в сім'ї не приділялася належна увага. Стереотипи щасливого, благополучного та безконфліктного життя заважали побачити цю проблему та допомогти її жертвам. Проте і сьогодні від насильства страждає багато людей.

Сьогодні на уроці ми повинні розібратися в причинах та наслідках цього явища у нашій країні.

III. Перевірка раніше засвоєних знань

Ми зібралися, щоб разом поговорити на тему: "Подолання насильства в сім'ї". Чому ми вибрали цю тему? Вибір цей, звичайно ж, не випадковий. Опитування показало, що 90% учнів вважають, що піддаються насильству.

Вправа «Скінчи речення»: (клас поділяється на три групи, кожній з яких надається право висловитися з цих питань):

1. Насильство – це ...
2. Я боюсь насильства тому, що ...
3. Я не боюсь насильства тому, що ...

В основі будь-якого насильства лежить фізичний або психологічний вплив однієї людини на іншу, бажання однієї особи бути «вищою» за іншу, що порушує конституційне право людини на особисту недоторканість.

За допомогою бесіди, гри і, за можливістю, відвертих висловлювань, рішень ми спробуємо зрозуміти, що таке насильство, як і чому воно відбувається, як поводитися в подібній ситуації, як подолати насильство в сім'ї.

IV. Вивчення нового матеріалу

Спочатку давайте визначимо, яке буває насильство, тобто як його класифікують. (Супроводжується показом презентації).

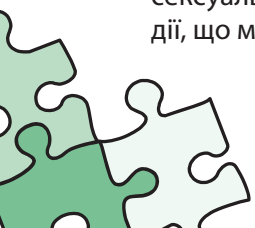
Фахівці розрізняють такі види насильства:

- фізичне;
- емоційне (психологічне);
- сексуальне;
- економічне.

Фізичне насильство – це навмисне нанесення побоїв, тілесних ушкоджень одного члена сім'ї іншому, яке може призвести до порушення нормального стану фізичного чи психічного здоров'я або навіть до смерті постраждалого, а також до приниження його честі та гідності.

Психологічне насильство – насильство, пов'язане з дією однієї людини на психіку іншої шляхом словесних образ і погроз, переслідування, залякування, якими спеціально створюється емоційна непевність, нездатність захистити себе й може заподіювати або заподіюється шкода психічному здоров'ю.

Сексуальне насильство містить у собі не тільки зґвалтування, але й сексуальне домагання, непристойні пропозиції, а також будь-які образливі дії, що мають сексуальний характер.

Економічне насильство в родині – навмисне позбавлення одним членом родини іншого члена родини житла, їжі, одягу й іншого майна або засобу, на які постраждалий має передбачене законом право.

Що таке сімейне насильство?

(додаткове повідомлення готується учнями заздалегідь)

Ідеальна сім'я представляється ледь не раєм, в якому можна сховатися від небезпек незнайомого світу. Проте для багатьох сімей реальністю є постійні випадки насильства, а рідний будинок стає небезпечнішим, ніж вулиця. Вірогідність отримати травму від близької людини іноді набагато вище, ніж від незнайомця. Дуже багато людей стикаються з тим, що удома, за закритими дверима, їх чекає:

- приниження;
- ізоляція від друзів і родичів;
- реальні фізичні пошкодження або загроза їх отримання.

Сімейне насильство – це ситуації, що постійно повторюються, коли один з членів сім'ї контролює або намагається повністю підпорядкувати іншого. Сімейне насильство є наслідком мінливого розуміння того, що таке влада, яке веде до спричинення психологічного, соціального, економічного, сексуального або фізичного збитку одному або декільком членам сім'ї.

Приклад №1

Перегляд відеоролика та обговорення ситуації в групах.

Історія однієї родини.flv

- Чи є типовою для нашого суспільства подібна ситуація?
- Чи існують шляхи вирішення цієї проблеми?
- Хто може чи зобов'язаний допомагати?

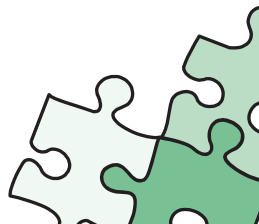
Законодавство гарантує кожній особистості широкі права та свободи й захист від їх порушення. Додаток № 1 (ознайомлення з витягами законодавчих актів України).

Насильство над дітьми – особлива велика проблема. Більшість батьків, що жорстоко поводяться з дітьми, часто переживали подібне ж відношення або зневагу з боку власних батьків в дитинстві. За даними різних авторів, від 60 до 75% батьків "забитих" дітей мають психіатричні або особові розлади. Нерідко фізичне і сексуальне насильство є наслідком алкоголізму, наркоманії батьків, а також таких їх особових особливостей, як низька самооцінка, ворожість по відношенню до інших людей і до суспільства в цілому.

Приклад №2

Перегляд відеоролика та обговорення ситуації в групах.

Зупинимо насильство проти дитини.240.mp4

- До якого виду насильства належить ситуація з цього ролику?
- До яких наслідків може призвести така поведінка батьків?
- Які шляхи вирішення ви бачите?

Безкарність – найбільш потужний чинник, що провокує і стимулює насильство! Пам'ятайте: в 95% випадків, якщо насильство вже мало місце, то одним разом справа не обмежиться. Причому події відбуватимуться по наростаючій: з кожним подальшим разом збільшується міра жорстокості і частота повторення.

Агресор після здійснення насильства нерідко “підкупує” жертву: активно просить вибачення, “загладжує” свою провину доступними йому способами (обіцянками і запевненнями, подарунками, “послабленнями режиму”, що в результаті лише дає нові приводи для спалахів агресії). Багато жертв “купаються” на це знову і знову – доки їх не знаходять з проломленим черепом або самі вони, доведені до відчаю, не вбивають свого кривдника.

Приклад №3

Перегляд відеоролика та обговорення ситуації в групах.

Я отримала сьогодні квіти.flv

- Давайте на червоних листках напишемо причини, які змусили жінку терпіти насилля, а на зелених – спробуємо знайти шляхи для вирішення цієї проблеми (листочки прикріплюються на дошку).

Спрацьовують ще й інші фактори: культура, стереотипи поведінки, суспільна думка та інше.

Вправа «Айсберг». Для обговорення пропоную вам типові ситуації, які досить часто відбуваються в нашому житті.

Додаток № 2

(прикладі ситуацій для обговорення, кожній групі один приклад).

Робота в групах

(Вчитель просить визначити та обговорити причини насильства у сім'ї. Кожна група отримує по 4 стікера, на які їм необхідно записати визначені причини. Діти працюють в своїх групах 7-10 хвилин. На одному стікері необхідно фіксувати лише одну причину. Вчитель кріпить стікери на аркуші фліпчарту так, щоб ті причини, які за схемою «Айсберг» лежать на поверхні: непорозуміння, суперечки, бідність сім'ї, зубожіння, зловживання алкоголем, вживання наркотиків, безробіття тощо – були прикріплені у верхній частині аркуша, а стікери з причинами глибинними: психологічні особливості агресорів та жертв, гендерна нерівність, ієрархічні відносини у самому суспільстві – розміщувались у нижній частині плакату. Після того, як стікери з напрацюваннями усіх груп будуть розміщені на аркуші фліпчарту, вчитель

проводить ризику між причинами, що лежать на поверхні, та «підводними» причинами, а також зображує силует айсберга, як показано на малюнку).

Додаток №3
(типовий вигляд «айсбергу»)

V. Закріплення вивченого матеріалу

Серед головних чинників агресивності називають спадковість моделі поведінки батьків, біологічну схильність до самоствердження за рахунок інших, невміння елементарно спілкуватися і розуміти іншу людину. Не останню роль грає і популяризація споживчих цінностей. Українська сім'я досить швидкими темпами втрачає патріархальні якості, і чоловікам дуже важко зрозуміти це.

Для допомоги потерпілим від домашнього насильства діють спеціальні кризові центри, а також центри медико-соціальної реабілітації. Працівники кризових центрів надають інформаційну, психологічну, педагогічну, медичну, юридичну допомогу особам, які можуть стати або стали жертвами насильства в сім'ї, а також тимчасовий притулок; повідомляють службі дільничних інспекторів міліції чи кримінальній міліції в справах неповнолітніх про виявлені факти реальної загрози застосування насильства в сім'ї або про факти вчинення такого насильства.

Але перш за все, варто пам'ятати народну мудрість: **«Хто сам себе береже, того й лихо оминає».**

VI. Підсумок уроку

Наприкінці нашого уроку я хочу запропонувати вам таку гру – **«Полиця з книжками».**

На дошці ви бачите намальовану книжкову полицю. Кожній групі необхідно буде підвести підсумки нашого уроку і висловити їх одним-двома словами. Це й будуть назви книжок, які ми «поставимо» на нашу полицю (*представники груп підходять та записують на дошці підсумкові слова*).

Додаток № 1

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ:

Ст. 28 «Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню або покаранню.»

Конвенція ООН «Про права людини»:

Ст. 34-37 «Держави-учасниці зобов'язані захищати дитину від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень, а також вживають всіх необхідних заходів щодо запобігання використанню дітей з метою експлуатації у проституції або в іншій незаконній сексуальній практиці, відвернення викрадень дітей, торгівлі дітьми чи їх контрабанди в будь-яких цілях і в будь-якій формі.»

Закон України “Про охорону дитинства”:

Ст. 10 “Кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності. Дисципліна і порядок у сім’ї, навчальних та інших дитячих закладах мають забезпечуватися на принципах, що ґрунтуються на взаємоповазі, справедливості і виключають приниження честі і гідності дитини...”

Закон України “Про попередження насильства у сім’ї”:

“Членам сім’ї, стосовно яких здійснюються заходи з попередження насильства в сім’ї, держава гарантує охорону прав і законних інтересів”.

Сімейний кодекс України:

Ст. 18 “Кожен учасник сімейних відносин, який досяг чотирнадцяти років має право на безпосереднє звернення до суду за захистом свого права або інтересу”.

Ст. 150 “Забороняються будь-які види експлуатації батьками своєї дитини, спричинення дитині фізичного страждання заборонені законом (Закон України “Про охорону дитинства”).

Додаток № 2**Ситуація № 1**

Розповідь міліціонера

- Колиш я був молодим і безглуздим міліціонером. Йду увечері додому, а біля будинку чоловік жінку ногами добиває. Я його скрутив, руки за спину, відчуваю – щось у мене з ногою не те. Виявилось, ця жінка, яку мужик так лупцював, підвелася і за ногу мене гризе, хрипить: “Відпусти мого чоловіка”! Не знаю, що з нею було далше, а мені на ногу шви накладали. Більше ніколи не приймав виклику відносно сімейного насильства. Вони все одно помиряться, а мені зайва робота, та ще і претензії – чи не порушив я чиїсь права.

Ситуація № 2

...Якось в одній благополучній родині стався конфлікт: одного прекрасного дня чоловік повернувся додому напідпитку і почав “обробляти” дружину. Чоловік – колишній спортсмен, штанги-гирі тягав, на всеукраїнських змаганнях виступав з непоганим результатом. Дружина – дівчинка 50-55 кг ваги. Вона не те, що опору не чинила, навіть втекти була не в змозі після першого удару. Розбирання були гучні, їх чули усі сусіди. Усі знали, що б’є ні за що – в гуртожитку все про усіх знають. Але двері перед жертвою наважилася відкрити тільки я. Згодом виявилось, що жінку обмовив якийсь друг чоловіка. А уразила мене в цій історії позиція сусідів, які дружині на добрих пару місяців бойкот влаштували за її негарний вчинок, - “винесла сміття з хати”.

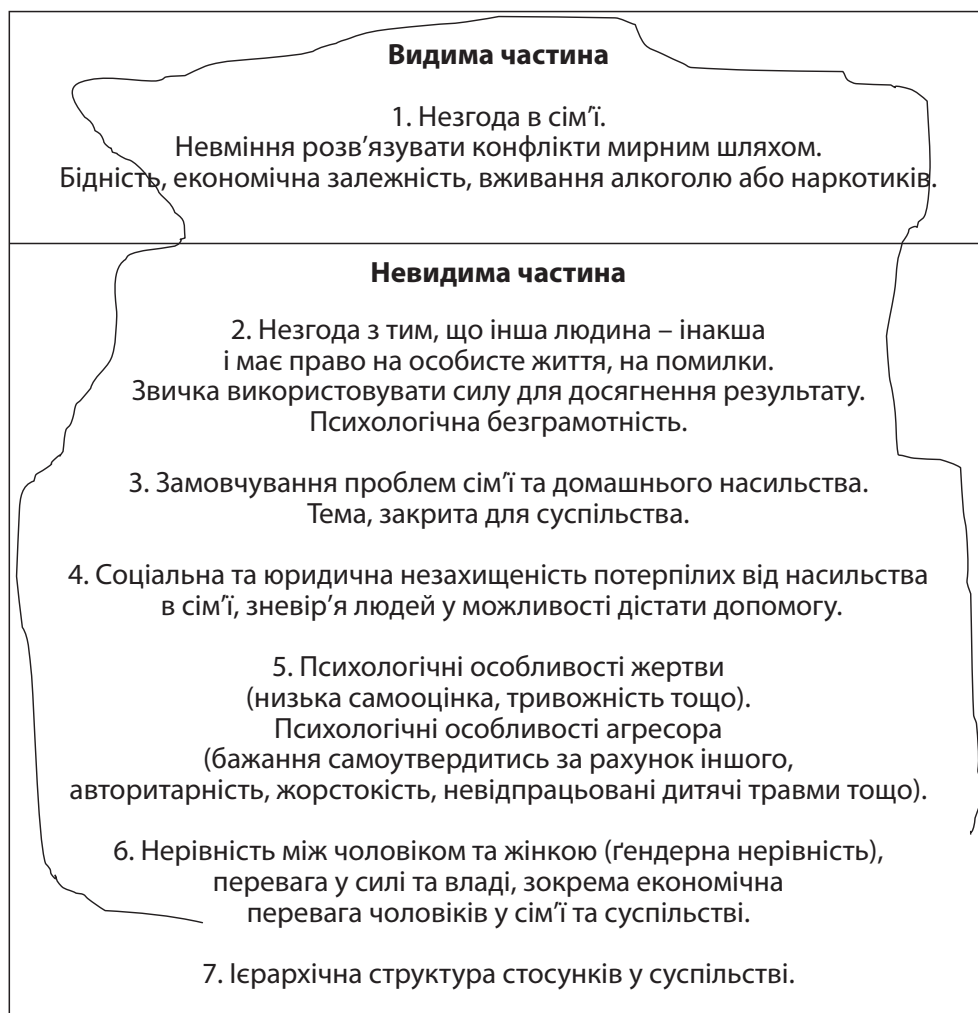
Ситуація № 3

Ви думаєте, насильство в сім'ї – доля бідних і неблагополучних?

А якщо чоловік-бізнесмен від'їжджає на тиждень на курорт, замикає удома дружину, яка набрала після пологів пару зайвих кілограмів, залишає їй з продуктів три пакети кефіру, відключає телефон і говорить на прощання: "Худни!" – це не насильство? Не закривайте очі на проблему, навіть якщо вона вас не торкається. Тому що може виявитися, що вона вас не торкається тільки сьогодні.

Додаток № 3

Айсберг: витoki насильства в сім'ї

Додаток – слайди.

Олейнікова Ірина Валеріївна,
вчитель математики та
інформатики,
Очеретинська ЗОШ І-ІІІ ступенів

ДІЇ, ВЧИНКИ ТА ЇХНІ НАСЛІДКИ

(план-конспект уроку)

Мета: виокремити такі дії і вчинки в околі дітей, які можуть називатися насильством; ознайомити з законом про попередження насильства в сім'ї, розглянути основні види насильства; розвивати комунікативну компетентність, відчуття необхідності в суспільстві; виховувати товариськість, ввічливість, готовність прийти на допомогу в складній ситуації.

Обладнання. 1. Папір А3 для асоціативного куща. 2. Вислів на дошці: «Не кажи і не роби нічого поганого навіть тоді, коли ти наодинці з собою» (Філософ Демокріт). 3. Мультимедійна дошка (супровід уроку за допомогою презентації PowerPoint). 4. Зелені та червоні круги для вправи світлофор.

Хід уроку

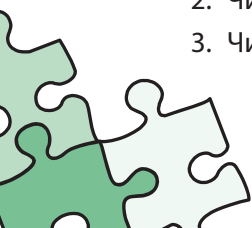
1. Організаційний момент. (1 хв.)

2. Мотивація. Ознайомлення з темою (1 хв.). Кожен з вас перед виходом до школи приводить себе до ладу. Мабуть, складно уявити, що людина, прокинувшись, жодного разу не подивилась у дзеркало. Іоганн Вольфганг Гете писав: «Поведінка – це дзеркало, у якому кожен показує своє обличчя». Давайте й ми спробуємо розгледіти себе у дзеркалі своїх дій і вчинків.

Отже, сьогодні ми будемо підглядати у дзеркало разом, обговорюючи дії, вчинки та їхні наслідки, щоб кожен замислився над питаннями: Чи завжди наслідки будуть такими, як ми бажаємо? Чи всі вчинки – це норма поведінки? Чи може ваше слово виявитись злочином? Чи може злочином бути бездіяльність?

Мозковий штурм. (так – підняти зелений круг, ні – червоний)

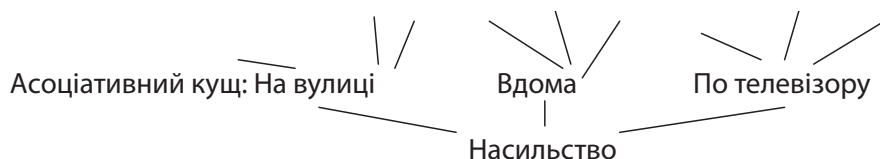
1. Чи бували ви в ситуації, коли на вас кричать, а ви не знаєте, що робити і чому це відбувається?
2. Чи позбавляли вас батьки кишенькових грошей?
3. Чи шуткували над вами однокласники так, що ви ніяковіли?

4. Чи були ви хоч раз свідком бійки чи сварки?
5. Хто з вас підняв червоний кружечок на всі питання?

На кожному питанні мав місце піднятий зелений кружечок. Це означає, що ви потерпали від насильства, тому сьогоднішній урок є досить актуальним для вашого класу.

3. Актуалізація (5 хв.)

Досить складно підібрати слова, погодьтесь, хоча інтуїтивно кожен з вас може сказати: «Так, я знаю, що таке насильство...».

Насильству можна дати наступне означення: Насильство – це застосування силових методів або психологічного тиску за допомогою погроз, свідомо спрямованих на слабких або тих, хто не може чинити опір. Тобто будь-яке застосування сили по відношенню до беззахисних.

4. Розкриття понять теми. (5 хв.) Визначення насильства в сім'ї та його видів, посилаючись на Закон України "Про попередження насильства в сім'ї", який Верховна Рада України ухвалила 2001 року. Розкриття кожного з цих понять за допомогою слайдів.

5. Вправа світлофор (6 хв.) Тест так – ні. Якщо ви погоджуєтесь з твердженням, то піднімаєте зелений кружечок, якщо не погоджуєтесь – червоний.

1. *Насильство в сім'ї* – це особиста справа і ніхто не повинен втручатися. Неправда. Насильство, використання, биття, образи рідних людей є злочином, і так само карається, як і насильство проти інших осіб. Факт шлюбу чи проживання під одним дахом не дозволяє застосовувати насильство, тим паче, не відмінює відповідальність перед законом.
2. *Насильство трапляється тільки в неблагополучних сім'ях.* Неправда. Насильство в сім'ї виступає у всіх суспільних прошарках, незалежно від рівня освіти чи матеріальної ситуації.
3. *Насильство – це коли видно сліди на тілі жертви.* Неправда. Насильство – це не тільки залишені синяки, переломи чи опіки, це також приниження, змушування до певної поведінки, погрози, залякування.

4. *Б'ють заслужено.* Неправда. Ніхто не заслуговує на биття, кривду, приниження, не дивлячись на те, що було зроблено чи сказано. Ніхто не має права знущатися, принижувати і бити інших.
5. *Міліція не повинна втручатися в сімейні справи.* Неправда. Сімейне насильство – це не родинна справа, а злочин, який переслідується законом. Поліція покликана охороняти людей, запобігати здійсненню злочинів і переслідувати злочинців без огляду на приналежність з жертвою до однієї родини.
6. *Насильство в сім'ї – це був інцидент, який більше не повториться.* Неправда. Сімейне насильство рідко трапляється лише раз. Якщо проти винного не буде застосовано відповідні заходи, насильство повториться. Зазвичай, міліцію кличуть тоді, коли насильство має тривалу історію.
7. *Якби жертва справді страждала, то пішла від кривдника.* Неправда. Жертви справді страждають. Ніхто не любить, коли його б'ють чи принижують. Те, що жертви не йдуть від своїх кривдників, виникає з їхньої залежності: не мають житла, намагаються зберегти шлюб, піддаються тиску зі сторони родини, друзів, сусідів.
8. *Алкоголь – причина насильства в родині.* Неправда. Навіть алкогольна залежність не звільняє від відповідальності за дії, виконані під його впливом. Алкоголь тільки полегшує застосування насильства. Часто буває так, що в стані сп'яніння кривдники б'ють своїх близьких, а потім намагаються виправдати свою поведінку алкоголем, щоб уникнути відповідальності.
9. *Особи, які чинять насильство – психічно хворі.* Неправда. Не існує безпосереднього зв'язку між психічною хворобою і насильством. Насильство є демонстрацією сили і бажанням здобути цілковитий контроль та владу над іншою стороною.

Деякі статистичні дані 2010 рік за слайдом.

6. Інтерактивна вправа (визначення виду насильства за малюнками)

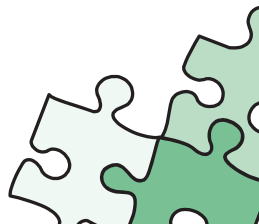
7. Підведення підсумків. (22 хв.) Продовжте прислів'я:

1. «Що посієш, ...» (те й пожнеш)
2. «Посієш учинок – пожнеш звичку, посієш звичку – пожнеш характер, посієш характе – пожнеш ...». (долю)
3. «Люби як душу, а тряси як ...» (грушу)
4. «Справа сімейна – справа ...» (темна)

Як ви розумієте два останні прислів'я? Чи можна про них сказати, що вони закликають до насильства? Чи погоджуєтесь ви з цими висловами?

Ви повинні розуміти, що не кожна лайка з боку ваших батьків є насильством над вами. Границя між вихованням і насильством дуже чітка, але кожен бачить її по-різному. Одне можна сказати напевне, що ані дитина, ані доросла людина не може дозволяти собі кривдити іншого. Ані словом, ані ділом. Ваші батьки приклад для вас, а ви станете прикладом для своїх дітей. Тож не спостерігайте за жорстокістю, не навчайтеся в неї! Шукайте мирний спосіб вирішення своїх проблем. Адже проблеми будуть зустрічатися у вас протягом всього життя, а вчитися їх долати потрібно вже зараз. Ви не домовились з однокласником – і вже лупцюєте один одного на перерві. А якщо ви не домовитесь зі своєю дружиною чи чоловіком, чи майбутньою дитиною, ви також будете лупцювати їх з усієї сили? Замисліться зараз! Згадайте іще раз той вираз «Посієш учинок – пожнеш звичку, посієш звичку – пожнеш характер, посієш характер – пожнеш долю». Адже набагато приємніше бачити навколо задоволені і усміхнені обличчя. Відверта посмішка. Добре слово. Розуміння повинні вас супроводжувати протягом життя.

Сампара Оксана Володимирівна,
вчитель географії вищої категорії,
вчитель-методист,
Тернопільська Українська гімназія
імені Івана Франка

СІМ'Я – ПРОСТІР БЕЗ НАСИЛЛЯ

(план-конспект уроку)

«Сучасний склад родинного життя мусить змінитися, перетворитися в свідомий рівноправний кооператив, в якому й батько, й мати, й діти несуть кожний свій обов'язок, свою працю й мають свою волю, але усі об'єднані одним спільним шуканням добра й правди»

Софія Русова

Ключовий вид діяльності: проект «Безпечна оселя – безпечний світ»

Логотип уроку: СІМ'Я: ПАРТНЕРСТВО ТА РІВНІСТЬ СТАТЕЙ

Мета уроку:

- розкрити сутність поняття «наси́льство» «види насильства»; «наси́льство в сім'ї», «гендерне насильство», «домашнє насильство»;
- виявити уявлення юнаків та дівчат про традиційний та партнерський тип сімейних взаємин;
- розвивати у юнацтва відповідальне ставлення до рівності статей як необхідної умови сімейного щастя.

Завдання: Показати відмінності прав і обов'язків статей у традиційній (домінаторній) сім'ї та партнерській сім'ї.

- Активізувати увагу до проблеми конфліктів родинного життя через неправомірні очікування від іншої статі.
- Показати перспективи та переваги егалітарної сім'ї за умови дотримання партнерства статей.
- Активізувати критичне мислення старшокласників про поширені гендерні приписи у міжстатевому спілкуванні.
- Розвивати бажання створення майбутньої партнерської сім'ї з дотриманням гендерного кодексу побудови «безпечної оселі».

Місце проведення – клас, навчальна аудиторія з можливостями роботи фокус-групи та чоловім місцем посеред напівкола стільців.

Тривалість: 45 хв.

Форма проведення: мозковий штурм, робота у фокус-групах, інтерактиви, сюжетно-рольова гра, аналіз незавершених речень, групові дискусії, інсценування традиційного та скоригованого етикету взаємодії статей.

Обладнання уроку: комп'ютер, мультимедійний проектор, презентація уроку, роздатковий матеріал, фліп-чарт, папір формату А1, маркер, фломастери, скоч, папірці-самоклейки.

Ключові поняття: сім'я, ґендерні стосунки, насильство в сім'ї, види насильства в сім'ї, статеві стереотипи, упередження, патріархальна та партнерська сім'я.

Структура і зміст уроку

I. Актуалізація життєвого досвіду та опорних знань учнів вчителем

Вступне слово вчителя. Чому щаслива сім'я є найбільшою цінністю у житті людини? У чому полягає сімейне щастя? Якою мірою воно залежить від рівності, дружби, партнерства чоловіка і дружини у сім'ї? Де заховані причини народження нещасливої сім'ї?

Створюючи сім'ю, ніхто не думає, що їх може спіткати доля сусідів, де чоловік зловживає алкоголем та б'є дружину і дітей. Тисячі жінок та дітей, а іноді й чоловіки, потерпають від образ, погроз, побоїв, психологічного тиску. За даними статистики Тернопільського міського відділу ДРАЦСу, кожна третя сім'я розлучається. Тому сьогодні ми спробуємо дати відповідь на запитання:

«Чому патріархальна сім'я є авторитарною?», «Які стосунки в сім'ї називають рівноправними? Рівноправність і партнерство – це слова-синоніми? Що легше для людини: наказувати, керувати членами сім'ї чи бути партнером, другом, радником?». Що означає слово «егалітарні стосунки» (*від франц. egalite – рівність*). Як співвідносяться слова «дружба, приятельство, егалітарність»?

Інформаційно-розвивальний блок: ВСІ МИ РОДОМ З ДИТИНСТВА

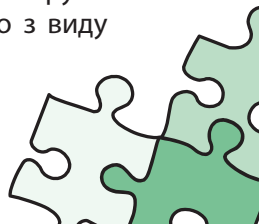
II. Мотивація навчальної діяльності

ЗВІДКИ БЕРУТЬСЯ ГЕНИ ЗЛА, ЖОРСТОКОСТІ, НЕРІВНОСТІ?

Мозковий штурм щодо поняття «насилля». Учні говорять асоціації, пов'язані із цим словом, із повсякденного життя. Вчитель записує на дошці.

Міні-презентація «Види насильства. Насильство в сім'ї» (додаток №1)

Вправа «Скринька образ та кривд». Вчитель поділяє учнів на 4 групи і просить записати та проаналізувати словесні вислови кожного з виду

насильства. Кожна група отримує завдання підібрати до виду насильства приклади та презентує їх.

Як і в яких формах проявляється домашнє насилля? Проти кого воно спрямоване в першу чергу? Сумна статистика свідчить.. (Додаток №2). Ілюстрація статистичними даними явища домашнього та гендерного насильства в Україні). Чи жертвами домашнього насилля є тільки жінки? Чи бувають і чоловіки?

Рефлексія учнів:

- Витоки гендерного насилля можна шукати на різних рівнях несправедливих законів, низькій суспільній моралі, звичаях. Проте початки упередженого ставлення до іншої статі треба віднаходити і в тому, якими є стосунки сьгоднішніх юнаків і дівчат.

III. Засвоєння нових знань, формування опорних умінь і навичок

Крок 1. «Яке майбутнє нам заповіли пращури?»

Проведення гендерної експертизи приказок та прислів'їв про взаємозв'язок шлюбно-сімейних та побутових стосунків.

Висновок: для української ментальності властивим є прояв як патріархальних, так і партнерських настановлень у сімейних та подружніх ролях (ДОДАТОК №3).

Крок 2. Вправа «Гендерні пазли»

Вчитель пропонує учням ознайомитися із основними параметрами, що характеризують сім'ю. Учні формують «сімейне коло радості і щастя» – за допомогою пазлів, на яких записані ознаки партнерської сім'ї, шукаючи альтернативу до зачитуваних учителем ознак домінаційної сім'ї. Стосунки в сім'ї – це і є своєрідні пазли. І тому важливо, щоб вони злилися і заповнили прогалини, а не зійшлися гострими кутами. (ДОДАТОК 4).

Крок 3. «Наскільки живучі гендерні стереотипи у сучасній сім'ї»

Вчитель запрошує експертів з боку хлопців та з боку дівчат визначити за частотою повторів рейтинг певних статево-рольових очікувань статей.

Задача експертів – визначити, якими гендерними настановами, як-от, традиційними, наприклад «мій чоловік буде для сім'ї...» (заробляти стільки, скільки потрібно); «я хотів би, щоб у моїй сім'ї...» (дружина займалася вихованням дітей і створювала домашній затишок) чи егалітарними, як, наприклад, «коли я стану батьком ...» (то я буду багато часу приділяти своїм дітям); «я хотіла б, щоб у моїй сім'ї ...» (усі допомагали одне одному), керуються хлопці і дівчата класу.

Рефлексія учнів:

Насильницька поведінка в сім'ї не виникає з нічого, на порожньому місці. Її можна спрогнозувати на підставі того, які він та вона спілкуються ще до шлюбу. Конфліктогени – це риси, які роблять ймовірним порушення паритету статей і в сім'ї, і за її межами.

Крок 4. Вправа «Ласкаві та образливі слова»

Юнак та дівчина повинні стати навпроти один одного в різних кутах класу. «Гусячим кроком» рухатись назустріч, по чергово звертаючись один до одного пестливими словами. Клас слідкує, щоб раніше вживані слова не повторювались і замірює час, витрачений на зустріч, після якої пара повинна повернутися на свої місця, говорячи при цьому лайливі слова. Класу заміряти час, витрачений на зворотній шлях і порівняти темп просування туди і назад. В якому разі він швидший і чому?

Рефлексія учнів:

Гендерні упередження проти іншої статі, які мають юнаки і дівчата, можуть трансформуватися в патологічні моделі їх дошлюбної поведінки, а в перспективі – в домашнє насилля.

Крок 5. «Від чого залежить благоденство майбутньої родини?»

СТВОРЕННЯ КОЛАЖУ «БЕЗПЕЧНА ОСЕЛЯ – БЕЗПЕЧНИЙ СВІТ»

Рефлексія заняття учнями: Наслідуючи звиклі правила поведінки, слід керуватись основним правилом – поважати людину, уникати будь-якого її приниження. А мовою гендеру – тримати рівноправну позицію з іншою статтю.

Вироблення кодексу егалітарної сім'ї. Це 7 гендерних чеснот партнерства: взаємодія, взаємодовіра, взаємоповага, взаємодопомога, взаєморозуміння, взаємопіклування, взаємовідповідальність.

Підсумки вчителя. Особисте щастя великою мірою залежить від узгодження гендерних установок на родинне життя, тобто уявлень про «жіноче» і «чоловіче» у виконанні сімейних обов'язків.

- Партнерська сім'я висуває високі вимоги до здатності пари не послуговуватись стереотипами, а будувати побут, виховання дітей, здобування грошей та інше на паритетних началах, підставляючи плече один одному.

*Будь моїм святим натхненням І скарбом найвищим!
Подорожником на рану І другом найближчим
(Т. Шевченко)*

Домашнє завдання. Завершити формування проекту «Безпечна оселя – безпечний світ» написання власного есе «Коли будуватиму свою сім'ю, я...»

ДОДАТОК 1

Міні-лекція «Насильство в сім'ї»

У 2001 році було прийнято Закон України «Про попередження насилля в сім'ї», в 2002 році він набрав чинності. Стаття 1 Закону містить визначення деяких ключових термінів, зокрема (демонстрація презентації):

- **Насильство в сім'ї** – будь-які дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психологічному здоров'ю.
- **Фізичне насильство в сім'ї** – умисне нанесення одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психологічного здоров'я, нанесення шкоди його честі і гідності.
- **Сексуальне насильство в сім'ї** – протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканість іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру по відношенню до неповнолітнього члена сім'ї.
- **Психологічне насильство в сім'ї** – насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдаватися або завдається шкода психічному здоров'ю.
- **Економічне насильство в сім'ї** – умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я.

ДОДАТОК 2 СТАТИСТИКА

ДОДАТОК №3

Егалітарні та стереотипізовані настановлення у приказках та поговірках

- Нема кращого доруга, як вірна супруга.
- Жінка чоловікові подруга, а не прислуга.
- Господар без жінки, як без очей.

- Чоловік жінці краще рідної матері.
- Жінка чоловікові краще рідного батька.
- Чоловік та жінка – одне діло, одне тіло, один дух.
- Чоловік з жінкою, що борошно з водою.
- Чоловік та жінка – пара волів: куди один, туди й другий.
- На що клад, коли у чоловіка з жінкою лад.
- Шануй батька твого і матір твою.
- Хто батька-матір зневажає, той добра не знає.
- В тата-мамі не довіку.
- Не послухаєш батька-матері, то навчить тебе лиха година.
- Послухай жінку – зроби навпаки.
- Як прийшли жнива, то й жінка крива; як прийшла Покрова, то й жінка здорова.
- Не те смішно, що жінка чоловіка б'є, а те, що чоловік плаче.
- Найкраща спілка – чоловік та жінка.
- Все купиш, лише мами й тата – ні.
- Доти ягнятка скачуть, поки матір бачать.
- Жінка працює, а чоловік танцює.
- Чоловікова сила в кулаці, а жінчина – в сльозах.
- Чоловік та жінка – одне болото.
- Шануй батька і неньку, буде тобі скрізь гладенько.

ДОДАТОК 4

Порівняльна характеристика домінаторної і партнерської сімей

№ з/п	Домінаторна, патріархальна сім'я	Партнерська сім'я
1.	Відсутність рівних прав всіх членів родини, особливо дітей	Рівні права і можливості для всіх членів сім'ї
2.	Наявність в сім'ї суворих правил, які носять примусовий характер	Гнучкі правила сімейного укладу
3.	Кожному члену сім'ї відведено певну ґендерну роль	Ролі, які виконують різні члени сім'ї, визначаються не статтю, а бажанням, талантами

№ з/п	Домінаторна, патріархальна сім'я	Партнерська сім'я
4.	Відсутність розподілу обов'язків, пов'язаних з життям сім'ї	Домашня робота та обов'язки розподіляються на справедливих засадах
5.	Економічні «труднощі» не розподіляються між членами сім'ї	Розподіл економічної відповідальності
6.	Відсутність поваги до особистого життя членів сім'ї	Повага до особистого життя членів сім'ї та інших людей
7.	Конфлікти вирішуються за принципом «один виграв – інший програв»	Конфлікти вирішуються мирним шляхом
8.	Не всі члени сім'ї беруть участь у прийнятті рішень	Усі члени сім'ї беруть на себе відповідальність за проблеми, що постають
9.	Дисципліна підтримується за рахунок сили та приниження	Основою дисципліни є повага та довіра
10.	Помилки не визнаються і пробащення за них не просять	Зроблені помилки визнаються
11.	Деякі члени сім'ї почуваються незахищеними від насильних і образливих дій	Усі члени сім'ї почуваються в безпеці
12.	Майже повністю відсутні радість, сміх, є почуття страху	Сім'я – джерело радості і щастя

